

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

PDF 4 KURD

نهوشیروان مستهفا نه مین

ژیان

به ته مه نترین روژنامه ی کوردی

۱۹۲۶-۱۹۳۸

ژيان
به ته مه نترين رۆژنامه ي كوردى
١٩٣٨ ١٩٢٦

نوسيني
نهوشىروان مستهفا نه مين

چاپى يه كه م
٢٠٠٢ سليمانى

لهبلا وگراوهکانی ههفتهنامهی سلیمانیی نوی (٤)

ژیان

به تهمه نترین روژنامهی کوردی

١٩٣٨ ١٩٢٦

نوسینی:

نهوشیروان مستهفا ئەمین

نه خشه سازی و بهرگا:

هیدی محهمەد فازل

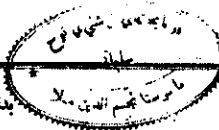
ژمارهی سپاردنی:

٤٤٢١ سالی ٢-٢ی وەزارەتی روژننەبیری

تیراژ: ١-١ دانە

چاپخانهی رهنج

نرخ ١٢٠ دینارا

بدل آیه
به ۳ مانگ رومیه و نیویلک
به شش مانگ ۳ رومیه
به سالیکی شش رومیه به
له ۳ مانگ کز ابرته قید ناگزی

پو درومه بدل آبرنه
حو روزبه و نیوه
لسخدی به آتیکه

ژبان

ام غزته به غزته یکی سراسی ' ادبی ' اجناسی به
مفتی جار یک دوده سی

پوهو غتیک غزرات بناوی
اراده نامه ره ازکی
اهلانات
به دیریک ۶ که ده سیزت

تألیخ آشمار
۴۱ کاوت تاتی ۱۹۳۶ سالی
لسخدی به آتیکه

سال ۱ ژماره ۱ (پنجاهه) • وجب ۱۳۱۴ • ۲۱ کاوت تاتی ۱۹۳۶

ناوی تلمی غزته کان

ملومه که لاری سالیان، مروض او اقبوه پر که
دببان و له حقیقتدا محکوم محو بو . غزته محبو به گنایان
مروحا نوشی او کتیرانه حالت و روانگی نابو . ناریک
ماپوهه تپاین شفتت حامی معظم به دوا بی جان او
فلاکت، اجهی ژاندموه و نور غزته کان خاکیر ساپوه .
بو اوته ام حاله تمسور بکا تاو ترا ژانده . ژانده
حتا مدتیکی مناسب فلاکت را پوروری به آوارگی
سزین و به ادای که دل تنویخته دوه ایدا به گوی
و ای خشک بریادی خوینده و اران بو نومه دوستی
عیرتی ادا .

دیسان مره راوته مقدرات و ادبغایان ساخ تپوچوه
دوده ژاندهوش بو اجه ابو به پرزخیکی ژین و صرمان
و عا غزته کان که ممالیکی ام وطنه باخو سستیباکه که
مقدرات و موجوده تپان برده برده نیشان ادا صورت
حقیقتی بی دونه اشرا و حقیقت مله و بو .

تیام ختیر که مژده انه و اوله مخر شوینته کان تپاندا
روحیکی تازه دا و مسعادتیکی ابدی بخشوی برمان .
بو ممانینه و غزته ژاندهوش کوهه دوره یکی آزه و
کشاره . و بو اووی بون و ژانمان تخیل و ارشاد بکا

ناوی ترا و ژبان به تنبا له ناری پیشری به لا بردی دو
(د) و (ر) یک دواپه وه . انجا ایدر کورمه مان هیه که لو دوا
ام غزته خوشه و بسته مان نال مساوتت هو لایک بی
و مقالات فائده دار که مناسبی بی به ژانمان و به
پیشکوتن و مساد تان بر ام غزته به بزرگرت .
ایتر خوی تالی و ژبان و مان مبارک و مسعود
بفرموبت .

بو خدمت خوینده وار و تی کیشته و برادران وطن
ای براینه : هومان ته بران له پاش فلاکت و
دین مصیبت زور که دوه که دوهه کیشته دینه هم
دوهه به که وا بجهر جاوهده نشانه سلامت و اقبال لی
هوه که توه . خوالینان مبارک بفرموبت .

دو حال لوی پیشان زور چاک له بر جاوه که شمه
و وژ استراحت مادی و معنوی نابو ام حاله کویوه
حال و دویه یکی وارو که دست له حیات و ثروت
برابو ، ششورا بو ، نه مایش هر سببی هتی بدین و
بدهوار ملک و ملت بو نهایت که شه ملت چاره
سریکی خوی بکا ، و حول بدا بو ساویر برین خوی ،
فرزد ، ناگوسانیدی مشفق ، پیشوانیکی که دوه ره و گو

ترجی گزیناری سالیك بر او عمل
برود و در بانی سالیك دویله ده ۲۰۰۰ غله
خاوندو مدبرین سالیكی حاجی (نورمحمد) ۶۰
بانی : سالیك خانی

حاجی نورمحمدی : حاجی نورمحمدی

ژیان

بیرا په زوی دوا یی کاته شه زور ۲۵۰
له دود و زور به چار ژور یی سول

کول به دود و زور به چار ژور یی سول
بایل خوی ا
بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
له زوی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

واک

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

بانی حاجی نورمحمدی ۶۰
کشمی سزای و قادی نور محمدی
سزای کشمیی و تراشیک و باجهانلو
له زوی دود و زور یی سول

ژيان

به ته مه نترين روژنامه‌ي كوردى

١٩٣٨ ١٩٣٤

ناومرؤك

٣٧	ژيان و شېخ مه‌حمود
٩١	ژيان و مه‌بعوسه‌كاني كورد
١٩٤ ..	ژيان و داکۆكى له ئافرهت
٢٣٣ ..	ژيان و بزوتنه‌وه‌ي روشنبيري
٢٨٩ ..	ژيان و هه‌وائى دهره‌وه
٣٤٥	ژيان و ئيعلانه‌كاني

ژيان

به ته مه نترين رۆژنامه‌ی كوردی

۱۹۲۶ - ۱۹۳۸

رۆژنامه‌ی ژيان

۱. قۆناغه‌كانی ده‌رچونی
- ۱.۱. سهرده‌می محهمهد ئه‌دیب
- ۱.۲. سهرده‌می عه‌لی عیرقان
- ۱.۳. سهرده‌می حسین نازم
- ۱.۴. سهرده‌می پیره‌می‌رد
۲. نوسه‌ره‌كانی
۳. بلاو‌كردنه‌وه‌ی
۴. سه‌رچاوه‌ی دارایی

۵. هونه‌ری رۆژنامه‌وانی
- ۵.۱. لایه‌نی رۆژنامه‌نوسی
- ۵.۲. لایه‌نی رۆژنامه‌گه‌ری

۶. نرخ‌ی میژوی

- ۶.۱. بۆ میژوی سیاسی
- ۶.۲. بۆ میژوی رۆشنبیری
- ۶.۳. بۆ میژوی ئه‌ده‌بی
- ۶.۴. بۆ میژوی خویندن و په‌روه‌رده
- ۶.۵. بۆ میژوی کۆمه‌لایه‌تی

رۆژنامه‌ی ژێبان

ژ ١ ی (ژێبانهوه) که له ١٨ ی ئاغستۆس (ئاب) ی ١٩٢٤ دا له سلێمانی دەرچوو، له ژێر ناوه‌که‌یدا به‌مجۆره خۆی به ناسین داوه: "ئهم غهزه‌ته‌یه غهزه‌ته‌یه‌کی حکومه‌تیه ههفته‌ی جارێک دهر ده‌چی" به‌لام له ژ ٢٠ به دواوه گۆرپووتی به: "ئهم غهزه‌ته‌یه غهزه‌ته‌یه‌کی سیاسی، ئه‌ده‌بی، ئیجتیماعی‌یه، ههفته‌ی جارێک دهر ده‌چی"

ژ ١ ی (ژێبان) که له ٢١ ی کانونی دوهمی ١٩٢٤ دا له سلێمانی، راسته‌وخۆ دوا‌ی راگرتنی (ژێبانهوه) و وه‌کو درێژه‌کێشانی ئه‌و، دهرچوه. به هه‌مان پێناسه‌ی ژێبانهوه خۆی به ناسین داوه: "ئهم غهزه‌ته‌یه غهزه‌ته‌یه‌کی سیاسی، ئه‌ده‌بی، ئیجتیماعی‌یه، ههفته‌ی جارێک دهر ده‌چی" به‌لام له ژ ٦٣ ی سالی ٢ به دواوه گۆرپووتی به‌مه: "هه‌مو شتی‌ک ئه‌نوسی، ههفته‌ی جارێک دهر ئه‌چی، غهزه‌ته‌یه‌کی کوردیه"

له هه‌مو ژماره‌کانی دا روژی بلا‌وبونه‌وه‌ی یه‌که‌م ژماره‌ی دو‌باره کردو‌ته‌وه: اتاریخی ئینتیشار ٢١ ی کانونی سانی ١٩٢٤ سلێمانی

١. قو‌ناغه‌کانی دهرچونی

ژبان له ٢١ ی کانونی سانی ١٩٢٤ دا له سلێمانی به‌م سه‌روتاره‌ ده‌ستی به دهرچون کردوه:

"مه‌علومه که لی‌وای سلێمانی مه‌عروزی ئه‌و ئینقیلابه بو که دیمان و له حه‌قیقه‌ت دا مه‌حکومی مه‌حو بو. غهزه‌ته مه‌حبوبه‌که‌شمان هه‌روه‌ها توشی ئه‌و ته‌ئسیراته‌هات، روناکی نه‌ما بو، تاریک ما‌بو‌هوه. نیه‌یه‌ت شه‌فه‌قه‌تی حامی موعه‌زه‌م به دوا‌یی هینانی ئه‌و فه‌لاکه‌ته، ئیمه‌ی ژیانده‌وه و نوری غهزه‌ته‌که‌مان هه‌لگیرسایه‌وه. بو ئه‌وه‌ی ئهم خاله‌ ته‌سویر بکا ناوی نرا

ئینجا ئیشارەت بەو ئەدا کە بە ھۆی کیشەیی ولایەتی موسلەوہ چارەنوسی ناوچە کە دیار نەبوہ ئاخۆ ئەخریتە سەر تورکیا، یان ئەدری بە عیراق. بۆیە روژنامە کە ناو نراوہ (ژیانەوہ). بەلام دواي ئەوہی ئەم کیشەییە بە لادا کەوتوہ و، موسل بە یە کجاری خراوہ تە سەر عیراق، ئیتر وە کو نیشانەیی قوناغی نووی ژیانی سیاسی ناوچە کە ناوی روژنامە کەیش لە (ژیانەوہ) کراوہ بە (ژیان).

١.١. سەر دەمی محەمەد ئەدیب

سەرەتا کە ژیان دەرچوہ کی سەرنوسەر یا بەرپۆہ بەری بوہ نەنوسراوہ و دیار نیہ. ج. ص اجەمیل صائیب سەر و تار و چەند وتاریکی سیاسی لە چەند ژمارە یەکی سەرەتا دا نوسیوہ، خوینەر وا ئەزانی ئەوہ سەرنوسەری روژنامە کە، بەلام پاش چەند ژمارە یەک دەنگی نەماوہ. بەشدار یە کەیی لە نوسینەکانی روژنامە کە دا، وە کو بەرچاو ئەکەوی، ھەر بە

دریژە پی دانی بلاو کردنەوہی
چیرۆکی الە خەوما یە، کە لە
سەر دەمی ژیانەوہ وە دەستی
پی کرد بو.

لە ژ ١ ی ٢١ ی ١ ی ١٩٢٦
ژ ٨١ ی ٨ ی ٩ ی ١٩٢٧ وا
باوہ کە محەمەد ئەدیب
عەزیز ام. (أ) و ام. (أدا بوہ،

بە بوئەیی تپپەربونی
سالیک بە سەر دەرچونی دا
ژیان نوسیویتی:

"دوهم سالی ژيان

"ژيان) پي نايه بههاري دوهم سالي عومري. ئەم لاپهراڻه كه هه‌مو وهختي مودافعه‌هي حه‌قي كرده و له حه‌قيقه‌ت جيا نه‌بوتهوه و، كه به‌گانه ئامالي له ريگاي سه‌ره‌ره‌زي و پيشكه‌وتني كورد و ئەم ليوابه‌دا سه‌رفي مه‌ساعي بوه، ئەم‌رۆ به واسيته‌ي هيمه‌ت و چاو‌ديري سه‌عاده‌تمه‌ئاب جه‌نابي موته‌سه‌ريف، كه به هه‌مو نه‌وعی بو به‌رزبونه‌وه‌مان تي ئەكوشي، به گولده‌سته‌يه‌كي عيلم و ئەده‌ب ناوبردني لايقه. (ژيان) بو نه‌شري ئەفكاري موفيده سه‌حيفه‌يه‌كي جوړ و سه‌رئازاده. له به‌ر ئەمه ره‌غبه‌ت پي دان و به خيو كردني له سه‌ر هه‌مو كورديك پيوسته. "ژيان، ژ ٥١، ٢٧ ي كانوني ساني ١٩٢٧

٢.١. سه‌رده‌هي علي عيرفان

له ژ ٨٢ ي ٢٠ ي ٩ ي ١٩٢٧ دا علي عيرفان به ناو‌نیشانی اته‌شه‌كورات

و رجا) نوسيويتي:

"چونكه جه‌نابي ئەديب ئەفه‌ندي موديري مه‌ته‌عه‌ي ژيان ته‌عين كراوه به كاتبي ماليه‌ي سلیماني، له به‌ر مه‌شغوليه‌تي علاوه‌ي نه‌يه‌تواني ئەم وه‌زيغه‌يه‌يش ئيفا بكات، ئيستيعفای كرد.

"له سه‌ر ته‌نسب و ئەمري موته‌سه‌ريفی مه‌عالي هيمه‌م به‌نده بو ئيفا كردني ئەم وه‌زيغه‌يه‌ ته‌نسب و ته‌عين فه‌رموراوم. چونكه مه‌ته‌عه

واسیتەتی تەرەقی وەتەنە و غەزەتەیش زبانی حسیات و تەرجومانی ئامالی
 میلیەتە، مەعەل ئیفتیخار ئەم وەزەیفەمە قبۆل و دەرعوهدە کرد.
 "بۆ خاتری غەزەتەکەمان روژ بە روژ تەرەقیەک پیشان بێدا و بۆ
 ساحەیی مەدەنیەت هەنگاو بەهاری ئیستیرحام لە هەموو مەنەوران و ئەدیبان
 ئەکەم لە ناردنی مەقالە و شیعەر غەزەتەکەمان بێ بەش نەهێلنەوه."
 ژیان لەم سەرەمەدا هەوڵی داوە زیاتر پیش بکەوی، لە ژ ۱۳۴ دا
 نویسیوتی:

"بۆ زانینی هەموو قاریئینی کیرام

"مەعلومی هەموو قاریئین و مشتەریە کیرامەکانمانە کە لە کوردستانی
 جنوبی، سلیمانی کە عادەتەن وەکو مەرکەزێکی عمومیەتی، تەنھا ئەم
 غەزەتەیی تیا ئینتیشار ئەکات و، چونکە ئەسباب و ئەدەواتی مەتبەعەکەمان
 نوقسان بو لە هەفتەیی دەفەعیەک زیاتر قابیل نەبوو غەزەتەکەمان ئینتیشار
 بکات، لە بەر ئەوە مومکین نەبوو هەموو حەوادیسێک و مەعلوماتیک لە وەقتی
 خۆیا دەرج بکری.

"حکومەتی محەلیە و، بیلخاسە سەعەدەتی مۆتەسەریفی ئەکرەمی،
 دەرکی ئەم حالە و ئەم نوقسانیەتەیی فەرمو و، بۆ ئیستیکمالی هەموو
 ئەواقیساتیکی مەتبەعەکەمان لە گەڵ بەلەدیەدا مەشورەتی فەرمو و، بە
 واسیتەتی هیمەتی موشار ئیلەیی و بەلەدیەو بۆمان ئیکمال کرا و، لە ۱ ی
 ئەم مانگەو هەفتەیی دوو کەرەت: دوشەموان دەفەعیەک و پینتجشەموان
 دەفەعیەک، غەزەتەکەمان ئینتیشار ئەکات. وە تەبیعی لەمەودوا
 مەتبەعەکەمان مەسرەفیکی فەوقەلعادە زیاتر بە ناوی خزمەتی میلیەت و
 وەتەنەکەو ئیختیار ئەکات، لە بەر ئەوە رجا ئەکەین لە مشتەریەکانمان کە
 معاوەنەتمان بفرمون و، لە وەقت و میعادێ خۆیدا بەدەلی تابونەیی
 غەزەتەکە بە ناوی بەلەدیەو بۆمان رهوانە بفرمون و، رجا پیش لە منەوەر و
 عالم و فازیلەکانی کوردستان ئەکەین کە لە خسوس ناردنی مەقالەیی
 مویدەو معاوەنەتمان بفرمون."

ئەمە دوهمین جار بو لە سلیمانی روژنامە یەک بتوانی حەفتە ی دو جار دەربجی. جاری یە کەم پێشکەوتن بو جاری دوهم ژیان. ئەمەیش دەری ئەخا کە ئە گەر روژنامەوانیی کوردی دۆخیکێ لە باری بو برەخسایە، شان بە شانی روژنامەکانی بەغداد و ولاتانی دراوسی پێش ئەکەوت و ئەبو بە روژانە. بەلام هەمو جاری قۆرتی سیاسی روژنامەوانیی کوردی بردۆتەوه بو دواوه. لە ژ ٨٢ ی ٢٠ ی ٩ ی ١٩٢٧ ژ ٢٥٩ ی ٤ ی ٩ ی ١٩٣٠ کە علی عیرفان سەرنوسەری بو، ژیان لەو روژانەدا دەوریکی کاریگەری هەبوە لە داکۆکی مافی نەتەوویی کورد و، نواندەنەوی جموجۆلی سیاسی چالاکەکانی کورد و، هاندانی خەلک بو داوای مافی نەتەووییان، لە بەر ئەوه دوا ی روداوه کانی ٦ ی رەشی ئەیلولی ١٩٣٠ کە لە سلیمانی زۆر شت گۆراوه، پی ئەچی علی عیرفان یش گیرایی و لە ژیان دور خرابیتەوه.

٣.١. سەردەمی حسین نازم

لە ژ ٢٦٠ - ژ ٣٢٠ حسین نازم بو، لەو ماوه یەدا دیارە ژیان ئەو نەختە ئازادیە ی هە ی بوە نە ی ماوه. پیرەمێرد لە ژ ٣١٣ دا نوسیویتی:

"ژیان) مان هەندی لە ری لای

دابو

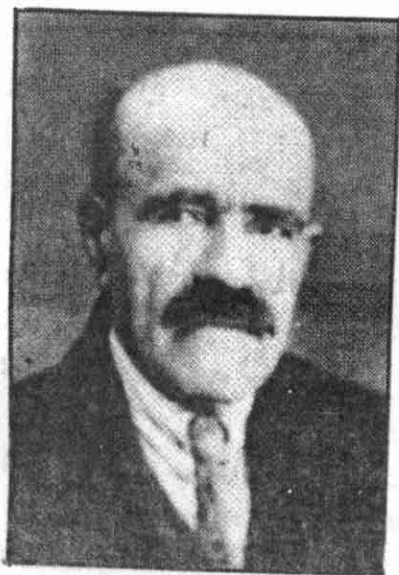
لالوت بوین، لامان باوی نەما بو

ئەمجارە هەمو بو ی تی

دەکۆشین

کەمی و لاسەنگی بو

دادەپۆشین"

٤.١. سه‌رده‌می پیره‌می‌رد

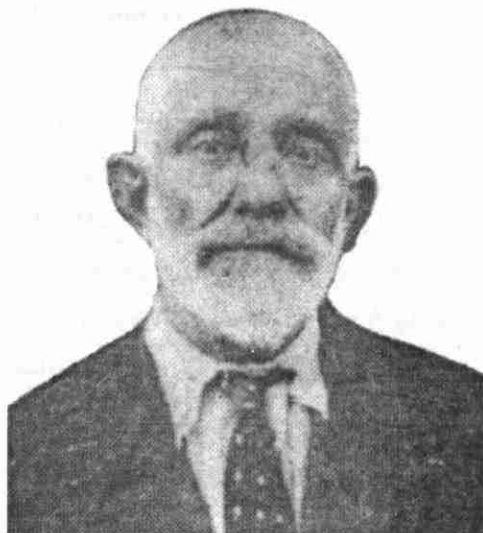
له ژ ٣٢١ ی ٩ ی ٥ ی ١٩٣٢ هوه پیره‌می‌رد بۆته به‌ریۆه‌به‌ری.
 له ژ ٣٢١ ی ١٩ ی ٥ ی ١٩٣٢ دا به بۆنه‌ی مردنی حسین نازمه‌وه
 پیره‌می‌رد به ناونیشانی (ارازی براده‌ری) نویسیۆتی:
 "زۆر دلشکستم به کوچکردنی هAMDه‌ردیکی وه‌ک حسین نازم به‌گ.
 گهرچی منیش ریوارم و نزیك به بوارم به‌لام هیشتا هیوادارم. (ژیان مان
 نزیك بو به نهمان چونکو ئیتر به‌له‌دییه هیچی پی خه‌رج نه‌ده‌کرا. ناچار له
 گوشه‌نشینی هاتمه‌ ده‌ری و، ده‌ستم دایه‌ داوینی (ژیان) چاک چاک له ده‌ست
 نادهم. ئیستا به سه‌ریه‌رشتی ژیان و چاپخانه‌که‌م وه‌ک خۆم بی به‌ها و به
 هیوای بیته به‌ها گرتۆته ئه‌ستۆ، ئه‌زانم باوه‌رم پی ده‌که‌ن که تی ده‌کوشم
 په‌نا به ئیزه‌دی پاک ده‌بیه‌ینه‌ سه‌ر، ئه‌مه‌نده هه‌یه هه‌مو کالایه به خریدار
 دپته به‌وه، من به خریداره‌کان ده‌نازم و پشتیوانی‌یش له خوا ده‌خوازم."

له ژ ٣٢١ ژ ٤٠٥ ئیتر

پیره‌می‌رد سه‌ریه‌رشتی کردوه
 به‌لام روژنامه‌که هه‌ر به ناوی
 شاره‌وانی سلیمانی بوه.

له ژ ٤٠٦ ی ١٤ ی ٨ ی

١٩٣٤ ٥٣٨ ی ١٠ ی ٢ ی
 ١٩٣٧ پیره‌می‌رد چاپخانه‌که‌ی له
 شاره‌وانی سلیمانی به کری
 گرتوه و، دوایی ئیجازه‌که‌ی
 بو تازه نه‌کراوه‌ته‌وه. ئتر
 خۆی چاپخانه‌یه‌کی گه‌وره‌تری
 کری‌وه‌وه، له ١٦ ی تا‌ی

١٩٣٧دا ئیجازهی دامهزراندنی بۆ وهه گرتوهو، روژنامه کهیشی به رسمی بهناوی خۆیهوه تۆمار کردوه.

(ژیان) ی سهردهمی پیره میرد پیوستی به لیکۆلینهوهیهکی سه ره بخۆ ههیه.

سه رنوسه ره کانی ژیان له بواری روژنامه هوانی دا پیاوی کارامه و له بواری نوسین دا توانا و له روشنبیری گشتی دا شاره زا بون، به لام دوای ئه وهی وه زیغه که یان گوێزراوه ته وه مه یدانیکی تر ئیتر ده ستیان له روژنامه هوانی و نوسین هه لگرتوه. له ناویان دا هه ر پیره میرد هه تا سه ر روژنامه هوانی کردۆته (پیشه) ی خۆی.

٢. نوسه ره کانی

ژیان روژنامه ی شاره هوانی سلیمانی بوه.

پی ناچی ژیان سه رنوسه ر و دهسته ی نوسه رانی دیاریکراو و هه میشه یی هه بوبی. ئه وهی بۆته مودیری مه تبه عه که ی شاره هوانی، له هه مان کات دا بۆته به رپۆه به ر و سه رنوسه ری روژنامه که یش. ئه وانه یش وتاریان بۆ نوسیوه خۆبه خنش بون، هه رکه سه یان، جیاواز له دنیای روژنامه هوانی، ئیشوکاری تایبه تی خۆی هه بوه.

چاوگێرانی به سه د ژماره ی دو سالی یه که می ژیان دا کۆمه لێ ناو و ناو نیشان به رچاو ئه که ون، به لام زۆریان له پاش ماوه یه ک ون بون و، له دنیای نوسین و روژنامه هوانی کوردی دا ده نگیان نه ماوه.

ژماره کانی سه ره تا ١ و ٢ و ٨ چه ند وتاریکی به قه له می ج. ص اجه میل صائیب) تی دا بلاو کراوه ته وه. وه کو خاوه نی روژنامه که ئه دووی و ئه نوسی. به لام دوای چه ند ژماره یه ک ده تگی نوسی نی نه ماوه. ته نیا له خه وما) که ی به ئه لقه بلاو کردۆته وه.

ئەحمەدی عەزیز ئاغا، لە ژ ۲ و ۵ و ۴ و ۴ و ۴ دا چەند وتاریکی سیاسی و پەرۆردەیی نوسیوه. پاش چەند ژمارەیهک ئه‌ویش دەنگی ئەماوه. کوردی (المستەفا سائیب)، که نوسەرێکی روۆشنبیر و توانا بوه، لە ژ ۹ و ۱۰ دا به ۲ ئەلقه ابو مەبعوسه موختەرەمەکان و، لە ژ ۳۵ و ۳۶ و ۴۰ و ۴۱ دا به ۴ ئەلقه اکورد بوچی پێش ناکه‌وی؟، لە ژ ۵۲ دا اته‌ریه له ئەقوامی ئەنغلۆ - ساکسون دا چەند وتاریکی نوسیوه.

م. نوری اشێخ نوری شێخ صالح که یه‌کی له نوسەرە به برشته‌کانی ئەو زەمانه بوه، جگه له‌وهی له ژ ۲۰ هوه زنجیره‌یهک وتاری له سەر ئەهده‌بیاتی کوردی (بلاو کردۆته‌وه، له ژ ۲۶ و ۲۷ دا له سەر کوردایه‌تی که‌رکوک اجواب بو غەزەته‌ی نجمه‌ی نوسیوه. هه‌روه‌ها له ژ ۴ و ۹ و ۴۵ چەند شیعریکی بلاو کردۆته‌وه. له‌وانه، شیعریکی له ژ ۴۹ دا به بۆنه‌ی تیبه‌پینی سالی شومی ۱۹۲۶ هوه.

ره‌شید نه‌جیب، که یه‌کی له نوێکه‌ره‌وه‌کانی شیعری کوردیه له ژ ۵۴ و ۹۱ و ۹۴ دا چەند شیعریکی نوێی بلاو کردۆته‌وه. هه‌روه‌ها نوسه‌ریکی توانای ئاگاداری روداوه‌کانی دنیای نوێ بوه، له ژ ۱۳۷ و ۱۳۸ و ۱۳۹ و ۱۴۲ و ۱۴۶ دا چەندین وتاری کۆمه‌لایه‌تی به پێزی نوسیوه.

ع. عەزیز (عەبدولأ عەزیز) که مامۆستایه‌کی روۆشنبیر و کوردپه‌روه‌ری هه‌ولێری بوه له ژ ۲۹ و ۵۱ و ۱۴۵ و ۱۴۸ دا چەندین وتاری له سەر زمانی کوردی و پەرۆرده و ته‌رجومه‌ی کوردی کتیبه‌کانی مه‌کتەب، نوسیوه.

ع. واحید مه‌جید، که دواتر به ئیمزای (ع. و. نوری) کتیب و وتاره‌کانی بلاو کردۆته‌وه، له ژ ۳۰ و ۳۱ دا تاریخی: ئەلمانی، ئیتالیا له پێش و ریاپونه‌وه‌ی ئەوروپا و له دوا‌یدا له ژ ۳۴ و ۳۶ دا انیزامی مه‌داریس له ئینگلتەرە، ئەلمانی، ولایاتی موته‌حیده‌ی ئەمه‌ریقا و فه‌رانسه چۆنه‌؟ نوسیوه.

م معروف امیرزا مارفا له ز ۳۸ و ۳۹ و ۴۱ و ۴۳ و چەند ژماره یه کی
 تری دا به ناوی احه قائیقی وه جیزه هه ندی قسه ی نهسته قی، به زمانیکی
 خهست، له رسته ی چروپردا، له شیوه یه کی فله سه فی دا دار پشتوته وه.
 حه سن کوردستانی، که ئه بی نازناوی یه کی له رۆشنیبره کانی ئه و
 سه رده مه بی، له ز ۳ دا وتاریک و، له ز ۱۶ و ۱۷ دا وتاریکی تیوری له سه ر
 اوته ن میلیهت، وهته نی میلیهتا نوسیوه.
 مسته فا شهوقی و عه ونی لعه ونی حاجی گورون له ز ۶ دا، ره مزی له ز
 ۷ دا. زه کی سائیب امسته فا سائیب له ز ۶۱ دا، فه تجولا ئه سه عد له ز ۵۳
 دا، شاکیر فه تاح له ز ۵۲ دا، محمه د زه کی له ز ۵۵ و ۵۶ دا، ئەمان و چەند
 که سیکی که هه ریه که یه ک وتار یان زیاتریان بلا و کردوته وه.
 محمه د ئه دیب عه زیز، که ئه بی مودیری مه تبه عه و سه رنوسه ری
 غه زه ته که بو بی تا ز ۶۱ ه یچ وتاریکی به ناوی خۆپه وه بلا و نه کردوته وه، به لام
 له ز ۶۱ به دوا وه به ئیمزای ام. ا. و ام. ا. د. زوری سه روتاره گرنگه کانی
 ژیا نی نوسیوه.
 پیره میرد، که له و ماوه یه دا وه کو ز ۶ له ژیر سه رناوی لاهانه وه دا
 نوسیویتی: "پیری له موعته به رانی ولات جه نابی حاجی توفیق به گ ته شریفی
 هینایه وه سلیمانی. عه رزی به خیر هاتنی ئه که یین." ئیتر به یه کجاری
 سلیمانی کردوته مه لبه ندی ژیا نی خۆی. له ز ۹ وه به شیعریک که به
 شیوه ی کۆن ا به نه شه ی نوتقه که ی مه ندوبی سامی یه وه داینا وه و به
 ئیمزای اکوردی وه بلاوی کردوته وه، دهستی کرده به بلا و کردنه وه ی
 به ره مه کانی، دوا ی ئه وه شیعره کانی تری له ز ۱۳ و ۳۶ و ۳۷ و ۴۰ و ۴۵ دا
 به شیوه ی تازه هۆنیوه ته وه. پیره میرد پشتیوان و هانده ریکی به هیزی
 نوپکه ره وه کانی شیعی کوردی بو ه.

فایهق بیکس له ژ ۱۰ و ۸۰ و ۸۷ و ۱۰۱ دا و، قانع له ژ ۴۲ دا، که رهنگه
 ئهوه یه کهمین شیعری چاپکراوی بی و، همدی له ژ ۶۰ دا و، عهلی کهمال
 باپیر له ژ ۷۵ دا و، فایهق زیوهر له ژ ۱۴ و ۴۶ دا شیعریان بلآو کردۆتهوه.
 ژریان له سهردهمی عهلی عیرفان دا به دهگمهن شیعری تی دایه و، به
 دهگمهن نویسنی نوسهرانی تری بلآو کردۆتهوه. پی ئهچی ههمو بابهتهکانی
 روژنامه که خو بیان نامادهیان کردبی.

۲. بلآوکردنهوهی

روژنامه به وهنده تهواو نابی نویسنی بو ناماده بکری و چاپ بکری،
 بهلکو گرتگترین قوناعی جوړی بلآوکردنهوهیهتی.
 له کوردستان دامهزراویکی تاییهتی بو بلآوکردنهوه و پهخشی چاپکراو
 نهبوه، زیان خویشی نهیتوانیوه دهزگایهکی پهخشی دابمهزرینی. له زوړی
 شارهکانی کوردستان دا کتیبفرۆشی و ناوهندی تاییهتی به فرۆشتنی کتیب و
 روژنامه نهبوه. تا ماوهیهکی درژیش دهزگایهکی ریکوپیکسی پۆست نهبوه.
 ریگاوایان کهم و خراپ و، ئوتوموبیل زوړ کهم بهلکو دهگمهن بوه و، بو
 ههندی له قهزا و ناحیهکان ریگهی ئوتوموبیل ههر نهبوه، به ولآخ هاتوچۆی
 بو کراوه. سههرهپای ئهمانه ههمو، به هۆی شوۆرشهکهی شیخ مهحمودهوه
 ریگاوایان نااسایی بون و، به زوړی به قافلّه و له گهّل زرلیی جهنگی
 هاتوچۆ کراوه.

ئهمانه ههمو کاریان له بلآوکردنهوهی روژنامه که کردوه.
 ژیان چهندی لی چاپ کراوه، چهندی لی ساغ بوتهوه و گهیشتۆته
 دس خویندهواران و، گهیشتۆته چهند شار و شوین و، چهندی ماوتهوه؟ له
 بهر ئهوهی لیست و ئهدرس و دهفتهرهکانی ئهوه زهمانه له بهر دس دا
 نین، بۆیه به وردی نازانری. به مهزهنده، به پیی توانای هونهری چاپخانه که

و به پێی توانای مادی روژنامه‌که، نابێ له ههزار دانه تی پهری بی، که بۆ
 ئهو روژگاره ژماره‌یه‌کی گونجاو بوه.

ههر به هۆی ژيان خۆیه‌وه ئهزانری که ژيان: جگه له سلیمانی و
 ده‌وروبه‌ری، که‌یشتوته به‌غداد، که‌رکوک، چه‌مچه‌مال، هه‌ولێر، کۆیه،
 شه‌قلاوه، ره‌واندز..

له ژ ٩٧ دا ئهم (تکا) یه‌ی بلاو کردۆته‌وه:

"له موه‌زه‌فینی دائیره‌ی مه‌تبه‌عه ته‌یب ئه‌فه‌ندی بۆ کۆکردنه‌وه‌ی
 به‌ده‌لاتی ئابونه‌ی ژيان نێررا بۆ لیوای که‌رکوک، هه‌ولێر، قه‌زای چه‌مچه‌مال.
 تکا له مشتهریه‌کانمان ئه‌که‌ین به‌ده‌لاته‌که‌ی به‌ ته‌واوی ته‌سلیم و معاونه‌تی
 لازمه‌ی له‌ حه‌ق ئیجرا به‌رمون."

له ژ ١٨٤ دا ئهم ئاگاداریه‌ی بلاو کردۆته‌وه:

"... له موه‌زه‌فینی مه‌تبه‌عه شیخ ته‌یب ئه‌فه‌ندی بۆ کۆکردنه‌وه‌ی
 به‌ده‌لاتی غه‌زه‌ته‌که‌ نێررا بۆ که‌رکوک، هه‌ولێر، ره‌واندز، کۆیه، شه‌قلاوه،
 ئیستیرحام ئه‌که‌ین معاونه‌تی به‌رمون و به‌ده‌لاته‌که‌ی به‌ ته‌واوی ته‌سلیم
 بکه‌ن."

له ژ ٢٢٠ یش دا ئهم ئاگاداریه‌ی بلاو کردۆته‌وه:

"تکایه‌کی تابه‌تی

"ئیداره‌ی غه‌زه‌ته‌که‌مان، بۆ کۆکردنه‌وه‌ی به‌ده‌لاتی ئابونه، ئه‌وی له
 خزمه‌ت ئه‌و زه‌واته‌ کیرامانه‌یه‌ که‌ له به‌غدادن، جهنابی شاکیر موجریم
 ئه‌فه‌ندی کردوه به‌ وه‌کیل، ده‌فته‌ریکی موسه‌ده‌قی بۆ ناردوه، ئیستیرحام له
 مشتهریه‌کانی به‌غدادمان ئه‌که‌ین ئه‌و میقداره‌ پاره‌یه‌ی که‌ له خزمه‌تیانایه‌ و
 که‌ لای شاکیر ئه‌فه‌ندی مه‌علومه‌ به‌ ته‌واوی ته‌سلیمی به‌رمون.

"ئومێدی قه‌ویمان به‌ کێپاره‌ موخته‌ره‌مه‌کانمان هه‌یه‌ که‌ بۆ یاریه‌دانی
 غه‌زه‌ته‌که‌مان هه‌مو نه‌وعه‌ معاونه‌تییک درێخ نه‌فه‌رمون و تیکراری
 ئیستیرحام ئه‌که‌ین به‌ده‌لاته‌که‌ی به‌ ته‌واوی ته‌سلیم به‌رمون. ژيان"

له دو مهسهلهی گرتگ دا که ژیان له سهری نویسون، له رهواندزهوه
 بۆ هاودهنگی تهلگراف و نامه‌ی پی گه‌یشتوه. جاری یه‌که‌م، که به‌ره‌رچی
 قسه‌کانی داود هه‌یده‌ری داوه‌ته‌وه له مه‌جلیسی مه‌بعوسان دا سه‌بارت به
 خویندنی زمانی کوردی. جاری دوهم، که پشتیوانی له ئیسماعیل به‌گی
 ره‌واندزی کردوه سه‌بارت به دژایه‌تی ته‌جندی ئیجباری.

ژیان چه‌ند جاری میعادی ده‌رچونی گو‌پویه، بۆ ئه‌وه‌ی له گه‌ل روژانی
 هینان و بردنی پۆسته‌دا ریک بکه‌وی له ژ ۷۷ دا نویسویتی:

"گو‌پینی میعادی ده‌رچونی غه‌زه‌ته‌که‌مان

"له به‌ر ئه‌مه‌ی له هه‌فته‌یه‌ک دا جاریک پۆسته هاتوچۆ ئه‌کات و ئه‌و
 جاره‌یش به‌ر روژی سی‌شه‌مه پیش ده‌رچونی غه‌زه‌ته‌که‌مان ئه‌که‌وی، بۆ
 ئه‌مه‌ی غه‌زه‌ته‌ی کپاره‌کانی ده‌ره‌وه‌مان زۆر دوا نه‌که‌وی، میعادی ده‌رچونی
 غه‌زه‌ته‌که‌مان گو‌پی و وه‌کو پیشو کردمانه‌وه به روژی پینج‌شه‌مه. له‌مه‌ودوا
 هه‌مو جاری له‌و روژه‌دا ده‌ر ئه‌چی."

۴. سه‌رچاوه‌ی دارایی

سه‌رچاوه‌ی دارایی ژیان بریتی بوه له: پارهی ئابونه‌کانی و، ده‌رامه‌تی
 له ئیعلان.

له لاجانگی چه‌پی ناوچه‌وانی ژماره ۱ دا نوسراوه:

"به‌ده‌لی ئابونه به ۳ مانگ روپیه‌ونیویک، به ۶ مانگ ۳ روپیه‌یه. له ۳
 مانگ که‌متر ئابونه قه‌ید ناکری. بۆ ده‌رموه به‌ده‌لی ئابونه هه‌و روپیه‌ونیوه.
 نوسخه‌ی به ئانه‌یه‌که."

له لاجانگی راستی ناوچه‌وانی‌دا نوسراوه:

"بۆ هه‌مو شتی‌ک موخابه‌رات به ناوی ئیداره‌خانه‌وه ئه‌کری. ئیعلانات
 به دپ‌ریک ۶ ئانه ده‌سپنریت."

له ژ ۱۳۴ هوه، له باتی جارێک، ههفتهی دو جار دهرچوه له بهر ئهوه
 ئابونهكهی زیادی كردوه بهلام نرخى بلاوكردنهوهی ئیعلان وهكو خۆی
 ماوهتهوه. له لاجانگی چهپی ناوچهوانی یهكهم لاپهههیدا نوسیویتی:

"كریار

"به شهش مانگ پینج به سالیك ده روپیه دهدا. بۆ دهرهوه ئوجرهتی
 پۆستهی عهلاوه ئهكری. شهش مانگ كهمتر ئابونه قهید ناكری.

"ئیعلانات

"دیریک ۶ ئانه دهسییریت.

"یهکی به ئانهیهكه."

ئهو سهردهمه عیراق هیشتا له ژیر دهستی ئینگلیزدا بوه، دراوی
 تاییهتی خۆی نهبوه، به دراوی هیندی سهودا كراوه، له بهر ئهوه نرخى
 ئابونه و ئیعلان به روپیهی هیندی دیاری كراوه.

دواى ئهوهی دراوی عیراقی گۆراوه، له باتی روپیه و ئانه و پای هیندی،
 دینار و فلسى عیراقی خستۆته بازارهوه، ئژیان) یش راگهیاندهكهی بهم
 جۆره لى كردوه وهكو له ژ ۳۲۲ دا نوسیویتی:

"كریار

"به شهش مانگ ۲۲۵ به سالیك ۴۵ فلس دهدا. بۆ دهرهوه ئوجرهتی
 پۆستهی عهلاوه ئهكری.

"ئیعلانات

"له دیریکهوه ههتا شهش مهقتوعه ۲۲۵ و له شهش زیاتر جگه له
 ۲۲۵ فلسهكه بۆ دیره زیادهکانیش دیری ۲۸ فلس ئهسییری.

"نوسخههه به پینج فلسه"

٤.١. ئابونه

ئابونه‌کانی به زۆری بریتی بون له فه‌رمانبه‌رانی داووده‌زگاکانی
حکومت، چ له ناو شار و چ له ده‌روه‌ی، هه‌روه‌ها هه‌ندی له بازرگان و
سه‌رانی عه‌شائیر و موختار و کوپخای گونده‌کان.

پاره‌ی ئابونه، وه‌کو لهم ئاگاداریه‌دا نوسراوه، ئه‌بو به ناوی سندوقی
به‌له‌دیوه‌هه‌ بنێردری:

"بۆ زانینی مشتهریه‌ کیرامیه‌کانمان

ئیداره‌خانه‌که‌مان چوتکه مه‌ئموره‌کانی موکه‌فهل لره‌نگه‌ ئه‌مه‌ هه‌له‌ی
چاپ بی و مه‌به‌ستی موکه‌له‌ف بی نین و، زاته‌ن مه‌ربوتی به‌له‌دیبه‌یشه،
ئیس‌تیرحام ئه‌که‌ین هه‌ر پاره‌یه‌ک ئه‌نێرن بۆ ئه‌م ئیداره‌یه‌ ره‌ئسه‌ن به‌ ناوی
سندوقی به‌له‌دیوه‌هه‌ ئیرسالی بکه‌ن. (ژ)"

ژیان له‌ سالی یه‌که‌می‌دا داوای پاره‌ی له‌ ئابونه‌کانی نه‌کردوه، به‌لام له
سالی دوه‌می‌هه‌ چهن‌دین جار و به‌ چهن‌د چه‌شنی جیاواز، داوای لی‌ کردون:
له‌ ژ ٥٥ و ٥٦ و ٥٩ و ٦١ و ٦٤ و ٦٩ و ٧٤ ... دا ئه‌م داوایه‌ی دوباره
کردۆته‌وه:

"ژیان

"ئه‌تانه‌وی ئه‌م قه‌زاته‌یه‌ به‌ رێوه‌هه‌چی و بزێ حه‌قی کپیری‌یه‌که‌ی دوا
مه‌خه‌ن و زو بینێرن."

له‌ ژ ٥٨ دا نوسیویتی:

"تکا له‌ کپیره‌ موختهرمه‌کانمان

"له‌ کپیره‌کانی ده‌روه‌هه‌مان خاسه‌ته‌ن تکا ئه‌که‌ین که‌ بۆ ئه‌مه‌ی به‌
رێکوپێکی غه‌زه‌ته‌کانیان پی‌ بگات و، مه‌یدانی گله‌یی نه‌می‌ی، له‌مه‌ودوا
لوتقه‌ن له‌ گوێرینی ناوونیشانیان زو خه‌به‌ردارمان به‌فرمون.

"وه دیسان تگا ئەکەین ئەوانەى که قەرزدارى ژيان و بەدەلاتى نىشتىراکيان پڕ نەکردۆتەوه بە بى دواخستن بە ناوى ئىدارەخانەوه بە ناردنى هيمەت بفرمون."

له ژ ٧٩ دا نوسيويتى:

"تگا له کپياره کانى دەرەوهمان

"تا ئیستا بۆ ناردنى بەدەلاتى ئابونە که له به قايادا ماوه تەوه گەلێ جار عەرزمان کرد. کپياره موختەرەمەکانى دەرەوهمان له گەلێ ئەمەى که ئەمڕۆ مودەتیکە غەزەتەمان دەرئەچى هیشتا ئەعەزمیان بەدەلاتى نىشتىراکيان نەداوه، ئەمە ئەيێتە مانيعى بەرپۆه چونی ژيان مان، بۆ هەمو لایەک خسوسى ميقدارى مەتلوباتمان عەرز کردوه، رجا ئەکەین بە بى دواخستن هەرکەسە حسابى خۆى پڕ بکاتەوه و دیسان تگا ئەکەین بۆ ئەمەى مونتەزمەن غەزەتەکانیان پى بگات و مەيدانى گلەي نەمىنى لەمەودوا لوتفەن له گوپىنى ناوونيشانيان زو خەبەردارمان بفرمون."

له ژ ٨٩ دا نوسيويتى:

"بۆ کپياره موختەرەمەکانمان

"نەبيعى هەمو ئەيزانن ئىدارەکەمان مەساريفاتى زۆره. بۆ تەبعى غەزەتەيەک پارەيەکی زۆر لازمە. موقاييل بە هەمو سەرفياتى وارىداتى پيوستە. رجا له کپياره کانمان ئەکەین و ئەم مەسئەلەيه حەوالەى ويجدانيان ئەکەین، ئەوانەى که حەقى دو سال سى سالیان له سەرە و له ئىبتىدای نەشرى ئەم غەزەتەوه هیشتا هيجيان نەداوه يا بە جارى وه ياخود بە قیست پارەى ئابونەکەيان بنێرن. ژيان"

له ژ ١٣٣ دا بە هەرەشەوه نوسيويتى:

"ئاخر رجا

"هه تاكو ئیستا بو ته را كومی به ده لاتی نابونهی غه زه ته كه مان مونه عه دید ده فعه رجامان له مشتهریه كانمان كرد له وانهی كه هیشتا حقی ۳ و ۴ سالیان لایه، رجا ئه كه یین بو مان بنیڤن وه ئیلا وه كو غه زه ته كه یان بو ناڤیرین مه جبور ئه بین به موراجه عه تی قانونی و له غه زه ته هیشا ناویان ده رج ئه كه یین. ژیان"

پی ئه چی هه مو ئه م رجا و تگا و هه ره شه به كه لکی نه بو پی له بهر ئه وه یه کی له فه رمان به ره كانی چاپخانه یان ناردوه بو كو كردنه وهی. له ژ ۱۸۴ دا نوسیویتی:

"تکایه کی تاییه تی

"هه مو ئه یزانین له مو حیتی کوردستانا هه ر ئه م غه زه ته کوردیه هه یه و، ئه مه ییش چونکی مشتهریه كانی معاونه تی ناكهن و حه قه كه ی له میعاد ی خۆی دا ته سلیم ناكهن نه ك قاییل نیه ئینتیزامیکی پی بدری به لكو ئه گه ر هه ر وا بمینتیه وه ناژی. سالانه ی غه زه ته كه ئه وه نده نیه كه ئه همیه تی بی، حه قی چوار سالی موقابیل حه قی سالیکی غه زه ته یه کی تره. له سه ر هه مو حه میه ته ندیک و وه ته نه ره وه ریک پپو یسته به جدی معاونه تی بکات و بیژینی.

"ئینجا بو ئه وه ی غه زه ته كه مان بژی و بتوانین ئینتیزامیکی پی بده یین رجا له مشتهریه كانی خاریج و داخل ئه كه یین وه بیلخاسه له قیسمی مه ئمورین و ئه وانهی كه هیشتا حه قی چوار سالیان لا ماوه و مه بله غیکی زۆر قه رزدارن، ئیتر مه یدان ی نوسین و به عزی معامله نه دن و، به ئه ومل واسیتهدا به ناوی سندوقی به له دیه ی سلیمانیه وه چند قه رزدارن بو مان بنیڤن و رجا كه مان ته رو یج بغه رمون.

"زانمن له موهزه فینی مه تبهعه شیخ تهب ئەفهندی بۆ کۆکردنهوهی بهدهلاتی غهزه ته که نیرا بۆ کهرکوک، ههولیر، رهواندز، کۆیه، شه قلاوه، ئیستیرحام ئەکهین معاونهتی بفرمون و بهدهلاته کهی به تهواوی تهسلیم بکهن."

شیخ تهب ئەفهندی به سهرکه وتوی له کاره کهی گهراوتهوه له ز ۱۸۶ دا سپاسنامهیهکی نویسه:

"ئشه کور و بهیانی مهنونیهت"

"ههروه کو له نوسخه کانی پيشودا بهیان کرابو، له سهر تهنسیبی ریاسهتی بهلهدی و تهسدیقی سه عادهتی موته سه ریفی ئەفخه می بۆ کۆکردنهوهی بهدهلاتی موته را کیمه ی ژیان که له لیوای کهرکوک و ههولیر و قهزای رهواندزدا هه ی بو بۆ دهره وه چوبوم.

"لهم جینگایاندا له تعریف به دهر یارمهتی و تهسبیلاتم بۆ نوینرا. له قهزای رهواندزدا نهو معاونهته که له تهرهف قائیمقام جهنابی کهریم بهگهوه ئیبراز فرموراوه شایانی تیزکاره، بیلخاسه معاونی مودیری پۆلیس جهنابی حمزه بهگ بینا به سائیقهیهکی مهحه بهت که دهره حق به ئەهلی ولاته کهمان و مهتبوعات ههیهتی، جگه لهو هه مو تهسبیلاتهی که له ری کرد کردنهوهی بهدهلات کردی و خوشی حهقی سالیکی پيشینهن دا، بهرامبهر به شهخسی خوشم به دهره جهبهک که مهجوبی لوتف و ئینسانیهتی بوم خدمت و معامله ی میهماننهوازی دهره حقم کردوه. له بهر ئەمه به لازم زانی که به ناوی ژیان و خۆمهوه عهله نهن عهرزی تهشه کورات و بهیانی مهنونیهت بکهم. تهب"

٥٠٠

لیست او بدلات برابری که طرف سید احمدی در سهم بردار اظهار کرده

روز	آب	بند	۵۰۰	۵۰۰	۵۰۰
۷	۸	۱۲	۵۰۰	۵۰۰	۵۰۰
۷	۸	.	.	.	معاذ بن قاسم جناب سید احمدی
۷	۸	.	.	.	سید احمدی جناب سید احمدی
۷	۸	.	.	.	سید احمدی جناب سید احمدی
۷	۸	.	.	.	سید احمدی جناب سید احمدی
۴	۸	۷	۵۰۰	.	سید احمدی جناب سید احمدی
۴	۸	۷	۵۰۰	.	سید احمدی جناب سید احمدی
۴	۸	.	.	.	سید احمدی جناب سید احمدی
۴	۸	.	.	.	سید احمدی جناب سید احمدی
۷	۸	۱۲	۵۰۰	.	کاتبین جناب سید احمدی
۵	.	۸	۵۰۰	.	سید احمدی جناب سید احمدی
۴	۸	۷	۵۰۰	.	سید احمدی جناب سید احمدی
۴	۸	۷	۵۰۰	.	سید احمدی جناب سید احمدی
۷۹	۸				معاذ بن قاسم جناب سید احمدی

در طرف جناب سید احمدی در به نام نام خانوادگی سید احمدی در روز و وقت
به اتمام رسیده است که در زیر

سید احمدی

٤.٢. ئیعلانات

پاره‌ی بلأو کردنه‌وه‌ی ئیعلان بو هه‌مو روژنامه‌کانی جیهان سه‌رچاوه‌یه‌کی گرتگی ده‌رامه‌ته. بو ژبان) یش هه‌روا بوه.

ئیعلانات ئه‌گونجی دو سه‌رچاوه‌ی هه‌بی: یه‌کیکیان دامه‌زراره ئه‌هله‌یه‌کان و، ئه‌وه‌ی تریان دامه‌زراره حکومه‌تیه‌کان.

له کوردستانی ئه‌و روژگاره‌دا بازار زۆر ته‌سک و بازرگانی زۆر کم و دواکه‌وتو بوه. کۆمپانیا و دامه‌زراره‌ی بازرگانی خاوه‌ن سه‌رمایه‌ی ناوئجی و که‌وره نه‌بوه. له به‌ر ئه‌وه (ئیعلانات) ی ئه‌هلی نه‌بوه، یان ئه‌گه‌ر بو‌بی زۆر کم و بی بایه‌خ بوه، هیچ که‌له‌به‌ریکی دارایی بو ژبان پر نه‌کردۆته‌وه.

ئیعلاناتی حکومه‌تی چهند جۆری بون، له‌وانه: هی دادگاگان، دائیره‌ی ئیجرا، دائیره‌ی تاپۆ، مه‌قامی موته‌سه‌ریفیه‌ت، ریاسه‌تی به‌له‌دییه، که‌رته‌کانی پۆلیس و جه‌یش...

هه‌ندی له‌م ئیعلاناته سه‌رچاوه‌یه‌کی گرتگ بون بو ده‌رامه‌تی ژبان و، هه‌ندیکی تریان ره‌نگه‌ی پاره‌ی بلأو کرابنه‌وه.

لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆ له سه‌ر ژبان و ئیعلانه‌کانی نوسراوه.

٥. هونه‌ری روژنامه‌وانی

٥.١. لایه‌نی روژنامه‌نوسی

ئه‌گه‌ر روژنامه به ناوچه‌یی (Local) و، نیشتمانی یا نه‌ته‌وه‌یی (National) و، ناوده‌ولته‌تانی یان وه‌کو ئه‌لین نیونه‌ته‌وه‌یی (International)، دابه‌ش بکری، ئه‌وا ژبان ئه‌چینه‌خانه‌ی روژنامه‌ی ناوچه‌یه‌وه.

ژيان له بارى رۆژنامه نووسيهوه، له چاو ههلو مه رجي ئه و زمانه ي
 سليمانى دا بگره هى عيراق دا، به رۆژنامه يه كى سه ركه وتو دائه نرى. زورى
 بابه ته كانى رۆژنامه ي هاوچه رخي تى دا بلا و كراوه ته وه:

. هه وائ

هه وائى ناوخوى سليمانى و ده وروبهرى
 هه وائى به غداد و حكومه ت و پارله مانى عيراقى
 هه وائى ده و له تانى دراوسى و گه شه كردنى پيوه ندى يان له گه
 حكومه تى عيراق

هه وائى خه باتى گه لان له پيناوى سه ربه خو يدا وه كو ميسر، سوريه،
 هيندستان ...

هه وائى جهنگ وه كو مه نچوريا

هه ندى له ئيعلانه كانيشى به هه وائ و، له چاو ئه و سه رده مه دا به
 هه وائى گرنگ دائه نرين، وه كو ئيعلانى وه رگرتنى خو يندكار له خو يندنگه ي
 عه سكه رى عيراق.

. ريبورتاج

ژيان چه ندين ريبورتاجى گرنگى نوسيه وه. زورى ان نرخی ميژويى
 گه وره يان هه يه. له وانه: ريبورتاج ده رباره ي سه ردانى مه ندوبى سامى له
 سليمانى، ريبورتاج ده رباره ي سه ردانى سه روه زيرانى عيراق و وه زيره كان.
 ريبورتاج ده رباره ي ته شريف هينانى مه ليك ...

. وتار

ژيان به سه دان وتارى سياسى، په روه رده ي، كۆمه لايه تى، ئه ده بى،
 ئابورى، رۆشن بيري ... تى دا يه.

لیدوان .

هەندی جار دواى گێڕانهوهى روداوێک ژيان رهئى خۆى به لیدوانى له
پهراویزی ههواله کهدا نوسیوه .

سهروتار .

زۆر ژمارهى سهروتارى تىدايه . بابهتهکانى جۆراوجۆرن . سیاسى و
پهروهدهى و کۆمهلايهتى و ئابورى... و ههندیکيشيان باس له خهمنى
روژانهى ژيانى خهلك نهکهن و، داواکارى به له حکومهت .

زمانى نوسین

ئهگهچى ژيان چهند جارى باسى بژارى زمانى کوردى کردوه و، له ژ
٤٥ دا ههوالى پیکهینانى (کۆمهلى بژارى زمانى کوردى) بلأو کردۆتهوه و، له ژ
٤٩ دا ئهم اتکا بهى نوسیوه :

"ههروهکو له خویندهواره موختهرهمهکانمانهوه مهعلوم بوه ئهمرۆ بۆ
ریکخستنى زبانهکهمان و، له کهلیماتى غهیره رزگار کردنى له ههمو لایهکهوه
ههول ئهدرى و تى ئهکۆشیرى، چونکه به تهواوى زانرا که یهکى له وهسائیتى
سهرکهوتن، پيشکهوتنى مهلهت ریکخستن و سهربهخۆیى زبانهکهیهتى، جا له
بهه ئهمه به تايبهتى لهو تىگهپشتوه بپهروناکانهى که بۆ خزمهتى
هاوولایهکانیان له پهرى ژيان دا مهقاله ئهنوسن، تکه ئهکهین بۆ ئهمه
ههمو کهسى به بى گرانى تى بگا، زۆر ههول بدهن و ههتا ئهتوانن کهلیمه
کوردى پهتى رون و شپیرین به کهلک بهینن، که مهقسهد لهو نوسینانهش
قازانجى ههمو..."

بهلام ژيان خۆى لهم قوناغهدا به ههچ جۆرى گوێ نهداوهته پاکی و
پاراوى زمانى نوسینهکانى . ژمارهیهکی زۆر وشهى عهربهی به کار هیناوه، که
ئهیتوانى له باتیان وشهى کوردى باو به کار بهینى . ههروهها ههندی وشه
له زمانه ئهوروپایهکانهوه وهگرتهوه بهلام به فۆنهتیکی تورک نوسیونى و،
کافهکانى کردوه به قاف .

رینۆسه‌که‌ی

رینۆسه‌که‌یشی به گشتی هه‌مان رینۆسی زمانی فارسی و عه‌ره‌بی بوه. سالی ۱۹۳۰ که توفیق وه‌ه‌بی بوته مۆته‌سه‌ریفی سلیمانی، ماوه‌ی چه‌ند هه‌فته‌یه‌ک، ژیان پیره‌وی رینۆسیکی نویی کردوه ته‌که‌رچی له بزۆینه‌کانی‌دا له هی ئەم سه‌رده‌مه‌وه نزیک بوه به‌لام زیاد له پینۆست اموباله‌غه‌ا له به کار هیئانی دا کراوه، وشه و رسته عه‌ره‌بیه‌کانیشی به‌و رینۆسه تازیه‌به نۆسیوه، به‌لام دواتر وازی لی هیئاوه.

۵. ۲. لایه‌نی رۆژنامه‌گه‌ری

سلیمانی هه‌ر ته‌و چاپخانه‌کۆنه‌ی لی بوه که ۱۹۲۰ میچه‌ر سۆن هیئا بوی، ماکینه و ده‌زگاکانی هه‌ر کۆنه‌کان بون و، به هۆی په‌شیوانی هه‌لومه‌رجی سیاسی سلیمانیه‌وه جاروبار په‌کی که‌وتوه، وه‌ستاگانی سلیمانی، له ئاسته‌گر و چه‌خماخساز، چاکیان کردۆته‌وه. ئەم (ئیع‌تیزار) ه تا راده‌یه‌کی باش، که‌می توانای چاپخانه‌که و رۆژنامه‌که‌یان ئاشکرا ئەکا: "له به‌ر نه‌خۆشی په‌کی له موه‌زه‌فه‌کانمان دو هه‌فته غه‌زه‌ته‌که‌مان مومکین نه‌بو ده‌رچی ئیستیرحامی عه‌فو له قاریئینی کیرام ئەکه‌ین. ژیان" (ز ۱۳۲)

رۆشنبیرانی سلیمانی دو جار هه‌ولێ کړینی ده‌زگای نویی چاپیان داوه و، بۆ ته‌و مه‌به‌سته له ناو خه‌لک دا پیتاکیان کۆکردۆته‌وه: جاری په‌که‌م، له سه‌رده‌می حوکمرانی شیخ مه‌حمودا. جاری دوهم، کۆمه‌لی زانستی کوردان. هه‌ردو جار به هۆی تیکچونی بارو دۆخی سیاسی سلیمانیه‌وه سه‌ری نه‌گرتوه. چار ناچار په‌نایان بردۆته‌وه به‌ر ده‌زگای چاپه کۆنه‌که‌ی ملکی شاره‌وانی.

ژيان، به ههمان چاپخانه و به ههمان قهواره و شپوهی روژنامه‌کانی
پیش خۆی دهرچوه، که له چاو هونه‌ری چاپ و روژنامه‌هوانی سهردهمی
خۆیدا زۆر له دوا بوه.

کلێشهی ناوه‌کهی له ژ ۱ - ۱۱ نهوه بوه که به جوریکی ساده له
سلیمانی له سهر تهخته هه‌لکه‌نراوه، به‌لام له ژ ۱۲ به دواوه کلێشه‌که‌یان
گۆرپوه به یه‌کیکی که که حوزنی و یومنی دروستیان کردوه. له ژ ۱۲ دا به‌م
بۆنه‌یه‌وه نویسیوتی:

”عه‌له‌نهن ته‌شه‌کور

”زۆر زۆر سهربه‌رز و خۆشخال بوین به‌مهی که غه‌زه‌ته‌که‌مان خۆی
بردۆته دلی برا کورده موخته‌رهمه‌کانمانه‌وه و له ههمو لایه‌که‌وه بۆ یاریه‌دان
و پیشکه‌وتنی غه‌زه‌ته‌که‌ هه‌ول ئهدری. ههر به‌م فکهره‌ به‌رز و بلنده ئه‌مجاره
له به‌غداوه له لایه‌نی حه‌کاکی به ناو جه‌نابان: حوزنی و یومنی ئه‌فه‌ندی‌یه‌وه
سهرله‌وحه‌یه‌ک بۆ غه‌زه‌ته‌که‌مان به‌و نه‌خشی و نیگاره، به‌و نویسینه‌ جوان و
شیرینه‌ی خۆیان که دلی ههمو که‌سی بردوه، به‌ دیاری بۆمان نی‌رراوه. له
سایه‌ی ئه‌م هیمه‌ته‌ گه‌وره‌وه (ژیان) جه‌ژنی بو به‌ دو.

”له به‌ر ئه‌مه‌ به‌ ههمو هی‌ز و قوه‌تی دل ته‌شه‌کوراتی خالیسانه‌مان
پیشکه‌ش و به‌ دل و گیان ته‌قه‌دیری ئه‌م خزمه‌ت و هیمه‌ته‌ گه‌وره‌یه‌یان
ئه‌که‌ین و، له جیاتی ئه‌م دیاریه‌ به‌ قیمه‌ته‌ (ژیان) ناوی موخته‌رهمی (حوزنی و
یومنی) له سهر سهری هه‌تا بژی ئه‌نوسی و ته‌قه‌دیسێ ئه‌کات.”

حوزنی له‌و کاته‌دا هی‌شتا روژنامه‌هوانی نه‌کردبو به‌ پیشه‌ له‌ به‌غداد
دوکانی حه‌کاکی هه‌بوه.

هه‌مو ژماره‌کانی ٤ لاپه‌ره‌ی ٣٢ X ٢٠ سم بوه اجگه له چه‌ند بۆنه‌یه‌کی که‌م که به هۆی روداوی گرتگه‌وه کراوه به ٦ لاپه‌ره یان پاشکۆیه‌کی له گه‌ل چاپ کراوه و، ههر لاپه‌ره‌یه‌کیشی ٢ ستونی تێدا نوسراوه.

مانشیتی نه‌بوه. خه‌تاتی تێدا به کار نه‌هاتوه. حه‌رفی سه‌ردێری وتار و مه‌ته‌نه‌که‌ی یه‌ک جو‌ر و یه‌ک قه‌واره بون، چه‌ند خاله‌تێکی زۆر ده‌گمهن نه‌بی که هه‌ندی سه‌ردێر به حه‌رفێکی که‌می ئه‌ستورتر نوسراون، ئه‌وانی تری هه‌موی وه‌کو یه‌که.

له هه‌یج ژماره‌یه‌کی‌دا وێنه و کاریکاتی‌ری تێدا نه‌ه.

٦. نرخی میژویی

ژيان بو میژوی نوی کورد سه‌رچاوه‌یه‌کی ده‌وله‌مەنی جی باوه‌ره.

٦.١. بو میژوی سیاسی:

روداوه‌کانی کوردستانی عیراق، هه‌واله‌کانی شو‌رشی شیخ مه‌حمود و، پێوه‌ندی له گه‌ل ئینگلیز و عیراق، مه‌بعوسه‌کانی کورد و پارله‌مانی عیراقی، پێوه‌ندی عیراق له گه‌ل تورکیا و ئێران و، ره‌نگدانه‌وه‌ی له جولانه‌وه‌ی کوردا، روداوه‌کانی کوردستانی تورکیا، روداوه‌کانی کوردستانی ئێران، پێوه‌ندی عیراق و دراوسێکانی، پێوه‌ندی عیراق و ئینگلیز، گه‌توگۆی ئه‌شرافی سلیمان و نوینه‌رانی عیراق و بریتانیا، کورد و په‌یماننامه‌ی ١٩٣٠ ی عیراقی ئینگلیزی...

٦.٢. بو میژوی روشنبیری:

کۆمه‌لی زانستی کوردان، کۆمه‌لی بژاری زمانی کوردی، یانه‌ی سه‌رکه‌وتنی کوردان له به‌غداد، بلاوکراوه‌ی کوردی، هه‌والی روژنامه‌کانی عیراق، ته‌مسیل، وه‌رزش...

٦.٣. بۆ میژوی ئەدەبی:

لیکۆلێنهوهی ئەدەبی، نوێکردنهوهی شیعری کوردی، بانگهواز بۆ
زیندوکردنهوه و چاپکردنی بهرهممی شاعیرهکان...

٦.٤. بۆ میژوی خویندن و پهروهرده:

کردنهوهی مهکتەب، سیستەمی پهروهرده، پرۆگرامهکانی خویندن...

٦.٥. بۆ میژوی کۆمهڵایهتی:

داکوکی له ژن، داکوکی له جوتیاران، چاک کردنی ژبانی دانیشتوانی

لادی...

تییینی:

ئهو بهرگهی لای منه ههندی ژمارهی ناتهواوه، پیم وایه ههندی لهو
ژمارانه باس و بابتهی گرتگیان تیّدایه، که بۆ ئەم لیکۆلێنهوهیه به کهک

ئهبون:

چەند تێبینیهك:

۱. مامۆستایان رەفیق سالح و سدیق سالح خەریکی ئامادەکردن و لیکۆلینەوهی هەموو ژمارەکانی ژێرمان لە چەند بەرگێک دا، یەكەم بەرگیان لێ بۆ کردۆتەوه، بڕوانه:

روژنامەی ژێرمان ژمارە ۱ ۸۱، ئامادەکردنی: رەفیق سالح، لیکۆلینەوهی سدیق سالح، یەكەم بەرگ، دەزگای چاپ و پەخشێ سەردەم، سلێمانی، ۲-۲.

كاك سدیق سالح ل ۵ ۹۹ ی ئەم بەرگە تەرخان کردوه بۆ لیکۆلینەوهی وردی ناوهرۆك و پێرستی بابەت و ژیننامه و وێنە نووسەرەکانی ئەم ۸۱ ژمارەیه.

ژمارەکانی ژێرمان بە پاکی و جوانی چاپ کراونهتەوه. رهنجی ئەم دو جوامێرە بۆ ژياندهوهی سامانی روژنامهوانی کوردی شایانی ریزلێنان و پشتیوانی کۆر و کۆمهله روژنبریهکانی کورده.

۲. لە کاتی ئامادەکردنی ئەم باسەدا ئەو بەرگە ژێرمان کە لە بەردهستی من دا بو ئەم ژمارانهی ناتەواو بو:

۸۱ / ۸۵ - / ۱ / ۱۳۷ / ۱۴۱ / ۱۴۳ / ۱۴۴ / ۱۴۷ / ۱۵۹ / ۱۶۲ / ۱۶۹ / ۱۷۱ / ۱۷۵ / ۱۷۶ / ۱۸۲ / ۱۸۳ / ۱۹۳ / ۱۹۸ / ۲۰۱ / ۲۰۲ / ۲۰۳ / ۲۰۵ / ۲۱۰ / ۲۱۲ / ۲۱۴ / ۲۱۵-۲۱۹ / ۲۲۱ / ۲۳۶ / ۲۵۲ / ۲۵۳ / ۲۶۵ / ۲۷۸-۲۶۹ / ۲۸۰-۲۸۲ / ۲۹۰-۲۹۳ / ۲۹۶ / ۳۲۰ / ۳۲۱

رەنگە لە هەندێ لەو ژمارانهدا باس و بابەت و هەوایی گرنگیان تێدا بێ بەلام من نەمتوانی کەلکیان لێ وەربرم.

۳. لەم کتێبهدا بە پێویستم نەزانی هەندێ لەو بابەتانهی لە کتێبی: ۱ کوردستانی عێراق ۱۹۲۸ - ۱۹۳۱: سەردەمی قەلەم و موراجعاتا دا بلام کردۆتەوه، ئەگەرچی گرنگ و بایهخدارن، دوباره بکەمهوه. خوینەر ئەگەر ویستی ئەتوانی ئەو بابەتانه لەو کتێبهدا بخوینیتەوه.

ژيان

و

هه‌واله‌کانی شیخ مه‌حمود

۱. شه‌ری هه‌مه‌لایه‌نه‌ی ئینگلیز دزی شیخ مه‌حمود

۱. ۱. جایزه بۆ کوشتنی

۱. ۲. شیواندنی ناوبانگی

۱. ۲. ۱. به وتاری روژنامه

۱. ۲. ۲. به دانی به دادگا

۱. ۳. وشک کردنی سه‌رچاوه‌کانی ده‌رامه‌تی

۱. ۴. راوانانی هیزه‌کانی

۲. گفتوگۆی شیخ مه‌حمود و ئینگلیز

۲. ۱. گفتوگۆ له خورمان

۲. ۲. گفتوگۆ له به‌غداد

۲. ۳. گوشاری زۆرتر

۳. که‌ناره‌گیری

۳. ۱. ناردنی بابه‌مه‌لی بۆ به‌غداد

۳. ۲. سه‌روه‌زیران له سلیمانی

۳. ۳. چونی شیخ مه‌حمود بۆ به‌غداد

۴. هه‌لسه‌نگاندنی جولانه‌وه‌که

۵. تیه‌ه‌چونه‌وه و وازه‌ینانی په‌کجاری

هه‌واله‌کانی شیخ مه‌حمود

١. شەری هەمەلایەنە ی ئینگلیز دژی شیخ مەحمود

١.١. چانیزه بۆ کوشتنی

له ئابی ١٩٢٤ دا جەغەر عەسکەری وازی له وهزارەت هینا، مەلیک فەیسەل یاسین هاشمی تەکلێف کرد وهزارەت پێک بهێنی. عەبدولموحسین سەعدون له وهزارەتە کە یاسین هاشمی دا بو به وهزیری کاروباری ناوڤۆ و، له حوزەیرانی ١٩٢٥ دا که یاسین هاشمی ئیستیقالە ی کرد، مەلیک فەیسەل سەرله نووی عەبدولموحسین سەعدونی تەکلێف کرد وهزارەت پێک بهێنی. ئەوه سێیه مین وهزارەتی سەعدون بو. رهشید عالی گەیلانی لهم وهزارەتە دا وهزیری داخیه بو. جولانه وه کە ی شیخ مەحمود هاوزه مان بو له گەل ئەم ئالوگۆره وهزاری یانە دا.

عەبدولموحسین سەعدون، که هاوزه مانی شوپرشە کانی شیخ مەحمود، ٢ جار بوبو به وهزیری کاروباری ناوڤۆ و، ٣ جار بوبو به سەرۆکی ئەنجومه نی وهزیرانی عیراق، بۆ ئەوه ی ئاسایش بگه رپتە وه بۆ کوردستان و، کوردستان به بی به رهنگاری بیه ستری به ده زگای به رپۆه به رایە تی عیراقه وه، لایه نگری له ناو بردنی شیخ مەحمود بو. سەعدون ئەم رایە ی خۆ ی به ئاشکرا ده ربە ری بو.

عەبدولموحسین سەعدون، سەر وهزیرانی ئەوسای عیراق دوا ی گه رانه وه ی له سەردانی سلیمانی، له و کۆبونه وه یه دا که له ٤ ی ٦ ی ٩٢٣ دا له کۆشکی شاهانه دا له به غداد، به ئاماده بونی فەیسەل (مه لیک ی عیراق)، هیئە ری دویس امه ندوبی سامی بریتانی له عیراق، سی ر چۆن سالمۆن (فه رمانده ی گشتی هیزه کانی بریتانیا) و چە ند کاربه ده ستی ئینگلیزی و عیراقی تر، که بۆ لیدوانی هه لومه رچی سلیمانی کردیان. سەعدون به راشکاوی وتی: "هه مو خه لک، جگه له هه ندی سەرۆک عه شیرە ت، به هه مو هی زیانه وه ئە یانه وه ی بخرینه سەر عیراق. شیخ مەحمود له به ر چاوی خه لک که وتوه.

مه‌مويان رقيان لي ئه‌بيته‌وه، كه لي ئه‌بونگينه‌وه چونكه له ده‌ستدرېژه‌كاني ئه‌ترسن. لايه‌نگراني شايخ مه‌حمود زور كه‌من. " سه‌عدون بو ئه‌وه‌ي ئينگليزه‌كان له شايخ مه‌حمود تيز بكا ئينجا وتي: " حكومه‌تي بریتاني دريخي له يارمه‌تيداني شايخ مه‌حمود نه‌کرد و چا‌که‌يه‌کی زوري له گه‌ل کرد، که‌چی سو‌دی نه‌بو. شايخ مه‌حمود کابرایه‌کی (شیرا) ه‌ دا‌ی ته‌جروبه‌كاني رابوردو ناب‌ پشتی پی به‌ستری. ئه‌گه‌ر بتوانرایه له ناو ببری، ئه‌وسا ري‌تکه‌وتن له گه‌ل کورد ئاسان نه‌بو. "

ئه‌گه‌رچی له مانگی حوزه‌یرانی ۱۹۲۵ دا عیراق به ته‌نگوچه‌له‌مه‌یه‌کی وه‌زاری‌دا تی ئه‌به‌ری و، یاسین هاشمی ئیستیقاله‌ی ئه‌کرد و وه‌زاره‌ته‌که‌ی ئه‌روخا و، وه‌زاره‌تیکی تازه له سه‌ر ته‌کلیفی مه‌لیک فه‌یسه‌ل، به سه‌رو‌کایه‌تی عه‌بدولموحسین سه‌عدون ته‌شکیل ئه‌کرا، به‌لام دياره ئه‌م روداوانه کاریان له‌و بپرایه نه‌کردوه که ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران له سه‌ر دا‌وای مه‌ندوبی سامی به ده‌ستپه‌وه بوه.

" بپرایری چواره‌می ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران له دانیشتنی ۱۳ ی حوزه‌یرانی

۱۹۲۵ دا:

" نوسراوی لژماره بی. ئو/ ۱۲۲ ی ۸ ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۵ ی موسته‌شاری فه‌خامه‌تی مه‌ندوبی سامی عیراقی خوینده‌وه سه‌بارمه‌ت به ته‌رخان کردنی ۱- هه‌زار روپیه پاداشت اجائیزه) بو گرتن وه یا کوشتنی شايخ مه‌حمود و، که‌ریمی فه‌تاح به‌گ و سابیری کورپی. له‌وه ۶۰ هه‌زار روپیه‌ی بو کوشتن وه یا گرتنی شايخ مه‌حمود و، ۲۰ هه‌زار روپیه‌یش بو هه‌ر یه‌کی له که‌ریمی فه‌تاح به‌گ و سابیری که‌ریم به‌گ. به‌و مه‌رجه‌ی ئه‌و پاره‌یه‌ی بو کوشتنی یه‌کی له‌و سیانانه ئه‌دری چواریه‌کی ئه‌و پاره‌یه بی که بو گرتنیان ئه‌دری. ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران بپرایری‌دا ئه‌م پيشنیاره قبول بکا. "

"برپاری دوهمی ئەنجومەنی وهزیرانی له دانیشتنی رۆژی ۳۰ ی

حوزهیرانی ۱۹۲۵ دا:

"نوسراوی (بی، ئۆ/ ۱۵۱ ی ۱۹ ی حوزهیرانی ۱۹۲۵) ی فەخامەتی مەندوبی سامی خویندەوه، سەبارەت بە راسپاردنی موفەتیشی ئیداری سلیمانی بۆ دانی جائیزە بۆ ئەو مەبەستە ی له برپاری چوارەمی دانیشتنی ۱۳ ی حوزهیرانی ۱۹۲۵ دا باس کراوه، بۆ کەسانیک جگە له ئەفرادی هیزی ئاسوری. ئەنجومەنی وهزیران برپاری دا دەسەڵات بەدا بە موفەتیشی ئیداری سلیمانی کە بۆ هەندی کەسی هەلبژێردراوی رۆن بکاتەوه، کە ئەگەر ئەنجامی ویستراو بە هۆی ئەوانەوه بو جائیزە کەیان ئەدریتی بەو مەرجه ی له سنوری ئەو مەبلەغەدا بی کە ئەنجومەن له دانیشتنی ۱۳ ی حوزهیرانی ۱۹۲۵ دا موافقەتی له سەر کردوه."

تەرخاتکردنی ۶۰ هەزار روپیە بۆ گرتن وه یا کوشتنی شیخ مەحمود له بەر ئەوه بوه کە شیخ مەحمود سەرکرده ی جولانەوه کە بوه و، لایان وا بوه به له ناو بردنی ئەو جولانەوه کە بیش تەواو ئەبی. هی کەرمی فەتاح بەگ و سابیری کورپشی له بەر ئەوه بوه تاوانبار بون به کوشتنی کاپتان بۆند و ماکانت، کە دو ئەفسەری ئینگلیزی بون.

له و کاتەدا سێر هیئری دویس مەندوبی سامی بوه له عیراق و کاپتن لاین موفەتیشی ئیداری سلیمانی بوه. پی ئەچی ئەیان ویست بی تەرخان کردنی ئەم جائیزە یه له ناو خەلک دا بلأو بکەنەوه، بەلکو ویستویانە له رێگە ی چەند کەسیکی هەلبژێردراوه وه کاره کە ئەنجام بەدن. بەلام سەرەرای تەرخان کردنی ئەم پاره زۆره ئەیان توانیوه کەسانیک پەیدا بکەن شیخ مەحمودیان بۆ بکوژی.

٢.١. شێواندنی ناویانگی

دهسهلاتدارانی ئینگلیز بۆ شێواندنی ناویانگی شێخ مهحمود و زرانندی ناوی خۆی و لایهنگرهکانی هێرشیکێ پرۆپاگاندهی فراوانیان دەس پێ کردوه، له لایهکهوه ژيان کهوتوته نوسینی وتار و لیدوان و، له لایهکی ترهوه به توهمه‌ی به فیرۆدانی پاره‌ی شاره‌وانی داویانه‌ته دادگا.

١.٢.١. به وتاری رۆژنامه

"قمت گورگ ئەبی به شوانی مه‌ر؟"

"موده‌تیکێ زۆر ئەم وه‌ته‌نه مه‌عسومه به ده‌ست به‌عزێ خائینانی خۆیه‌وه ئەینالاند. هه‌ر رۆژی به نه‌وعی، هه‌ر سه‌عاتی به به‌هانه‌یه‌ک، ئەم میله‌ته مه‌زلومه‌یان ئیغفال نه‌کرد. ئەم خائینانه گاه به مه‌سه‌له‌ی موصل و هاتنه‌وه‌ی تورکه‌وه میله‌تیان نه‌تۆقاند، گاه به وه‌عه‌دی ئیستیقلالیه‌تی کورده‌وه سه‌ریان له‌م خه‌لقه نه‌شێواند. تا له نه‌تیجه‌دا بون به سه‌به‌بی ئەم فه‌لاکه‌ته عه‌زیمه که دیمان.

"له روی ئەم به‌دخواهانه‌وه ئەوی له‌مه‌وێش زانی بومان، ئەوی که چه‌ند ساڵ له‌مه‌وبه‌ر بیست بومان، له بیرمان چه‌وه. له ته‌ره‌قیاتی عه‌سری حازر مه‌حرومیان کردین، ئیستراحه‌تیان لی سه‌لب کردین، له تیگه‌یشتن و پێشکه‌وتنی په‌نجا ساڵ دوايان خستین. وه‌لحاسل ئەوی مه‌تله‌یان بو له خراپه به سه‌رمانا ئیجرايان کرد.

"فه‌قمت مه‌سه‌له‌ی مه‌شه‌پوره: لچرای دز ناگاته به‌یانیا شوکر ئیستا میله‌ت به ته‌واوی له فکری ئەمانه گه‌یشت، مه‌نفه‌عه‌تپه‌رستی ئەم خائینانه‌ی که‌شف کرد.

"ئیتیر تی گه‌یشتن که مه‌قسه‌دی ئەمانه ته‌نها مه‌نفه‌عه‌تپه‌رستی، ته‌نها ئینتیقام جویی، ته‌نها ته‌ره‌فداری جه‌هاله‌ت و شه‌قاومت بو. هه‌ول و ته‌قه‌لایان

هەر بۆ ئەشقییا حیمایه کردن، هەر بۆ میلهت تالان کردن و خۆ دهوله‌مه‌ند کردن بو.

"ئینتر شوکر هیچ کەس بە قسەى ئەم خائینانە باوەر ناکات.

"چاوی رهشیان کال بووهوه، هیچ گورگ نابێ بە شوانی مەر، هیچ زه‌مانیک پشیلە نابێ بە ئیشکچی گوشت.

"حقوقی میلهت کەى بە جه‌رده‌یى و دزی و دروژنى سه‌نراوه؟ تالان کردنى دینات، روتاننه‌وه‌ی میلهت، روتکردنه‌وه‌ی کاروان، کوشتنی ریبوار، تو خوا کەى ئیستیقبالی قه‌ومى ئەئمین و روناک ئەکات؟

"ئیدىعای حقوق بۆ بە دەست خستنى حقوق ئەکری، بۆ غەسبى حقوق ناکری. فیداکارى بۆ محافه‌زه‌ی شه‌رف و ناموس، بۆ ئەئمینى ئیستراحت و تیجاره‌ت، بۆ ته‌ره‌قى عیلم و مه‌عاریف لازمه، نه‌ک بۆ نه‌هیشتنى شه‌رف، نه‌ک بۆ سه‌لبى ئیستراحت، نه‌ک بۆ هه‌لگرتنى عیلم و مه‌عاریف.

"ئەم میله‌ته کەى ئەیویست وای بۆ بکری، تا وای لى بکری؟

"ئینتر ئەى خائینانى وه‌ته‌ن! ئەمین بن دایکى وه‌ته‌ن ئینتر ئیوه به‌ نه‌ولادى خۆى قبول ناکا، چونکه وه‌جاختان کوپ‌ر کردوه، چونکه نه‌ک به‌ حه‌رامیتان له‌ گه‌ل کرد.

"ئەى دوشمنانى میله‌ت! موحه‌قه‌ق بزانه‌ى میله‌تى کوردئینتر ئیوه‌ى له‌ قه‌یدى کوردیه‌ت و له‌ زومره‌ى به‌شه‌ریه‌ت ده‌رهاویشتوه.

"ئەى گومراهانى ته‌ریقى سه‌لامه‌ت! لیتان مه‌علوم بى میله‌ت ریگای نه‌جاتى خۆى دۆزیوه‌ته‌وه، عه‌نقه‌ریب سه‌عه‌ده‌تى ئەبه‌دى خۆى ده‌ست ئەکه‌وى و ئیوه‌ش وه‌کو فاسقى مه‌حروم له‌ دوره‌وه مه‌ئوس و مه‌حروم ئەمیننه‌وه.

"ئەى به‌دخواهان، وه‌ى مه‌نغه‌ته‌په‌رستان! ئینتر ئەمین بن ئەو ناوه‌ ناشیرینه، ئەو له‌که چرکته، تا ئەبه‌د بۆ ئیوه باقیه، وه‌کو خالیکی ره‌ش له‌ ناوچاوانتان ناسرپه‌توه.

"ئېتر ھەر لە ئیستاوہ کفن بۆ خۆتان بېرن لە ھەمو شتیک چاکترە، تا ئیوہ خراپیی بکەن نەفرەتی میلەت زیاد ئەکا و ئەمین بن جەزای خۆتان بە چاوی خۆتان لە دەست میلەتی خۆتانی ئەبینن!" (ژیان، ژ ٣، ٤ ی شوباتی ١٩٢٦)

"دەنگی دەھۆڵ لە دور خۆشە!"

"ھەرچەند ئەم غەزەتە یە ھەمو وەختی مەسلەکی ئیعتیدالکارانە تەعقیب و زبانیکی مولایمانە محافەزە ئەکات، بەلام ھیچ وەختیکیش چاکە و خراپەیی لە بیر ناچی. بۆ ئەوانەیی کە چاکەیان بۆ میلەت پێشان داوہ و ئیستراحتی میلەتیان تەئمین کردوہ، دائیمەن خۆی بە مەدیونی شوکرانیان ئەزانی و عەلەنەن عەرزێ تەشەکوراتیان ئەکات. وە بۆ ئەوانەش کە خراپەیی بە میلەت گەیاندوہ و خیانەتیان لە گەڵ میلەت کردوہ، لە تەشەبیر و تەغییر کردنیان قسور ناکات. لە بەر ئەمە ھەتا ئیستا ئەم غەزەتە یە چەند جارێک بە لیسانی حال و قال بە سورەتیک ئینتیباھی خیانەتی و خراپەیی شیخ مەحمودی خستۆتە بەر نەزەری دیقەت، داخل و خاریج و، بە ناو خەلق ئیعلانی کردوہ.

"بەلام ئەلین: (دەنگی دەھۆڵ لە دور خۆشە) ئەترسم ھەنگی کەس ئەم حەقایقە ئینکار بکا و بە نەوعیکی تر حەملی بکا، وەکو عەبدولکەریم ریفی و شیخ سنوسی، ئەمیش بە ساحیبی قودرەت و غایە یەک بژمیرن. لە بەر ئەمە مەجبور بوین ئەوی دەرھەق بەم شەخسە دپیتمان و بیستیتیمان بەیانی بکەین.

"ئەم شەخسە بیجگە لەوہی کە ھەمو میلەتی روتاندوہ و خەزینەیی مالیہی تالان کرد و، بۆ ئامالی غەیرە مەشروعەیی خۆی پەخشانی کرد، میقداری پارەش کە لە تەرەف حەمیەتەندانێ کوردوہ بۆ ھینانی ماکنە یەکی چاپ کۆ کرابوہوہ قوتی دا و، دیسانوہ بەمەش چاوی تیر نەبو

پاره‌یه‌کی زۆری به‌له‌دیه که له سندوقی به‌له‌دیه‌دا مه‌وجود بو، وه سیرف عائیدی به‌له‌دیه بو، وه حه‌قی حکومه‌تی به سه‌روه نه‌بو، وه ئیجابی نه‌کرد ته‌نبا سه‌رفی عیمران و نه‌واقیسی مه‌مله‌که‌ت بکری، به‌م سه‌روه‌ته که له‌مه‌ولا به‌ره به‌ره ده‌رج و ئیعلان نه‌کری سه‌رفی کردوه و، ئه‌م سه‌رفیاته له یه‌ومه‌یه ئه‌و موده‌ته‌ی به‌له‌دیه‌دا موقه‌یه‌د و مه‌وجوده. ئینجا هه‌ر ته‌ماشای بکری و عیبه‌رت وه‌ر گیری¹ (ژیان، ژ ٧، ٤ ی مارتی ١٩٢٦

له ژماره‌کانی ٨ و ١١ و ١٤ دا لیسته‌ی ئه‌و خه‌رجی‌یانه‌ی بلا‌و کردۆته‌وه. شیخ مه‌حمود نفوزیکی گه‌وره و ریژیکی زۆری له ناو کوردا، به تایبه‌تی له ناو خه‌لکی ناوچه‌کانی سلیمانی و که‌رکوک و گه‌رمیان دا، هه‌بوه. ئه‌م بابه‌تانه و چه‌ندین بابه‌تی تر که ژیان بلا‌وی کردونه‌ته‌وه بۆ زړاندنی ناوی شیخ مه‌حمود و، پوچه‌ل کردنی ناوه‌روکی سیاسی و نه‌ته‌وه‌یی شوێشه‌که‌ی بوه و، به‌شیک بوه له‌و هێرشه‌ فره‌ لایه‌نه‌ی کراوه‌ته سه‌ری، به‌لام ئه‌م شالاره‌ به‌رفراوانه‌ی جه‌نگی پرۆپاگانده‌ دژی شیخ مه‌حمود کاریکی نه‌وتۆی له بیروبوچون و هه‌لوێستی زۆر له نیشتمانپه‌روه‌رانی کورد نه‌کردوه. هه‌ر له‌و روژانه‌دا اجه‌معه‌تی زه‌رده‌شتا که له لایه‌ن چه‌ند لاویکی نیشتمانپه‌روه‌ره‌وه به نه‌ینی دامه‌زراوه‌ نامه و نوێنه‌ریان ناردۆته‌ لای شیخ مه‌حمود، بۆیان نویسه‌وه:

"بۆ حه‌زه‌تی عالی جه‌ناب شیخ مه‌حمود دامه‌ ئیقبالوه‌و

"به‌هه‌سه‌بی ئه‌وه‌ی که جه‌نابتان سه‌ر کرده و زاتیکی گه‌وره‌ی کوردن، به‌ناوی کوردایه‌تیه‌وه به‌عزێ قه‌زیبه‌ هه‌یه‌ عه‌رزتانی ئه‌که‌ین که زۆر ئاره‌زوو ره‌جا ئه‌که‌ین به‌ ئه‌هه‌مییه‌ت ته‌ماشای به‌فرموون چونکه ئه‌م مه‌عروزه‌نه‌ هی شه‌خسیک نین و بۆ یه‌کیک نین. ئه‌م ئاره‌زووه‌ هی هه‌موو میله‌ته‌ی کورده‌و

ئەم ئاوارە بەيەك دەنگە، ئەمىن بن لە ھەموو كوردستانەوھە لەبەر ئەو
لەپیش ھەموو شتێكدا زۆر تكتان لى ئەكەين كە زۆر ئەھەمىيەتى بەدىنى.
"...

بروانە: د. كەمال مەزھەر: خىروبيرى راپۆرنووسىكى كورد، اچەند
لەپەرەيەك لە مۆزى گەلى كورد، بەرگى دوھ، دەزگای چاپ و
بلاوكردنەوھى موكريانى، ھەولير، ۲۰۰۱. ل ۲۹۹

۱. ۲. ۲. بە دانى بە دادگا

بەشىكى تری جەنگى پرۆباگانده دزى شىخ مەحمود بریتی بوە لەو
شكاتەى شارەوانى سلیمانى لىیان كرده سەبارەت بە خەرج كردنى ئەو
پارەيەى لە لایەن خەلكەوھە كۆ كرابوھوھە بۆ كړینی دەزگای چاپ.
"ئیعلان"

"بينا لە سەر دەعوای دائرەى بەلەدیەى سلیمانى لە سەر مودەعى
عەلەيەى حەفیدزادە شىخ مەحمودى كورپى شىخ سەعید، مەحكەمەى
بیدایەتى سلیمانى بەپێى مادەى ۱۴۶۲ و ۱۶۰۶ لە مەجەلە و مادەى ۹۷ و ۱۰ لە
ئوسولى محاکەماتى حقوقیە غیابەن حوكمى دا بە سەر مودەعى عەلەيەى شىخ
مەحمود بە تەئدیەى دە ھەزار وشەصت و چوار روپیە و نیو و سى و ھەشت
لیرەى عەینى عوسمانى، ئەو مەبلەغەى كە لە وەختى خۆیدا لە تەرەف ئەھالى
سلیمانیەوھە بۆ كړینی ماكینەى تەبە تەبەرەو كرا بو، وە مودەعى عەلەيەى
غەسبى كرد بو، لە گەل فائیزی نيزامى صەدى نو، لە تارىخى تەلەب كە
موسادیفى ۳۰ ی كانونى سانى ۹۲۶ ھوھەتا حینى تەئدیە و تەحمیلی
مەساریفی محاکەمە پینچ سەد و سى و پینچ روپیە ئوجرەتى محامى بۆ سى
جەلسە و، صەد و پەنجا روپیە ئوجرەتى تەنزیمی لەوايى قانونیە و پارەى پۆل

و ئوچره تی مومه یزین و ئیعلان له سه‌ری. وه له بهر ئه‌مه که موده‌عی
 عه‌له‌یهی شیخ مه‌حمود محه‌لی ئیقامه‌تی مه‌جهوله به سوره‌تی ئیعلان له‌م
 غه‌زه‌ته‌دا ئه‌م حوکه‌مه ته‌بلیغی ئه‌کری که له تاریخی نه‌شریه‌وه هه‌تا پانزده
 رۆژ حه‌قی ئیعتیراز و له پاش ئه‌وه هه‌تا سی رۆژ حه‌قی ئیستینافی هه‌یه.
 ئه‌گه‌ر له زه‌رفی ئه‌م موده‌ته‌دا به ئه‌م تورو‌قی قانونیه‌یه ته‌وه‌سول نه‌کا ئه‌م
 حوکه‌مه که‌سبی قه‌تعیه‌ت ده‌کا.

٣ ی شوباتی ٩٢٦ مه‌حکه‌مه‌ی بیدایه‌تی سلیمانی "اژیان، ژ ٣، ٤ ی
 شوباتی ٩٢٦

"ئیعلان: حه‌فیدزاده شیخ مه‌حمود کورپی شیخ سه‌عید به پێی ئه‌و
 ئیعلامه که به تاریخی ٣ ی شوباتی ٩٢٦ و عه‌ده‌د ٧ له مه‌حکه‌مه‌ی بیدایه‌تی
 سلیمانی سادر بوه و له ته‌ره‌ف دائیره‌ی به‌له‌دیوه ته‌نفیزی حوکه‌می ته‌له‌ب
 کراوه، به ته‌ئدییه‌ی ده‌هه‌زار و شه‌ستوچار روپیه و نیو و حه‌وت ئانه و، سی
 و هه‌شت لیره‌ی عه‌ینی عوسمانی له بهر ئه‌مه‌ی مه‌حکوم عه‌له‌یهی ئه‌م‌رۆ
 محه‌لی ئیقامه‌تی مه‌جهوله ئه‌وا به ئیعلان ئیخبار ده‌کری که له تاریخی
 نه‌شره‌وه هه‌تا مانگیک خۆی وه یا وه کیلیکی له دائیره‌ی سلیمانی ئیسه‌پاتی
 وجود وه ئه‌م مه‌بله‌غه ته‌ئدییه نه‌کات، حوکه‌می ئه‌و ئیعلامه به سوره‌تی حیج‌ز
 و فروشتنی ئه‌موالی مه‌نقوله و غه‌یره‌مه‌نقوله‌ی ته‌نفیز ده‌کری.

١- شوباتی ٩٢٦ ره‌ئیه‌سی ئیج‌رای سلیمانی "اژیان، ژ ٤، ١١ ی شوباتی

١٩٢٦

١.٣. وشک کردنی سه‌رچاوه‌کانی ده‌راوه‌تی

شیخ مه‌حمود ئه‌رکیکی دارایی گه‌وره‌ی له سه‌ر شان بوه. به‌رپرسی
 داینه‌کردنی پێویسته‌یه‌کانی ژیا‌نی خێزانه‌که‌ی خۆی و هه‌مو چه‌ک‌داره‌کانی بوه.
 نه‌هیچ ده‌وله‌تی‌ک هه‌بوه یارمه‌تی دارایی بدا و، نه‌خۆیشی ده‌زگایه‌کی دارایی

هه‌بووه ئەم کاره ئەنجام بـدا. سه‌رچاوه‌ی ده‌رامه‌تی بریتی بوه له ملکانه‌ی زه‌وی و زاری گونده‌کانی خۆی و، له‌و باجه‌ی له‌ دانیش‌توانی دهبهات و خێله‌ ره‌وه‌نده‌کانی کۆ کردووته‌وه.

وه‌زاره‌ته‌که‌ی سه‌عدون بو‌ بنبر‌کردنی بزوتنه‌وه‌که، ر‌یوشوینی وشک‌ کردنی سه‌رچاوه‌ی ده‌رامه‌ت و دارایی شیخ مه‌حمودی دانا، له‌ لایه‌که‌وه‌ به‌ زه‌وت کردن و ده‌س به‌سه‌را گرتنی هه‌مو مولکه‌کانی خۆی و کورپه‌کانی و هاوسه‌ره‌کانی و خوشکه‌که‌ی و، له‌ لایه‌کی تره‌وه‌ به‌ ر‌یگرتن له‌ کۆکردنه‌وه‌ی باج و سزادانی ته‌وه‌ی باجی ئەدا.

"ئاگاداری

"بو‌ زانینی هه‌مو، سو‌ره‌تیکی قه‌راری مه‌جلیسی وه‌زا، که‌ له‌ خسوس موساده‌ره‌ی ئەملاکی شیخ مه‌حمود و ژنه‌کانیه‌وه‌ ده‌رچوه‌، ل‌یره‌ نیشانی قارئینی کیرامی ئەده‌ین:

"وه‌زاره‌تی داخلیه‌ی عیراق

ژماره‌ ١١٦٥ تاریخ ٦ ی مایسی ١٩٢٦

"ئه‌مری وه‌زاری

"به‌ موچیسی قه‌راری مه‌جلیسی وه‌زا که‌ له‌ تاریخی ٢ ی مارتی ٩٢٦ ده‌رچوه‌ و بینا له‌ سه‌ر ته‌و سه‌لاحیه‌ته‌ی که‌ به‌ موچیسی ماده‌ی ٢٧ ی قانونی موناژه‌عاتی جه‌زائیه‌ و مه‌ده‌نیه‌ی عه‌شائیر به‌ من دراوه‌ ئەم‌مرمان کرد که‌ جه‌میعی ئەملاکی شیخ مه‌حمود کورپ‌ شیخ سه‌عیدی به‌رزنجی و، ژنه‌کانی: عایشه‌ خان و به‌هییه‌ خانم، به‌ ناوی حکومه‌ته‌وه‌ موساده‌ره‌ بکری و بفرۆش‌ری به‌ شه‌رتی قیمه‌ته‌کانیان به‌ موچیسی ئەوامپریک که‌ له‌ ئاخ‌رییا سادر ئەبیت سه‌رف بکریت. "ل‌ژیان، ژ ١٨، ٢٧ ی مایسی ١٩٢٦

"بو‌ زانینی هه‌مو

داخلی قه‌زای شارباژێر له‌ دی‌ی که‌نارووی‌دا یانزده‌ پارچه‌ زه‌وی به‌راو که‌ ناویان: زه‌مینی کۆته‌ره‌ وشکه‌ل که‌ به‌ د‌یبه‌ری هه‌مه‌ شوله‌ و زه‌مینی

خوارمالّ که به دڤه‌ری برایمی فهقیّ عهلی و زهمینی به‌رباغ که به دڤه‌ری قادری فهقیّ عهلی و زهمینی به‌رمالّان که به دڤه‌ری شه‌ریفی فهقیّ عهلی و دو زهمینی تر که هه‌ردوکیان ناوری‌یان پیّ ته‌لّین و به دڤه‌ری همه‌ شوله مه‌شه‌ورن و سیّ پارچه‌ی تر که هه‌رسیکیان به زه‌وی به‌رمالّانی میری و مالّان و سه‌ر ته‌ستیلّ که هه‌ردوکیان به دڤه‌ری مه‌لا مه‌مه‌د و نه‌حمه‌د موسا مه‌شه‌ورن و، به ناوی شیخ مه‌حموده‌وه‌ن. ئەم زه‌وی‌یانه موقابیل به ته‌له‌بی به‌له‌دیه خزانه مه‌وقیعی موزایه‌دوه بینانه‌ن عه‌له‌یهی له ئیعتیباری نه‌ش‌ری ئەم ئیعلانه‌وه هه‌تا سی رۆژ هه‌رچی تالبه‌ سه‌دی ده ته‌ئمینات به‌ئینت موراجعه‌ت به دائیره‌ی ئیج‌رای سلیمانی بکات.

۲۶ ی ئەیلولی ۱۹۲۶ ره‌ئ‌یسی ئیج‌رای لی‌وای سلیمانی "ژیان، ژ ۳۵، ۳۰ ی

ئەیلولی ۱۹۲۶

"ئ‌یعلان: نه‌زه‌ر به موند‌ه‌ره‌جاتی ئ‌یعلامیک که له ته‌ره‌ف به‌له‌دیه‌ی سلیمانی‌ه‌وه بو ته‌نفیز به‌م دائیره‌یه ته‌ودیع کرا بو شیخ مه‌حمودی حه‌فید مه‌حکومی ته‌ئ‌دیه‌ی ده هه‌زار و شه‌ست و چوار روپیه و نیو و سی و هه‌شت لیره‌ی عوسمانی بوه ب به‌له‌دیه وه له به‌ر ئه‌وه‌ی مه‌حکوم عه‌له‌یهی به ره‌زای خۆی له ته‌ئ‌دیه‌ی مه‌بله‌غی مه‌حکوم بی‌یهی ئ‌یمیناعی کرد، له سه‌ر ته‌له‌بی مه‌حکوم له‌هو ئەم دائیره‌یه حیج‌زی سیانزه دوکان له شاری سلیمانی و په‌نجا پارچه زه‌وی به‌راو که له دی‌ی که‌نارو و کانی سپیکه و که‌له‌کن و داریکه‌لی واقیعن قه‌راری داوه، بینانه‌ن عه‌له‌یهی له تاریخی ئەم ئ‌یعلانه‌وه هه‌تا سی رۆژ ئه‌گه‌ر مه‌حکوم عه‌له‌یهی ته‌ئ‌دیه‌ی مه‌بله‌غی مه‌حکوم بی‌یهی له گه‌لّ مه‌ساریفاتی سائیره‌ی نه‌کات، ئەم مو‌لکانه که حیج‌ز کراون عه‌له‌ل ئوسول به تالیبی ده‌فرو‌شریت و له قیمة‌ته‌که‌ی مه‌بله‌غی مه‌حکوم بی‌یهی ئ‌یستیفای ده‌کری. له به‌ر ئەمه ئ‌یعلان کرا.

ره‌ئ‌یسی ئیج‌رای لی‌وای سلیمانی. "ژیان، ژ ۱۶، ۱۳ ی مایسی ۱۹۲۶

سزادانی جاف

"چەند سالێکە بەعزێ لە عەشائیری جاف ئیستیفادەیان لە وهزعی مەملەکەت کرد و لە راووپوت و جەردەیی و ئەزیهتی فەقیر و فوqهرا قسوریان نەکرد بو، وه بوبون بە باعیسی زۆر موشکیلات لە ئیشوکاری حکومت دا و ئەمنیەت و ئاسایشی لیویان ئیخلال کرد بو.

"ئەمجارە جەنابی موفەتیشی ئیداری غەیور، بە ئۆردوبەکهوه تەشریفی لە شارەزوردا دەوریەیان فەرمو، وه بهو مونسەبەتەوه هەم هەمو شارەزوریان لە تەعەرپوزات و تەجاوزاتی جاف محافەزە و حقوقی زۆر مەغدوریان چێبەجێ کرد و، دیسان لەم دو تائیفە شەپارە، لە رۆغزادی هەزار و لە تەرخانی پینجسەد سەر حەیوانی بە جەزالی سەندن. فەقەت لە هەمو شتیگ چاکتر ۹ کەس لە ناوادرانی رۆغزادی و تەرخانیان دەر دەست و، مەحفوزەن سەوقی مەرکەزی لیوا فەرمون. ئەو ۹ کەسە ناویان لە خواروه نوسراوه. ئەلئان لە دائیرە ی پۆلیس مەجبوسن و لە مەقامی مۆتەسەریفیهوه بۆ حوسنی سلوک و حیفری نیزام، داوا ی تەعەهود و زەمانیان لی کراوه و، سەنەدی ئەوه ب دەن دائیمەن مۆتیعی ئەمری حکومت بن.

"بەم مونسەبەتەوه تەبریکی هیمەتی جەنابی موفەتیشی ئیداری ئەکەین که حەقیقەتەن ئەم هیمەت و فەعالیەتە ی شایانی تەقدیر و سەنایە و، واسیتە بو بۆ چاوشکاندنی ئەشقیا و ئەشرار.

قادی وهیسی، رۆغزادی. رهشید باوهجان، رۆغزادی. ئەحمەد شاسوار، رۆغزادی. رۆستەمی حەمە ی مەحمود، رۆغزادی. فارس عەزیز، رۆغزادی. عەبدولکەریم رۆبیتەن، رۆغزادی. فەتاح کامەرەن، رۆغزادی. حەمە حەسەن مەحمود، تەرخانی. حەمە ی شاسوار، تەرخانی" (ژێبان، ژ ۴۱، ۱۱ ی

تشرینی سانی ۱۹۲۶

"قادی وهیسی

"له روئەسای روغزادی قادری وهیسی که موده تیکه له گهڵ به عزی له روئەسای تری روغزادی و تهرخانی دا گیرا بو، له سههر ته نسیبی مهقامی مونه سههرفیهت بهرام بهر به 5 ههزار روپیه ته ئه مینات که داویه به ره لآ کرا، به شهرتی که له مه وودوا له هه مو خوسوسیکه وه ملکه چی حکومت بی و، له م موده تی دو سالهدا که بۆیان داناهه به هه یج کلۆجی بزوتنه وه یهک که ببیته باعیسی تیکدانی ئه من و ئاسایش لی رو نه دا. ههروه کو زانراوه دهره ق به ره فیه کانی تریشی ته تبیقی ئه م که فیه ته نه ت کراوه." (ژبان، ژ 58، 17 ی مارتی 1927)

"ته عویزات"

"ئه وه ههزار و پینجسه د سههرمه ره ی که به جهزا له روغزادی و تهرخانی سه نه درا و که فرۆشرا ته قریبه ن بای چوارده ههزار روپیه بو، ئه مجاره له سههر ته نسیبی حکومت وا قه رار درا به سههر ئه وان که سانه دا که له مه و پینش له لایه نی ئه م دو عه شیره ته وه توشی زه ره ر و زیان بون دا به ش بکری. له عه داله ت و مه رحه مه تی حکومت و له عالیجه نا بی مونه سههریف، که بی شو به به بۆ ئه م خوسوسه هه مه تیان روی داوه، به زیاد بی." (ژبان، ژ 56، 3 ی مارتی 1927)

4.1. راونانی هیزه کانی

شیخ مه حمود، ئه گه رچی چه نه دین ئه فسه ره ی دهر چوی ئا کادی می جهنگی ئه سه ته مو ل و چه نه دین رو شنبیری شاره زای له گه ل بوه، به لام ستراتیجیکی جهنگی دیاری کراوی نه بوه که ئامانج و تاکتیک و چۆری شه ره کانی و، مه یدانه کانی کار و چالاکیه کانی و، شیوه ی ریکه خسته نی هیزه کانی، دیاری بکا. شیخ مه حمود و هیزه کانی به زۆری خۆیان له شه ره لاداوه و، هه لو پسته ی لدیفاعی سه له بی یان گرتوه، هه می شه چاوه ری بون دو ژمن هه رشیان به ی نه ته سههر. سههر کردایه تی جهنگی و سیاسی بریتانی له عیراق دا، به وه هه مو

ئەجرو بە پەنەو، كە لە بواری جۆراوجۆری جەنگ دا هەي بوه، بە هێزی ئاسمانی و زەمینی هەمیشە لە راوانانی شیخ مەحمود و هێزه كانی دا بوه. هێزه كانی شیخ مەحمود كە لە تا قمی خێلەکی نارێكویێك، بگره بی سەر و بەردا، ساز درا بون، توانای پەلاماردان و بەرگری هێزی بریتانی و عیراقی یان نەبو، بە تاییهتی چۆنكە ماوهی چەند سالیکی خایاند. لە بەر ئەوه هەمیشە لە كەمبۆنەوه و هەلۆهەرین دا بون. لی یان ئەگیرا، لی یان ئەكوژرا و، لی یان تەسلیم ئەبوهوه.

ئەگەرچی لەو ماوه یەدا ژماره یەکی زۆر شەڕ و پێكادان لە ناوچەي جیوازی دور لە یەك دا روی داوه. هێزی شاهانەي ئاسمانی ئینگلیز بە چالاکی بەشداری هێرشه كانیان كرده و، دەیان گوندیان و پیران و، سەدان باخ و خەرمانیان ئاگر تی بەرداوه و، دەیان چەكداری شوێش و هاوالاتی مێکی یان كوشتوه، بەلام ژیان زۆر كەم ئەو روداوانەي تۆمار كرده. یەکی لەو روداوانە هەوایی (كوشتنی كەریم بەگ) ه، كە بەمجۆره نوسیویتی:

"كەریم بەگ كە موده تیكە بە خەباسەت و شەقاوهتی بی ئینسافانە و بی دینانە عالی لیوا یەکی رهنجیده و دلخون كرد بو، وه لە دەنائەت و جەردەیی ئانیك فاریغ نەئەبو، لە گەل ئەمەیش دا هەمو وهختی لە ترسی قیوای حكومهتی كوناوكون خۆی ئەشاردهوه، ئەوا ئەمجاره لە شەڕێك دا كە لە گەل دیی قەرەتامور دا كردهوتی، كە دی یەكە لە دیهاتی دەوری چەچەمال و یونس ئاغای مەحمود ئاغا گەورەیانە، كوژراوه. دائیر بە كوشتنی ئەم پیاوه، راست و درۆ، گەلی تەواتورات هەیه، سەحیحەكەي ئەمەیه كە ئیمة لە مەنبەعیکی مەوسوقهوه وەرمان گرتوه:

"مەرقوم كەریم بەگ خۆی و تا قمیك لە هەمپاكانی چەند روژی لە پیش كوشتنیا لەو دیهاتی دەوروپشتی چەمچەمالەدا ئەسورانهوه و هەر شەوه

میوانداری یان به دئی بهک نه کرد. نۆره دیته سهر قهره تامور. یونس ناغا له هاتن مومانه عه تیان نه کات و، خه بهری لی نه گه پرتوه که تو له حکومت عاسیت و پیاویکی جهردهی، له بهر نه مه مه سه لویهت ناهینمه سهر خۆم. نهویش که پهردهی مه غورویهت چاوی دا پۆشی بو گوئی ناداتی. له سهر نه مه لی یان نه بی به شهر. لهو شهره دا پیاویکی کهریم بهگ و کوپخاکه ی قهره تامور نه کوژری، کهریم به گیش بریندار نه بی و بلاوه ی لی نه کری. ههر له تهئسیری نهو برینه له پاش یهک دو سه عات خاتیمه به حیاتی شه قاهوه ی کهریم بهگ دیت. له غهزه ته کانی به غدادا که نوسراوه له شهریک دا له گه ل جهیش کردویه تی کوژراوه بی نه سه له. راستیه که ی نه مه بو که عه رزمان کردن. "لژیان، ژ ۲۴، ۱۵ ی ته موزی ۹۲۶"

کهریم بهگی فه تاح بهگ له سه رانی تیره ی به گزاده ی هه مه وه ند بوه. ههر لهو کاته وه که شیخ مه حمود بو به حوکمداری کوردستان کهریم بهگ به دلسۆزی دایه پال شیخ مه حمود و، تا کوژرا لی جیانه بوه وه.

دوای گیرانی شیخ مه حمود له حوزه یرانی ۱۹۱۹ دا و، دورخسته وه ی بو هیندستان، کهریم بهگ خۆی به دهسته وه نه دا و، به یاخیتی له ئینگلیز مایه وه و هیژیکی له هه مه وه ند ساز دا، شان به شانی ده یان که سی که له جهباری و جاف و پشدهری، بهرگری داگیرکه رانی ئینگلیزی و، داوای گه رانه وه ی شیخ مه حمودی نه کرد.

له حوزه یرانی ۹۲۲ دا له گوندیکی دهوری چه مچه مال کاپتن بۆند و کاپتن ماکانت، دو نه فه سه ری ئینگلیزی کوشت، کاپتن بۆند حاکی سیاسی چه مچه مال بو. به مهیش بو به دوژمنی ژماره یه کی ئینگلیز و نهو کاته ۱۰ هه زار روپیه (پاداشت) یان ته رخان کرد بو له ناو بردنی.

که هیژی تورک گه‌یشته ره‌واندز، که‌ریم به‌گ چه لایان و، له شه‌ری ده‌ره‌ندی رانیهدا له ۳۱ ی ئابی ۹۲۲ دا، که هیژی ئینگلیز زۆر به خرابی شکا، به‌شداریه‌کی کاریگه‌ری کرد، ئەم شه‌ره و، چەند شه‌رپێکی تر و زیاده‌بونی جموجولی دۆزمانی ئینگلیز کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیزی ناچار کرد، بیر له چۆلکردنی سلیمانی و هیئانه‌وه‌ی شیخ مه‌حمود بکه‌نه‌وه.

کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیز له ئیلولی ۹۲۲ دا سلیمانیان چۆل کرد، له کاتیگ دا پیاوماقولاتی سلیمانی خه‌ریکی ریکخستنی کاروباری سلیمانی بون، که‌ریم به‌گ به هیژیکه‌وه گه‌یشته ناو شار و، مسته‌فا پاشای یامکی، که یه‌کی له دۆزمنه سه‌رسه‌خته‌کانی که‌مالیه‌کان بو، گرت. به ته‌ما بو به گیراوی بینیری بۆ ئوزده‌میری فه‌رمانده‌ی مه‌فره‌زه‌که‌ی تورک له ره‌واندز. به‌لام خه‌لک مسته‌فا پاشایان به‌ره‌لا کرد و ریکه‌یان به که‌ریم به‌گ نه‌دا ئەم کاره ناپه‌سنده بکا.

که شیخ مه‌حمود گه‌راپه‌وه که‌ریم به‌گ دیسانه‌وه دایه‌وه پال شیخ مه‌حمود، به‌لام له به‌ر ئەوه‌ی له لایهن ئینگلیزه‌وه به تاوانباریکی خواستراو دانرا بو، سه‌ره‌تا شیخ مه‌حمود له خۆی نزیک نه‌خسته‌وه تا نیوانی به ئاشکرا له گه‌ل ئینگلیز تیک چو.

که شیخ مه‌حمود سلیمانی به جی هیشت و روی کرده ئەشکه‌وتی جاسه‌نه، که‌ریم به‌گ له ده‌وری سلیمانی مایه‌وه و، کاتی ئینگلیز بۆ جاری دوهم سلیمانیان چۆل کرده‌وه، پیش‌ه‌وی هیزه‌کانی شیخ مه‌حمود که چونه‌وه ناو شاری سلیمانی که‌ریم به‌گ بو.

که‌ریم به‌گ به‌شداری ده‌یان شه‌ری کردبو دژی ئینگلیز و شاره‌زاییه‌کی زۆری په‌یدا کردبو له شه‌ری پارتیزانی‌دا، هه‌ر بۆیه ئینگلیز نه‌یانتوانی زه‌فه‌ری پی به‌رن. دوا‌ی کوشتنی ئەم، ئەگه‌رچی سابیری کو‌ری و چەندین کەس له پیاوه ناسراوه‌کانی هه‌مه‌وه‌ند له ریزی شو‌رش دا مابون، به‌لام شیخ مه‌حمود به کوشتنی که‌ریم به‌گ یه‌کی له باشترین فه‌رمانده دلسۆزه‌کانی له ده‌س دا.

١.٢. گفتوگۆ له خورمال

مه‌ندوبی سامی، سێر هێنری دوس، له بهر نه‌خۆشین یان خۆ نه‌خۆش خستن نه‌چو. له باتی ئەو کۆرنوالیس، که ئەو دەم موسته‌شاری وه‌زاره‌تی داخپه‌ی عیراق بو، رۆژی ٩ ی ١٠ ی ٩٢٦ چو بۆ نزیك خورمال بۆ بینینی شیخ مه‌حمود. شیخ مه‌حمود له گه‌ل خۆی هه‌ردو دیلی هینا بو به سه‌لامه‌تی ته‌سلیمی کۆرنوالیسی کردن. ماوه‌ی چه‌ند سه‌عاتی گفتوگۆیان کرد. خواسته‌کانی شیخ مه‌حمود دو جوړ بون: هه‌ندیکیان تابه‌تی بو، پێوه‌ندی به گێرانه‌وه‌ی ماڵ و ملکه‌کانی خۆپه‌وه و، به چۆل کردنی پینچینه‌وه هه‌بو بۆ ئەوه‌ی لێی دابنیشی. هه‌ندیکیان گشتی بون، پێوه‌ندی‌یان به مافی نه‌ته‌وه‌یی کورده‌وه هه‌بو. شیخ مه‌حمود داوای ئە کرد حکومه‌تیکی کوردی سه‌ربه‌خۆ له ژێر ئینتیدای بریتانی‌دا دروست بکری.

کۆرنوالیس به راشکاوی به شیخ مه‌حمودی راگه‌یاند، که مه‌سه‌له‌ی حکومه‌تی کوردی بابه‌تی باس نیه و، بۆ ئەوه‌ی واز له خۆی به‌ین و ملک و ماڵه‌کانی بۆ بگێر نه‌وه، ئەبێ دەس نه‌خاته کاروباری سیاسیه‌وه و، له شارێکی خواروی عیراق یا له گوندیکی ئێران دور له سنوری عیراق دابنیشی و دەس وه‌رنه‌داته کاروباری حکومه‌تی عیراقه‌وه.

ژیان هه‌وایی هاتن و گه‌رانه‌وه‌ی کۆرنوالیسی بۆ سلیمانی نوسیوه، هه‌روه‌ها هه‌وایی به‌ره‌لا کردنی فرۆکه‌وانه‌کانیشی بلاو کردۆته‌وه، به‌لام باسی په‌کترینین و گفتوگۆکانی شیخ مه‌حمود و کۆرنوالیسی به ئەنقه‌ست پشت گوێ خستوه. هه‌واڵه‌که‌ی به‌مجۆره بلاو کردۆته‌وه:

"هه‌وایی ناوشار

"ته‌شریف هینان

" ٧ ی مانگی جاری، روژی پینجشمه، وه کاله تهن له بری فه خامه تی مه ندوبی سامی، مه عالی موسته شاری وه زاره تی داخلیه جه نابی میسته کورنوالیس، له گهل سکر تیری خاسی فه خامه تی موسته میدی سامی جه نابی که پتان هولت، یهومی مه زکور سه عات ٨ و نیوی غروبی به ئوتوموبیل ته شریفیان هیئاوه ته سلیمانی. به سوره تی که لایه ق به شان و شه ره فیان بی ئیستیقبالیکی موخته شه میان بو کرا. له مه قامی عالی موته سه ریفیه وه به سوره تی مه خسوسه ئه شراف، تیجار، روکسای ده وائیر و، مه ئمورین له گهل قوتایانی ههردو مه کته ب، ده عوت کرابونه جیکای ته یاره. سه عاده تمه ئاب جه نابی موته سه ریف و موته تیشی ئیداری به ئوتوموبیل تا ئه و لای قلیاسان به پیریانه وه چوبون. موته باقی هه یئه تی موسته قبیلین هه مو له جیکای نیشتنه وه ی ته یاره چاوه پروانی هاتنیان ئه کرد. ته قریبه ن له سه عات ٨ به ولاره ئوتوموبیله کان ده ستیان کرد به هاتن. له م میانده ئوتوموبیلیک که مه عالی جه نابی موسته شاری تیا بو روی کرده خهلقه که. له ته ره ف ته له به کانی مه کته به وه ته رفیقهن به سه دای ئاهه نگداری مؤزیه وه گۆرانی به خیر هاتن ته غنی کرا. وه له ته ره ف فائیه وه (شهش سآله یه) له مه قامی به خیر هاتن دا ئه م دو مه سرعه ی ژیره وه خویندرایه وه.

"مه غریب که بو به مه شریق و روژی له سه ره هلات

پایز به هاره ئه وده می ته شریفی ئیوه هات

ئه م هاتنه نیشانه ی هات و سه عاده ته

مه کته ب عمومی عه رزی به خیر هاتنت ده کات

جه نابی موسته شار زور پیخوشحال بو.

"له پاشا له ته ره ف جه نابی موته سه ریفیه وه که به پیرییه وه چو بو وه له

خزمه تیا گه رابوه وه بیله موم موسته قبیلین به جیا جیا ته قدیم کران. ئیلتیفاتی

به ههمو لایهک ئیبراز فهرمو. له دوای تهواوبونی مهراسیم تهشریفیان هاته ناو شار و له دائیره ی عالی موتهسهریفیدا دابهزی. له سهعات ۹ دا ئهشراف، تیجار، روکسای دهوانیر، دهسته دهسته بو عهرزی خوشتامهدی له جی و مهقامی جهنابی موفهتیشی ئیداریدا به مولاقتی موشار ئیلهیهی موشهرف بون.

"یهک دو روژ تهشریفی لیڤه مایهوه. له پاش بینینی ئیشوکاری مهودوعی خوڤان بهیانی دوشمه به ئوتوموبیل گهراڤهوه. له گهڤ به خیر هاتن خوا حافیزییان لی ئهکهین." (ژیان، ژ ۳۷، ۱۵ ی تشرینی ئهوهلی ۱۹۲۶ تیبینی: فایق، که ئه و کاته شهش سآله و، ئهم شیعهی خویندۆتهوه فایق هوشیار بوه و شیعه کهیش هی پیره میڤردی باپیری.

"به ره لآبون

"ئهو دو تهیاره چیهی که له تهرهف شیخ مهحمودهوه گیرا بون و موده تیکه لهوی مابونهوه ئه مجاره له سایه هیمهت و وهساتهتی مه عالی جهنابی موستهشارهوه نه جات درا. وه روژی به کشمه هی رابوردو به ئوتوموبیل رویشتنهوه به عداد." (ژیان، ژ ۳۷، ۱۵ ی تشرینی ئهوهلی ۱۹۲۶ به لام ژیان له بۆنه یه کی که دا یه کتر بینینی شیخ مهحمود و کۆرنوالیسی ناشکرا کردوه. کۆرنوالیس له ۱۸ ی ۱۰ ی ۹۲۸ دا سهردانی سلیمانی کردوه. به و بۆنه یهوه ژیان له ژ ۱۳۲ دا ریپورتاجیکی بلاو کردۆتهوه و، له سهروتاری ژ ۱۳۳ دا له ژیر سهردیڤی (چاکه له فکر ناچینهوه) نویستی:

"دیسان مه معلومانه و هیشتا له فکرمان نه چۆتهوه که له وهقتیکا عمومی میلهتهکانی دراوسیمان له رهحتهی و ئیستراحتا بون، کهچی ئیمه به واسیتهی به عزی ئه سبابهوه له ناو وه رته یه کی فهلاکهت و ئینقیلابا گێژمان نه خوارد و، ئهم فهلاکهته موده تیکی چهند سالی دهوامی کرد و ههتا که

حکومتیش تەشریفی هینایهوه دیسانهوه به تهواوی ئەمنیەت و ئاسایشیک ئەمین نهکرا هەتا دەرەجەیهکی لی هات، که سهروهتی مهمله که ته که مان زایع و دەرگای تیجارهتمان به ستر، میلهتی بی قوت دهسته و ئەژنۆ دانیشت و که حکومتی فهخیمه زانی ئیتر به بهریهوه نهماوه و میلهته که موته نه بیه بوه و، ئەو معامه له خرابانهی له فکری خۆی دهرهیناوه و پهشیمان بۆتهوه. ئیتر به جدی بۆ رهفعی ئەم حاله قهراری قهتعی دا.

"مهعالی کۆرنوالیس وه کو گهلی مهسائیلی موهیمتری عیراقی حل فرموه، بۆ حهلی ئەم مهسهلهیهش به جدی سهعی فرمو و، تەشریفی هینایه سلیمانی و لیره یهشوه چه خورمال و، لهوی له گهل شیخ مهحمود ئەفهندی دا مولاقتی فرمو و، له داخلی به عزی شهراثیت موما ئیله بیی عهفو فرمو و، نهتیجه ئەم ئینقیلاب و فهلاکهتهی به ئەبهدی رهفیع فرمو."

۲.۲. گفتوگۆ له بهغداد

بۆ درێژه پی دانی گفتوگۆ، شیخ مهحمود به نوینه رایهتی خۆی سهید ئەحمهدی بهرزنجی ناردۆته بهغدا. سهید ئەحمهد رۆژی ۲۱ ی ۱۰ ی ۱۹۲۶ گه پشته سلیمانی و لهویوه چۆته بهغداد. گفتوگۆکانی له بهغداد له گهل سهید ئەحمهد کراوه وه کو ئەوه وا بون کۆرنوالیس له خورمال له گهل شیخ مهحمودی کردون. مهرجهکانی بۆ شیخ مهحمودیان داناوه قورس بون. ئینگلیز تهنا نهت ناماده نه بوه (لیبوردنی گشتی) بۆ شیخ مهحمود و هاوکارهکانی دهر بکا. بهرنوسی ئەو بهلگهیهی که به ناو ریکهوتنه له نیوان شیخ مهحمود و حکومهت دا و، له راستی دا ئەوانری به امهرجنامهی ئینگلیز و بهلیننامهی شیخ مهحمودا ناوبری، ئەمهیش دهقه کهیهتی:

"بۆ دەفعی مەراقی خویندەوارانی ژبان و تەعدیلی فکری بەعزێ ئیفراتپەرورەران بۆ نەشەری شەرائیتی ئینقیاد و ئیتاعەتی شیخ مەحمود ئەفەندی لە حکومەت موساعەدەمان وەرگرت. ئەوا سورەتییکی ئەو شەرائیته که لە مقامی عالی مۆتەسەرفیەوه دەستمان کەوتوه، عەینەن دەرجی ستونی ژبانی ئەکەین:

"وەزارەتی داخلیه

"ژماره ۲۲۵

"تاریخ ۱۹ ی کانونی سانی ۹۲۷

"بۆ رهوانه کراو جهنابی سهید ئەحمەد ئەفەندی

"لە بەر ئەوهی که لە بەینمان دا دەرھەق بە ئیشوکاری شیخ مەحمود ئیتیفاق پەیدا بو، لە شکلی کاغەزێک دا نوسینی بەشیکێ نەتائیجی گفتوگۆکەمان مۆناسیب ئەبینم، که ئەمانەیش لە مەوادێ ژێرەوه عیبارەتە:

۱. شیخ مەحمود تەعەھود ئەکات که هەتاکو حکومەتی عێراق لە حوسنی نیەت و ئیخلاسیەتی بە تەواوی کەسبێ ئەمنیەت ئەکات، خۆی و، کورەکانی: شیخ رەئوف و شیخ لەتیف و، ژنەکانی: عایشە و بەهیه خانم، لە گەل فائەمە خانی خوشکی، لە دێی وڵەژێر که لە ئەرازی ئێران دا یە ئیقامەت بکەن.

۲. شیخ مەحمود تەعەھود ئەکات نە خۆی و نە ئەوانەیی که لە مادەیی یەکەم دا ناویان براوه بە بی ئیزنی حکومەتی عێراقیە داخڵ بە ئەرازی عێراق نەبن.

۳. شیخ مەحمود تەعەھود ئەکات نە خۆی و نە ئەوانەیی لە مادەیی یەکەم دا ناویان براوه، بە هیچ سورەتی و لە هیچ جیگایەک، دەست نەخەنە ئیدارەیی حکومەتی عێراقیەوه و، بۆ ئەمە پیاوہکانی تریشیان تەشویق نەکەن،

له گهڵ ئەمەيش دا خۆی و ئەوانی تر له تەداخول بە ئوموری سیاسییە عێراق ئەبێ خۆیان بپارێزن.

٤. شیخ مەحمود تەعەھود ئەکات شیخ باباعلی کورێ له مەکتەبێک دا که حکومەت قبوڵی بکات بۆ خۆبێدن رەوانەیی بەغداي بکات و، جگە لەمەيش ئەم کورەیی به بێ ئیژنی حکومەت بەغدا به جێ نەهێتێ.

٥. شیخ مەحمود له روی ئەو کردەوانەوه که ئیرتیکایی کردوه بۆ ئیجرائی هەمو قەراریک که له مەحاکیمی مەدەنیەوه دەرئەچێ له نەتیجەیی ئەو دەعاویەیی که له لایەنی ئەفرادی میلهتەوه له عەلهیەیی ئیقامە کراوه مەسئولیەت قبوڵ ئەکات.

٦. به شەرتی ئەم تەعەھودانە به جێ بپێنرێ، حکومەتی عێراق به پێی فەقەرانی ژێرەوه به دانەوهی ئەو مڵکانە که موسادەرە کراون و، حەقی مۆلکیەتی عائیید به شیخ مەحمود و کورەکانی شیخ رەئوف و شیخ باباعلی و شیخ لەتێف و ژنەکانی عایشە و بەهیە خانم له گهڵ فاتمە خانی خوشکیە، موافەقەت ئەکات.

١. شیخ مەحمود له بری ساحیب مۆلکەکان بۆ ئیدارەیی ئەو مۆلکانە وهکیلی وه یا چەند وهکیلیک که حکومەت به باشی بزانی تەعین ئەکات.

ب. ئەم وهکیله وه یا وهکیلهکان له موداخەلەیی ئوموری ئیدارەیی و سیاسی حکومەتی مەنەج ئەکرین و هەج وهکیلی بێ ئیتاعەتی ئەم ئەوامیرە، وه یا له تەئیدیەیی رسومی موعتادەیی حکومەتی ئیژھاری عیجز بکات حەقی حکومەتە دەستبەجێ عەزلی بکا و، له جێی ئەو بۆ تەعین و دانانی یەکیکی تر له گهڵ شیخ مەحمودا تەرتیبات ئیجرا ئەکری.

د. له سالی ١٩٢١ بەم لاوه هەر ئەملاکی له تەرەف شیخ مەحمودەوه وه یا له تەرەف یەکی لهو زاتانەیی که ناویان له مادەیی یەکەم دا نوسراوه

ئىستىملاک کرابى، حەقى حکومەتە بىداتەوہ بە ساحىبى پېشویان، بە شەرتى ساحىبى مولکەکان ئەو پارەيەى کہ موقابىل بەو مولکانە وەريان گرتوہ بە شىخ مەحمود وە يا بەو زاتانەى کہ ناویان لە مادەى يەکەم دا بەیان کراوہ ئىعادە بکەنەوہ.

۷. ئەگەر شىخ مەحمود وە يا يەکى لەو زاتانەى کہ ناویان لە مادەى يەکەم دا سىبەتەى کردوہ ھەر وەختى لە تەنفیزی يەکى لەو شەرتانەى کہ لە سەرەوہ نوسراوہ عیجز بنوئى حکومەتى عىراق لە ھەمو نەوعە مەسئولەتى تەخەلى ئەکات و بۆ ئىتبخازى تەدابىرى زەرورىە سەر بەست ئەمىنى.

۸. تەرتىباتى مەزکور ھەر کہ خرايە مەوقىعی تەنفیزەوہ حکومەت بەرامبەر بە ئەتباعى شىخ مەحمود سىياسەتیکى مولایم وەر ئەگرى و لەمانە چەند کەسێک نەبى ئىستىسنا ئەکرین ئەوانى تر عومومەن لە پاش وەرگرتنى تەعەھودى حوسنى سلوک بۆ دىھات و جىگای خۇيان بە گەرانەوہیان موساعەدە ئەکرین.

ئەو کەسانەى ئىستىسنا ئەکرین وەختى خۇى لیستەيەکى بە شىخ مەحمود ئەدرى.

۹. ھەچ وارىداتى بە ناوى حکومەتەوہ قەید کرابى لە ئەملاکى شىخ مەحمود وە يا لە ئەملاکى ئەوانەى کہ ناویان لە مادەى يەکەم دا نوسراوہ موافقەت پەيدا بو کہ نەیاندریتەوہ.

۱۰. بىینە سەر مەسائیلی عومومىەى کوردایەتى: مەعلومی عالەمە کہ بۆ تەبىقى ئەو سىياسەتەى دەرھەق بە کوردەکانى عىراق لە تەرەف عىسبەتول ئوممەوہ دانراوہ حکومەتى برىتانیا و عىراق بەرامبەر بە عىسبەتول ئوممە لە ژێر تەعەھودیکى موقەدەس دان. وە لە بەر ئەمەى لەم خسوسەوہ ئەم دو حکومەتە مەسئولن ئەم مەسئەلەيە ناخریتە مەوادى موزاکەرە کەمانەوہ.

۱۱. موافقه‌تی ته‌حریره‌تان له‌م خسوسه‌وه به‌ زویه‌کی زو ناردنی ئاره‌زو نه‌که‌م. به‌ گه‌بیشتی ئه‌م کاغه‌زه‌ بۆ لای شیخ‌ گه‌رانه‌وه‌تان و له‌ نه‌تایجی موزاکه‌ره‌ بۆ ئاگادارکردنی مانعیک نابینم. موافقه‌ت و ئیسه‌باتی عه‌مه‌لی حوسنی نیه‌تی شیخ‌ مه‌حمود به‌ چونه‌ وله‌ژیر، وه‌ به‌ ناردنی شیخ‌ باباعه‌لی کورپان بۆ به‌غدا دیاری ئه‌دا. ئه‌وا حکومه‌ت بۆ ئیجرا‌ی ئه‌و قیسه‌می که‌ به‌ری ئه‌که‌وی حازر و ئاماده‌یه‌.

موس‌ته‌شاری وه‌زاره‌تی داخ‌لیه‌ "لژیان، ژ ۷۰، ۲۱ ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۷

۲. ۳. گۆشاری زۆرت‌ر

شیخ‌ مه‌حمود قبۆلکردنی ئه‌و مه‌رجانه‌ی پی قورس بو. سه‌ره‌تا ده‌ستی ده‌ستی پی کردن، ئه‌پوست کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیز قان‌یع بکا، پینج‌وینی بۆ چۆل بکه‌ن لی داب‌نیشی. ئینگلیزه‌کانیش نوقته‌ لاوازه‌کانی شیخ‌ مه‌حمودیان دۆزی بو‌ه‌وه، ئه‌پانویست بی ئه‌وه‌ی هیچ ئیمتیا‌زیک‌ی بده‌نی به‌ زویه‌کی زو ملی پی که‌چ بکه‌ن.

ئالوگۆری موته‌سه‌ریفه‌کان

ئهنجومه‌نی وه‌زیرانی عیراقی ئالوگۆر‌یک‌ی له‌ موته‌سه‌ریفه‌کانی لیوا کوردن‌شینه‌کان دا کرد. ئه‌حمه‌د به‌گی توفیق‌ به‌گ، که‌ دوا‌ی گرتنه‌وه‌ی سلیمانی و نوساندنی یه‌ک‌جاره‌کی به‌ حکومه‌تی عیراقه‌وه، کرا بو به‌ موته‌سه‌ریفی سلیمانی، ئیستیقاله‌ی کرد. ئیستیقاله‌که‌ی قبول کرا و، له‌ جینگه‌ی ئه‌و ئه‌حمه‌د عوسمان، که‌ که‌سایه‌تیه‌کی هه‌ولیر‌ی باوه‌ر‌پیکرا‌وی ئینگلیز بو، وه‌ له‌و کاته‌دا موته‌سه‌ریفی هه‌ولیر بو، گو‌یزرایه‌وه‌ بۆ سلیمانی.

"قه‌راری مه‌جلیسی وزه‌را: مه‌جلیسی وزه‌را به‌ ته‌عینی نائیبی ره‌ئیس‌ی مه‌حاکیمی مه‌ده‌نیه‌ی لیوا‌ی دیاله‌ عومه‌ر نه‌زمی به‌گ بۆ موته‌سه‌ریفیه‌تی

کەرکوک و، به تەحویلی مۆتەسەرێفی کەرکوک عەبدولمەجید بەگ بۆ مۆتەسەرێفیەتی ئەرێیل و، دیسان بە تەحویلی مۆتەسەرێفی لیوای ئەرێیل ئەحمەد بەگ بۆ مۆتەسەرێفیەتی لیوای سلیمانی و، بە قبۆل کردنی ئیستیغای مۆتەسەرێفی ئێرە ئەحمەد بەگ قەراری داوه. "ئێزان، ژ ٤١، ١٤ ی نیسانی ١٩٢٧

ژبان ریپۆرتاژێکی دەربارە ی (رەسمی ئیستیقبالی بە تەشریف هێنای مۆتەسەرێف) بەمجۆرە نوسیوه:

"١٩ ی مانگی حالی، رۆژی سێشەمه سەر له بهیانی، به تەلسزێک خەبەری خەرەکەتی سەعادهتمەتاب جەنابی مۆتەسەرێف درا بو. وه بینا له سەر تەنسیب و تەرتیبی ئیدارە ی بەلەدیە بۆ ئیستیقبالی، عمومی رۆئەسای دەوائیر و گەلی له ئەشرف و تیجاری مەملەکەت له گەل قوتایانی هەردو مەکتەب، دەعوەت کرانه سەر جاده ی موشیرئاوا. لەمبەر و لەوبەری جاده که له سەعات ٥ ی عەرەبیەوه هەینەتێکی گەوره کرد بوەوه و دەست به چاوهروانی کرا. تەقربەن له سەعات ٩ ی عەرەبی دا ئەو ئوتوموبیلە ی که جەنابی مۆتەسەرێفی هەلگرت بو له بەردەمی مۆستەقیبلین دا وهستا. تەلەبەکانی مەکتەب دەستبەجێ رەسمی سەلامیان بۆ ئیجرا کرد. مۆتەسەرێف که تەشریفی هاته خواری له لایەنی سکرتیری موفەتیشی ئیداری میستەر ریچارد، که لام وایه به ناوی موفەتیشی ئیداریەوه بۆ ئیستیقبالی هات بو، عەرزی به خێرھانتی کرا و، له تەرەف رەئیس ی بەلەدیەوه هەینەتی مۆستەقیبلین یەکه یەکه تەقدیم کرا. موشار ئیلەبەبی گەلی ئیلتیفاتی ئیبراز فەرمو وه مۆسافەحە ی له گەل هەموا کرد. له دوا ی خیتامی خۆشنامەدی رو به شار سواری ئوتوموبیلە که ی بوەوه و، بەم سورەتە مەراسیمی ئیستیقبالی دوا یی هات.

"حوسنی ئیداره و مهزباتی عالییه جهنابی موهسه‌سهریف وارسته‌ی
ئیزاحه. به هیواین ئه‌و ته‌ئسه‌سوره‌ی که له قبوڵی ئیستیعفای موهسه‌سهریفی
پیشومانه‌وه په‌یدا بوه به خه‌دماتی نافیعه بۆ ولاته‌که‌مان ته‌لافی بکات. به‌م
موانسه‌به‌ته‌وه له وه‌زیفه‌ی تازه‌یان دا موهفه‌قیهت و سه‌عاده‌تی ته‌مه‌نا
ئه‌که‌ین." لژیان، ژ ٦٢، ٢١ ی نیسانی ١٩٢٧

هیرش بۆ سه‌ر پینجۆین
"ده‌نگوباس:

"١٩ ی مانگی حالی که روژی ته‌شهریف هینانی سه‌عاده‌ته‌تاب
موهسه‌سهریف بو، به‌گه‌یشتی موشار ئیله‌یه‌یی، هه‌ر ئه‌و روژه میقداریکی زۆر
عه‌سکه‌ر له جه‌یشی عیراق و لیوی به‌ تۆپ و موهیما‌تیکی زۆره‌وه، له‌ گه‌ل
مه‌فرزه‌یه‌کی پو‌لیسی سواره، رو به‌ پینجۆین خه‌ره‌که‌تیان کرد بو، له‌ ریگا
توشی تا‌می له‌ چه‌ته‌کان ئه‌بن. له‌ شه‌رێک دا که له‌ به‌ینی ته‌ره‌فه‌ین دا روی
داوه چه‌ته‌کان ٥ مه‌قتول و چه‌ند برینداریکیان به‌ جی هیشتوه و، به‌رامبه‌ر به
سه‌ته‌وه‌تی قیوای حکومه‌تی مقاوه‌مه‌ت و موقابه‌له‌یان پی نه‌کراوه و رایان
کردوه. له‌م لا تا‌قه نه‌فه‌رێک کو‌زراوه. له‌ ٢٣ ی نیسان دا قوه‌ته‌که به‌ بی
موقابه‌له‌ داخلی پینجۆین بون.

"ئیت‌ر ئه‌مجاره حکومه‌ت به‌ ته‌واوی و قه‌تعی له‌ پینجۆین ئه‌مینیته‌وه و
ئیداره ته‌شکیل ئه‌کات. هه‌چ ته‌واتوریک له‌م خه‌سسه‌وه به‌ نه‌وعیکی تر
بگیرپه‌ته‌وه بی ئه‌سه‌له. حه‌قیقه‌تی حال ئه‌مه‌یه که به‌یانمان کرد.

"له‌و روژه‌وه که عه‌سکه‌ر بۆ پینجۆین خه‌ره‌که‌تی کردوه ئه‌و تا‌مه
چه‌ته‌ خو‌پریانه که له‌ دیهاته‌کانی ده‌وری شار به‌ شه‌و به‌ دزیه‌وه ئه‌چونه
سه‌ر لادی‌یه‌کان و ئه‌بونه باعیسی تیکدانی ئیستراحه‌تیان هه‌مو به‌رته‌ره‌ف
کراون. وه له‌ سایه‌ی هیمه‌ت و حوسنی ته‌دبیری جه‌نابی موهسه‌سهریفه‌وه له‌و
ناوه‌دا ئاسایش و ئه‌منیه‌تیکی ته‌واو دامه‌زراوه." لژیان، ژ ٦٣، ٢٧ ی نیسانی

١٩٢٧

"بۆ زانینی هه‌موو:

ئه‌وا له تارىخى ئه‌م‌پۆوه ئه‌م‌رێك كه به ژماره 555 رۆژى 927/2/23 ته‌عميم و ئىسدار كرابو له‌غو كرايه‌وه. يه‌ئنى له‌مه‌ولا سه‌هوقى ئه‌موال بۆ پىنجوين و ئىخراجى ئه‌موال بۆ مه‌ريوان و هه‌ورامان و سائيرى سه‌فه‌حاتى ئىران له پاش كه‌مالى معامه‌له‌ى قانونيه له گومرگى سلېمانى و لای موديرى پىنجوين مه‌منوع نيه و، هه‌ر كه‌سى ئه‌توانى ئه‌وه‌له‌ن موراجه‌عت به دائيره‌ى گومرگى سلېمانى بكا و موافيقى قه‌وانين و ئه‌نزيمه معامه‌لاتى لازمه حېبه‌جى بكات و ئه‌مجا ئه‌موال سه‌هوق بكات. فه‌قمت لازمه ئه‌و ئه‌مواله ئه‌وه‌له‌ن بچينه پىنجوين و موديرى پىنجوين خه‌به‌ردار بى و معامه‌له‌ى لازمه‌ى ئىجرا بكات ئىنجا مه‌لزونه بۆ هه‌ر لايه‌ك مه‌تلوبه سه‌هوق بگرى و، موحتاج به وه‌رگرتنى كه‌فالهت نيه. موته‌سه‌ريفى سلېمانى" (ژيان، ژ 63، 28 ي نيسانى 1927)

له گه‌ل ئه‌و له‌شكر كينيشيه‌دا دياره دانىشتوانى پىنجوين شاره‌كه‌يان چۆل كردوه بۆيه موته‌سه‌ريفى سلېمانى ئه‌م (ئيعلان) هى بۆ بلاو كردونه‌ته‌وه:

"حكومهت ئه‌مجاره كه به قوه‌تى عه‌سكهريه‌وه هاتۆته پىنجوين به‌م فكه‌ره هاتوه كه دائيمى له پىنجوين داينيشى و محافه‌زه‌ى ناحيه‌ى پىنجوين و ئه‌هالى موټيعه ته‌مامه‌ن بكات، ئپوه كه ئه‌هالى ناحيه‌ى پىنجوين به نامى حكومهت ئىخبارتان ئه‌كه‌م ئه‌مجاره حكومهت به دائيمى له‌وى دائه‌نيشى و ته‌شكىلاتى حكومهتى ته‌مامه‌ن ئىجرا ئه‌كات. ئه‌و كه‌سه‌ى كه له‌م سه‌فه‌ره‌دا مقاومه‌تى حكومهتى نه‌كردبى حكومهت قه‌تعيه‌ن عه‌لاقه‌ى ناكا. لازمه كه‌س نه‌ترسى و ئه‌هالى هه‌ر كه‌س بپته سه‌ر ملك و ئاوه‌دانى خۆى و به كاسبى خۆى مه‌شغول بى. حكومهت به حه‌ق محافه‌زه‌ى ئه‌هالى موټيعه ده‌كات.

موته‌سه‌ريفى سلېمانى" (ژيان، ژ 64، 5 ي مايسى 1927)

"ده‌نگوباس"

له سەر ری پینجوین

روژی ۱ ی مانگ مهفرهزهیه کی عهسکه ری و قافلهیهک که شهش سهه بار نهزراقی پی بو رو به پینجوین هه ره که ته که نه که نه. بو دوهم روژ له نزیکی بادانه توشی تا قیمیکی نه شقییا ده بن که بو ته عهروزی عهسکه خویان له ناو دار و درهخت دا شار دبو هوه. به ده به ختانه نازانن که سیلاحشور و پیلانگی پریکی وه کو کاپتن لاینیان له گه لایه، که هه یاتی خوی له مهیدانی هه رب و جیدال دا رابواردوه، له هه مو لایه که وه به جاریک قوه ته که ته ده نه بهر ده سترپژ. عهسکه ره کان هه یج نه هه میهت نادهن بهم ته قانه. ده سته جی له سهر نه مر و ته رتیبی جه نابی موفه تیش بو ده فیان ۲۰ نه فه ریگ له عهسکه ری لیوی ئاسوری جوی ته بیته وه و به بی ته مه ی نه هه میهت بده نه گولله ی تفهنگی نه شقییا هه جوم نه که نه سه ریان، نوقاتی حا که میان لی نه گرن و نه یانده نه بهر تفهنگ. له نه تیجه دا نه شقییا کان تارومار بون و ۴ که سی مونا سیبیان لی کوژراوه که عیباره تن له: شیخ ره شیدی باغ، شیخ نوری قزله ر و ۲ کابرای چنگنیانی. له عهسکه ره قه تعیهن ته له فیات نه بو ه. له پاش ده فع و ته تکیلی نه م نه خته مانعه یه دیسان نه که ونه وه ری و نه چنه پینجوین.

"حکومهت هه ره له سلیمانیه وه هه تا پینجوین له مه واقیعی مو هیمه دا دهستی کردوه به دروستکردنی نوقته ی پولیس، نه م نوقتانه بو ته ئمینی ئاسایش و محافهزه ی حقوقی نه هالی و سه ره بهستی تیجارهت و ئامه دوشود بو پینجوین پره له پولیس. ئومید نه که یین که حکومهت له مه ودوا به ره بهستی شه قاهوت و راو پورتی جه رده کان بکا تا وه کو میلهت له ژیر سیبه ری نه منیهت و ئاسایش دا به وه یته وه." (اژیان، ژ ۶۵، ۱۲ ی مایسی ۱۹۲۷)

" نزیکى ۱۰ ۱۵ نەفەرێک لە چەتەکان لە گەرمیان ئەبن و لە چونی قیوای حکومەتی بۆ پینجۆین و حەرەکاتی عەسکەریە خەبەر وەرئەگرن، بۆ ئەمەى خۆیان رزگار کەن و دەقیقەیه زوتر ئیلتیحاق بە رەفیقەکانی تریان بکەن، لە ۲۲ ی مانگی رابوردودا بۆ ئەودو ئەگەرپنەوه. لە رێ توشی کابرایەکی ئابلاخی دین، لە ئەندێشەى ئەوه که نەک خەبەری حکومەتیان لێ بدا، بۆ تەخویف تەقەى لێ ئەکەن. لە ئەسەری تەسادوف و بەدبەختی کابرا، بەر گوللەبەک ئەکەوی و ئەکوژری.

" لە ۱۸ ی نیسانەوه تا ۲ ی مایس لە داخل و خاریچی لیوادا، شایانی قەید، هیچ وقووعاتیکی تر روی نەداوه. " (ژیان، ژ ۶۴، ۵ ی مایسی ۱۹۲۷)

" خولەى دەولەتیار، که مودەتیکە دێهانی ئەم قەرەاغ شارەى بە راووپوت تەعجیز کرد بو، لە ئەشقیایی و جەردەبیدا گەشت بوە دەرەجەى نیهایەت. بینا لە سەر تەعلیمات و ئەوامیریک که لە مەقامی مۆتەسەریفەوه تەبلیغ کرا بو، وەکیلی مودییری قەرەداغ، لە گەل باشچاوەشى پۆلیسی ئەوی، بەیانی ۲ ی مانگی حال ئەدەن بە سەر ئاواپی خێوەتەى بازبان و لە ناو ئاگاسوریدا لە گەل کوێخادی و زۆر کوپێکیدا ئەبگرن.

" موکافاتەن لە بری ئەم خزمەت و فەعالیەتە، لە لایەنى سەعەدەتمەتاب جەنابی مۆتەسەریفەوه، عەبایەکی نایاب بە وەکیلی مودییری قەرەداغ رەشید ئەفەندی و سەعاتیکی باش لە گەل قۆردۆنییک بە باشچاوەشى پۆلیسی ئەوی بابەشیخ و، هەر یەکە سەرو ئەسپێکیان پی بەخشرهوه. " (ژیان، ژ ۶۵، ۱۲ ی مایسی ۱۹۲۷)

"شەوی 15 ی مانگ تاقمیک له چەتەکان، له ژێر مەعیەتی سابیری کەریم بەگ و ئەمینی ھەمەی ئیمام دا، له تاو ھێرشێ بڕسیتی چۆنەتە قەرەتۆغان و، له پاش خۆ تێر کردن له ئۆلۆبەووە تێ ئەپەرن. لەوێ توشی و لآخەکانی رەشیدی حاجی فەتاح و سائیرە دین، کە له چایردا بون، لەم فرسەتە بیللیستیفا دە و لآخەکان ئەدەنە پێش خۆیان و ئەچنە ھەزارمێرد. حکومەت ھەر کە بەمە ی زانی و له حال ناگاہدار بو، دەستبەجێ له سەر ئەمری عالی مۆتەسەریری مەفرەزەبەکی پۆلیس لێرەو، قووەتیکێ تریش له مەرکەزی ناحیە ی سەرچنار (الە) باوہ گێلیدی بەو سەووق ئەکەنە سەریان. ئەم دو مەفرەزەبە پاش و پێشیان لێ ئەگرن و ئەیاندەنە بەر دەستپێژی تفتگ. له نەتیجە ی مۆسادەمەدا قیسمیک له و لآخەکان ئیستیرداد ئەکەنەو و دوانی ناوداریان لێ ئەکوژن، له پۆلیسەکانیش یەکی کۆژراوہ. چەتەکان کە ئەبینن تەنگیان پێ ھەلچنراوہ ئیتر مقاوہەتیا ن پێ ناکری و بە روکاری بەرانان دا فیرار ئەکەن. له لایەنی قووەتە کە بیلتە عقیب له دەوری خێو تە خراو نەتە موحاسەرە و، لێرەو دە یسان میقداری کافی عەسکەر و پۆلیس رەوانە کراوہ. ئومیدی قەوی وایە کە تاقیا ن لێ دەر نەجێ و ھەمویا ن بگیری ن و، خاتیمە بە ھەیا تی شەقاوت و جەردە ییا ن بپینن. "لژیان، ژ ٦٦، ژ ٧ ی مایسی ١٩٢٧

"ئەو تاقمە چەتەبە یی کە نوسی بومان له خوار ئۆلۆبەووە و لآخیا ن فراندوہ و، له نەتیجە ی شەرپک دا له ھەزارمێرد له گەل مەفرەزە ی پۆلیس دا بویانە ئیستیرداد کراوہ تەو و، له دەورە خێو تە خراو نەتە موحاسەرەو ە شەوی له فرسەت .. خۆیا ن گوم کردوہ و بە فیرار مۆفەق بون و مەعلوم نیە بۆ چ لایە ک رۆیشتون. فەقەت ھەرەو کە قسە ی لێ ئەکەن بۆ ئەو دیو گەراو نەتەوہ. حکومەت بۆ مەنە ی ئەم نەو عە تەجاوزانە بە کەمالی جدیەت تەدابیری لازمە ی وەرگرتوہ و لەو رۆژوہ ئەسەری چەتە لەو ناوہدا نەماوہ و

ئەگەر ئەسایە ئەم تەدابیرەو لەمەودوا مەیدانی رودانی ئەم نەوعە شتانه بگیری. ئیتر مەهفەقیەتی حکومەت ئەخووزین. "اژیان، ژ ٦٧، ٢٤ ی مایسی ١٩٢٧

"ئەو قوتە تەعقیبەیه که لە لیواوە تەرتیب کراوە و لە ناحیە ی بازیان دا تەعقیبات ئەکەن، یەک دو روژ لەمەوپیشت لە پشت هەنجیرەو توشی دو سوار دەبن، لە تەرەف رەئیس قوتەتەکووە بۆ تەحقیقی هەویەتیان ئەمر بە راوەستانیان ئەدەن، لە گەل ئەمە ی ئیتاعەت و ئیمتیسالی ئەمرە که ناکەن، موقابەلەیان ئەکەن. لە سەر ئەمە لە تەرەف مەفرەزەکووە ئەدرینه بەر تەقە. لە نەتیجەدا هەردو سوارە که ئەکوژرین. وەختی که جەنازەکانیان هینایە شار، تەحەقوقی کرد که یەکیکیان لە چەتە مەشهورەکانی هەمەوهند کەریم ئەحمەد سەلیمە و ئەوی تریشیان خەلقى سلیمانی عەبدوڵا کوری قادەر. "اژیان، ژ ٦٨، ٣١ ی مایسی ١٩٢٧

٤.٢. مەندوبی سامی لە پینچوین

ژ ٦٦ ی ١٧ ی مایسی ١٩٢٧ ریبۆرتاژیکی درێژی لە ژیر سەردیبری امەراسیمی ئیستیقبال دا سەبارەت بە سەردانی مەندوبی سامی بۆ سلیمانی نوسیوە. لە سەرەتاکییدا ئەلی: "خەبەری تەشریف هینانی فەخامەتەئاب مەندوبی سامی عالەمی ئیرە ی غەرقی سرور و خوشی کرد. ئەم زاتە بڵند و بە قیمەتە و، ئەم داھی سیاسەت و مەقدەرەتە، سەری سییەمین جارە سلیمانی بە وجودی خۆیان موشەرەف ئەکا، که هەر هاتنیکی بۆ تەئمینی رەفاھ و سەعادەتی قەومی نەجیبی کورد، هەر تەشریف هینانیکی.. حەل و کردنەوی گرییەکی سیاسی و ئیداری وەتەنی موعەزەزی خوشەویستی ئیمە بوە، جگە لە مانە لە سایە عەزمی.. و تەشبووساتی لایەتەزلەزەلی موشار

ئێلهیهییهوه که حکومهتی عیراق نائیلی ئیستیقلالیه تیکی تام و ئیمهیش مهزههری کوردیهت و .. میلی خۆمان بوین و له مهجلیسی عیسبهتول ئومه دا بۆمان .. قهرار کراوه، ئهم خدمهته شایستهیه و ئهم سهعهیه مهشکوره له سههر ههمو عیراقیهک بیلخاسه له سههر ههمو کوردیکی عیراقی پێویسته تیزکار و تهئیدی بکات."

روژی 14 ی مایسی 927 مه ندوبی سامی به ئوتوموبیل گهیشتهوه سلیمانی و، بۆ پارێزگاری کاروانه کهی و پیشاندانی دهدهبه و دهسهلاتی ئینگلیز، دو فرۆکه به سههر ئوتوموبیله کهیهوه فریوه و، بۆ پیشوازی لی کردنی "ههیهتیکه گهوره له روئهسای دهوائیر و مهئورین، عولهما، ئهشراف، روئهسای عهشائیر، تیجار، تهلهبهکانی مهکتبه و قیتهعهکی عهسکهری گهورهی لیوی ئاسوری لهمبهری جادهی مشیرئاواوه و جمعیکی غهفیر له سائیری ئهسناف و تهبهقاتی ئههالی لهوبههری جادهی مهزکور گرد بوونهوه..."

وهکو زیان له ز 67 ی 24 ی مایسی 927 دا نوسیویتی: "فهخامهتی مه ندوبی سامی که تهشریفیان هینا بوه ئیره له پاش ئهمهی دو روژ لی ره مایهوه و گهلی کەس به مولاتاتی موشهرف بو و لهم مولاتهه دا بهو کهلیمانه نازکه به قیمهتانهی خۆی فهرح و خووشی خسته دلی ههمو لایه کهوه و، ههر تهعلیمات و ئهوامیریک ئیجاب بکا ئیعتا و له پاش ئهمهی بهعزی جیگا وهکو خهستهخانه، مهکتبه و سائیرهی زیارمت فهرمو، بۆ تهواو کردنی ئهم سهفههری که دهستی دابویه، دوهم روژی گهیشتیان به تهیاره تهشریفی فهخامهتیان بۆ ناحیهی خورمال و پینجویین چو. له تهرف مهئوران و ئهشرافی محلهیهی ئهویوه به سورهتیک که لایهقی شان و شهرفیان بی

فەخامەتی مەندوب لە ئەسنای مولاقت دا پێی گەیاندن
 که حکومەت بۆ تەئیمینی ئاسایش و ئیستراحتی ئەهالی، بۆ مەنەعی هەمو
 نەوعە تەجاوزاتیک و لەو ناویدا بۆ دامەزراندنی نفوزی حکومەتی هەچ
 تەدابیریکی ئیجاب بکات وەری گرتووە. لە گەڵ ئەمەینش دا فەرمویەتی: لازمه
 ئیمتیسالی ئەوامیری حکومەت بکەن و هەر کەسە لە داخلی وەزیفەیی خۆی دا
 حەرە کەت بکات تاووە کو بە تەواوی مەرەحمەتی حکومەت جەلب بکەن."

مەندوبی سامی دوای سەردانی خورمال و پینجۆین گەراوێتەو
 سلیمانی و بەیانی روژی ۱۷ ی مایس بە ئوتوموبیل رویشتۆتەووە. سەردانی
 مەندوبی سامی لە پینجۆین و خورمال، که دو مەلەبەندی نفوزی شیخ مەحمود
 و تازە داگیر کرا بون، بیگومان بۆ جیگیرکردنی هیزه کانی حکومەت و
 دلنیا کردنیان بوە.

هەلۆهرینی هیزه کان

هیزه کانی شیخ مەحمود، بە هۆی ناھەمواری باری ژیان و راوانی
 ئاسمانی و زەمینیی بەردەوام و نائومییدی لە دواروژی سیاسی کەوت بوە
 هەلۆهرین و، هەندی لە چاکترین شەرکەرەکانی خۆیان بە دەستەووە ئەدا.
 ژیان هەندی لەم روداوانەیی تۆمار کردووە و، هەندیکیشتی نەنوسیووە. لەوانەیی
 تۆماری کردون:

"هاتن

قائیمقامی ئەلەبجە جەنابی حامید بەگ تەشریفی هاتووە، لە ئەشقیبای
 مەشهورە خەلیفە یونس که مودەتیکە مۆتەوالیەن عەرزێ دەخالەت بە
 حکومەت ئەکا، ئەمجارە هاتە سلیمانی و لە مەرکەزی لیوادا عەرزێ ئینقیاد و
 نەدامەتی کرد لە سەر کەفالهت تەئمین و ئینجا تەرخیس کرا. "ژیان، ژ ۳۸،

۲۱ ی تشرینی ئەوەلی ۱۹۲۶

"کورپی شیخ قادری شیخ سه‌لام، جه‌نابی عه‌بدو لا عادل نه‌فندی که له لای شیخ مه‌حمود یوزباشی بو و، موده‌تیکه ئینفیکاکاکی کردوه بو ته‌ئیدی نه‌م جو‌پونه‌وه‌یه هاتوته سلیمانی و، به حوسنی نیه‌ت نه‌عه‌هودی به حکومت داوه. "ژیان، ژ ۶۸، ۳۱ ی مایسی ۱۹۲۷

"شیخ سه‌عیدی باغ: شیخ سه‌عیدی باغ که چند روژی له‌مه‌و‌پیش کورپکی کوژرا و، خو‌شی نامه‌دوشودی حکومتی نه‌ئه‌کرد هاته سلیمانی و به موجیبی ماده ۴۳ ی قانونی عه‌شایهر که‌فاله‌تی لی سه‌نراوه. له گه‌ل نه‌مه‌پیش دا نه‌عه‌هودی کردوه سواره‌کانی تری که له‌وديو ماونه‌ته‌وه بو ده‌خاله‌ت بیان‌پینیت. "ژیان، ژ ۶۸، ۳۱ ی مایسی ۱۹۲۷

"شیخ عه‌بدو له‌عزیزی شیخ عه‌لی: شیخ عه‌بدو له‌عزیز کورپی شیخ عه‌لی ده‌ره‌میانه که مه‌شپوره و موده‌یه‌که ئیقا‌عه‌تی نه‌وامیری حکومتی ناکا له سه‌ر تله‌بی سه‌عاده‌تمه‌ناب جه‌نابی موته‌سه‌ریف هاتوته سلیمانی و به پی‌ی ماده ۴۳ ی قانونی عه‌شایه‌ری که‌فاله‌تی لی سه‌ندراوه.

"له حه‌ره‌کاتی پینجوبین و هاتنی جه‌نابی موته‌سه‌ریفی تازه‌وه تا ئیستا له چه‌ته و موته‌هه‌مه‌کان ۲۱ که‌س عه‌رزنی ده‌خاله‌ت و ئینقیادیان به حکومت کردوه و ره‌بتی که‌فاله‌ت کراون. "ژیان، ژ ۶۸، ۳۱ ی مایسی ۱۹۲۷

۲. که‌ناره‌گیری

پی ته‌چنی دوا‌ی نه‌وه‌ی ژماره ۶۸ له ۲ ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۷ دا بلا‌و بوته‌وه ئینجا هه‌والی قبول‌کردنی مه‌رجنامه‌که‌یان پی که‌پشتبی له به‌ر نه‌وه هه‌والکه‌یان به جیا وه‌کو (مولحه‌ق) ی نه‌و ژماره‌یه له به‌ره‌یه‌کی جیا‌وا‌زدا له ژیر سه‌رناوی (مه‌سه‌له‌ی شیخ مه‌حمود دوا‌یی هات و به‌ته‌وا‌وی عه‌رزنی ئینقیادی به حکومت کردا به‌م جو‌زه بلا‌و کردوته‌وه:

"لهپاش ته شریف هینانی فه خامه تمه ئاب مه ندوبی سامی عیراق و عه ودهت فه رمونیان، لهو رۆژه وه له بهینی مه قامی عالی موته سه پر یغی و موفه تیشی ئیداری و جه نابی شیخ مه حمود ئه فه ندی دا بو دوا یی پی هینان بهم ئیختیلافه موخابه رات به که مالی گهرمی جه ره یانی کردوه، له سایه ی حوسنی نیهت و ته دبیری خیرخواهی سه عاده تمه ئاب جه نابی موته سه پر یغ و موفه تیشی ئیداریه وه به هه لگرتنی ئه م ئیختیلافه موفه قیهت په یدابو و دوا یی ئه م مه سه ئه له یه هات.

"بو ته ئید و ته حکیمی ئه م خصوصه ٣ رۆژ له مه وپیش جه نابی موفه تیشی ئیداری به ته یاره ته شریفیان بو پینجوین چو، له وئ له گه ل ماجید ئه فه ندی ره وانه کراودا مولاقاتی کرد، و له ته ره ف جه نابی شیخ مه حمود ئه فه ندی به وه بو قبول و ئیمزا کردنی، مو عاه ده ده یه کی ته ودیع به ماجید ئه فه ندی کرد. بینا یه ته لغرافیک که له پینجوینه وه هاتوه مو عاه ده ده ی مه زکور له ته ره ف جه نابی شیخ مه حمود ئه فه ندی به وه قبول و به ئیمزا کروی به شیخ بابه عه لی کورپان دا بو پنجوین ره وانه کراوه ته وه. وا به ته ماین که رۆژی شه مه شیخ بابه عه لی به خو ی و مو عاه ده ده که وه بو ئیره حه ره که ت بکات.

"دوا یی هینانی ئه م مه سه ئه له یه که مه صلحه حهت و مه نافیهی عمومی ئیدایه ژبان له پیش هه مو که سیک دا به بلاو کردنه وه ی سه ره به رزه."

٣.١. ناردنی بابه عه لی بو به عداد

شیخ مه حمود (مه رجنامه) که ی ئینگلیزی قبول کرد و، که وته جیبه جی کردنی به لینه کانی. به پی ماده ی ٤ هه می ئه و به لینه نامه یه بابه عه لی کورپی نارد بو که وه ی بچی له به عداد بخوینی.

"ده نگوباس"

"هاتن"

"رۆژی دوشهمه دوینی که موصادیقی ۶ ی حوزهیرانی ۹۲۷ بو، شیخ باباعهلی ئهفهندی کورپی شیخ مهحمود ئهفهندی له گهڵ جهنابی ماجید ئهفهندی دا بهو شهرایتی حکومهتیهوه که له تهرهف جهنابی شیخ مهحمود ئهفهندیهوه قبوڵ و ئیمزا کراوه، تهشریفیان هاته سلیمانی و له مائی سهعادهتمهئاب جهنابی موتهسهریف دا میوان بون. ههروهکو خهبهرمان وهرگرتوه جهنابی شیخ باباعهلی ئهفهندی تهشریفیان بو بهغدا ئهچنی و جهنابی ماجید ئهفهندی بۆ ئهوه دیو ئهگهڕیتهوه. له بهر ئهوهی ئههاتنه ئیستیراحهت و مهنافیعی میلهتی تیا مهتسهویره به خیر هاتنیان ئهکهین." (ژیان، ژ ۶۹، ۷ ی حوزهیرانی ۱۹۲۷)

"شیخ بابا عهلی: جهنابی شیخ باباعهلی ئهفهندی که تهشریفیان هینابوه ئیره رۆژی ۹ ی حوزهیران بو کهرکوک و، له پاش ئهوهی چهند رۆژی له کهرکوک ماوهتهوه، بو بهغدا حهرهکهتیان فهرموه." (ژیان، ژ ۷۰، ۲۱ ی حوزهیرانی ۱۹۲۷)

حکومهت ئهههنگاهوی شیخ مهحمودی به نیشانهی کۆتایی هاتن به چالاکی چهکدار داناوه بۆیه ئهههوالهی بلاو کردۆتهوه:

"له بهر ئههمهی وهزعیهت چاک بو و، رینگاوبان به تهواوی کهسبی ئهمنیهتی کرد، ههروهکو خهبهرمان وهرگرتوه له مهقامی عالی موتهسهریفیهوه بۆ لابردنی مومانههتی سهیر و سهفهری ئوتوموبیل، ئههالی به تهنها و بۆ ئههمهی به کهمالی سهبرهستی و به ئارهزوی خۆیان به بی زرههلی هاتوچۆ بکهن، تهلغرافیک بو موتهسهریفی کهرکوک لی دراوه. ئینتر لهمهودوا ههمو کهسی به ئارهزوی خۆی ئهتوانی هاتوچۆ بکات." (ژیان، ژ ۶۹، ۷ ی حوزهیرانی ۱۹۲۷)

٢.٢. سه‌روه‌زیران له سلیمانی

"فه‌خامه‌تی ره‌ئیس‌هل وزه‌را

"رۆژی سێشه‌مه که موسادیفی ٢٨ ی مانگ بو، سه‌ر له به‌یانی له سه‌عات ١١ ی عه‌ره‌به‌یدا، فه‌خامه‌تی ره‌ئیس‌هل وزه‌را جه‌نابی جه‌عه‌فر پاشای عه‌سکه‌ری به‌ ته‌یاره‌ ته‌ش‌ریفیان هینایه‌ ئیره. له جیگای نیشته‌وه‌ی ته‌یاره‌ له ته‌ره‌ف ئومه‌را و زایبانی جه‌یشه‌وه‌ به‌ ئیحتی‌رام ئیستیقبال کران. له‌و‌پوه‌ به‌ ئوتوموبیل ته‌ش‌ریفیان هینایه‌ مالی سه‌عه‌ده‌تی جه‌نابی موته‌سه‌ریف. له‌ پاش نه‌ختی ئیستراحت و چا خواردنه‌وه‌ به‌ پی‌هاتنه‌ دائیره‌ی حکومه‌تی، له‌ به‌ر دائیره‌ی موته‌سه‌ریفیدا له‌ ته‌ره‌ف عوله‌ما، ئه‌ش‌راف، روئه‌سای ده‌وائیر و مه‌ئومرین و له‌ گه‌ل قوتاییه‌کانی مه‌کته‌به‌وه‌ به‌ سوهرتی که لایه‌ق به‌ شان و شه‌ره‌فی فه‌خامه‌تیان بی‌راسیمه‌ی سه‌لام و ئیستیقبالیان بو به‌ جی هینا. له‌ پاش سه‌ده‌ریک له‌ مه‌قامی موته‌سه‌ریفیدا عمومی موسته‌قیبیلنی قبول و ده‌رحه‌ق به‌ هه‌مویان به‌ که‌لیماتی نازکانه‌ ئیبرازی ئیلتیفات و مه‌حه‌به‌تی فه‌رمو. نزیک‌ی به‌ک دو سه‌عات لی‌ره‌ مانه‌وه‌ و دیسان به‌ ته‌یاره‌ ته‌ش‌ریفیان رو‌یشت. وا به‌ هیواین که‌ ئه‌م ته‌ش‌ریفه‌ بی‌ته‌ واسیته‌ی ره‌فاه‌ و سه‌عه‌ده‌تی ملک و میله‌ت. به‌م مونا‌سه‌به‌ته‌وه‌ به‌ خیر هاتن و خوا حافیزی ئه‌که‌ین.

"وه‌ختی که‌ فه‌خامه‌تی ره‌ئیس‌هل وزه‌را ته‌ش‌ریفی هینا غه‌زه‌ته‌که‌مان له‌ ته‌واو بونا بو به‌لام بو ئه‌مه‌ی به‌م هاتنه‌ بی‌رازینینه‌وه‌ دوامان خست." "ژیان، ژ ٧١، ٢٨ ی حوزه‌یرانی ١٩٢٧

له‌و ماوه‌یه‌دا ئه‌وه‌ چه‌نده‌مین جار بو خه‌لکی سلیمانی کیش بکری‌ن بو ئه‌و جو‌ره‌ پێشوازیه‌ ره‌سمی‌یانه‌.

عبدالرزاق الحسنی که‌ پیاویکی ئاگاداری روداوه‌کانی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ و نوسه‌ری امیژوی وه‌زاره‌ته‌کانی عیراق ه له‌ (ص ٤٨، ج ٣، ط ٦، تاریخ العراق

السیاسی الحدیث) دا نویسیویتی: له ۲۸ ی حوزه‌برانی ۱۹۲۷ دا جعفره عهسکهری به فرۆکه چو بو سلیمانی و، له گه‌ل شیخ مه‌حمود کو بوه‌وه و، ئیقناعی کرد سهردانی به‌غداد بکا. به‌لام لهم ریپورتاجهدا هیچ ئیشاره‌تییکی بو ئه‌و باسه تی دا نیه و، هیچ نیشانه‌یه‌کیش نیه بو ئه‌وه‌ی له‌و رۆژه دا شیخ مه‌حمود له سلیمانی بو‌ی.

۳.۲. چونی شیخ مه‌حمود بو به‌غداد

شیخ مه‌حمودیش خۆی ئاماده کردوه بو سهردانی به‌غداد. پێش ئه‌وه‌ی ئه‌م سهردانه بکات موته‌سه‌ریفی سلیمانی چۆته‌وه پینجوبین. به‌کی له‌و کارانه‌ی ئه‌نجامی داوه به لادا خستنی کیشه‌ی هاوکاره‌کانی شیخ مه‌حمود بو به پێی ماده‌ی ۸ می به‌لێننامه‌که. ده‌سه‌لاتی بریتانی ئاماده نه‌بوه الیپوردنی گشتی بو به‌شدارانێ شۆرشه‌که‌ی شیخ مه‌حمود دهر بکا، به‌لکو له‌ گه‌ل ههریه‌کی به جیا ره‌فتاری کردوه. هه‌ندیکی به‌خشیه‌وه اته‌عه‌هودی حوسنی سلوکا ی لێ وه‌رگرتون و (وه‌سیقه‌ی ته‌مینی) ی داونه‌تی و، له هه‌ندیکیش خۆش نه‌بوه.

”ده‌نگوباس

ته‌شریف بردن

مه‌علومی هه‌مومانه که سه‌عاده‌تمه‌ئاب جه‌نابی موته‌سه‌ریف له‌و رۆژه‌وه ته‌شریفیان هیناوه‌ته ئیره هه‌ر خه‌ریکی دامه‌زراندنی ته‌مینه‌ت و ئاسایش و ته‌مینی مه‌نافیعی میله‌ت بوه. بو ئیستراحتی عموم راحت‌ی خۆی سه‌لب کردوه و له ئۆغری ئه‌م مه‌قسه‌ده‌دا هه‌ر مانیه‌ه و مه‌حزوریک هاتیبته سه‌ر ری به‌عقلی سه‌لیم و فکری ئیسا‌به‌تکارانه‌ی خۆیان به لابردنی موه‌فه‌ق بوه. برینه‌وه و ره‌فعی ئیختیلافی به‌ینی شیخ مه‌حمود و حکومه‌ت بو ئه‌مه

دهلیلی کافیه، ئەمجاره به عهینی مهقسهد بۆ دهوور و تهفتیشی قهزای ئەلهبجه و ناحیهی پینجۆین و ئەو ناوه له ۱۵ ی حوزهیران دا به ئوتوموبیل تهشریفیان بردۆته موان. لهوی له تهرهف قایمقامی ئەلهبجه حهمید بهگهوه ئیستیقبال کراوه. رۆژی ۱۶ گهیشتۆته پینجۆین، لهویش له تهرهف مهئمورینی محهلیهوه له پاش ئیستیقبالیکی موحتهشهم له گهڵ جهنابی شیخ مهحمود ئەفهندی دا مولاقتی کردوه. جهنابی موتهسهریف لهم سهفهیرهیان دا بۆ دهخالهت پی کردن به بهگزادهی ههورامی تهدابیر و تهرتیباتی قهویهی ئیتیحاز فهرموه. بۆ ئەم سهفهره به کولفهته که له ری رهفاه و سهعادهتی ملک و میلهت دا ئیختیار کراوه موهفهقیهتی ئەخهسی ئامالمانه. "ژیان، ژ، ۷،

۲۱ ی حوزهیرانی ۱۹۲۷

"دهنگوباس

"هاتنهوه:

"له نوسخهی رابوردومان دا بۆ ههلهبجه و پینجۆین تهشریف بردنی جهنابی موتهسهریفمان نوسی بو، وه نوسی بوبشمان له گهڵ جهنابی شیخ مهحمود ئەفهندی دا مولاقتی فهرموه. جهنابی شیخ مهحمود ئەفهندی رۆژیک له پینجۆین تهشریفیان ماوهتهوه. له پاش رۆژهودوا بۆ وڵهژیر عهودهتیان فهرموه.

"جهنابی موتهسهریف له زهرفی ۳ رۆژدا که له پینجۆین ماونهتهوه به ریکخستنی ئوموری ئیداری ئەوی ئیشتیغالی فهرموه. له بهگزادهکانی ههورامی: جعفر بهگ، حهمه شهریف بهگ، ئاغا بهگ، حهمه رهشید بهگ و فهرح بهگ، له سهر تهدابیری که له تهرهف جهنابی موتهسهریفهوه ئیتیحاز فهرموراوه به حوسنی سلوک و تهئینی ریگای بهینی ههلهبجه و پینجۆین تهعههودیان داوه.

"له زابیتان: یونس ئەفەندی، رەمزی ئەفەندی، حیکمەت ئەفەندی، سەبری ئەفەندی، رەشید ئەفەندی، حەسەن ئاغا. لە عەشائیر: ئەحمەدی کەریم بەگی هەمەوهند، هەر ۳ بۆی ئەمینى حەمەى ئیمام، سەیدەى شیخ عەلى كانی كەو، شیخ عەلى سەرکار و کۆرەکانی، ئەمانە بە خۆی و پیاوێکانیانەو. تاقى سوڤیوەند، غەوارەى جاف، شیخ عارفى بانى بنۆك، لە گەل قىسمىك لە ئەهالى شار و چىگایانى سائیرە، نزىكى ۱۲۰ كەسى لە چەتەكان چۆنەتە پینچوین و، لە خزمەت جەنابى مۆتەسەرىف دا، ئەعەھودى حوسنى سلوكیان داوہ و وەسپقەیان وەرگرتوہ.

"لە دواى تەواوبونى ئەم ئىشانە روژى ۱۹ ی مانگ جەنابى مۆتەسەرىف بە كەمالى ئىحتىرام تەشەببەت كراوہ و، لە رۆى خورمال، بيارە، تەوێلەوہ تەشەرىفيان ھاتۆتەوہ ھەلەبجە. لە ھەلەبجەيش ۳ روژ ماونەتەوہ. عمومى دەواتىرى حكومەتى تەفتيش، مەكتەبى زيارەت، وە بۆ ئەمەى لە رۆى بەعزى ئىحتىياجى تەلەبەكان دا سەرف بکړى ۸۰ روپپەى بە مەكتەب تەبەرەو فەرمو. روژى ۱۴ ی مانگ بە سواری تا سەراو و بە ئۆتوموبیل بۆ سلیمانى عەودەتیان فەرمۆتەوہ. بە خێر پینەوہ." (ژيان، ژ ۷۱، ۲۸ ی حوزەيرانى ۱۹۲۷)

"دەنگوباس

"ھاتنەوہى جەنابى شیخ مەحمود ئەفەندی بۆ سلیمانى و بۆ بەغدا

رویشتنى

"لە پاش مەقوومەت و سەباتىكى ۳ سالى، جەنابى شیخ مەحمود ئەفەندی تى گەيشت و لى مەعلوم بو كە بەرامبەر بە قوت و عەزمى لاپەتەزلەلى حكومەتى لە سەر ئەو نەوعە ئەحوالە دەوام و ئىسراى كردن نە بۆ خۆى و نە بۆ مېلەتەكە خېرىك نابەخشى و فائىدەپەكى تيا نیه، بە پى شەرئائىتە كە لە نوسخەى رابوردودا نەشرمان كرد، لە گەل حكومەت دا

ئەلەمى بەنى كرد و رېك كەوت. بۇ تەئىدى ئەم خسوسە روژى شەمە كە موسادىنى ۹ ى مانگ بو، تەشريفیان هاتە ئېرە. ماجىد ئەفەندى و گەلى لە پياوھەكانى ترى خۆى لە خزمەتا بو. يەك دو روژ لېرە مانوھە و لە پاش دا بە ئوتوموبىل بۇ بەغدا تەشريفیان روپشت. ئېمە بە كەمالى مەمنونىتەوھە بە خېر هاتن و خواخافىزىيان ئەكەين، چوتكە مەنافىعى وڵات، سەر كەوتن و تەرھى مېلەت، وەكو ئىستا بە ژىنىكى بى غائىلە و، بە ئەمنىيەت و ئاسايشىكى تەواوھە بەستراوھ. "ژيان، ژ ۷۲، ۵ ى تەموزى ۱۹۲۷

شېخ مەحمود چەند روژى لە بەغداد ماوھتەوھە مەندوبى سامى و مەلىك فەيسەلى بىنوھ. دوای گەرانەوھى بۇ كوردستان چوھ گوندى پىران، بى ئەوھى دەس وەر بەداتە كاروبارى سياسىيەوھە، بە گوشەگىرى دانىشت.

۴. ھەلسەنگاندنى جولانەوھەكە

ژيان لە ژ ۷۶ ى دا نوسىوتى:

"مەسئەلە و خەبەرى ئىتاعەتى جەنابى شېخ مەحمود ئەفەندى بە حكومەتى عىراقىيە، لە گەلى غەزەتەدا بىلخاسە لە غەزەتەكانى سورىيە و مىصر و سائىرەدا، بە كەمالى ئىپتىمامەوھە نەشر و قەيد كراوھ و، بەم سورەتە ناوى شېخ مەحمود و كوردستان بوته سەرمايەى خەبەراتى غەزەتەكانى دەرەوھ. "

ژيان سەروتارى ژ ۶۹ ى ۷ ى حوزەيرانى ۱۹۲۷ ى بۇ ھەلسەنگاندنى شېخ مەحمود و شوورشەكەى تەرخان كاردوھ. لە وتارىك دا بە قەلەمى م. ا. لە ژىر سەردىرى امەسەلەى شېخ مەحمودا دا نوسىوتى:

"ئەمرو مودەتتىكى زۆرە لە ناو خاس و عام دا، لە دەر و ژور دا، ناوى شېخ مەحمود بە سەر زبانهوھەى و مەوزوعى بەحسە. بەعزىك تەقدىر، بەعزىك تەنقىد و، حەتا بەعزى كەسىش زۆر بە خراب ناويان ئەبرد و ئەھىنا.

"ئەگەرچی شیخ مەحمود لەم مودەتە درێژەدا بە لای خۆیانەوه گۆیا خزمەتی میلەتی کورد و مەفکۆرەیی کوردایەتی ئەکات، فەقەت لە حەقیقەتی حال دا بو بە واسیئەتی گەلی خراپە و مانیعی تەرەقی و دواکەوتنی میلەت و زەربەبەکی گەورەیی لە مەفکۆرەیی کوردایەتی دا، لە بەر ئەمە کە خێلافی وەعد و بەلێنی خۆی هەلئەستا و، هەمو وەختی تەریقی نێزاع و ئیختیلافی ئیختیار ئەکرد و، رێک نەئەکەوت، دوچاری غەزەبی حکومەت بوو. ئەویش کە یەئسی حاسل کردبو، بە فکری نواندنی ئیقیدار و قووەتی خۆی و، دواخستنی ئوموری ئیدارەیی حکومەتی، لە هەمو لایەکەوه تەعجیزاتی ئەکرد و، بۆ ئیستیحسالی ئەم مەقسەدە لە هیچ شتێک تەرەدودی نەئەکرد.

"تاقمیک لە ئەشرار و جەرەدە بی ئینسافەکان لەم وەزەعە بیلیستیفادە لێی گرد بونەوه و، بە بی خەبەر و رەزامەندی ئەو، هەر رۆژە بە نەوعی راوورپوت، تالان و کوشتاریان، لە ئەهالی و لە دیناوەکانیان ئەکری. ریی تیجارەت، مەیدانی فەلاحەت و زەرەعت، خۆلاسە هەمو کار و کاسبی میلەتەکەیان تەحیدید کرد بو و، خست بوە ژیر تەهیدیدەوه. بۆ مەنع و نەهیشتنی ئەم ئەحوالە حکومەت بە کەمالی جدی تی ئەکۆشی و هەولی ئەدا، بەلام ئەمانە لە بەر ئەمەیی موقابەلەیی عەزم و قووەتی حکومەتیان بی نەئەکرا، بە دزیەوه لە فرسەت، بیلیستیفادە، ئەم کارانەیان ئەکرد. هەول و تەقەلای حکومەت عەقیم ئەمایەوه، خوسەن ئیستیلانەکردنی پینجوبین، کە ئەهمیەتیکی فەوقەلعادەیی هەبوە و، بوووە موجیبی غروریان. لەم ئاخیرەدا گرتنی پینجوبین و، لەوی دا تەئیسینی ئیدارەیی حکومەتی، خاتیمەیی بەم کەشمەکەشە هینا.

"ئەمجا جەنابی شیخ مەحمود ئەفەندی کە زانی لەمە زیاتر بە دەمیەوه نەماوه و بەرامبەر سەتووت و قووەتی حکومەتی نەتیجەیی مقاومەت،

ههروهه کو له مولهقی ژماره ٦٨ ی ژبان دا نوسیومانه، له سایه ی خلوسی نیهت و حوسنی ته دبیری سه عاده تمه ئاب جه نابی موته سه ریف و موئه تیشی ئیداریه وه، که بۆ ته ئیمینی ئیستراحتی میلهت و کردنه وه ی ریگی کار و کاسبی ههون ئه دهن، به برینه وه ی ئهم ئیختیلال و ئیختیشاشه، موئه فهقیهت پهیدا بو. ئیتر هه مو که سی ئه توانی به حوریهت و سه ره به ستیه کی ته واوه وه، له ژیر ئیداره ی حکومه تیدا، بۆ ئیشوکاری خۆی به هه مو لایه ک دا بیته و برهوا. ئیتر بۆ نه رهقی و پیش خستنی ولاته که مان مانیهی تیکۆشین ههچ شتیک نه ما. بینانهن عه له یه ی، له سه ره هه مومان پۆیسته به جدی بۆ مه نافیعی میلهت و ئیسلای ولاته که مان ههون بده ی ن. له کرده وه و حه ره که تی که بیته باعیهی تیکدانی ئهم وه زع و رایبته یه خۆباراستن موجیهی سه عادهت و ئیستیراحتی میلهت، عه کسهی حال ئه مین بن وه کو پیشو فه لاکهت و سه ره گردانیه. "ژبان، ژ ٦٩، ٧ ی حوزه یرانی ١٩٢٧

ئهم وتاره، ئه گه رچی به ئیمزای م. ا. واته محمه مد ئه دیبی بهرپۆه بهری روژنامه که بلاو کراوه ته وه، به لام بیر و بۆچون و هه لوێستی ره سمی ده سه لاتدارانی ئینگلیز و عیراق ده ره ئه بری به رامبه ر شیخ مه حمود و جولانه وه که ی. ئیستا دوا ی تی په ر بونی ئه وه هه مو سه له به سه ره ناوه روکی ئهم وتاره دا و، دوا ی ئه وه ی به شیکی گرتگی ادو کۆمینه کانی حکومه تی بریتانی و، به شیکی او ئاتقی ی حکومه تی عیراقی، بۆ خۆیندنه وه و تاووتوی کردن، له بهرده ستی لیکۆله وه مه دایه هه لسه تگاندنی حوکمه سیاسیه کانی ناو ئهم وتاره کاریکی دژوار نیه.

5. تێهه‌چونه‌وه و وازه‌ینانی یه‌کجاری

بۆ دهربرینی ناره‌زایی له سه‌ر ئه‌وه‌ی مافی نه‌توه‌یی كورد له په‌یماننامه‌ی عیراکی بریتانی دا باس نه‌كرابو، خه‌لكی سلێمانی ب‌ه‌رپاریان دا كه به‌شداری له هه‌لبژاردنی ده‌وره‌ی سییه‌می مه‌جلیسی نواب دا نه‌كهن، ئه‌و مه‌جلیسه‌ی ئه‌بو په‌یماننامه‌كه ته‌سدیق بكات. به‌لام كاربه‌ده‌ستانی بریتانی و عیراکی ئه‌یانویست، هه‌رچۆنی بێ ئه‌گه‌ر به‌ رواله‌ت و روكه‌شیش بێ، هه‌لبژاردن له سلێمانی بكری.

رۆژی 6 ی ئه‌یلولی 1930 كه ئه‌بو هه‌ینته‌ی ته‌فتیشه‌ له سه‌رای سلێمانی دا كۆ بیته‌وه بۆ سه‌ره‌رشته‌ی هه‌لبژاردنی مه‌بعوسه‌كانی سلێمانی، شاری سلێمانی خروشا، دوكان و بازار داخرا و، خه‌لك له به‌ر دهرکی سه‌رای سلێمانی كه‌وتنه‌ خۆپیشانندان دزی هه‌لبژاردن. له ئه‌نجام دا بو به‌ ته‌قه‌. چه‌یشی عیراکی بۆ دامركانده‌وه‌ی خۆپیشاننده‌كه تێكه‌لای روداوه‌كه بو. ده‌یان كه‌س كوژران و، ده‌یان كه‌س بریندار بون و، ده‌یان كه‌سایه‌تی ناسراوی سلێمانی گیران. ئهم روداوه‌ شیخ مه‌حمودی بزواند و له گۆشه‌گیری دهرچو. 3 ئه‌فسه‌ری كورد: مه‌حمود جه‌وده‌ت، حه‌مید جه‌وده‌ت، كامیل حه‌سهن، ریزی چه‌یشی عیراکیان به‌ جێ هێشت و، دا‌یانه پال شیخ مه‌حمود. شیخ مه‌حمود چه‌ند نامه‌یه‌کی بۆ مو‌فه‌تیشه‌ی ئیداری سلێمانی، مه‌ندوبی سامی بریتانی له عیراق، كۆمه‌له‌ی كه‌لان نوسی، دا‌وای لی كردن كه حكومه‌تی عیراق له زاخۆوه هه‌تا خانه‌قین چۆل بكات و، ده‌وله‌تیه‌کی كوردی سه‌ربه‌خۆ له ژێر ئینتیدابی بریتانیا یا هه‌ر یه‌كێ له ده‌وله‌ته‌ گه‌وره‌كان دروست بكری. كاربه‌ده‌ستانی بریتانی زۆر به‌ توندی چونه‌وه به‌ گز ئهم دا‌وایانه و به‌ گز شیخ مه‌حمودا. له زنجیره‌یه‌ك شه‌ر و پێكادان دا، كه دوا‌یینیان له گوندی ئاوباریك بو، به‌ شكان و خۆبه‌ده‌سته‌وه‌دانی شیخ مه‌حمود كۆتایی هات.

زبان هندی لهو بهلگانهی تۆمار کردوه، لهوانه:

'' صورتهی ئه و کاغزه زانهیه که له تهرهف فهخامه ته ئابان مه ندوبی

سامی و وهزیری داخلیه وه بو شیخ مه حمود نیراوه:

وهزاره تی داخلیه

ژماره: س/ ۲۵۳۷

روژ: ۱۹۳۰/۱۰/۲۰

بو شیخ مه حمود ئه فه ندی

به پی ئه و مقاو له یه ی که له سالی ۱۹۲۷ دا ئیمزاتان کردوه بو

مه وادی خواره وه تهعه هودتان کردوه:

۱. که خۆت و کوربه کانت و ژنه کانت و فاتمه خانی خوشکت له

دی ئه که دانیشن که خاریجی حدودی عیراق بێت.

۲. که خۆت و ئه و که سانه ی له فه قهره ی په که م دا ناویان زیکر کراوه

به بی ئیزن و موساعه ده ی حکومت داخلی مه مله که تی عیراق نه بن.

۳. که نه خۆت و نه هیچ کهس له و شه خسانه ی له سه ره وه زیکر

کراون به هیچ نه وعی نه له لیوای سلیمانی و نه له جیگایه کی تر دا له عیراق دا

مو داخه له ی ئی داره ی حکومتی عیراق نه کهن و بو ئه م مه قسه ده خه لقی تر

ته شو یق نه کهن و، چ خۆت و چ ئه وان له هه مو مه سائیلیکی سیاسیه که

عه لاقه ی به عیراقه وه بیی له مو داخه له کردنی ئیجتیناب بکهن.

که زالیکه مو افه قه ت کرا که ئه گه ر خۆت وه یا هه ر کام له و

شه خسانه ی که به حسین کرا له هه ر وه قتی که دا په کی له م شه رتانه یان به جی

نه هینا حکومتی عیراق هیچ مه سئولیه تیکی به سه ره وه نه مینی و هه ر

ئیجرائاتی به لازمی بزانی بو ئیتیخاز کردنی سه ره به ست بی.

ئه گه رچی له ۱۰ ی ئه یلول دا له تهرهف فهخامه ته ئابان مو عته مید

ئه لسامی و وهزیری داخلیه وه ئه و تهعه هودانه ی که داوتانه به حکومتی

عیراق هینرایهوه بیرتان و نهگهرچی تهوسیه کران له کهمالی سکونهت دا له دیی پیران دا بمیننهوه، ئیوه گویان نهدايه نهو ئیختارانه و بی ئیزن داخلی خاکی عیراق بون.

دیسانهوه وهکیلی موتهسهرفی سلیمانی له کاغزی ۱۸ ی ئهلول دا ئیخباری کردن که ئیوه موغابری ئارهزوی فهخامهتتهئان مهندوبی سامی و وهزیری داخلیه حهرهکەت نهکن و شهرائیتی نهو ئیتیفاقنامهیه که ئیمزاتان کردوه شکاندوتانه و بۆی نوسین که بۆ نهو دییه که خارجی حدودی عیراقه فهورن عهوهدهت بکهنهوه و نهو ۳ زابیته کورده که له جهبشی عیراق رایان کردوه و زانرا بو که له لای ئیومن تهسلیمیان بکهنهوه.

ئهم نهوامیرهی که وهرتان گرت دیسانهوه خستانهوه گوژشهی نسیانهوه و لهو وهختهوه بهو غایهیه که شوژش بهریا بکن له مهنایقی لیوای سلیمانی دا نهسورینهوه.

له ۲ ی تشرینی ئهوهل دا تهکیلی موفهتیشی ئیداری سلیمانی تان کردوه که له شارباژێردا مولاقتان بکات و موفهتیشی موما ئیلهیهی جوابی دانهوه که له بهر ئهوهی به بی ئیزنی حکومت داخلی خاکی عیراق بون و له بهر ئهوهی ئیتاعهتی نهو ئیختارات و نهوامیره تان نه کردوه که تهوجیهتان کراوه، مومکین نابێ که مولاقتان بکات و دیسانهوه تهبلیفان کرا که بیلا تهئخیر بۆ پیران بگهڕینهوه.

وا ئیستا عینی نهوامیرتان بۆ تیکرار نهکهمهوه که بۆ پیران عهوهدهت بکهنهوه و ئیختارتان نهکهم به گهیشتنی ئهم کاغزه نهگهر دهستهجی ئیتاعهتی نهوامیری سالیفهل زیکر نهکن له حق خوێان و نهتباعان ئیجرائات ئیتیحاز نهکری و ههر ئەملاکیکتان لهم مهمله کهتهدا بیی موستهحهقی موسادهره نهبی.

....

"ئیداره‌ی موخته‌میدی سامی له عیراق

تاریخ: ۲۰ ی تشرینی ئه‌وه‌لی ۱۹۳۰

بۆ شیخ مه‌حمود ئه‌له‌ندی

سه‌له‌فی من چه‌ند کاغه‌زیکی له ئیوه‌وه وه‌رگرتوه به‌لام هه‌تا له خاکی عیراق نه‌چنه دهره‌وه و ئه‌و ته‌عه‌هوداته‌ی که کردوتانه و له ئیتیفاقنامه‌ی ساڵی ۱۹۲۷ دا ئیمزاتان کردوه به‌جی نه‌هینن پیم ناکری موخابه‌ره‌تان له گه‌ل بکه‌م.

دیاره دهر خاتری ئه‌که‌ن که یه‌کی له شه‌رائیتی ئیتیفاقنامه‌ی مه‌زکور ئه‌وه بو که بی ئیزنی حکومه‌ت داخلی عیراق نه‌بن و به‌هیچ کلوجی ده‌خلتان به‌سه‌ر ئیداره‌وه نه‌بی که حکومه‌تی عیراق له لیوای سلیمانی وه‌یا له جیگایه‌کی تری عیراق ته‌عه‌قیبی ئه‌کات و بۆ مه‌قسه‌دیکی وه‌ها که‌سی تر ته‌شویق نه‌که‌ن و له مه‌سائیلی سیاسیه‌ی عیراق خۆتان دور بگرن.

ئیه‌وه به‌و ئیختاراته‌ که ته‌وه‌جیه‌تان کراوه ئیتاعه‌تتان نه‌کردوه و، گویتان نه‌داوه‌ته ئه‌و نه‌سیحه‌تانه که له ته‌ره‌ف فه‌خامه‌تمه‌تابان وه‌کیلی مه‌ندوبی سامی و وه‌زیری داخلیه‌وه له کاغه‌زی رۆژی ۱۰ ی ئه‌یلولی ۹۳۰ بۆتان نوسراوه و، دیسان موخاله‌فه‌تی ئه‌وامیری وه‌کیلی موته‌سه‌ره‌فی سلیمانی‌یشتان کردوه که به‌تاریخی ۱۸ ی ئه‌یلولی ۹۳۰ بۆ ناردون و، له‌و کاغه‌زه‌دا ئه‌مری پی کرد بون که ئه‌بی دهرحال له ئه‌رازی عیراق بچنه دهره‌وه. وا ئیستا منیش ئه‌مه‌وی ئیشراکی ئه‌و ئه‌مرانه بکه‌م که له ته‌ره‌ف وه‌زیری داخلیه‌وه به‌ئیه‌وه دراوه، بۆ ئه‌وه‌ی که فه‌ورمن له خاکی عیراق بچنه دهره‌وه و ئیتر واز له موداخه‌له کردنی ئوموری حکومه‌تی عیراق به‌ینن و، به‌م واسیته‌یه‌وه ئیختاراتان ئه‌که‌م که عه‌دمه‌ ئیتاعه‌ت به‌م ئه‌مرانه ئه‌یه‌تته موجیبی عاقیبه‌تیکی وه‌خیمه بۆ خۆتان و ته‌ره‌فدارانتان.

مەندوبی سامی عێراق."

....

"بەیاننامە بۆ کوردەکانی لیوای سلێمانی

"بە پێی ئیتیفاقنامەیەک کە لە ساڵی ۱۹۲۷ دا ئیمزای کردووە شیخ مەحمود ئەعەهوودی کردبوو کە لە دێیەک دا لە خاریجی حدودی عێراق ئیقامەت بکا و بە بێ ئیزنی حکومەت داخلی عێراق نەبێتەوه و بە هیچ وەسێلەیەک نە لە لیوای سلێمانی و نە لە هیچ جێگایەکی تری عێراق دا موداخەلە ی ئیدارە ی حکومەتی عێراق نەکا.

"شیخ مەحمود ئەم شەرتانە ی هەموو شکاندووە و هەرچەند ئەمری پێ کراوە کە خاکی عێراق بە جێ بپێلی ئیتاعەتی ئەو ئەمرانە ی نەکردووە کە دراویتی و لەم چەند هەفتە ی رابوردودا لە مەناتیقی لیوای سلێمانی دا دەستی کردووە بە سوڕانەوه و لەوی دا تەشەبوسی کردووە کە لە زدی حکومەت شوێرش بەرپا بکا.

"لە بەر ئەوه ئەمری پێ کراوە فەورەن خاکی عێراق بە جێ بپێلی و ئەگەر ئیتاعەتی ئەم ئەمرە نەکا لە حەقی خۆی و ئەتباعی ئیجرائاتی لازمە ئیتیحاز نەکری.

"بینائەن عەلەیی و ئیختارتان ئەکەین کە هەرکەس پەنا بدا بە شیخ مەحمود و ئەتباعی وه یا معاوونەتیان بکا خۆی توشی جەزای شەدید نەکا.
 ۱۹۳۰/۱/۲. "ژێبان، ژ ۲۶۲، ۶ ی تشرینی دوهمی ۱۹۳۰

....

"داخلی

"لە زابیتانی جەیش، رەئیس ئەوێل مەحمود جەودەت و مولازمی ئەوێل حەمید جەودەت، کە مودەتیک لەمەوێپیش لە جەیشی عێراقی فیراریان

کرد بو ئەمشەوی رابوردو لە سلێمانی تەسلیمی ئەفسیان بە حکومەت کرد. "لژیان، ژ ٢٦٦، ١ ی کانونی سانی بە هەڵە ١٩٣٠ نوسراوە بەلام راستەکە ١٩٣١ ١٥

....

"نەبلیفی رەسمی

"ئەو ئالای سواری لە گەل قووتی پۆلیس که لە ژێر قوماندە ی عەقید (قائیمقام) ئیسماعیل نامیق بەگ دا بو لە تاریخی ٥ ی نیسانی ٩٣١ رویان کرد بوە ئیستیقامەتی دێی ئاوباریک که ئیستخبارات کرا بو که شیخ مەحمود خۆی و ئەتباعی لەوێن و قووتی مەزکوره دێی ئاوباریک ئیحاتە ئەکەن و لە تەرەف تەیارەشەو مۆتەمادین ئەشقیاکان و دەور و پەشتی دێی مەزکور بۆمباردومان ئەکەن. وە لە پاش نیووەپرۆو هەتا تاریکەشەو بە شیدەت موسادەمە دەوام ئەکات. قووتی جەپش بە دەرهجەیهکی که شایانی ئیفتیخار بێت ئیبرازی شەجاعت و بەسالەت ئەکەن و لەم موسادەمە بەدا ٤ عەسکەر و ١ زابیت شەهید و ٤ عەسکەر و ١ زابیت بریندار ئەبێت.

"تەلەفیات و خەسارەتی شیخ مەحمود جەمن زۆر و بە دەرهجەیهک ئەبێت که تەنبا لە دێی ئاوباریک لە ئەشقیاکان ١ کوزراو و مەیتی دو کەس لە روئەسا که یەکیکیان شیخ علی کوپی رحیم که خزمی شیخ مەحمودە لە بەینی ئەم کوزراوانەدا دینراوە.

"وە لەئەو رێگایە ی که ئەشقیاکان فیرایان لێ کردووە خۆینیکی زۆر دیار بوە که دەلالەت لە سەر ئەمە ئەکات که شیخ مەحمود تەلەفیاتیکی زۆری دراو و برینداریکی زۆری لە گەل خۆی نەقل کردووە.

"ئەو عەشائىرىەى كە معاوونەتى شىخ مەحمودىان ئەكرد هەمو بلاو بونەوہ. ئىستاكە شىخ مەحمود تەنہا لە نەجات دانى رۇحى خۇى زياتر شتىكى تر تەفەكور ناكات.

"ئەمرو مەوسوقەن زانىومانە كە شىخ مەحمود تەنہا لە كەل ۵ و ۱ سواریدا لە شاخی قەرەتاغ تى پەر بوہ.

"قوتى جەيش و پوليس بو مەحوکردنى شىخ مەحمود و ئەتباعى بە شىدەت لە تەعقيب داہە و مەحوکردنيان قەويەن مەئمولە." لژيان، ژ ۲۷۹، ۱۶

ى نيسانى ۱۹۳۱

تشیخ روسی

مقید (با اعتماد) ایمیل کامن بک
تحت نوامباتسندکی - سواری ایلی ایه
پولیس توتی ۹ نیسان ۹۳۶ توتیخده شیخ
حمود بایان صاحبسما اووامولایلی
استخبار کلان (آذربایجان) قومی استقله
منته دوشنبه ایلرجه بک قریه منسکوره
بو قوت طرفدن اسطه ایلتش و طیاره
طیارهده مندا قریه مذ فوزه ایلرجه
انتخاب اوزیت نوبیلراده برتشارهده
سوکرا کیچه قارا هلته کادوشندلی بر
صورتده مصاصمه دوام ایدمک چتیرک
فرایه تیجه لیش و شایان استخبار رسورده
حیش نقاشی و پولیس قوت طرفدن ایلر
بایان ایستلمه

اشهر مصاصمه سواری ایلیان (۹)
شايط (۵) خبر شهید (۱) شايط ایه (۱۵)
خر مجروح دوشمنده

حقیق شیخ حمود اوردیق قزاق
و طیاران ایه بوقصداردهن کاشه اولوب
بموجده کتیش (آذربایجان) ایستخبارات
اون عهد منقول بولوشور و قزاق آراسنده
ایلی رئیس جیسنه مصاصمه ایستلمه
انتخاب قزاق آنتیسیپانت طاری بولار و زنده
بر جوق قائل کوروش که بومه آره لاشده
سورودمکی بر جوق مجروح کوروجوبنه
دیلیر

شیخ حمود ایه - حیتی بو شریلی
بیدل سوکرا کاتب بریشان و شافین و طاب
حقیق بر حاصه شایل شرقی استقامت دوشور
فرار ایلرله شیخ حمود ماموتنده
بولونان عیار بوشرجه ک تأثیره طلیفیش
وشده کنده یسی یانک بر حاصه باقی
تعیین قورقارمه مشهوره

بوکون موتو آه یکن سلطانه نظر
شیخ حمود باک و یکن اون آلی ایه لر
داغ داغلی کیه بکک ظلمتده لاشده
آنتی استلمه

حیش و پولیس قوتلری طرفند شیخ
حمود ایه ایشی شده تعیب ایدمک

اولوب یاین بر زمانده هو ایدلری خوی
مأولمه ۹- نیسان ۹۳۶
کرکوک اولامصری

چان روسی

انالکیتیکه خواجه الی برأسیا القید
ایمایل تمویک بقره لشرطه کانتد تقدمت
هو استقله قریه (آذربایجان) الی استخبارات
انالشیخ حمود باقیس کان مع مصاصمه
و ذک فی ۹ نیسان ۹۳۶ احاطت هذا القوه
القریه للذکورده و هات الخباوات منطرحیل
المصاصمه المنتسبون الطرف التریه و مستظلم
۹ نیسان حوت مصاصمه حنیف داخله القریه
حقی الکلاب ایل قریه بلیش بلا مستار الظهر
بساله دمر الاصلیه و قد قتل فی هذه المعركة
اربعه جنود و ضابط واحد و جرح اربعة
عشر ضابطاً واحد

ایمانسا نالشیخ حمود کانت فادامه
جداً قله زلی عشر حیت من رحیل
مصاصمه قریه (آذربایجان) و شوسده
۹ نیسان کلتن ایلان من الرؤساء احد
الشیخ علی رحیم من القادب الشیخ حمود
و کانت ایله لسیل فی طول الطریق الی
هریت من النساء الامر الی بدل علی عظم
الخماره الی تکیدها الشیخ حمود و کتیر
الجریس القریه نظهم و ران

و بدعه الصبری لاذ الشیخ حمود مع
قول مصاصمه القوه کتیر الی الفرار بحر
الشیال التشرقی و هو لایلی علی سن الاصابه
و دجه من الارناک

و قد تفرقت علی ذلك العشار الی کانت
توالیه هو الان لایبیتی الا انجاء بنسبه
و قد طمنا الیوم موتوفاً انه قد میرجل
قرداغ منسباً من تلامذال و لیکن مه
سوی ۹ او ۹۰ لسان فقط

از قوی بلیش و الترمه بایده تعیب
مع ریجه لاشده علمیم نهائیا و الامل قوی
بان بقضی حایم فی القریه الماحول

۹ نیسان ۹۳۶
منصرف لرای کرکوک

تشیخات روسیه

تور آرای سواری لکل توتی پولیس
کلهر فرسانده عقید (۵۵ نام) ایمیل
نقش ک دایو له کتیش ۹ نیسان ۹۳۶
دوبان کرده و ده ا. تقاضی کتیش (آذربایجان)
که استخبار کرابو که شیخ حمود خوی
و ایشی لوبندی دانه و قوتی مذ کورده
کوندی (آذربایجان) احاطه کن و له طرق
طیارهده مندا انتخای کان و دورقیسقی
کوندی مذ کور بوجارمان کتیش و لایلی
تیرو هتا کتیرک شوه جنتت مصاصمه
ایلات. قوت حیش بوجرجه کک که شایان
استخبار بیت ابراز شجاعت و بیانت کتیش
و له مصاصمه دا (۵) عسکر (۱) ضابط
شهید (۱۵) عسکر و ۱ ضابط بریسار
هیت

تشیخات و عشاره ک شیخ حمود جداً
زور و بوجرجه کتیش ایت که تیشا له کوندی
(آذربایجان) کاندیا کان (۱۰) توردو و حیت
ده کتیرک و سا کتیرک کتیش علی قوی
رحیم له کتیش شیخ حمود له یکن شم
تورقارده دبزارده

تور و یکنی که انشیبا کان فرارین
لی کرده حوتی زور دایره که دلالت
له مصاصمه ایت که شیخ حمود کتیش
زودی دراده و بریندایلی زودی که کتیش
خوی نقل کرده

شیخ حمود و ایشی له دوی خوارین
لهم شریجه به سالیی بلا و بریشان و سر
کردای فرارین کرده

تور عشاره ک. کادوسی شیخ حمودین
ا کرده همو بلا برون ایستاک که شیخ
حمود تپا که عشاره روسی خوی زبار
ششیر تیر کتیرک تافات

ایزور موتوفا زایومانه که شیخ حمود
تپا لکل (۵) و (۱۰) سواری ده سالی
قرداغ کتیرده

قوت حیش و پولیس بو هو کردن
شیخ حمود و ایشی حشده که تعیب دایه
و هو کرده یکن قوی مأول

۹ نیسان ۹۳۶
منصرف لرای کرکوک

چەند تێبینیهك:

١. م. ر. هاوار: شیخ مەحمودی قارەمان و دەولەتەكەى خواری كوردستان، بەرگی دوهم، لەندەن ١٩٩١.

١.١. ل ٥٧٤ دەربارەى ئەو جائیزەیهى كە بۆ كوشتنى شیخ مەحمود دانراوه، ئەلى: ٢٠ هەزار روپیه بـوه، لەوهدا پشـتى بە یادداشتەكانى شیخ رەئوفى شیخ مەحمود بەستوه، بەلام شیخ رەئوف باسى نەكردوه كە پشـتى بە چ سەرچاوهك بەستوه. راستەكەى ٦٠ هەزار روپیه بوه نەك ٢٠ هەزار. بۆ بـرپارەكانى ئەنجومەنى وهزيران بـروانه:

الدكتور غسان العطية: (العراق، نشأة الدولة ١٩٠٨ - ١٩٢١)، ترجمة عطا عبدالوهاب و تقديم حسين جميل، داراللام، لندن ١٩٨٨. ص ١٨.

السيد عبدالرزاق الحسنی: تاريخ العراق الساسی، ج ٣، ط ٦. ص ٣٠٩.

١.٢. ل ٧٠٣ ٧٠٤ دەربارەى رۆژى چوڤى شیخ مەحمود لە سلیمانیهوه بۆ بەغداد زانیاری جیاوازی لە سەرچاوهى جیاوازهوه راگوێزاهه. ناگادارییهكانى ژيان لهو بارهیهوه، كە سەرچاوهیهكى ناگاداری دهستی یهكەمى كاتى روداوهكەیه، رهنكه له ههمویان زیاتر جیگای باوهر بـی.

٢. دەربارەى هەلوێستی سهعدون له شیخ مەحمود بـروانه:

الدكتور لطفى جعفر فرج عبدالله: عبدالمحسن السعدون ودوره فى تاريخ العراق السياسى المعاصر، بغداد ١٩٨٨. ص ١٠٧.

ژيان

9

مهبعوسه كاني كورد

ناوه رووك

مهجليسى تهئسيسى

1. دامه زراندى دهوله تى عيراق

1.1. حكومه تى خوڭيى

1.2. وهزاره ته كاني نه قيب

2. مهجليسى تهئسيسى

1.2. پيكيئانانى

2.2. كوكر دنه وهى

2.3. ئهركه كاني

2.4. ههلوه شاندى نه وهى

3. مهجليسى ئوممه

1.3. مهجليسى نواب

2.3. مهجليسى ئه عيان

مهجليسى نواب

1. دهورهى ئىنتىخابى يه كه م

1.1. پيكيئانانى مهجليسى

1.2. چاوه پروانیه كاني خه لك

1.3. ئىجتىماعه كاني

1.4. ههلوه شاندى نه وهى

2. ههواله كاني

۲. ۱. هه‌وآلی مه‌جلیس
۲. ۲. سه‌ردانه‌وی مه‌بعوسه‌کان له سلیمانی
۲. ۳. زمانی هه‌وآله‌کانی
۳. ۳. بابه‌تی پێوه‌ن‌دیدار به کورده‌وه
۳. ۱. په‌یمان‌نامه‌ی بریتانی عیراقی
۳. ۲. رێکه‌وت‌نامه‌ی بریتانی- عیراقی - تورکی
۳. ۳. خویندن به زمانی کوردی
۳. ۴. ته‌جیندی ئیجباری
۳. ۵. وه‌زاره‌تی تازه کوردی تی‌دا نیه
۴. هه‌لسه‌نگاندنی کاری مه‌بعوسه‌کان
۲. ده‌وره‌ی ئینتیخابی دوه‌م
۱. وتاره‌کانی ژیان
۲. پێکه‌ینانی مه‌جلیس
۲. ۱. ته‌رشیح
۲. ۲. دیاریکردنی موته‌خیبی ئه‌وه‌لی
۲. ۳. هه‌لبژاردنی موته‌خیبی سانه‌وی
۲. ۴. هه‌لبژاردنی مه‌بعوسه‌کان
۳. چاره‌پروانه‌کانی ژیان
۴. داواکاری مه‌بعوسه‌کان
۴. ۱. ده‌رباره‌ی مه‌عاریف
۴. ۲. ویستنیکی مه‌شروع
۴. ۳. هه‌وآلی په‌کته‌نی ئه‌مین زه‌کی
۴. ۴. ده‌تگدانه‌وی داواکاریه‌کان
۵. هه‌لو‌ه‌شاندنه‌وی مه‌جلیس
۳. ده‌وره‌ی ئینتیخابی سێه‌م
۴. ده‌وره‌ی ئینتیخابی چواره‌م

مه جلیسی ته ئیسی

۱۹۲۴/۸/۲ ۱۹۲۴/۳/۲۷

۱. دامه زانانی دهولهتی عیراق

۱.۱. حکومهتی خوجینی

که یه که مین جهنگی جیهانی برایشه وه هیزه کانی بریتانیا ولایه ته عوسمانیه کانی بهصرا و بهغدادی داگیر و، له بهر دهروازهی ولایهتی موسل دا راههستا بو، پاش چهند روژی ئهویشی داگیر کرد.

له روژگاری جهنگ دا بریتانیا و فهرنسا و روسیا به نهینی له ناو خۆیان دا پیک هات بون له سهر دابهشکردنی میراتیه کانی دهولهتی عوسمانی، لهوانه ئهم ۳ ولایهته. به هۆی ههنگیرسانی شوێشی ئوکتۆبهری ۱۹۱۷ هوه روسیا لهو سهودایه دهرچوو. دواي جهنگ دهولهته براوه کان چهندين کۆبونوهیان کرد بو بریاردان له چاره نوسی ناوچه داگیرکراوه کان. له کۆنفره نسی سان ریمۆدا، بابه تیکی تازه بان به ناوی ئینتیدابا هوه له باتی لداگیرکردن) داھینا. مه بهست له ئینتیدابا ئه وه بو ئه و ولاتانهی که هیشتا نه که یشتونه ته پله یه کی ئه و ئۆی پیشکوهتن بتوانن خۆیان به رپوه بهن، دهوله تیکی پیشکوهنو به رپوهی بیات و یارمه تی بدات، تا ئه ویش ئه گاته پله یه ک بتوانی خۆی به رپوه بیات. بریاریان دا ههر ۳ ولایه تی که دواتر دهوله تی عیراقی لی دروست کرا بخریته ژیر ئینتیدابی بریتانیه وه.

ده تگدانه وهی بریاری ئینتیدابا نیشتمانپهروه رانی عیراقی وروژاند. سالی ۱۹۲۰ شوێشیکی فراوان و توندوتیژ دژی داگیرکهرانی ئینگلیز له عیراق دهستی پی کرد. ئهم شوێشهی چهند مانگیکی خایاند له میژوی عیراق دا به (سه وره ی عشرین) ناسراوه. کوزاندنه وهی له لایهن ئینگلیزه وه خهرجیکی زۆری

گیانی و مادی تیّ چو. دهسه‌لاتی داگیرکەری ئینگلیز بۆی دەرکەوت حوکمی راستەوخۆی عیراق گران ئەکەوی لە سەری، بۆ خاوەکردنەوهی ھەلومەرجی ئالۆزی عیراق، سێر پێرسی کۆکسی نارد، ئەویش بۆ یاریدەدانی خۆی بۆ بەرپۆه‌بردنی کاروباری عیراق، برپاری دا حکومەتێکی خۆجێیی لە چەند کەسایەتیەکی عیراقی پێک بەینێ. کۆکس داواوی لە سەید ئەورەحمانی گەیلانی نەقیبی ئەشرافی بەغداد کرد، کە پیاویکی دینی بە سالآچوی دۆستی ئینگلیز بو، سەرۆکایەتی ئەو حکومەتە بکا.

۲. ۱. وەزارەتەکانی نەقیب

یەكەمین وەزارەتی

ئەورەحمان نەقیب، داوی راویژ و پەرسورا، بە موافقەتی کۆکس، یەكەمین وەزارەتی لە ۲۵ ی تشرینی یەكەمی ۱۹۲۰ دا پێک ھێنا. ئەم وەزارەتە ی کە پێک ھات بو لە ۹ وەزیری خاوەن وەزارەت و لە ۱۲ وەزیری بێ وەزارەت ھێچ کوردێکی تیّدا نەبو، لەو کاتەیش دا ھێشتا چارەنوسی سیاسی کوردستان بە لایەک دا نەکەوت بو.

ھەمو وەزارەتێک (موسستەشارا) یکی ئینگلیزی بۆ دانرا بو، دوا برپار بە

دەس ئەو بو.

ئەركی سەرەکی وەزارەتەكە ی نەقیب، ھێمنکردنەوهی ھەلومەرجی عیراق و خۆشکردنی زەمینە ی بەیعت بو بە فەیسەل. جەغفەر عەسكەری وەزیری جەنگ و، ساسۆن حەسقیل وەزیری دارایی لەم حکومەتەدا، لە گەل کۆکس مەندوبی سامی، لە مارتی ۹۲۱ دا چون بۆ بەشداری کۆنفرەنسی قاہیرە، کە برپاری دا عەرش ی عیراق بە فەیسەلی کورپی شەریف حەسین بسپیری.

له ۳۹ ی حوزه‌ییرانی ۹۲۱ دا فه‌یسه‌ل له حیجازه‌وه گه‌یشته به‌غداد.

له ۱۱ ی ته‌موزی ۹۲۱ دا، وه‌زاره‌ته‌که‌ی نه‌قیب فه‌یسه‌لی به مه‌لیکی عیراق راگه‌یاند به‌و مه‌رجه‌ی: له‌کومه‌ته‌که‌ی ده‌ستوری، نوینه‌رایه‌تی، دیموکراتی، گرێدراوی قانون بی‌

له ۲۳ ی ئابی ۹۲۱ دا ئاهه‌نگی تاجگوزاری مه‌لیک فه‌یسه‌لی به‌که‌م له ساحه‌ی برج الساعه له به‌غداد، به ئاماده‌بونی مه‌ندوبی سامی بریتانی و، نه‌ندامانی وه‌زاره‌ته‌که‌ی نه‌قیب، به‌ریا کرا.

به‌مه‌یش ئیتر ئیسی وه‌زاره‌ت ته‌واو بو، هه‌مان رۆژی تاجگوزاری ئیستیقاله‌ی دا به مه‌لیک فه‌یسه‌ل، بۆ ئه‌وه‌ی ئیتر ئه‌و به پێی ده‌سه‌ل‌اته‌کانی خۆی، که‌سی بۆ سه‌رۆکایه‌تی وه‌زاره‌ت و پێکه‌ینانی هه‌لبژیری.

دوهمین وه‌زاره‌تی

له ۱ ی ئه‌یلولی ۹۲۱ دا مه‌لیک فه‌یسه‌ل، سه‌رله‌نوی ئه‌وره‌حمان نه‌قیبی ته‌کلیف کرد وه‌زاره‌ت ته‌شکیل بکات.

له ۱۲ ی ئه‌یلولی ۹۲۱ دا ئه‌وره‌حمان نه‌قیب دوهمین وه‌زاره‌تی خۆی له ۹ وه‌زیر ته‌شکیل کرد. له ناو ئه‌وانه‌دا موسوڵمانی سونی و شیعه و، جو و مه‌سیحی تێدا بو. له‌م وه‌زاره‌ته‌یش دا وه‌کو ئه‌وه‌ی پێشو که‌سی کوردی تێدا نه‌بو.

ئه‌رکی سه‌ره‌کی وه‌زاره‌ت ئاماده کردنی په‌یماننامه‌یه‌ک بو له نیوان عیراق و بریتانیادا، که ئینتیدابی بریتانی له عیراق دا جێگیر بکا.

له‌و ماوه‌یه‌دا فه‌یسه‌ل بۆ نه‌شته‌رکاری ریخۆله کوپه‌ره له نه‌خۆشخانه کهوت، کوکس خۆی راسته‌وخۆ سه‌ره‌رشته‌ی کاروباری وه‌زاره‌تی ئه‌کرد، به‌وه‌په‌ری توندیه‌وه له گه‌ل نه‌یاره‌کانی به‌ستنی په‌یمانکه‌ جولا‌یه‌وه. هه‌ندی

له وهزیره کان وازیان هیئا و، نارەزایی له ناو خەڵک دا زۆر بو. دوای دەرچونی فەیسەڵ له نەخۆشخانە، نەقیب له ١٩ ی ئابی ٩٢٢ دا ئیستیقالەیی دا و قبوڵ کرا.

سێیه مین وهزارەتی

به هۆی ئهو نارەزاییه زۆرهوه که له نەقیب هه‌بو، فەیسەڵ ئه‌یویست له با‌تی ئهو یه‌کیکی که ته‌کلێف بکا وه‌زاره‌ت پێک به‌ینه‌ی، به‌لام له ژێر گوشاری کوکس دا سه‌ره‌نجام له ٢٨ ی ئه‌یلوولی ٩٢٢ دا دیسان ئه‌وره‌حمان نەقیبی ته‌کلێف کرد بۆ جاری سێیه‌م وه‌زاره‌ت پێک به‌ینه‌ی.

ئهرکی سه‌ره‌کی وه‌زاره‌ت ئیمزا کردنی په‌یمانی عیرا‌قی بریتانی و، هه‌لبژاردنی ئه‌ندامانی مه‌جلیسی ته‌ئسیسی بو، که یه‌کی له ئه‌رکه سه‌ره‌کیه‌کانی ئه‌بو ته‌س‌دیق کردنی په‌یمانی گۆڕین بی.

له ١٠ ی تشرینی یه‌که‌می ٩٢٢ دا ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران په‌یمان‌ه‌که‌ی ئیمزا کرد، به‌لام به هۆی نارەزایی و (موقاته‌عه‌) ی خه‌لکه‌وه، به تاییه‌تی عوله‌مای شیعه، نه‌یتوانی هه‌لبژاردنی مه‌جلیسی ته‌ئسیسی، که فەیسەڵ ئیبراده‌ی مه‌له‌کی بۆ دامه‌زراندنی دهر کردبو، ئه‌نجام بدا.

نەقیب له ١٥ ی تشرینی دوهمی ٩٢٢ دا ئیستیقالەیی کرد.

٢. مه‌جلیسی ته‌ئسیسی

١.٢. پێکه‌ینانی

مه‌لیک فەیسەڵ، عه‌بدوله‌م‌وحسین ئه‌لسه‌عدون، که له وه‌زاره‌ته‌که‌ی نەقیب دا وه‌زیری ناو‌خۆ و، لایه‌تگری ئه‌وه بو به زۆریش بی هه‌لبژاردنی مه‌جلیسی ته‌ئسیسی ئه‌نجام بدری، ته‌کلێف کرد وه‌زاره‌ت پێک به‌ینه‌ی.

له ۲۰ ی تشرینی دوهمی ۹۲۲ دا سهعدون په کهمین وهزارهتی خۆی و، چوارهمین وهزارهتی له میژوی دهولهتی تازه دامهزراوی عیراق دا تهشکیل کرد. له پیش دا ناجی ئەلسویدی به وهزیری ناوڅو دانرا بو، بهلام بۆ ئەوهی سهعدون دهستی ئاواله بی بۆ ئەنجامدانی ههلبژاردنی ئەندامانی مهجلیسی تهئسیسی، سویدییان له وهزارهتی ناوڅوه گوێزایهوه بۆ وهزارهتی داد و، سهعدون خۆی کاروباری وهزارهتی ناوڅوی گرتە دەس.

سهعدون عالمهکانی شیعە، که فتوای موقاتهعهی ههلبژاردنیان دابو، دورخستهوه بۆ دهرهوهی عیراق و، کهوته نواندنی زهبروزهنگ، بی ئەوهی له ههچ بیونگیتهوه و، گوێ له رهخنهی کهس بگری، وهکو الحسنی ئەلی: "له جهویکی پر له زۆر و تۆقاندن دا" ههلبژاردنی ئەنجام دا.

ژ ۱۹ ی ئومیدی ئیستقلال، زمانی حکومهتی کوردستان، ههوالی بهشی له ههلبژاردنهکانی له ژیر ناوی (مهجلیسی مهبعوسانی عیراق) دا بهمجۆره بلاو کردۆتهوه: "سامهره، کازمیە، بهغداد، بهعقوبه، ئهربیل و کۆیه، بۆ مهجلیسی مهبعوسانی عیراق ئەعزایان ئینتیخاب کردوه." رۆژنامهکه ناوی مهجلیسهکهی به ههله له باتی (مهجلیسی تهئسیسی) به (مهجلیسی مهبعوسان) نوسیوه.

ناوچهی سلیمانی به هۆی شوێنی شیخ مهحمودهوه نائارام بو، شاری سلیمانی له ژیر دسهلآتی حکومهتی کوردستان دا بو، له بهر ئەوه کاربهدهستانی ئینگلیز و عیراق نهیانتهتوانی وهکو لیواکانی تر ههلبژاردنی تی دا ئەنجام بدهن، ئەیشیانویست نوێنهرازی سلیمانی ههچۆنی بی لهم مهجلیسهدا بهشدار بن، له بهر ئەوه رێگهیان دا له کهرکوک کۆ ببنهوه و ۵ کهسیان به نوێنهری سلیمانی بۆ مهجلیس ههلبژارد. ئەم کاره نارهزایی حکومهتی کوردستانی وروژاندوه بۆیه ئومیدی ئیستقلال، زمانی حکومهتی

کوردستان، مەزبەتەیه‌کی بڵاو کردۆتەوه که ژمارەیه‌کی زۆر له: "ئەشرفی مەملەکەت، عولەمای کیرام، توجاری مەملەکەت، بازرگان، ساداتی کیرام، موسەوی مەملەکەت، کهوشدروی مەملەکەت، بەقالی مەملەکەت، ئاسنگەری مەملەکەت" ئیمزایان کردوه تییدا نوسیویانە:

"وه‌کو له جەرئیدی العراق و سائیری بەغداد دا خویندراوه‌تەوه گۆیا بۆ لیوای سلیمانی: عیزمت بە‌گی عوسمان پاشا و، ئەحمەد بە‌گی توفیق بە‌گ و، میرزا فەرەج و، محەممەد بە‌گی فەتاح بە‌گی جاف، بیلا ئینتیخاب بە مەبعوس تەعین کراون.

"ئەمە تەصادوفی غەریبە. بە قەوانینی ئەساسیە مەبعوس بە ئینتیخاب تەعین کردن حقوقی میلییەیه. فەقەت نازانین چۆن ئەم زەواتە بە بی مەعلوماتی میلەت بە مەبعوس ناسراون. وا بزانی ئەمانە بە تەعین مەئوریەتی مەبعوسی‌یان تەوجیە کراوه....

"ئیمە ئەگەر مەبعوس ئینتیخاب بکەین بۆ ئەئینی حقوقی میلییە و ئیکمالی ئەواقیصی داخیمان له ناو خۆمان دا له خۆمان بە ئوصولی ئینتیخاب ئەو کەسانە که شەرئیتی قانونیەیان تیا مەوجود بی ئینتیخاب ئەکەین. ئەمرۆ ئەم وزیفەیه هەتا ئینکیشافی حەقیقەت و ئەسلیمی حقوق و مەوجودیەتمان، تەودیی مەجلیسی میلیمان کردوه.

"وه‌کو وتمان چۆنکه ئەم مەبعوسانە بە ئینتیخابی ئیمە نە‌کراوه ئیعتیمادیشمان پی‌یان نیە. له موقەرەرەت و تەعه‌هوداتیشیان عەلاقەدار نین." (ئومیدی ئیستیقلا، ژ ۲۲، ۱۰ ی نیسانی ۱۹۲۳)

شیخ قادری برای شیخ مەحمودیش بە‌کی بۆه لەوانە‌ی بە نوینەری سلیمانی دانراوه، بە‌لام لێرمدا بە هەڵە یان بە ئەنقەست ناوی نە‌نوسراوه، بە‌لام له ژ ۲۳ دا بە‌مجۆرە هەڵە‌کەیان راستیان کردۆتەوه:

تبعیتزار: له نوسخه‌ی ههفته‌ی رابوردوی ئومیدی ئیستیقلاڵ دا که به تاریخی ۱۰ ی نیسان و ژماره ۲۲ له خصوص مه‌بعوسانی سلیمانی که به‌حس کرا بو لهو میاندا حه‌فیدزاده شیخ قادر ئه‌فه‌ندی له به‌ر حاله‌تی ره‌مه‌زان سه‌هوه‌ن داخل نه‌کرا بو.

وه‌زاره‌ته‌که‌ی سه‌عدون توشی ته‌نگوچه‌له‌مه‌ی دارایی بو له ۱۶ ی تشرینی دوهمی ۹۲۳ دا ئیستیقاله‌ی کرد.

۲. ۲. کۆکردنه‌وه‌ی

له ۲۲ ی تشرینی دوهمی ۹۲۳ دا جه‌عفر عه‌سکهری یه‌که‌مین وه‌زاره‌تی خۆی، که پینجه‌مین وه‌زاره‌تی عیراق بو، بیک هینا.

ئهرکی ئهم وه‌زاره‌ته ئه‌وه بو: مه‌جلیسی ته‌ئسیسی، که ئه‌ندامه‌کانی هه‌لبژێرراون، کۆ بکاته‌وه، بۆ ئه‌وه‌ی ته‌سدیقی په‌یماننامه‌ی عیراقی بریتانی و، ریکه‌وتنامه‌ی مالی و عه‌سکهری و عه‌دلی بکا و، ده‌ستوری عیراق و، قانونی هه‌لبژاردنی مه‌جلیسی ئومه‌مه په‌سند بکا.

ئه‌گه‌رچی هه‌ندی له سیاسیه‌کانی عیراق له باسکردنی پرۆژه‌ی ئهم به‌لگه‌ گرتگانه‌دا، که په‌یکه‌ره‌ی ده‌وله‌تی تازه دامه‌زراوی عیراقیان دروست نه‌کرد، به‌شداری‌یان کرد بو، به‌لام هه‌مو پرۆژه‌کان له لایه‌ن شاره‌زیانی بریتانیه‌وه ئاماده کرا بون و، دوا قسه بۆ ئه‌وان بو.

۳. ۲. ئه‌رکه‌کانی

۲۷ ی ئازاری ۱۹۲۴ مه‌جلیسی ته‌ئسیسی ده‌ستی به‌ کۆبونه‌وه کرد.

اخیتابی عه‌رش خۆپندرایه‌وه. له‌م خیتابه‌دا ئه‌رکه‌کانی مه‌جلیس دیاری کرابون. ده‌قی موعه‌هده‌ی عیراقی بریتانی و مولحه‌قه‌کانی، به‌ ۴ زمان:

ئینگلیزی، عەرەبی، تورکی، کوردی، چاپ کرا بو، بۆ خویندنهوهی به سەر ئەندامانی مەجلیس دا دابەش کرا.

۱۱ ی حوزەیرانی ۱۹۲۴ مەجلیس، موعاھەدە ی بریتانی عیراقی تەصدیق کرد.

۱۱ ی تەموزی ۱۹۲۴ پرۆژە ی دەستوری پەسند کرد.

۲ ی ئابی ۱۹۲۴ قانونی هەلبژاردنی مەجلیسی ئوممە (مەجلیسی نواب و مەجلیسی ئەعیان) ی دانا.

لە سەر دەمی وەزارەتە کە ی عەسکەری دا مەجلیسی تەئسیسی لە ۴۹ جەلسە دا کە ۴ مانگ و ۷ رۆژی خایاند ئەرکە دیاریکراوە کانی خۆی به جی گە یاند.

بەمجۆرە هەر ۳ ئەرکی به جی هینا و، ئیتر هیچ هۆیک بۆ مانهوهی نەما. بەویش هەم وەزارەت و هەم مەجلیس ئیشیان تەواو بو.

۲. ۴. هەلۆشاندهوهی

ژیانهوه بەمجۆرە هەواڵە کە ی راگە یاندوه:

"مەجلیسی تەئسیسی عیراق

"وێ کو لە جەرانی دی بەغداددا خویندراوه تەوه دەورە ی ئەمسالی

مەجلیسی تەئسیسی عیراق نیهایەتی هات و ئەعزاکانی هەرکەسە

گەراوه تەوه بۆ شوینی خۆی." (ژیان، ژ ۱، ۱۸ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۴)

لە ۲ ی ئابی ۱۹۲۴ دا جەعفەر عەسکەری، پاش ئەوهی ئەرکە کانی

وەزارەتە کە ی به جی هینا، ئیستیقالە ی له وەزارەت دا. هەر لە و ژمارە یەدا

(ژیانهوه) هەواڵی (گۆرانی قاپینە) ی له رۆژنامە ی (المفید) هوه بەمجۆرە

وەرگرتوه:

وهزارهتی جەعفەر ئەل عەسکەری پاشا ئیستیعفايان کردوه. ئیرادهی ملوکانه سادر بوه که وهزارهتی فەخامهتی یاسین ئەل هاشمی بهم رەنگه که له ژیرهوه نوسراوه تهشه کول بکات:

وهزیری داخلیه عەبدولموحسین سەعدون
 وهزیری مالیه ساسۆن حسقیل
 وهزیری ئەوقاف ئیبراهیم ئەل حەیدەری
 وهزیری عەدلیه رهشید عالی ئەل گەیلانی
 وهزیری ئەشغال موزاحیم ئەل ئەمین ئەل پاچهچی
 وهزیری مەعاریف شیخ محەمەد رهزا ئەل شیبیی
 وهکیلی وهزیری دیفاع

رهئیس ئەل وزهرا یاسین ئەل هاشمی

ئەم هەینەته تازەیه روژی ۳ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۴ دەستیان کردوه به ئیش. (ژایانهوه، ژ ۱، ۱۸ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۴)

۲. ۴. جلیسی ئوممه

مهجلیسی ئوممه ئەبو له ۲ مهجلیس پیک بی: مهجلیسی نواب و مهجلیسی ئەعیان، که یه کهمیان به هەلبژاردن و دوه میان به تەعیین دانهنران.

۳. ۱. ۴. جلیسی نواب

به دو قۇناغ، له لایهن مونتەخبیی ئەوهلی و مونتەخبیی سانی یهوه، بۆ هەر ۲۰ هەزار پیاو ۱ ناییب، بۆ دهوره یه کی ئینتیخابی که ئەبو ۴ سال بی، هەلته بژێردرا. هەمو دهوره یه کی ئینتیخابی ئەبو ۴ دهوره ی ئیجتیماعی ئیعتیادی سالانه ی هەبی که له ۱ ی تشرینی دوهم دا دەستی پی ئە کرد. له کاتی پێویست دا مهلیک ئەیتوانی بانگیان بکا بۆ ئیجتیماعی نایعتیادی.

ژماره‌ی ئەندامانی مەجلیسی نواب تا ۱۹۳۵ بریتی بو له ۸۸ ئەندام و دوا‌ی ئەوه له بهر زۆربونی ژماره‌ی دانیشتوانی عێراق کرا به ۱۱۸ نایب.

۲.۳. مەجلیسی ئەعیان

هه‌مویان له لایهن مه‌لیکه‌وه ته‌عیین ئەکران. ئەبو ژماره‌یان له چواریه‌کی ژماره‌ی مەجلیسی نواب زیاتر نه‌بی. له و کاته‌دا به هه‌مویان ۲۰ عه‌ین بون. بۆ ۸ ساڵ ته‌عین ئەکران، به‌لام ئەبو هه‌ر ۴ ساڵ جارێک نیوه‌یان بگۆردی.

هه‌ردو مەجلیس له یه‌ک کات دا کۆ ئەبونه‌وه و کۆبونه‌وه‌کانیشیان بێکه‌وه ته‌ئجیل و ته‌عتیل ئەکرا.

پروژه‌ی قانون له لایهن مەجلیسی نوابه‌وه ناماده ئەکرا و ئەنێردرا بۆ مەجلیسی ئەعیان، ئەگه‌ر په‌سندی بکرا‌یه ئه‌رویشته بۆ جیه‌جی کردن، ئەگه‌ر ئیعتیرازی لی بگرتایه، له کۆبونه‌وه‌ی هاوبه‌شی هه‌ردو مەجلیس دا بۆ ئەوه‌ی په‌سند بکری ئەبو زۆرایه‌تی دوسی‌یه‌ک به دەس به‌ینی.

شاعیری به‌ ناوبانگی عێراق معروف الرصافی، که خۆی یه‌کی له سیاسیه‌ ناگاداره‌کانی عێراق بوه و له ناو روداوه‌کان دا ژیاوه، ده‌رباره‌ی امه‌جلیسی ئوممه‌ له شیعری‌کی‌دا وتویه‌تی:

علم و دستور و مجلس امه

كل عن المعنى الصحيح محرف

واته: به‌یداخ و، ده‌ستور و، مەجلیسی ئوممه

هه‌مویان له مه‌عنا‌ی راسته‌قینه‌یان لادراون

چەند تەيبينيهك:

١. دەر بارەى مەلىك فەيسەل بڕوانە:
علاء جاسم محمد: الملك فيصل الاول حياته ودوره السياسى فى الثورة العربية وسوريه والعراق ١٨٨٣ ١٩٣٣، بغداد، ١٩٩٠.
٢. دەر بارەى مەجلىسى تەئسىسى بڕوانە:
١.٢ محمد مظفر الادهمى: المجلس التأسىى العراقى، وزارة الاعلام، بغداد، ١٩٧٤.
- ٢.٢ السيد عبدالرزاق الحسنى: تاريخ العراق السياسى، ج ٣، ط ٦، بيروت، ١٩٨٣.
٣. دەر بارەى عەبدولموحسین سەعدون بڕوانە:
الدكتور لطفى جعفر فرج عبدالله: عبدالمحسن السعدون ودوره فى تاريخ العراق السياسى المعاصر، بغداد، ١٩٧٩.
٤. دەر بارەى جەعفەر عەسكەرى بڕوانە:
علاء جاسم محمد: جعفر العسكرى ودوره السياسى والعسكرى فى تاريخ العراق حتى عام ١٩٣٦، بغداد، ١٩٨٧.
٥. دەر بارەى ياسين هاشمى بڕوانە:
سامى عبدالحافظ القيسى: ياسين الهاشمى ودوره فى السياسة العراقية بين عامى ١٩٢٢ ١٩٣٦، الجز الاول البصرة ١٩٧٥، الجز الثانى بغداد ١٩٧٥.
٦. دەر بارەى نورى سەعيد بڕوانە:
عبدالرزاق احمد النصيرى: نورى السعيد ودوره فى السياسة العراقية حتى عام ١٩٣٢، بغداد، ١٩٨٧.

مه جلیسی نواب

(دورهی یه گه م)

۱۹۲۸/۱/۱۹ ۱۹۲۵/۷/۱۶

۱. دورهی ئینتیخابی یه گه م

له ۲ ی ئابی ۹۲۴ دا یاسین پاشای هاشمی یه کهمین وهزارهتی خۆی و شه شهمین وهزارهتی له عیراق دا پیک هیئا. ئیبراهیم حهیدهری، له م وهزارهته دا وهزیری ئهوقاف بو.

ئیبراهیم حهیدهری، کوردیکی ههولپیری و، که سایه تیه کی ناسراو بو، به مه لایهتی چوبوه ئهسته موڤ و له دواساله کانی دهولتهتی عوسمانی دا که پشت بوه پلهی شیخ ئهل ئیسلام. تا له ئهسته موڤ بو له گهڤ کۆڤ و کۆمهله و گوڤاره کوردیه کان دا هاوکاری ئه کرد. دوا ی گه رانه وهی بو عیراق له وهزارهته که ی یاسین هاشمی دا (۹۲۴ - ۱۹۲۵) بو به وهزیری ئهوقاف و، دواتر مه لیک فهیسه ل ئه عینی کرد به (عهین) له مه جلیسی ئه عیان دا.

له ۱۹ ی ته موزی ۹۲۴ دا سلیمانی داگیرکرایه وه و به یه کجاری خرایه سه ر عیراق.

له ۱۵ ی تشرینی دوهمی ۹۲۴ دا ئیراده ی ممله کی ده رچو بو هه لپژاردنی مه جلیسی نواب.

وهزارهته که ی یاسین هاشمی ئیستیقاله ی کرد، مه لیک فهیسه ل دیسانه وه سه عدونی ته کلیف کرد وهزارهت پیک به پینی. (ژیانه وه) هه واله که ی، به مجرۆه به لیدوانیکی خۆیه وه، بلاو کردوته وه:

كۆرانی هه‌یته‌تی وزه‌را

"به پێی خه‌به‌ری که تازه له به‌غداوه هاتوه هه‌یته‌تی وزه‌رای عیراق
کۆراوه و هه‌یته‌تی تازه وه‌کو نوسراوه دانراون:

عه‌بدو لموحسین به‌گ

ره‌ئیس ئهل وزه‌را و وه‌زیری خاریجه

ره‌شید عالی گه‌یلانی وه‌زیری داخلیه

ره‌ئوف به‌گی جادرچی وه‌زیری مالیه

ناجی سویدی وه‌زیری عه‌دلیه

سه‌بیح نه‌شه‌ت وه‌زیری دیفاع

عه‌بدو لحه‌سه‌ین چه‌له‌بی وه‌زیری ئه‌شغال

حیکمه‌ت سلیمان وه‌زیری مه‌عاریف

حه‌مدی به‌گ پاچه‌چی وه‌زیری ئه‌وقاف

"خوا به‌کم پێ و قدومی هه‌مو لایه‌کیان بۆ میله‌تی عیراق به‌ خێر و
سه‌عاده‌ت بێ و عه‌رزێ ته‌به‌ریکات و ته‌مه‌نای موه‌فه‌قیه‌تیان ئه‌که‌ین. له ناو
ئهم زاته موخته‌ره‌مانه‌دا، سه‌بیح نه‌شه‌ت به‌گ، که یه‌کی له ئه‌عازیمی
کورد و مه‌بعوسی ئه‌ریله، له دلی هه‌مو کوردیک دا جینگه‌یه‌کی زۆر به‌رز و
به‌قیمه‌تی هه‌یه. ئه‌مسال له گه‌ل هه‌یته‌تی عیسه‌به‌تول ئومه‌م دا که بۆ
ته‌حدیدی حدودی شیمالی موسل ته‌شیریفیان هات بو جه‌نابی سه‌بیح نه‌شه‌ت
به‌گیش له. له ته‌ره‌ف حکومه‌تی عیراقه‌وه مومه‌سیل بون. ئژایانه‌وه، ژ ۲۹، ۱ ی
ته‌موزی ۱۹۲۵

سه‌بیح نه‌شه‌ت، که وه‌کو ژایانه‌وه نویسیوتی له ئه‌عازیمی کورد بوه،
ئه‌بێ پیاویکی هه‌لکه‌وتو له هه‌مان کات دا جینگه‌ی برۆای ئینگلیز و مه‌لیک
فه‌یسه‌ل بوو، چونکه چه‌ندین پله و پایه‌ی به‌رزێ له حکومه‌تی عیراق دا پێ

"نوابی موصل: ئەر شهید ئهل عومهری، زیا بهگ ئال شهریف بهگ،
 علی ئهل ئیمام، ئیبراهیم کهمال، سهعید چهلهبی د.چ، ساییت، ساییت
 عهبدهلنور، حازم بهگ ئال شهمدین ئاغا، شیخ نوری ئهل بریفکانی،
 ههیهتولاً ئهفهندی موختی عهقره، ئهلخوری یوسف خهیات، رهئوف شهماس
 ئالوس، ئیسهحاق ئهفرایم.

" نوابی کهرکوک: نهشنهت بهگ، شیخ چهیبب ئهفهندی تاله بانى،
 رهفیق ئهفهندی خادیم سوچاده، سهعید ئهفهندی سهلاحیه.

" نوابی ئهربیل: سهبیح نهشنهت بهگ، داود بهگ ئهل چهیدههری،
 یوسف ئیبراهیم ئهفهندی، ئیسماعیل بهگ، عهبدولاً موخلیص بهگ."

له داوینی ئهم لیستهیهدا وتاریکی به ناوینشانى (نائیب مهبعوس:
 نارراوا نویسه، ئهلی:

"له بهر ئهمه ی که دیاری کوردستان سیاسى نیه، له حق نهتیجه ی
 ئینتیخابات موتالهعات و ئیجتیهادات ناوینین. فهقهت به ناوی ههیهته ی
 ئیجتیماعیهوه ئهتوانین نهختی بهحس له حقوقی ئیجتیماعی و ئهدهبی خۆمان
 بکهین."

به هۆی ههلو مهرجی تاییهتی سلیمانییهوه ههلبژاردن لهوی دوا
 کهوتوه. دیاری کوردستان له ژ ۸ ی دا ناوی سلیمانی یشی بلاو
 کردۆتهوه:

"رۆژی ۲۴ ی حوزهیرانی ۹۲۵ له سلیمانییش مهبعوسان ئینتیخاب کرا.
 جهنابی محهمهد صالح بهگ محهمهد علی بهگ به ۱۴۵، میرزا فهرح حاجی
 شهریف به ۱۳۷، محهمهد ئهمین بهگ بیگباشی ئهرکان ههرب به ۱۲۵،
 ئهحمهد موختار بهگ عوسمان پاشا به ۱۱۰ رهئی، بون به مهبعوسی سلیمانی
 عهرزی تهبریکات دهکهین، له سهر خیر و نهفعی مهملهکهت و میللهت
 موهفوق بن."

ژيانهوه) يش كه له سلیمانی ده‌رچوه له ژیر سه‌رناوی: اینتیخابی
 مه‌بعوس) دا، بی ته‌وی باسی ورده‌کاری ره‌وتی هه‌لبژاردن و قو‌ناغه‌کانی بکا،
 هه‌والی هه‌لبژاردنی مه‌بعوسه‌کانی سلیمانی به‌مجوره بلاو کردو‌ته‌وه:
 "رۆژی چوارشه‌مه ٢٤ ی مانگ ئینتیخابی مه‌بعوس ته‌واو بو له
 نه‌تیجه‌دا:

"محمد سالح به‌گی محمد علی به‌گ به ١٤٥ ره‌ئی، میرزا
 فه‌رجی حاجی شه‌ریف به ١٣٧ ره‌ئی و، ئەمین زه‌کی به‌گی بیگباشی ئه‌رکانی
 حه‌رب به ١٢٥ ره‌ئی، ئەحمه‌د به‌گی عوسمان پاشا به ١١٠ ره‌ئی، بو مه‌بعوسی
 لیوای سلیمانی ئینتیخاب کران و دانران.

"ئهم زه‌واته موخته‌ره‌مانه، كه‌وا بو مه‌بعوسی لیواكه‌مان هه‌ل
 بژیرارون، به‌ناوی هه‌مو میله‌ته‌وه عه‌رزى ته‌بریکیان ئەکه‌ین و، به‌دل و
 به‌گیان دوعای موه‌فه‌قیه‌تیان ته‌قدیم ئەکه‌ین. ئومیدمان وایه كه ئینشائه‌للأ
 ئهم ولاته به واسیته‌ی هیمه‌ت و سه‌عی ئهم زه‌واته موخته‌ره‌مه‌وه زۆر شتی
 باش و چاکی بو ببی و بچپته‌ریزی ولاتانه‌وه. زاتهن ئەمه‌ل و ئومیدی زۆر زلی
 ئهم ولاته به‌ستراوه به نه‌تیجه‌ی سه‌عی و هیمه‌تی ئەمانه‌وه. سا خوا
 ته‌وفیقیان بدا ئامین." ژيانه‌وه، ژ ٢٨، ٢٦ ی حوزه‌یرانی ١٩٢٥

وازه‌ینانی ئەحمه‌د موختار جاف

"ئیعلان

"به پێی ته‌لغرافیکی بێته‌ل كه له وه‌زاره‌تی جه‌لیله‌ی داخیه‌وه بو
 مه‌قامی موته‌صه‌ریفی هاتوه ئەحمه‌د موختار به‌گ له مه‌بعوسی ئیستیعیفای
 كرده‌وه و ئوصولهن له جیاتی مومائیله‌یه‌ی مه‌بعوسیکی تر ئینتیخاب بكری.
 بینانه‌ن عه‌له‌یه‌ی هه‌ر كه‌سی تالیبه‌ بو مه‌بعوسی له تاریخی ئینتیشاری ئهم
 ئیعلان‌ه‌وه له غه‌زه‌ته‌ی ژیان دا تا دو هه‌فته نامزه‌دی خۆی ئیعلان بکا.

دائیره‌ی به‌له‌ده‌ی سلیمانی "ژیان، ژ ۳، ۴ ی شوباتی ۱۹۲۶

نامزهدکردنی مسته‌فا پاشا

له جی‌ی ئەحمەد موختار چەند کەسایەتی ناسراوی سلیمانی، کە
بیگومان خاوەن نفوز و لایەنگر بون، حاجی مسته‌فا پاشای یاملکی‌یان بو
نوینەرایەتی سلیمانی، له ژ ۵ ی ژیان دا بەم نامە‌یه ناودێر کردوه:

"بو مودیری موختەرەمی غەزەتە‌ی ژیان

"ئیمە کە له ئەشراف و تیجار و منەوەرانی سلیمانی‌ین، لەبەر ئەوه کە
حاجی مسته‌فا پاشا بە زاتیکێ موقتە‌دیر و بە لیاقت ئەزانین وه بو ئەوه‌ی کە
سلیمانی له مەجلیسی نواب دا تەمسیل بکات له گە‌ل‌ صد کەس ره‌فیعمان
نامزهدیی موشار ئیله‌یه‌ی ئیعلان ده‌کە‌ین و له مونتە‌خیبی سانیه‌کانمان ئومید
ئەکە‌ین کە بو مە‌بعوسی ئینتیخابی بفرمون.

فەتاح بەگ زاده: ئەحمەد. عە‌بدورەحمان ئاغا زاده: محە‌مەد ناچی.
حاجی ئیبراهیم خە‌فاف. حە‌سەن ئاغا زاده: حاجی. محامی ره‌فیع. توفیق.
قە‌زاز. ره‌شید مە‌ستی. مە‌عروف بەگ زاده: فائیق. حاجی شە‌ریف زاده:
فەتاح. حاجی فەتاح زاده: ره‌مزی."

پی‌ ناچی ئینگلیز رای له حاجی مسته‌فا پاشا بوی‌ له بەر ئەوه هە‌ل
نە‌بژێ‌راوه.

۱. ۲. چاوه‌ڕوانیه‌کانی خە‌لک له مە‌بعوسە‌کان

له عیراقتی تازه دامە‌زراودا ئەوه جاری یە‌کە‌م بوە هە‌لبژاردن بو دانانی
نوینە‌رانی خە‌لک بکری. کوردستان، بە تاییه‌تی ناوچه‌ی سلیمانی، له ۱۹۱۹ هوه
تا ئەو کاتە له هە‌لومە‌رجیکێ نائاسایی‌دا ژیاوه. ئارام و ئاسایش، بازار و
بازرگانی، کاروان و هاتوچۆ، خویندن و پە‌روه‌رده، ده‌وام و دائیره‌کانی

حکومت، هه‌موی تیک چو بو. دامه‌زرانی ۳ جار حوکمرانی کوردی و روخانی و، ئازاد بونی سلیمانی و بۆردومانکردنی و چۆنکردنی چهند چاره‌ی و داگیرکردنه‌وه‌ی، خه‌لکی توشی بی‌زاری و داهیزران کردبو؛ به هیوا بون دهرویه‌کی ره‌حمه‌تیاں لی بکریته‌وه.

له ۱۹ ی ته‌موزی ۱۹۲۴ دا سلیمانی له لایه‌نی هیزی زه‌مینی عیراقی و بریتانی یه‌وه، به پشتیوانی هیزی شاهانه‌ی بریتانی داگیر کرا و شیخ مه‌حمود و هیزه‌کانی کشانه‌وه بۆ شاخه‌کان. سلیمانی به یه‌کجاری وه‌کو لیوایه‌ک خرابه‌ سهر عیراق. ده‌زگای به‌رپوه‌به‌رایه‌تی عیراقی تی‌دا دامه‌زرا و، له‌وه‌هه‌بێزارنه‌یش دا که بۆ مه‌جلیسی نواب کرا، دانیشتوانی سلیمانی به‌خواه‌یشت بی‌یان به‌زۆر، به‌شدار بون.

ته‌جروبه‌ی پارله‌مانی له عیراق دا، ته‌جروبه‌یه‌کی تازه بو، ئه‌وه‌نده چاو‌پراوی باشی بۆ کرا بو، خه‌لک بی‌یان وابو، گیروگرفته‌کانیان چاره‌سهر و، هه‌مو پێویسته‌کانیان بۆ دابین و، هه‌مو نانه‌واویه‌کانیان بۆ پر ئه‌کاته‌وه. خه‌لک هیشتا شاره‌زای فرۆفیلی ئینگلیز و گه‌مه‌ی پارله‌مان و ته‌له‌که‌بازی سیاسیه‌ پێشه‌یه‌کان نه‌بوون، به‌ نه‌تیک‌ی پاک و به‌ دلێکی سافه‌وه، له‌مه‌جلیسی مه‌بعوسان چاو‌پراوانی زۆر شتی باش بون.

هه‌ر له‌م روانگه‌یه‌وه (ژبانه‌وه) له ژیر سهردی‌پری اچیمان ئه‌وی له مه‌بعوسه‌کانمان؟! نوسیوتی:

"به‌ ناشوکرێ نه‌بی ئه‌وه‌نده ئیحتیا‌جمان زۆره، هینده که‌موکۆپری‌مان هه‌یه، هه‌ر نازانین دا‌وای چی بکه‌ین، چونکه هه‌رچی بلیین که‌مه. ولاته‌که‌مان له مه‌عاریف، له مه‌نایع، له تیجاره‌ت، له زه‌راعه‌ت، خولاصه‌ له هه‌رچی ئاساری ئاوه‌دانی و گه‌وره‌یی و به‌رزگی بی‌به‌شه. به هه‌ر لایه‌کدا ئه‌روانی وێرانی ئه‌بینی. خۆ جاری له پێش هه‌مو شتی‌که‌مانه‌وه ئه‌وی بۆ ئیمه‌ پێویسته

ئاسایش و ئەمنیەتە کە بۆ ئەو خۆسە ئەوە لەن لە حکومەت دۆمەن لە مەبوسە کانمان ئەپارێنەوه کە مەرەمەت بفرمون و هەولمان بۆ بدەن بۆ دامەزراندنی ولاتە کەمان. ئەمجار لە پاش ئەو ئەوەی بناغە بێ بۆ گەورەیی و سەر بەرزیمان مەعاریفە و مەکتەب، مەکتەبە و مەعاریف، یەعنی مەعاریف، مەعاریف...

"چونکە دیارە کە مەعاریف بو وورده وورده، بەرە بەرە، ئەخلاقمان باش ئەبێ، تێجارەتمان سەر ئەکەوێ، زەرەعتەمان زیاد ئەکا، صنەعتەمان زۆر ئەبێ.

"ئەمڕۆ کە حکومەت حکومەتی خۆمانە و حاکمیەتی میلیمان هەیه، کچی لە هەمو لێوای سلیمانیانیا تەنیا مەکتەبیکی ئیبتیدائی هەیه، کە ئەویش لە بەر ناعیلاجی ئەبێ پێی نایبژری مەکتەب. سەیری کەرکوک کەن بە بن دەستمانەوه، نامە خۆای لێ بێ، مەدرەسەیی عیلمیەیی، لە هەمو گەرەکی مەکتەبیکی ئیبتیدائی، مەکتەبی سەناتیعی، مەکتەبی کچانی، مەکتەبی خریستیان و موسەوی، بگرە ه بەردەیی مەعاریفی، هەرا و زەنای کەشافەیی، تاقمی تەداروکی مەکتەبەکانی، شەوق و زەوقی قوتایبەکانی، ئینسان حەیرانی ئەبێ. لای ئێمەش هەر راووروت و کەرفراندن و دل داخوورپاندنە.

"ئێمە ئەوە لەن بە پەلەپەل ئیستیرحامی ئەوه ئەکەین کە مەبوسە کانمان بە هەمو هیز و قووەتی خۆیان هەولمان بۆ بدەن کە تەئیمینی ئەمنیەت و سەر بەستی مان بۆ بکەن، ئەمجار مەکتەب و مەعاریفمان بۆ بگەیهننە دەرەجەیهکی باش و لایق. ئێمەیش لە بەرەوه ئیحتیاجاتی ترمان عەرز ئەکەین." (ژێانەوه، ژ ۳۴، ۶ ی ئاگستۆسی ۱۹۲۵)

ژیان، کە راستەخۆ دواي ژێانەوه دەرچوه، بە ئیمزای (کوردی) ئەویش بە دو ئەلقە نامەیهکی کراوهی (بۆ مەبوسە موختەرەمەکان) ناردوه. لە ئەلقەیی ۱ دا نوسیویتی:

"له پیش هه مو شتیكا به دل تكا ئەكەم، بئ زەحمەتی ئەم مەعروزاتە قبول بفرمون و به ئەههیهت بیخویننەوه، چونکه ئەم هاوارە هی شهخصی نیه، هی دوان نیه، بو قەومیكە، بو میله تیکی ههزار و به جیماوه، عاید به ژین و مردنی قەومیکی بئ کەسه.

"وه کو روژ لای جهنابتان مەعلومه که ئیمرو، ئەم زەمانه، ههچ میله تی بئ عیلم و عیرفان، بئ عیرفان و عیلم، ناژی و حەقی ژانی نیه. ههچ میله تی بیهوی له صنەعت، له تیجارەت، له زەرەعت و له هه مو شتیكا پیشکەوی، له پیش هه مو ئەبی کردن و پیکهینانی ئەمانه بزانی، که ئەمانهش به عیلم و عیرفانهوه ئەبی.

"بهلی، ئیستا تیجاره کانمان تیجاره تی خویان ئەکەن، بهلام بئ زەحمەتی بڕوانن چون تیجاره تیکه؟ کتیبی تیجاره تیان موقابیل به ادەفتری ئوصولی تیجارەت، حساباتی مالیه ی عالەمه؟ وه کو کتیبه کهی مهلا یونس تیکه و پیکه له ههزار چهشنهیه. سالی له روی نهزانی و نه خویندنهوه چەند ههزار روپیه زەرەر و زیان ئەکەن.

"بهلی، ئیستا جوتیاره کانمان جوت ئەکەن، بهلام به رهحمیکی دهرۆنیهوه بڕوانن بزانی تا گای له و بئ فەر پهیدا ئەکەن و خەرمان هه له گرن، چەند جار ئەزیهت و ناخۆشی ئەبینن؟ خو صنەعت لای ئیمه هه.. نا باسی بکری.

"ئینجا تا میله ته که تان ئەمه سهویه و عیرفانی بئ، ئەمه بههره و زانستی بئ، له مەعصری پیشکەوتن و ژیا نه دا قابیل نیه.. دهوام بکا.

"بو چاک کردنی ئەمانه، بو پیشکەوتنی.. زەرەعت و هه مو شتیکیمان له پیش هه مو شتیكا عیلم و عیرفان پئویسته، بو ژین و ژیان عیرفان و عیلم لازمه، ئەمیش به سایه ی مه کتەب و مه دره سه وه ئەبی. میله تانی تر هه ر

یه که میقداریک پیشکەوتون وا به چوار پهل خەریکی مەعاریفن، ئیمه که دواکەوتوی هەمو قەومیکین، ئەبی برفین، برفین مەعریفەت پەیدا بکەین و برفین و نەووستین.

"ئەفەرمون مەقصد لەمانه چیه؟ ئەوه چیه مەکتەب و مەداریس، ئەوه چیه عیلم و مەعاریف هەمانه، بەلام بێ زەحمەتی تۆزی بڕوانه ولاتەکەمان، ئەو ولاتە عزیزه ئیوه ئیمرو وەکیلی ئەو قەومەن که تیا به، بڕوانن سهویه و عیرفانی ئەو میلهته مەزلومه که ئیوهی ناردوه بۆ پیکهینانی نامالی، که ئیوه ليسان حالی ئەو میلهته بهسه زمانەن.

"هەر له ستجارهوه تا شاره زور بڕوانن دو مەکتەب، دو صنعه تخانه، دو مەکینهی تیا نیه که پی بیژری واسیتهی پیشکەوتن و مایهی هونەر، بۆچی له بهر چی؟ بەلی ئەفەرمون سلیمانی تا ئیستا له بهر شۆرش و هەرا هیچی بۆ نه کراوه بەلام ئەهێ کۆیه، رهواندز، ههولیر، ئاکری و بادینان، دهۆک و زاخۆ و ستجار، ئەمانه چی و بۆچی وا ویرانهن. بۆچی کوردستان هەر سلیمانیه؟ به هەمو مەکتەبهکانی کوردستان دو موعەلیمی چاک، دو کتیبی تیا نیه و نیه.. کوانی موعەلیمه کوردهکان، ئەوانهی وهختی خۆی له مەکاتیبی عیلمیه و، ئیسته له دارمل موعەلمینی دەرچون له کوین و چیان لی هات؟

"ئەه مەبعوسانی کیرامی کورد!

"ئێوه که وهکیلی میلهتی کوردن، ئیوه که تیمسالی رۆحی قەومی کوردن، به دل تکانان لی ئەکەم ئیتر به رحمهوه به چاویکی پر دیقهتهوه بڕوانه حالمان، حالی ئیقتیصادی، عیلمی و ئیجتیماعیهمان، بزائن له چ سهفالت و سهرگردانیه کاین، بزائن چەند جاهیل و پاشکەوتوین؟ ئەمانه وهزیفهی مهودوعهی ئیوهیه... ئەوه کۆیه، ههولیر، ئاکری و زاخۆ، دو مامۆستای وای تیا نیه که به کەلک بێ و کوردی بزائن و مناله کانمان تی

بگه یه نن، که چی ئەوه عەماره، مەجره، دیوانیه، بەصره، عانه، ههریه که
 یه کدو موعه لیمی کوردی لی یه، بوچی ئەوانه له ولاتان دهر به دهر بن و
 ولاته که ی خۆمان له بهر بی موعه لیمی داماو و په ککه تو بی. ئەمه چۆن
 پێشکهوتنیکه؟ (ژبان، ژ ۹، ۱۸ ی مارتی ۱۹۲۶)

له ئەلقه ی ۲ هه می دا نوسیویتی:

"ئەمجاره مه سته له یکی زۆر موهیم و نازک هه یه که عائیڤ به رۆحی
 پێشکهوتنی میله ته که یه ئەمه وی عه رزتان بکه م.

"ئیمرو هه مو میله تی بو پێشکهوتنی عیرفانی خۆی ئوسولی پرۆگرامیک
 ریکوپیگ ته عقیب ئەکا که له سه ر ئەوه برۆن. هه یچ قه ومی نیه بی پرۆگرام
 بژی، هه یچ جه معیه تیک نیه بی پرۆگرام ئیش بکا، به و چه شنه مه عاریفیش له
 سه ر پرۆگرامیک ئەبی برۆا. عیراقیش وا خه ریکه پرۆگرامیک تازه بو
 مه عاریف ریک ئەخا. لی ره دا وه زیفه یه کی زۆر گه وره و نازک ئەکه ویته سه ر
 ئیوه که عائیڤ به ئیستیقبالی میله ته که تانه، عائیڤ به ژین و مردنی
 قه ومه که تانه.

"خۆیشتان ئەزانن هه یچ قه ومی رۆحی میله تیکی تری نیه. هه چ میله ته
 به عه نه نات و عادات و قاعیده یه ک که موافیقی ته یع و رۆحی خۆی بی
 به رپوه ئەچی و تابع به عادات و قه وانینی میله تیکی تر نابی.

"له بهر ئەوه به دل ئیستیرحام ئەکه ین و ئەهارینه وه و ته له بی دوشتی
 گه وره، پیویست و نازک ئەکه ین: (پرۆگرامیک بو مه عاریفی کورد،
 دارولموعه لیمینیکی کوردی) هه ردوکیان بو قه ومی کورد ئیمرو زۆر زۆر
 پیویست و موهیمه، زۆر گه وره یه. مه عاریف بی ئوسول و پرۆگرام نابی،
 مه داریس بی ماموستا نابی.

تهله بهی کورد ناتوانی به فصاحتی عه ره بی عیلم و فهن فیر بی و تحصیل بکا. هه مو تهله به به کی کورد ئیستیعدادی فیر بونی ئهم عه ره بیه قورسه ی نیه. ته گهر دارولموعه لیمینی نه کریته وه به کوردی، سبهینی موعه لیممان نامینی، په کمان ته کهوی له بهر بی موعه لیمی. ئینجا ئهو وهخته یا موعه لیمی بیگانه و زمان نه زانمان بو ئه نیرن یا مه کته به کان ئه بی داخری. که به ههر دولادا، به ههر دو چه شن، مردنی میلهتی له دوایه، تاریکی ژینی ئه ولادی وهتهنی تیا به، که هیوامان هه به ئیوه پیش حه ز به هیچیان نه کهن و نه تانه وی.

"له بهر ئه وه زور به زویی و به عه جه له دارولموعه لیمینی کمان ئه وی. دارولموعه لیمینی کمان ئه وی و زور زو ئه مانه وی. وه کو مه داریس بی موعه لیم نابی، ته تحصیل و ته علیمیش بی پرؤغرام و ئوصول نابی. پرؤغرامی که به غدا ته ربیبی بکا هتا جوز ئیکیشی موافیقی رۆحی میلهتی ئیمه نیه و بو ئیمه ناشی. ئیمه له سه ر پرؤغرامی که موافیقی رۆحی قهومی عه ره ب بی ناتوانین برؤین به رپوه و ناژین. نه تیجه ی ته تبیقی ئه و پرؤغرامه زیان و دوا که و تنه. پرؤغرامی کمان ئه وی که موافیقی رۆحی میلی مان بی، که ئاساری رۆحی قهومی مان تیا بی. له بهر ئه وه پرؤغرامیکی خصوصی مان ئه وی بو مه عاریفی کورد و، زور پیوستمانه.

"ئهمانه که عه رزی جه نابتانم کردوه هه مو ئه ساسی سه ر که و تن و پیشکه و تنمانه. بی ئهمانه، بی پیکه پینانی ئهمانه پیشکه و تن و به رزی نابی، نیه. داوا کردنی ئهمانه حه قمانه، حه قو قیکه عالمی مه ده نیهت و قه وانین پی به خشیوین و ئیمرو ئیمه مالیکی ئهم حه قو قهین، داوا کردنی عه یب و ناحه ق نیه. داوا نه کردنی و به جی نه هینانی عه یب و عاره. دیسان به ناوی ژین و

ژيانى قهوميكەوه ئەپارپمەوه و هاوار ئەكەم بە ئەھمىەت بپواننە ئەم مەعروزاتە، ئەم هاوار و داوايە و بۆمان بكنە، بۆمان ئيجرا بفەرمون.

"مىلەت بى عىلم و عىرفان ناژى، عىلم و مەعريفەت بى مەكتەب نابى، مەكتەب و مەدرەسە بى موعەلیم نابى و مەعارىفى هيج مىلەتى لە سەر پرۆگرامى مىلەتێكى تر ناپوا و پرۆگرامێكى خصوصى ئەوى، ئەگینا نە پێشكەوتنمان ئەبى، نە سەرکەوتنمان ئەبى و نە ژيان. ئینجا ئیمپروپە روژی خزمەت و هیمەت، روژی لوتف و مەرحەمەت." (ژيان، ژ ۱، ۲۵ ی مارتى ۱۹۲۶)

لەو سەردەمەدا عىراق تازە خەرىكى دانانى سیستەمى پەرورەدە و پرۆگرامەکانى خویندنى سەرەتایی و ناوەندى و دوا ناوەندى بو. بۆ ئەم مەبەستە (اساطع الحصرى) كە پەرورەدەكارێكى نەتەوهپەرستى عەرەب بو، هینرا بو بۆ عىراق و، كرا بو بە بەرپۆهەبەرى گشتى پەرورەدەى هەمو عىراق، كاروبارى پەرورەدەى كوردستان بەشى بو لە هى هەمو عىراق. حوصەرى يەكێكە لە تیۆرەسیەنەكانى بىرى نەتەوهیى عەرەب و، هەر بەو گیانەيش ئەیویست سیستەمى پەرورەدەى عىراق و پرۆگرامەکانى خویندن بۆ قوتایانى مەكتەبەكان دابنى. زۆر لە هەولەكانى مەبوسەكانى كورد و مامۆستا شارەزاكانى بواری پەرورەدەى كوردى، لە لایەن ئەمەوه تەگەرەى لى ئەدرا و، نەى ئەهیشت جیبهجى بكرین.

هەلبژاردەى كورد ئەگەر لەوهووپیش داوايان ئەكرد زمانى خویندن لە قوتابخانەكان دا كوردى بى، لەم نامەيەدا (كوردى) لەوه تى پەرپوه و داواى دو بابەتى زۆر گرتكى كردوه: يەكەمیان، دانانى پرۆگرامێكى خویندن و پەرورەدەى تايبەت بە كورد، كە جیاوازیى لە هى عەرەب و، لە گەل گيانى نەتەوهیى كوردا بگونجى. دوهمیان، كردنەوى دامەزراویكى تايبەتى بۆ پێگەياندنى مامۆستای كورد.

داوای یه که میان، به بیانوی ئه وهی که پهروهه و پیگه یاندنی نه وهی تازه پیگه بیشتوی عیراق، به عهه رب و کورده وه، ئه بی به شی بی له سیاسه تی ناوه ندی ده ولت، نه له سه رده می پاشایه تی دا و نه له سه رده می جمهوری دا، سه ره پای ئه وهی بو بو به داوای جولانه وهی نه ته وهی کورد و له شه مو خوله کانی گفتوگۆی نوینه رانی شوێرشێ کورد و حکومه تی عیراق دا خراوه ته بهر باس و مشتومر، به لام هه رگیز جیبه جی نه کرا.

داوای دوه میان، ده یان سال هه ولی سه رومرێ و یست تا له جه فتا کانی سه ده ی بیستم دا په یمانگای پیگه یاندنی مامۆستایان له هه ندی له شه ره کانی کوردستان دا کرایه وه.

١. ٣. ئیجتیماعه کانی مه جلیس

ده وهری ئینتیخابی مه جلیسی نواب ئه بو ٤ سال درێژه بکیشی و، هه مو سالیک یه ک ئیجتیماعی ئیعتیادی هه بی له ١ ی تشرینی دوه م دا دهستی پی بکا. ئه گه هه لبژاردن پیش ئه م کاته بکرایه و مه لیک به ئیراده ی مه له کی داوای کۆبونه وهی لی بکردنایه، یاخود ئیجتیماعی ئیعتیادی له کاتی دیاریکراوی خۆی دا کاره کانی ته واو نه کردایه و، مه لیک ئیراده ی ته مدیدی بکردایه، به م کۆبونه وانه ئه و ترا ئیجتیماعی غه یه ئیعتیادی.

ده وهری یه که م هه ردو جوړ ئیجتیماعی کردوه.

(ژایانه وه) هه والی یه که م کۆبونه وهی به مجۆره راگه یاندوه:

" کردنه وهی مه جلیسی میلی

" به پی خه به ری که له به غداده وه هاتوه روژی پینجشمه مه ١٦ ی ته موزی ٩٢٥ موصادیفی ٢٤ ی زیلحیجه ی ١٣٤٣ به ئیراده ی ملو کانه مه جلیسی میلی عیراق گوشاد ئه کری.

"ئەم رۆژە رۆژیکە بناغەى سەعەدەتى مێلەتى عێراق دائەمەزرینى و رێگەى فەلاح و سەلاح نیشان ئەدا. دڵ فەرەح ئەکاتەو، چاو رون ئەبێتەو، غونچەى ئومێد ئەگەشێتتەو. خودا بە گەورەى خۆى ئەم رۆژە موبارەکەمان بۆ بە خێر بگێرێ و خۆشى و سەعەدەتى زۆر بە سەرمانا دا ببارینى ئامین. " (ژێمانەو، ژ ٣١، ١٦ ی تەموزى ١٩٢٥)

ئەم کۆبونەو، بە رهشید عالی گەیلانى بە ارهئیسى مەجلیسى نوابا و یوسف سویدی بە ارهئیسى مەجلیسى ئەعیان) هەلبژارد، سەرەتای کارى مەجلیس بو، لە بەر ئەوەى نەگەوت بو بەر ١ ی تشرینی دوهم بە بە ئیجتیماعى غەیر ئیعتیادى (کۆبونەو، ناسایی) دائەنرا. لە ١٦ ی تەموزەو تا ٢٩ ی تشرینی بەگەمى ٩٢٥ ی خایاند، ٤٧ جەلەسەى تێدا کراو.

ئىستىقالەى سەعدون

ئىجتیماعى ئیعتیادى (کۆبونەو، ناسایی) سالانەى مەجلیس، بە پى ى قانون، ئەبو لە ١ ی تشرینی دوهم دا دەستى پى بکا. سەعدون سەرۆزیرانى عێراق، حیکمەت سلیمان کە وەزیری ناوخوا بو لە وەزارەتەکەى دا، ناوژەد کرد بۆ سەرۆکایەتى مەجلیس، بەلام مەجلیس رهشید عالی گەیلانى بە رهئیسى خۆى هەلبژارد. سەعدون ئەمەى بە تیشکان بۆ خۆى ژمارد. داواى لە مەلیک کرد یان مەجلیس حەل بکا یان ئىستىقالە لەم قبول بکا. لە بەر ئەوەى مەجلیس تازە هەلبژیررا بو، مەلیک بە چاکى نەزانى مەجلیس حەل بکا، ئىستىقالەى لە سەعدون قبول کرد و، دیسان جەعفەر عەسکەرى تەکلێف کرد وەزارەت پێک بپێنى. ژیان نوسیویتى:

"خەبەراتى بەغدا:

"قابينه‌ی تازه: بينا له ته‌لغرافىّ كه له وه‌زاره‌تى جه‌ليله‌ى داخليه‌وه بوّ سه‌عهاده‌تمه‌ئاب موته‌سه‌ريف هاتوه قابينه‌ى تازه‌ى عيراق به‌م نه‌وعه ته‌شه‌كولى كردوه:

ره‌ئيسه‌ل وه‌راو وه‌زيرى خارجه	جه‌عفه‌ر پاشا نه‌لعه‌سكه‌رى
وه‌زيرى داخليه	ره‌شه‌يد عالى به‌گ نه‌لگه‌يلانى
وه‌زيرى ماليه	ياسين پاشا نه‌له‌اشمى
وه‌زيرى عه‌دليه	ره‌ئوف به‌گ جادرچى
وه‌زيرى دي‌فاع	نورى سه‌عيد پاشا
وه‌زيرى نه‌شغال و مواسه‌لات	نهمين زه‌كى به‌گ
وه‌زيرى مه‌عاريف	سه‌يد عه‌بدولمه‌هدى
وه‌زيرى نه‌وقاف	نهمين عانى به‌گ باش نه‌عيان

"ئزيان، ژ ٤٣، ٢٥ ي تشريني ساني ١٩٢٦"

به‌كه‌م ئيجتيماعى ئيعتيدادى مه‌جلىس كه له ١ ي تشريني ساني ٩٢٥ تا ١٥ ي حوزه‌بيرانى ٩٢٦ ي خاياند. ٥٤ جه‌له‌سه بوه.

"دوهمين ده‌فعه بوّ مانگيكي تر جه‌له‌ساتى مه‌جلىسى مه‌بعوسان ته‌مديد كرا. "ئزيان، ژ ١٨، ٢٧ ي مايسى ١٩٢٦

"هه‌والى به‌ع‌داد

"ره‌ئيسى تازه‌ى مه‌جلىسى مه‌بعوسان

"له پاش قبولى ئيستيعفاى ره‌ئيسى پيشو فه‌خامه‌تى ره‌شه‌يد عالى به‌گ به‌ نه‌كسه‌ريه‌تى ئارا وه‌زيرى داخليه مه‌عالى حيكمه‌ت به‌گ سليمان بوّ رياسه‌تى مه‌جلىسى مه‌بعوسان قبول و ئينتيخاب كرا. ئيشوكارى وه‌زاره‌تى داخليه به‌ وه‌كاله‌ت موه‌قه‌ته‌ن ره‌ئيسه‌ل وه‌را فه‌خامه‌تى عه‌بدولموحسين به‌گ نه‌بيينى. "ئزيان، ژ ١٩، ٣ ي حوزه‌بيرانى ١٩٢٦

دوهمین ئیجتیماعی ئیعتیادی

"میزانییهی عمومی

هه‌مو وه‌زاره‌ته‌کان خه‌ریکی ئیجزار کردنی میزانییهی عمومی تازهن. له بهر ئه‌مه‌ی له ئه‌وه‌ل مانگی ئیجتیماع دا ته‌قدیمی پارله‌مان ئه‌کری موخته‌مه‌له له ئه‌واخیری مانگی جاری دا فسولی میزانییه‌که ته‌واو بکری. "ئزیان، ژ ۳۹، ۲۸ ی تشرینی ئه‌وه‌لی ۱۹۲۶

"گوشادی ده‌وره‌ی دوهمی مه‌جلیسی میلی

"ئیراده‌ی مه‌له‌کی صادر بوه بۆ گوشادی ده‌وره‌ی دوهمی مه‌جلیسی میلی عیراق له ئه‌وه‌لی تشرینی سانی‌دا. "ئزیان، ژ ۴۱، ۱۱ ی تشرینی سانی ۱۹۲۶ له دارشنتی ئه‌م هه‌وا‌له‌دا دو هه‌له‌ی تی‌دا کراوه: به‌که‌م، له باتی ده‌وره‌ی دوهمی مه‌جلیس) ئه‌بو بینوسیایه ئیجتیماعی دوهمی مه‌جلیس) چونکه وشه‌ی ده‌وره بۆ کۆبونه‌وه به کار نه‌هینراوه، به‌لکو بۆ هه‌مو ماوه‌ی مه‌جلیس بوه، که ئه‌بو ۸ ساڵ بی. دوهم، مه‌جلیسه‌که ناوی (مه‌جلیسی نوابا یان وه‌کو ژیان پی‌ی وته (مه‌جلیسی مه‌بعوسان) بوه نه‌ک (مه‌جلیسی میلی).

"ره‌ئیس‌ی تازه‌ی مه‌جلیسی مه‌بعوسان

"بینا له سه‌ر ئینجیلالی ریاسته‌تی مه‌جلیسی مه‌بعوسان به ئه‌کسه‌ریه‌تی ئارا فه‌خامه‌تی عه‌بدولموحسین به‌گ سه‌عدون به ره‌ئیس‌ی مه‌جلیس هه‌لبژێرراوه. له ری‌ی ئامالی میله‌ت دا موه‌فه‌قیه‌ت و عه‌رز‌ی ته‌بریکات ئه‌که‌ین. "ئزیان، ژ ۴۶، ۱۶ ی کانونی ئه‌وه‌لی ۱۹۲۶

دوهمین کۆبونه‌وه‌ی ئاسایی که له ۱ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۶ دا ده‌ستی پی‌ کرد و تا ۳۰ ی نیسانی ۱۹۲۷ درێژه‌ی هه‌بوه ۵۴ جه‌لسه بوه. له بهر ئه‌وه‌ی ئه‌نجومه‌ن به‌رنامه‌ی کاره‌کانی ته‌واو نه‌بوه ژیان هه‌وا‌لی داوه:

"هه‌وایی به‌غداد

"دەنگ و بڵاوه که مه‌جلیسی مه‌بعوسان له پاش ته‌واو بونی ئەم دەورەیهی، که له ئەواخیری ئەم مانگەدا دوایی دیت، بۆ باس کردن له به‌عزێ ئوموراتی موهمیهی حکومهت که پێیان ئەسپێری، بۆ کرد بونه‌وه‌یه‌کی فه‌وقه‌لعاده قه‌رار بدهن. "ژیان، ژ ٦١، ١٤ ی نیسانی ١٩٢٧

"هه‌وایی به‌غدا

"له غه‌زه‌ته‌کانیه‌وه

"له پاش ته‌واو بونی موده‌ی ئیجتیماعی مه‌جلیسی مه‌بعوسان بۆ ته‌صدیق و ئیبرامی میزانیه‌ی سالی تازه و به‌عزێ له‌وائیحی قانونیه‌ی تر حکومهت بۆ کرد بونه‌وه‌یه‌کی فه‌وقه‌لعاده مه‌جلیس ده‌عوته ئەکات. "ژیان، ژ ٦٤، ٥ ی مایسی ١٩٢٧

کۆبونه‌وه‌ی نائاسایی که ٣ ی ئایار تا ٨ ی حوزه‌ییرانی ١٩٢٧ ی خایاند ٢٤

جەلسه بو.

"ئیراده: ئیراده‌ی مه‌له‌کی صادر بوه که له ١ ی تشرینی سانی دا

مه‌جلیسی مه‌بعوسان ئیجتیماع و ده‌ست بکات به ئیش. "ژیان، ژ ٨٨، تشرینی

سانی ١٩٢٧

له ژ ٨٩ دا چەند هه‌واییکی مه‌جلیس و وه‌زارته‌ی به جیا جیا و به دوای

یه‌ک دا بڵاو کردۆته‌وه که هه‌مویان پێوه‌ندیان به یه‌که‌وه هه‌یه و، ئەیتوانی

و ئەبو تیکه‌لاویان بکا و بیان کا به یه‌ک هه‌وایی یا به دو هه‌وایی هه‌واییکیان

ده‌باره‌ی ئیقتیتاحی مه‌جلیس و هه‌لبێژاردنی ره‌ئیسه‌کانی و ته‌ئجیل کردنی و،

ئهو‌ی تریان ده‌باره‌ی ئیستیقاله‌ی وه‌زارته‌ی بوایه. به‌مه‌یش ئەیتوانی له به

کاره‌ینانی وشه و داگیر کردنی جیگای ناو روژنامه‌که‌دا پاشه‌که‌وت بکا و،

باشتر سه‌رنجی خوینده‌وار بۆ هه‌وایه‌که‌ رابکشی.

"هه‌وایی داخلی

"ره‌سمی ئیفتیتاخی مه‌جلیسی مه‌بعوسان و ئه‌عیان

"رۆژی ۱ ی تشرینی دوهم ره‌سمی ئیفتیتاخی مه‌جلیسی مه‌بعوسان و

ئه‌عیان ئیجرا کراوه و ده‌ستیان کردوه به ئیش. "ئزیان، ژ ۸۹، ۸ ی تشرینی

سانی ۱۹۲۷

"ئیجتیماعی مه‌جلیسی مه‌بعوسان و ئه‌عیان

"له ۱ ی مانگا مه‌جلیسی مه‌بعوسان و ئه‌عیان ئیجتیماعیان کردوه له

نه‌تیجیهی ئینتیخاباتا به ئه‌کسه‌ریه‌ت فه‌خامه‌تی عه‌بدولموحسین به گ

ئه‌له‌سه‌عدون ئینتیخاب فه‌رموراوه به ره‌ئیس مه‌جلیسی مه‌بعوسان و له

نه‌تیجیهی ئینتیخاباتی مه‌جلیسی ئه‌عیانا یوسف ئه‌فه‌ندی سویدی ئینتیخاب

فه‌رموراوه به ره‌ئیس مه‌جلیسی ئه‌عیان. "ئزیان، ژ ۸۹، ۸ ی تشرینی سانی

۱۹۲۷

"ته‌ئجیلی مه‌جلیسی مه‌بعوسان و ئه‌عیان

"له سه‌ر ئیراده‌ی مه‌له‌کیه مه‌جلیسی مه‌بعوسان و ئه‌عیان چل و پینج

رۆژ ته‌ئجیل کراوه. "ئزیان، ژ ۸۹، ۸ ی تشرینی سانی ۱۹۲۷

۱. ۴. هه‌ئوه‌شانده‌وه‌ی مه‌جلیس

"ئیسیتیع‌فای یاسین پاشا ئه‌له‌باشمی

"وه‌کیلی ره‌ئیس‌هل وزه‌را و وه‌زیری خاریجیه مه‌عالی یاسین پاشا له

وه‌کاله‌تی هه‌ردولا ئیسیتیع‌فای کردوه و ئیسیتیع‌فاه‌کی قبول کراوه و هه‌تا

عه‌وده‌تی فه‌خامه‌تی جه‌عفر پاشا ئه‌م وه‌کاله‌ته‌ با ئیراده‌ ته‌ودیع مه‌عالی

ره‌شید عالی به‌گ ئه‌لگه‌یلانی فه‌رموراوه. "ئزیان، ژ ۸۹، ۸ ی تشرینی سانی

۱۹۲۷

جەغفەر عەسکەری ئیستیقالەیی کرد، مەلیک جاریکی که سه‌عدونی ته‌کلێف کرد وەزارەت ته‌شکێل بکا، سه‌عدون بۆ ئەوهی ئەم ته‌کلێفه قبول بکا مەرجه کۆنه‌که‌ی خۆی، له مه‌ر حه‌لی مه‌جلیس دانایه‌وه، مەلیک ئەم جاره قبولی کرد. سه‌عدون (سییه‌مین وەزاره‌تی خۆی) له ١٤ ی کانونی سانی ٩٢٨ دا بێک هینا. ژبان هه‌وآله‌که‌ی داوه:

"سقوط و ته‌شکێلی قایینه"

"له به‌ر ئەوهی فه‌خامه‌تی ره‌ئیسەل وزه‌را جه‌غفەر پاشا له ریاسه‌تی قایینه ئیستیغای کرد و ئیستیغاکه‌یشی له ته‌ره‌ف جه‌لاله‌تی مه‌لیکه‌وه قبول فه‌رمورا، ئیراده‌ی ملوکانه صادر بو که فه‌خامه‌تی سی‌ر عه‌بدولموحسین به‌گ ئەلسه‌عدون ره‌ئیسەل وزه‌رایه‌تی ده‌رعه‌ده و قایینه ته‌شکێل بغه‌رمویت. له ته‌ره‌ف فه‌خامه‌تیوه قایینه له‌م زاتانه که له خواره‌وه ئیسیمان ده‌رج کراوه ته‌شکێل و کورسی وەزاره‌تیان ئیشتغال فه‌رموه:

"ره‌ئیسەل وزه‌را و"

وه‌زیری خاربیجه و وه‌کیلی وه‌زیری دیفاع

سی‌ر عه‌بدولموحسین به‌گ ئەلسه‌عدون	وه‌زیری داخلیه
عه‌بدولعه‌زیز به‌گ ئەلقه‌ساب	وه‌زیری عه‌دلیه
حیکمه‌ت سلیمان به‌گ	وه‌زیری مالیه
یوسف غنیمه	وه‌زیری مه‌عاریف
توفیق به‌گ ئەلسویدی	وه‌زیری زه‌راعەت و ره‌ی
سلیمان ئەلبه‌راک	وه‌زیری ئەشتال
عه‌بدولموحسین ئەلشه‌لال	وه‌زیری ئەوقف
ئەلشیخ ئەحمەد داوداژیان، ژ ٩٨، ١٧ ی	

کانونی سانی ١٩٢٨

ئەگەرچی هېشتا مەجلیس ماوەی قانونی خۆی تەواو نەکرد بو، لە کاتێک دا ئەمە یەكەمین مەجلیسی نیایی، واتە یەكەمین دەسەڵاتی دانانی قانون و لێپێچانەوهی وەزارەت بو لە عێراق دا، لە سەر داوای سەعدون، سەرۆکی دەسەڵاتی جێبەجێ کردن، ئیرادە ی مەلەکی بۆ حەلی ئەم و هەلبژاردنی مەجلیسیکی نوێ دەرچو، ئەمە بو بە (سایقە) یەکی خراب لە ژبانی پارلەمانی عێراقدا. دەسەڵاتی قانون دانان (مەجلیس) لە بەردەم دەسەڵاتی جێبەجێکردن (وەزارەت) دا لاواز بو، مەجلیس ئەگەر ویستەکانی وەزارەتی جێبەجێ نەکردایە هەمیشە ترسی هەلۆهشانەوهی هەبو.

وەزارەتی ناوخوا هەوایی هەلۆهشانەوهی مەجلیسی بەمجۆرە دابەش کرد:

"فەستی مەجلیس

"سورەتی مۆتەرجمە ی تەلغرافی ژمارە ۱۶۷ و رۆژی ۱۹ ی ۱ ی ۲۸ ی

وەزارەتی داخلیه:

"بۆ مۆتەصەریفی سلیمانی

"لە بەر ئەوهی که ئەساسی مەشروئیت ئیجاب بە موازەنەتییکی قەوی ئەکات لە بەینی قیوای ئیجرائیه و قیوای تەشریحیه دا و، ئەم موازەنەتەیش مەنوتە بە مەوجودیەتی شوعباتی پارلەمێنتۆ که ساحیبی مەقاسیدی موعەیهنە و غایە مەعلومە بن، وه لە بەر ئەوهی که ئەوزاع ئیسپاتی کردوه مەجلیسی ئوممەت لە وهزعیەتی حازری دا ئەو فیرقانهی تیا نیە تەئمین مەوجودیەتی ئەم موازەنەتە بکا و لە بەر ئەوهی حکومەت مەسائیلی زۆر موهیمی بە دەستوهیه که مەنافیعی ئەهه میلەتی تیا به، وه کو: موعاهەدهی ئینگلیز و عێراق و، ئیتیفاقنامە ی مالی و عەسکەری و، مەسئەله ی دیفاعی وه تەنی، که

ئىجاب ئەكات لە ھەمويان مېلەت خەبەردار بکریت کە حسیاتی خۆیان نیشان بەدن و فرسەتیاں بدریتی کە لەم خسوساتەوہ بە واسیتەى مومەسەیلینانەوہ خواھیشی خۆیان بکەن، بۆ فەسخی مەجلیسی ئوممەت و موباشەرەت بە ئینتیخابات بۆ مەجلیسی تازە، موافیقی مادەى ۲۶ ی قانونی ئەساسی، ئیرادەى مەلەکی صادر بو. ئەمڕۆ مەجلیس فەسخ بوەوہ. بۆ مەلومات بۆ ئەوہى فەرەن موافیقی قانون دەست بە ئینتیخابات بکری نییرا. "ژیان، ژ ۹۹، ۲۴ ی قانونی سانى ۱۹۲۸

۲. ھەوالەکانى

ژیان پەيامنیریکى تايبەتى نەبوە ھەوالى گفتوگۆکانى ناو مەجلیس و ئەنجومەنى وەزیرانى و مەملەتێى تاقم و دەستە جیاوازەکانى بۆ بنوسی. وەکو بە روژنامە کەدا دەرئەكەوێ، سەرچاوەى وەرگرتنى ھەوالەکانى: یەكەم، مۆتەسەریفیەتى سلیمانى و دوەم، روژنامەکانى بەغداد بوە.

لە مەجلیسى نواب دا بابەتى جۆراوجۆر باس کراوہ. گەلى جار کیشە و مشتومر و دەمەقالى لە نیوان نایبەکان دا قەوماوہ. بابەتى زۆرى سیاسى بە تايبەتى دەربارەى پێوہندى عیراقى و بریتانى و پەیمانەکانى نیوان ھەردولا باس کراوہ. روژنامە عەرەبیەکانى بەغداد زۆر جار گفتوگۆکانى ناو مەجلیسیان گێراوہتەوہ، بە چاک یان بە خراب لە سەریان نوسیوہ، پشتیوانى یان لى کردوہ یا لە دژى وەستاون، بەلام ژیان خۆى لە گێرانەوہى ئەو مشتومرێانە بواردوہ و دور و نزیک توخنیان نەكەوتوہ، بە تايبەتى چونکە نایبە کوردەکان کەم وا بوە لە گفتوگۆیەك دا ھەلیان داپیتى و، بیروبووچونى تايبەتى خۆیان لە بەردەم مەجلیس دا دەربری بی. لە کاتى دەنگ دان دا یان خۆیان دزیوہتەوہ یان بە قازانجى بریتانیا دەنگیان داوہ. ئەوہتا ژیان لە

وتاریکی دا تیری توانج له مهبوسه کانی کورد نه گری و رو به داود حهیدهری، یه کی له مهبوسه کانی کورد، ئه لی: "نه گهر له مه جلیس دا مه قسه د له موعارهزه و موناقه شه، جهلی زهره ر و روخاندنی ئه ساساتی میلیه ی خو مان بی، وه کو مهبوسه کانی ئیمه ئیختیاری سکوت و ئیعلانی بی ته رهی کردن، به لامه وه گه لی چاکتر و موسیبتره."

هه وئه کانی ژبان ده رباره ی گفتوگو کانی ناو مه جلیس و برپاره کانی و چالاکی ئه ندامه کانی بلاوی کردونه ته وه، جگه له هه ندی بابه تی که پێوه ندی یان به کاروباری کورده وه هه بوه، ئه وانی تر بابه تی ئه وه نده گرنگ نه بون جیگه ی بایه خ پی دانی خوینده واری کورد بن. له وانه:

1.2. هه وانی مه جلیس

جگه له هه وانی ئیختیاب، گوشادی مه جلیس، ئیجتیماع، ته عتیل و ته ئجیل، فه سخ و حه لی مه جلیس، هه ندی له ده نگوباسه کانی ناو مه جلیسی بلاو کردۆته وه، وه کو:

"موزاکه راتی مه جلیسی نیابی: بۆ مه حوکردنه وه ی تۆوی کولله و ئیختیازی ته دابیری لازمه له پێش حه لولی وه ختی ژبان ه وه ی دا له ته رف مه بوسه کانی موصله وه موته فیه ن ته قریرک ته قدیمی مه جلیس و موزاکه رهی له سه ر کراوه." (ژبان، ژ ٤٧، ٢٣ ی کانونی ئه وه لی ١٩٢٤)

"موقه ره راتی مه جلیسی مه بوسان: له پاش موناقه شه ورێکخستنی لایحه ی فه رشکردنی جاده کانی به عدا موافقه تی له سه ر نوێنراوه." (ژبان، ژ ٤٨، ٣٠ ی کانونی ئه وه لی ١٩٢٤)

"وه زاره تی زه راعت له مه جلیسی مه بوسان دا: ئه و لایحه قانویه یه که بۆ دامه زراندنی وه زاره تی زه راعت به مه جلیسی مه بوسان درا بو قبول

کرا. مودییهتی زهراعت و، ئەملاکی ئەمیریە و، بەیتەرە، خراونەتە ژێر
 تابیعیتی ئەم وهزارەتەوه. " (ژیان، ژ ٦١، ١٤ ی نیسانی ١٩٢٧)
 "میزانیە ی سالی ٩٢٨: بەغداد، مەجلیسی مەبعوسان میزانیە ی سالی
 ٩٢٨ ی تەسدیق کردووە کە واریداتەکی عیبارەت بو لە ٧٠,٦٨١,٧٠ و
 مەساریفاتە کەیشی ٦٩,٧٨٠,٦٤٤ روپیە و لەمەدا واریدات و مەساریفاتی
 شەمەنەفەری عیراق و ئیدارە ی ئەسکەلەکانی تیادایە. " (ژیان، ژ ١٣١، ٤ ی
 تشرینی ئەوهلی ١٩٢٨)

٢.٢. سەردانەوهی مەبعوسەکان لە سلیمانی.

پێوهندی بەردەوامی نیوان هەلبژێرەر و هەلبژێرراو شتیکی زۆر گرنگە
 بۆ ئەوهی هەلبژێرراو هەمیشە ئاگای لە هەمو لایەنەکانی هەلومەرجی ژیا
 سیاسی، ئابوری، کۆمەلایەتی، روژنبیری، پەروردهیی... دانیشتوانی ناوچە ی
 هەلبژاردنەکی بی و، بەردەوام لە گفتوگو و دانوسەندن دا بی لە گەلیان، بۆ
 ئەوهی هەمیشە چینگە ی باوەر و متمانە ی هەلبژێرەرەکانی بی.

مەبعوسەکانی سلیمانی: میرزا فەرەجی حاجی شەریف، یەکی لە
 دەولەمەنەکانی سلیمانی بو، بەلام کار و کاسبی و سەرمایهی لە بەغدا و،
 خۆیشی نیشتەجێ هەمیشەیی بەغداد بو. ئەمین زەکی بەگ ماوهیهکی زۆر
 ئەفسەر بو لە ئۆردوی عوسمانی دا و، دوا ی گەرانەوهی بۆ عیراق لە بەغدا
 نیشتەجێ بو، جاروبار بۆ ئیشوکار هاتووتەوه بۆ سلیمانی. لە ناو ئەوانەدا تەنیا
 محەمەد سالیح بەگ مالی لە سلیمانی بو، لە پشووکانی مەجلیس دا
 گەراوتەوه سلیمانی و، هەمو جار ژیان بە خێر هاتنەوهی کردووە.

"هاتنەوه: بە مونسابەتی تەواوبون و تەعتیلی جەلەساتی مەجلیسی
 مەبعوسان هەفتە ی رابوردو لە بەغدادەوه مەبعوسی موختەرەم محەمەد سالیح

به‌گ ته‌شريفى هيناوته‌وه سليمانى. به ناوى عمومه‌وه عه‌رزى به خي‌ر هاتنى
 ئه‌م نايي‌به به هيمه‌ته‌مان ئه‌كه‌ين. " (زيان، ژ ٢٣، ٨ ي ته‌موزى ١٩٢٤)

"رؤيشتن: مه‌بعوسى موخته‌ره‌م جه‌نابى محمه‌د صالح به‌گ به
 موناسه‌به‌تى گوشادى مه‌جليسى مه‌بعوسان به قافله‌ى ئوتوموبىلى رابوردو
 ته‌شريفى بۆ به‌غداد رؤيشتوه. ته‌مه‌ناى موه‌فه‌قيت و خوا حافىزى
 ئه‌كه‌ين. " (زيان، ژ ٤٠، ٤ ي تشرىنى سانى ١٩٢٤)

"هاتنه‌وه: مه‌بعوسى موخته‌ره‌م جه‌نابى محمه‌د صالح به‌گ به
 موناسه‌به‌تى ته‌واو بونى ده‌وره‌ى مه‌جليسى مىلى ته‌شريفيان هيناوته‌وه. به
 خي‌ر بينه‌وه. " (زيان، ژ ٧٠، ٢١ ي حوزه‌يرانى ١٩٢٧)

هه‌واى دوهم دو سه‌رنج هه‌لئه‌گرى: يه‌كه‌ميان، له ناو مه‌بعوسه‌كانى
 سليمانى‌دا، ته‌نيا محمه‌د صالح به‌گ مالى له سليمانى بوه، بۆيه له زيان دا
 به زورى هه‌واى اهاتن و رؤيشتن ي ئه‌و له پشوه‌كانى ئه‌نجومه‌ن دا
 نوسراوه. دوهميان، به هوى شوڤشى شيخ مه‌حموده‌وه ريگاوبانه‌كان نئه‌مين
 بوه، له به‌ر ئه‌وه به (قافله) هاتوچۆيان كردوه.

٣.٢. زمانى هه‌وا له‌كان

زيان له گي‌رانه‌وه‌ى هه‌وا له‌كانى مه‌جليسه‌كانى عىراق دا ده‌قاوده‌ق
 هه‌مان وشه‌گه‌لى قانونه‌كانى عىراقى له باتى وشه‌ى كوردى به كار هيناو
 وه‌كو:

نينتخاب: له باتى هه‌لبژاردن. ئىراده‌ى مه‌له‌كى: له باتى ويستى
 شاهانه. ئىستيعفا: له باتى وازه‌ينان. ئىستيدعا: بانگ كردن. ئيجتيماع:
 كوڤونه‌وه.

تەصدیق: پەسەند کردن. تەصویب: دەنگدان. تەرشیح: پالۆتن.
تەمسیل: نواندن. تەودیع: پێ سپاردن. تەعتیل: راگرتن. تەئجیل: دواخستن.
تەشکیل: بێکەپێنان.

جەلهسە، جەلهسات: دانیشتن.

حەل: هەلۆهشاندهوه.

دەورە ی ئینتیخابی: خولی هەلبژارن. دەفتەری تەسجیل: دەفتەری
تۆمارکردن.

رەئیس: سەرۆک. ریاسەت: سەرۆکایەتی.

سقوط: کەوتن، روخان.

عزو، ئەعزا، ئەعزایەتی: ئەندام، ئەندامان، ئەندامەتی. عەین،

ئەعیان: پیر، پیران، لە باتی سیناتۆر.

فەسخ: هەلۆهشاندهوه. فیرقە: حیزب، پارتی.

قەرار، قەرارات: بڕیار. قوای ئیجرائیە: دەسەلاتی جیبەجی کردن.

قوای تەشریحیە: دەسەلاتی قانون دانان.

لایحە: پرۆژە، گەڵاڵە.

مەجلیسی مەبعوسان، مەجلیسی نواب، مەجلیسی نیابی، مەجلیسی

ئوممەت، مەجلیسی میلی: لە باتی ئەنجومەنی گەل. مەنتیقە ی ئینتیخاب:

ناوچە ی هەلبژاردن. مەبعوس. مەندوب. مومەسیل: نوینەر. موزاکەرە،

موزاکەرات، موناقاشە: گفتوگۆ، وتووێژ. مونهتەخیب، مونهتەخیبی ئەوێل،

مونهتەخیبی سانی: هەلبژێرەر، هەلبژێرەری یەكەم، هەلبژێرەری دوهم.

مەشروتیەت: دەستوری. موقەرەرات: بڕیار. مەزبەتە: مەزبەتە. مەاملە ی

تەحلیفیە: سوینددان.

نائب: نوینەر. نەتیجە ی ئینتیخاب: ئەنجامی هەلبژاردن. نەزارەت:

چاودیری. نوتقی ئیفتیتاحی: وتاری کردنهوه ی ئەنجومەن. نیزامات.

وه کیل: نوینەر.

هه یهه تی ته فیتیشیه: دهسته ی پشکنین. هه یهه تی موختاریه.

هه ندی وشه ی فارسی، وه کو: نامزهد: پالاوتن. گوشاد: کردنه وه.

هه ندی وشه ی ئه وروپایی به تورکی کراوی وه کو: قایینه. پارله مینتۆ.

پارتی. پرۆگرام.

۳. بابه تی پیوه ندیدار به کاروباری کوردوه

۱.۳. ئیمزاکردنی په یماننامه ی عیراقی - بریتانی

ته سدیقی موعا هده ی تازه

"بينا له تەلغرافیکی رەسمی کە بە تەلغرافی بێتەڵ بۆ جەنابی

موتەسەریف هاتوه مەجلیسی مەبعوسان موعا هده ی تازه ی بریتانیا و عیراقی

بۆ ۲۵ سال قیوڵ کردوه." ئزیان، ژ ۱، ۲۱ ی کانونی سانی ۱۹۲۶

ژیان له ژ ۴ ی دا دهقی په یماننامه که ی بلاو کردۆته وه. ته سدیق کردن

و ته عدیل کردنی ماده کانی په یماننامه ی عیراقی بریتانی، بو بو به یه کی له

کیشه سه ره کیه کانی هه مو وه زارعت و مەجلیسه کان و، به رده وام ئه م کیشه یه

هه لی ئه دایه وه.

ئه م په یمانه که پیوه ندی هه مه لایه نه ی نیوان عیراق و بریتانیای ریگ

ئه خست و، هه رچه ند سالی جاری ته عدیل ی تی دا ئه کرا، ئه بو باسی

داینتکردنی پاشه روژی سیاسی کوردیشی تی دا بی. مەبعوسه کانی کورد،

ئه گهرچی ده نگیان بۆ په سندن کردنی داوه، به لام له باره ی ناو هینانی کوردوه

بی ده نگ بون. هه ر ئه م مه سه له یه ش بو که له کاتی هه لبژاردنه کانی

ده وری سییه می ئینتیخابی مەجلیس دا له ۶ ی ئه یلولی ۱۹۳۰ دا له سلیمانی

ته قیه وه و، بو به هو ی روداوه کانی شه شی ره شی ئه یلول.

٢.٢. ئیمزاکردنی په یماننامه‌ی تورکی - بریتانی - عیراقی

په کیکي که له کاره‌کانی مه‌جلیس ته‌سدیقی ریکه‌وتننامه‌ی تورکی بریتانی عیراقی بوه "سوره‌تی موته‌رجه‌مه‌ی ته‌لغرافی بیتهل ژماره ٨٠٥٨ و رۆژی ١٤ ی حوزه‌یرانی ١٩٢٦ ی وه‌زاره‌تی جه‌لیله‌ی داخلیه‌ی بۆ موته‌سه‌ریفی لیوای سلیمانی:

"مه‌جلیسی مه‌بعوسان ئەم به‌یانیه‌ موعه‌هده‌ی تورکی ته‌سدیق کرد، نوقاتی ئەساسیه‌ عیبارته‌ له‌وه که حکومتی تورکیا ئیعتیرافی به ئیستیقلالیه‌تی عیراق کرد و، ولایه‌تی موسل که موافیقی خه‌تی بروکسل ته‌عین کراوه به‌ جوزئیکی موته‌میمی عیراقی ناسیوه. نوسخه‌ی موعه‌هده‌که به‌ پۆسته‌دا نی‌رراوه. ئەم نوقته‌ مه‌سعووده که له‌مه‌دا ته‌ئسیسی موناسه‌باتی دۆستانه‌ له‌ گه‌ل حکومتی‌کی دراوسیمانان کراوه و که به‌ واسیته‌ی ئەوه‌وه تاجی زه‌فر له‌ سه‌ر جه‌هد و ته‌شه‌بوساتی ئیمه‌ دانراوه، لازمه‌ حه‌فله‌ی بۆ ئیچرا بکریت. "ئزیان، ژ ٢١، ١٧ ی حوزه‌یرانی ١٩٢٦

له‌ ژ ٢٢ و ٢٣ دا ئیکستی ریکه‌وتننامه‌که‌ی بلاو کردۆته‌وه.

زۆری ماده‌کانی ئەم ریکه‌وتنه‌ پێوه‌ندی‌یان به‌ سه‌رکوتکردنی بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی کورده‌وه‌ هه‌بوه‌ له‌ هه‌ردو دیوی سنوردا. مه‌بعوسه‌کانی کورد له‌ مه‌جلیس دا، نه‌ک هیچ قسه‌یه‌کیان له‌ سه‌ر نه‌کردوه، به‌لکو هه‌مویان ده‌نگیان بۆ په‌سند کردنی داوه. ئەگه‌رچی ژیان هیچ لیدوانیکی تاییه‌تی خۆی نه‌نوسیوه، به‌لام وتاریکی ته‌رجومه‌ کراوی بلاو کردۆته‌وه مه‌به‌ستی راسته‌قینه‌ی ریکه‌وتنه‌که‌ی رون کردۆته‌وه.

٢. ٢. خۆپێندن به زمانی کوردی

داود چهیدهری له کاتی گفتوگۆکانی ناو مهجلیس دا دژی کردنی خۆپێندن به زمانی کوردی له لیواکانی سهرووی عیراق دا داواوه، م. ا. محهمهد ئەدیبا له ژێر سهردێری ابو مهبعوسیکی حق له ژێر پی نهرا دا بهر پهڕچی داوه تهوه و، داکوکی کردوه له مافی فێر کردن به زمانی کوردی و نوسبوونی: "له ژماره ٢١٤٩ ی غهزه تهی العراق دا دیمان که مهجلیسی نیابی له ئەسنای موزاکهره و موناقه شهی میزانیه ی مهعاریف دا نوابی موختره مهی کهر کوک و ئهریل، جه نابان: نه شهت ئیبراهیم و یوسف ئیبراهیم و ئیسماعیل به گی رهواندزی، ناته واوی مهعاریفی ئهلویه ی شیمالیه و عهده م عینایه تی حکومه تیان ته نقید و، له ئهلویه ی مهز کوردا به کوردی ته عمیمی تهدریساتیان داوا، له گه ل ئەمانه پیش دا کرد نه وه ی مه کته بیکی سانهوی له ئهریل و ئیکمالی سانهوی کهر کوکیان ته له ب و بهیان کردوه و، جه نابی ئەمین زه کی به گ ته ئیدی فهروه.

"موقابیل به م ئیدیعا حه قانه یه کی له ره فیه کانیان جه نابی داود چهیدهری به گ، که ئه ویش بو ته ئمینی مه نافع و مه قاسیدی مه شروعه ی میلهت ره وانه کراوی ئه ربیله و تویه تی: له ئیدیعی لزومی تهدریسات به زبانی کوردی موخالیفی ره فیه کانم و، له سه ر موسامه حه کردنی تهدریسات به زبانی کوردی، مهعاریف به هه مو هیژی خو م ته نقید ئەکم. له ئهلویه ی سه رودا مهعاریف زو ر ناته واوه، قوتاییه کانی ئەو ناوه نه به کوردی و عه ره بی و نه به تورکی ئەتوانن قسه بکن، له بهر ئەمه ی ئەم قسانه له زبانی مهبعوسیکی کورده وه له مهجلیسی میلهت دا بهیان کراوه و بو عاله می کوردایه تی ته جاو زیکه، مه جبر بوین که بلین ئەم به یاناته لیسان حالی هه یج فهردیکی میلهت نیه، ئیلا جه نابی مهبعوس خو ی نه بی.

ئەو لەن، سەرفی نەزەر ئەمەیی که کوردی حەقی مەشروع و لیسانی میلیمانە، لە نەتیجەیی فەلاکەت و مسیبهتی گەورە گەورەدا نائیلی بوین و، بە قەراری لایەتەزەلزەلی جەمعیەتیکی وە کو عیسبەتول ئومەم پیمان بەخشراوە، ئەمڕۆ هەموو میلهتی موقەدیمی خۆبندن و تەحسلیان بە لیسانی مادەرزادی خۆیان دائەمەزرینن. حەتا بو تەئمینی ئەم مەقسەدە حکومەتی مەتبوعەیی عادلەیی عیراقیش لە کەرکوک دا بە تورکی موساعەدەیی تەدریساتی لوتف کردووە، زیرا لە لایەنی هەموو ئەسحابی عەقلى سەلیم و شارەزایانی ئوسولی فەنی تەعلیم و تەدریس موسەدەقە، که تەحسلی ئیبتدائی بە لیسانی میلی ئەو تەلەبانە بکری چاکتر و شایانی ئیستیفادەترە، لەمەیی که بە زبانی بیگانه بکری.

"ساینەن، لە ئەلویەیی شیمالیەدا، لە سەر بە کوردی تەدریسات، موجیبی تەنقید مەعاریف نیه، لە پێش هەموو شتیک دا دانیشتوانی ئەلویەیی شیمالیە بە ئەکسەر یەت کورده و، ئەمەیش لە دوای تەدقیقات و وردبونهوهییکی ئاشکراییدا غەیر قاییلی ئینکار ساییت بوە، لە بەر ئەمە شایانی تەنقید مەعاریف نیه بە کورد خولقاو بونمانە و، ئەو کەسەیی که ئەم حەقی پی بەخشین.

"سالیسەن، قوتابیە کائمان زۆر چاک ئەتوانن بە کوردی قسە بکەن. ئەگەر نەیکەن ئەبی چۆن کوردیک بن؟ وە لە بەر ئەمەیی یەکی لە مەوادیی پرۆگرامی تەدریسات زبانی عەرەبیە هیچ شوبهەیی نیه عەرەبییش ئەزانن. بینائەن عەلەیی جەنابی داود حەیدەری بەگ هەر وە کو موخالیفی رەفیقە کانی بو، بەیانەتە کەیشی خیلافی حەقیقەت و واقع بو.

"جەن جایی ئەئەسوفە مەبعوسیک که بو تەئمین و ئامال و مەقاسیدی کۆمەلێک رەوانە کرابی و لەو مەوقیەدا حەقی تەکەلومی بە سایەیی ئەوانە دەست کەوتی، کەچی بیلعە کس زەر بە لە بناغەیی ئەمەلی میلهت بدا و بیهوی بیروختنی و، لە حەقیکەت کە بە هەزار کۆیرە وەری و

فەلاکت دەستپرسی بوین، مەحرومان بکات. ئەگەر لە مەجلیس دا مەقسەد
 لە موعارەزە و موناڵەشە، جەلبی زەرەر و روخاندنی ئەساساتی میلیهێ خۆمان
 بێ، وەکو مەبعوسەکانی ئێمە ئیختیاری سکوت و ئیعلانی بێ تەرەفی کردن، بە
 لامهوه گەلی چاکتر و موسیبتەرە. "لژیان، ژ ٦٨ ی ٣١ ی مایسی ١٩٢٧
 لە ژماره‌ی دواتری دا دیسان ژیان هاتۆتەوه سەر باسی ئەم مەسه‌له‌یه
 و نویسیوتی:

"دائیر بە قسه‌کانی داود حەیدەری بەگ

"موقابیل بە قسه‌کانی مەبعوسی ههولێر جەنابی داود حەیدەری بەگ
 که لە مەجلیسی نواب لە موناڵەشە میزانیه‌ی مەعاریف دا لە عەله‌یه‌ی
 تەعلیمی کوردی دەرمانی کرد بو ژیان وه‌زیفه‌ی مەودوعه‌ی خۆی بە جی
 هینا. لە گەل ئەمەیش دا سورەتی تەلغرافی که بە ئیمزای چەند زاتیک لە
 ره‌واندزه‌وه بو‌مان هاتوه و لە ئەساس دا یه‌کسەر بو موما ئیله‌یه‌ی داود
 حەیدەری بەگ لی دراوه، لە پاش خستنه سەر کوردی تەلغرافی مەزکور بە
 که‌مالی ئیفتیخاره‌وه دەرچ و نەشر ئەکەین:

"لە مەجلیسی نواب دا بو داود حەیدەری

"لە ئەسنای موزاکەرە میزانیه‌ی مەعاریف دا لە عەله‌یه‌ی تەعلیمی
 کوردی موناڵەشە که‌تان لە غەزه‌تەدا خویندرايه‌وه، حیره‌تمان کرد، ئیوه که
 ئاگاداری ئیحتیاجاتی مەملەکت و ئاره‌زوی میله‌ت نین، رجا ئەکەین بەم
 نه‌وعه‌ جه‌سارەت مەنوین.

ره‌ئێسی به‌له‌دیە، محەمەد علی. ره‌ئێسی دەرگه‌له، محەمەد ئەمین.
 ره‌ئێسی بالەک، شیخ محەمەد. ئەعزای ئیداره، مسته‌فا محەمەد س‌ال‌ح
 ئەفەندی. ره‌ئێسی زراری، ئەسەد. "لژیان، ژ ١٦٩

داود حەیدەری کورێ ئیبراهیم حەیدەری بو. لە ئەسته‌مول ح‌ق‌وقی
 خویند بو، لە وه‌زاره‌ته‌که‌ی توفیق سویدی دا (١٩٢٩) بو به‌ وه‌زیری داد.

٤.٢. ته جنیدی ئیجباری

دوای تهواو بونی جهنگ گهلی بریتانی داوای گیرانهوهی کوره کانی و، داوای که مکردنهوهی باری گرانی باجی سهردمی جهنگی نه کرد. مهسرهفی هیزه کانی بریتانیا له عیراق دا، که له پارهی باجدهری بریتانی نه درا، بهمجوره بو:

١٩٢٠	١٩٢١	٣٢,٠٠٠,٠٠٠	پاوهنی ستهرلینی
١٩٢١	١٩٢٢	٢٣,٣٥٥,٩٥٠	پاوهنی ستهرلینی
١٩٢٢	١٩٢٣	٧,٨٠٧,٣٨٤	پاوهنی ستهرلینی
١٩٢٣	١٩٢٤	٥,٧٤٠,٣٥٨	پاوهنی ستهرلینی
١٩٢٤	١٩٢٥	٤,٤٧٩,٧٥٤	پاوهنی ستهرلینی
١٩٢٥	١٩٢٦	٤,١١٨,٤٠٠	پاوهنی ستهرلینی

بروانه: عبدالله فهد النفیسی: دور الشیعة فی تطور العراق السیاسی

الحدیث، دار النهار للنشر، بیروت، ١٩٧٣. ص ١١٧٢

یهکی لهو مهسهلانهی له کونفره نسی قاهیره دا باسی لی کرا، که مکردنهوهی خهرجی بریتانیا بو له عیراق. بو نهوهی خهرجی کهم بکاتهوه نه بو هیزه کانی کهم بکاتهوه، بو نهوهیش که هیزه کانی کهم بکاتهوه، بی نهوهی ناوچه کهی له دەس دهر بچی، نه بو هیزیکه خوجییی له باتیان پیک بهینی. له کونفره نسی قاهیره دا که جهعفر عهسکه ری وهزیری جهنگی حکومهتی تازمدامه زراوی عیراق نامادهی بو، بریار درا جهیشی عیراقی دروست بکری بو نهوهی جیکه هیزه کانی بریتانیا بگریتهوه بو پاراستنی عیراق، به تایهتی بو پاراستنی ئاسایشی ناوخی.

نهتهوه په رسته کانی عهرمب نه ههواله یان به خوشیه کی بی نه دازه وه وهر گرت و، دوای گه رانهوهی جهعفر عهسکه ری له قاهیره بو بهغداد،

كهوتنه دانانى رېوشوونى دامهزراندنى جهيشى عيراقى. ژماره يهك له
 ئهفسه رانى ده رچوى ئاكاديميه جهنگيه كانى توركيابان كوكردهوه، له ناو
 ئهوانه دا چهند ئهفسه ريكى كورديشيان تىدا بو. يه كه م يه كهى جهنگى بان به
 ناوى افهوجى ئيمام موساى كازما هوه دروست كرد و، يه كه م اعمه لياتى
 عهسكه رى ييشيان په لاماردانى سلېمانى بو.

هه ر له سه ره تاوه مشتومر، ده ربارهى جوړى دروستكردنى جهيشى
 عيراقى، له نيوان دو بوچونى جياوازدا دهستى پى كرد. بوچونيكيان كه ببرى
 نه ته وه په رسته كانى عه ره بى ئه نوانده وه داواى دروستكردنى جهيشيان ئه كرد
 له سه ر بنچينهى اته جنيدى ئيجبارى و، بوچونيكى تر كه به زوړى ببرى
 سه رانى خيگه كانى ئه نوانده وه دژى ته جنيدى ئيجبارى و لايه نگرى پيكه ينانى
 جهيش بون له سه ر بنچينهى اته ته وع. كار به ده ستانى برى تانى پشتيوانى بان له
 بوچونى دوهم ئه كرد. ئه م كيشه يه چوه ناو مه جليسه وه. زوړ جار پرؤژه
 قانونه كهى ئه هينرايه مه جليسه وه بان دوا ئه خرا، بان دهنگى ته واوى
 وه رنه ئه گرت. تا سه ره نجام ته جنيدى ئيجبارى له عيراق دا بو به قانون.

مه بعوسه كانى كورد، هه ميشه دهنگيان بو ئه و بوچوانه داوه كه
 ئينگليزى له پشت بوه، له بهر ئه وه له و قوناغدا، چ به دهنگدان له مه جليس
 دا و چ به نوسين له روژنامه دا، دژى ته جنيدى ئيجبارى راوه ستاون. (ژيان)
 يش داكوكى له هه مان هه لويس ت كردوه. له سه روتاريكى دا به ناو نيشانى
 اته جنيدى ئيجبارى و مه ندوبى هه ولىرا نوسيوونى:

"له م چهنده نا له روژنامه يه كى (به غداد تايمس) دا مهقاله يهك له
 خسوس ته جنيدى ئيجبارى يه وه به ئيمزاي مه بعوسيكى موقته ديرى كورد
 نوسرا بو خو يندمانه وه و، له عه ينى زه مانا به عزي رمديه ي پر هه يه جاني
 غه زه تهى العراق و العالم العربى يشمان دى.

له بهر ئه‌وه مه‌سه‌له‌ی ته‌جیندی ئیجباری عاده‌ته‌ن قه‌زه‌یه‌کی
 چه‌یا‌تیه‌یه‌ بۆ عه‌ناسیری موته‌حیده‌ی عیراق و بیلخاسه‌ له‌م وه‌قته‌دا که له‌م
 خسوسه‌وه‌ له‌ له‌نده‌ن مفاوه‌زه‌ جه‌ره‌یان ئه‌کات. به‌ لازمان زانی ئیمه‌یش
 له‌م جیه‌ته‌وه‌ فکری خۆمان به‌یان بکه‌ین. موچه‌پریری العیراق له‌ رده‌یه‌که‌یدا
 ئه‌لی مه‌بعوسیک ناتوانی فکریکی زاتی خۆی به‌ غایه‌یه‌کی میلی نیشان بدا،
 فه‌قته‌ موچه‌پریر ئه‌گه‌ر نه‌ختی زیاتر مه‌عنای که‌لیمه‌ی (نائیب و مومه‌سیلی) ی
 لیک بدایه‌وه‌، تی ئه‌گه‌یشته‌ که‌ هه‌ر قسه‌یه‌ک له‌ ده‌می مه‌ندوبیک بیته
 ده‌روه‌ عه‌کسی سه‌دای خیتابی ۲۰ هه‌زار شه‌خسه‌ که‌ موقه‌ده‌رات و
 موقه‌ره‌راتی حال و ئیستیقبالی خۆیانیان ته‌سلیم کردوه‌. جده‌ن شایانی
 ئیستیغرابه‌ که‌ مه‌بعوسیک بتوانی به‌ ناوی وه‌کاله‌تی میلیه‌وه‌ له‌ مه‌جلیسا ره‌فز
 وه‌ یا ته‌سدیقی هه‌مو نه‌وعه‌ قه‌وانین و نیزاماتی بکا، فه‌قته‌ نه‌توانی فکریکی
 خۆی که‌ خۆلاسه‌ی ئه‌فکاری عمومیه‌ی موه‌کیله‌کانیتی، به‌ غه‌زه‌ته‌ نه‌شری بکا.
 "له‌ حالیکه‌ مه‌بعوسیک له‌ مه‌سه‌له‌یه‌کی وا موهیم دا سه‌لاحیه‌تداری
 به‌یانی ره‌ئی میله‌ته‌که‌ی نه‌بی، عه‌جه‌با غه‌زه‌ته‌یه‌ک بۆ نه‌شری ئه‌فکاری زاتی
 خۆی چ سه‌لاحیه‌تیک ئه‌بینی و، عه‌کسی ئه‌م فکری مه‌ندوبه‌ی له‌ چیه‌وه‌ ده‌رک
 کرد و حوکمی پی ئه‌کات. ساحیبی ئه‌م ره‌دییه‌یانه‌ لازمه‌ بزانی که‌ مه‌بعوسیک
 شاره‌زا و تیگه‌یشته‌و زینفوزی وه‌ک ره‌واندزی تا‌کو به‌ ته‌واوی مه‌زه‌رته‌ وه‌
 یا مه‌نفه‌عه‌تی ته‌نبیقی ته‌جیندی ئیجباری محاکمه‌ و له‌م خسوسه‌وه‌ ئه‌فکار و
 ئارا و قاییلیه‌تی میله‌ته‌که‌ی خۆی ته‌حلیل نه‌کردبی سه‌ره‌خۆ قسه‌ی وا ناکات.
 وه‌ک له‌ سه‌روه‌ و تمان فکری ره‌واندزی خۆلاسه‌ی فکری ئارای عمومیه‌ی
 میله‌تی کورده‌.

"وه ئه‌م فکر و قه‌راری میله‌تی کورده‌ و ئه‌م ناییبه‌مان هه‌ر بۆ ئه‌مه
 نیه‌ که‌ بی لیکدانه‌وه‌ فکریک وه‌ یا ریگایه‌کی موخاله‌فه‌ت بگری و زدایه‌تیه‌ک

تەعقیب بکات، بەلکو ئەزانێ که له تەتبیقی ئەمەدا وەکو مەنفعەتییکی نابێ، ییلعه کس زەرەریکی زۆری ئەبێ بۆ میلەت و وەتەنە کە.

"ئەگەر بە تەواوی ئەم مەسەلە یە محاکەمە بکەین و ابزانم کەس نیە حالی حازر تەتبیقی ئەم قانونە موهمیمە بە چاک بزانی. چونکە تەبیعی و اسیتەیی تەتبیقی تەجنیدی ئیجباری بۆ ئەو یە کە میلەتە کە فیری خەدەمات و وەزائیفی عەسکەریە بکات، کە له حالیکێ تەعەرۆز و هجوما وەتەنە کە ی له ئیستیلای ئەجانیب و دوشمن محافەزە بکات و بپاریزی، فەقەت محافەزە ی وەتەن بە خۆشەوێستنه و ئەبێ، وەتەن خۆشەوێستنیش بە نێسبەت میلەتە کە وە له گەل عەقل و عیلاما مەبسو تەن مۆتەناسیبه.

"میلەتیک هەتا عەقل و سهویە ی بە دەرەجە یە ک نەگە یشتی که پی ی بییژی تە کامولی کردوه ئەم فکەرە عالیە ی نابێ.

"هەرچەند ناتوانم بلیم میلەتی عیراق هەمو ی جاھیل و ئەم فکەرە عالیە ی نیە، فەقەت ئەتوانم بلیم بە ئەکسەر یەت و حەتا قیسیمکی زۆری هیشتا کۆچەرە، بۆنی مەدەنیەتی نە کردوه، عادەتەن له وەزعیەتی دنیا بی خەبەرە و هیشتا چونکە هیچ مەکتە بیکی نە دیوہ له عیلم و مەعریفەت بی بەرە ماوہ تەوہ، حاسلی وەحشیه. له بەر ئەمە لەمانە هیچ ئومید ناکری که ئەم فکەرە عالیە یان هەبێ و وەتەنە کە یان خۆش بو ی.

.....

"له بەر ئەوہ هەتا ئەم عەشائیرانە مان و جاھیلە کانمان له نوری مەعاریف بەرە مەند ئەبن و حسی عالی محافەزە ی وەتەن پەیدا ئەکەن و بە واجیبی ئەزانن و تەعەرۆزی وەتەنە کە یان بە تەعەرۆزی ناموسیان ئەزانن، باش نیە ئەم قانونە تەتبیق بکری و ئەم فکەرە بیئیری تە حەیزی فیعلەوہ، چونکە وەکو وتمان غەبری ئەمە ئیستیفادە ی لی ناکری و ئەبێ بە واسیتە ی

رهنجێدهی دلی ئەم نەوعه ئینسانانەمان و ئەشبی بە سەبەبی ئیختیلافاتی ئەهالی، ئیستا بۆ ئیمه لازمه له پێش ئەمه‌دا سه‌عی بکه‌ین که ته‌دریجه‌ن به‌ قه‌ده‌ر قوه‌ت و ئیقنیداری حکومه‌ته‌که‌مان عمومی میله‌ته‌که‌مان ئینتیسابی مه‌عاریف بکات، جاهیلی نهمیئته‌وه، غه‌یری ئەمه‌یش هه‌ول بده‌ین بۆ ئیکمالی ئەو هه‌مو نه‌واقیسانه‌مان که له ئیقتیسادیات، تیجاره‌ت، زه‌راعه‌ت و مه‌عاریف... دا هه‌مانه‌.

"ئه‌وسا که میله‌ته‌که‌مان پێش که‌وت و حسی محافه‌زه‌ی وه‌ته‌نی په‌یدا کرد و ته‌عشوقی به‌ وه‌ته‌نه‌که‌یه‌وه کرد ته‌تبیقی ئەم قانونه‌ لازمه و به‌لکه‌ واجیبه‌.

"حه‌تا ئەمه‌یش ده‌لیله حکومه‌تی ئێرانی دراهوسیمان که هه‌مو ئەیزانین حکومه‌تیکی چه‌ند کۆنه و به‌ نه‌واوی موسته‌قه‌یله فه‌قه‌ت چونکه هێشتا میله‌ته‌که‌ی ئەکسه‌ریه‌تی جاهیله له دوا‌ی ئەوه‌یش که قانونی موکه‌له‌فیه‌تی عه‌سکه‌ریه‌ی له مه‌جلیسی مه‌بعوسانیا ته‌سدیق کرا هێشتا ناتوانی ته‌تبیقی بکات.

"که‌واته‌ له جیاتی ته‌جنیدی ئیجباری ئەگه‌ر ته‌تبیقی قانونی ته‌دریساتی ئیجباری، هه‌چ نه‌بی قیسمی ئیبتیدائی بکری باشتره و نه‌فی زیاتر ئەبینن. "ا‌زبان، ژ ٩٢، ٢٩ ی تشرینی سانی ١٩٢٧

ده‌باره‌ی پیکه‌ینانی جه‌یشی عیراقی و مشتومری ته‌جنیدی ئیجباری
بروانه‌:

الدكتورة رجاء حسين حسنی الخطاب: تأسيس الجيش العراقي وتطور
دوره السياسي من ١٩٢١ - ١٩٤١، ط ٢، بغداد، ١٩٨٢.

جاریکی تریش ئەم کێشه‌یه هاتۆته‌وه کایه (١٢٨)

٥.٢. وەزارەتی تازە کوردی تی‌دا نیه

وەزارەتە کەمی سەعدون هیچ وەزیریکی کوردی تی‌دا نەبوو. ژیان له

سەر ئه‌وه به دهنگ هاتوه، له ژێر سەردیڤری (وەزارەتی تازە) دا نوسبوونی:

”ئەمسال بە نەزەری تاریخی سیاسی عیراقه‌وه سائیکی موسته‌سنا و

موهیم بو، له لایه‌که‌وه ئەعزای وەزارەتی سابقه‌ به که‌مالی گهرمی و جدیەت

خەریکی مفاومزه بون له لهن‌دن، لهم لایشه‌وه به عینی گهرمی و حەرارەت

رۆحی موعارەزه له زیاد بونا بو. له سەرئیکه‌وه فەعالیەت و موجه‌ه‌داتی

و‌فدی عیراقی ته‌قدیر ئەکرا، له تەرەفئیکی که‌وه به شیدەت ته‌نقید و

موئاخه‌زه ئەکرا. خولاسه‌ لهم بوحرانه‌دا روه‌سای سیاسەت ریگای خۆیان ون

کرد، سیاسەتی داخلیه‌یان کامیلەن وه یا ته‌قربیه‌ن له بیر چوه‌وه، نیهایەت له

هه‌واپه‌کی وا پر فەرته‌نه‌دا قایینه‌ی تازە ته‌شه‌کولی کرد.

”ئەمینم هه‌روه‌کو من، هه‌مو فەردئیکی کورد، که‌ خه‌به‌ری زانی جه‌نابی

فەخامه‌ته‌ئاب حەزرتی عەبدولموحسین بەگ ئەلسەعدون ته‌شکیلی

وەزارەت ئەکات، زۆر که‌یفخۆش بو، چونکه‌ ئەو‌هل داخکه‌ری وەزیری کورد

به‌ قایینه‌ی عیراق حەزرتی عەبدولموحسین بەگ بو. له‌ به‌ر ئه‌وه ئیمه‌ له

هه‌مو خسوسئیک و حقوقئیکه‌وه ئەمه‌لی گه‌وره‌مان به‌و زاته‌ موخته‌ره‌مه‌ هه‌یه.

غەیری ئەمه‌یش هه‌مو کەس ئەیزانی که‌ فەخامه‌تی له‌ هه‌مو کەسی زیاتر له‌

سەرامه‌دانی ئەشرافی عیراقه‌ و ئەنجه‌بی نوجه‌بای میله‌تی نه‌جیبه‌ی عه‌ره‌به‌.

ته‌بیعی زاتیکی وا نه‌حیب و داهی، هه‌مو وه‌قتئیک که‌رم و سه‌خای ئەبی و،

حه‌قیقه‌ته‌ن جوژئی ته‌ئەمولئیک له‌ لیسته‌ی وەزارەتی تازە بکری، مه‌علوم ئەبی

که‌ ئەقه‌لیاتی عیراق هه‌ر به‌که‌ له‌ صوره‌تی شه‌خسی وه‌ یا دو شه‌خسا

ته‌جه‌سومی کردوه و به‌ که‌مالی هه‌بیەت و وبقار له‌ سەر کورسی وەزارەت

دانیشه‌توه، که‌چی قه‌ومی به‌دبه‌ختی کورد به‌ نەزەر ئەم ئەقه‌لیاته‌وه

ئه‌گه‌ر موافیقی عهدل و مساوات و به پێی نفوسی مه‌وجوده‌ی حه‌ره‌که‌ت بکرایه، هه‌قی ئیشغالی ٣ کورسی‌یان ئه‌بو. مه‌عه‌له‌سه‌ف سه‌ماحه‌تی به‌خشینی کورسیه‌کیشمان له‌ گه‌ل نه‌کرا.

"ئێمه‌ قه‌ومی کورد، هه‌یج وه‌قتیک نه‌مانویستوه و نامانه‌وی حه‌ره‌که‌تیک که‌ زه‌ره‌ بۆنی ته‌فره‌قه و اجیایه‌تی تیا بی بیکه‌ین، فه‌قه‌ت ئه‌بینین ئێمه‌ موقابیل به‌ خلوس و ئیعتیما‌دمان له‌ ته‌ن‌ها کورسیه‌کی وه‌زاره‌ت مه‌حروم ئه‌بین.

"له‌ گه‌ل ئه‌مه‌یش دا که‌ ئه‌م مه‌حرومیته‌ و ئه‌م ته‌هاو‌زی حه‌قه، به‌ ئینتیزار و عهداله‌ته‌وه‌ موقابله‌ ئه‌که‌ین، که‌چی یه‌کی له‌ غه‌زه‌ته‌کانی به‌غداد به‌ سو‌ره‌تی ئیستیه‌زا ئه‌نوسی که‌ کورسیه‌کی وه‌زاره‌ت بۆ برا کورده‌کانمان هه‌لگیراوه‌ فه‌قه‌ت فه‌خامه‌تی عه‌بدولموحسین به‌گ ته‌شه‌ئومی له‌ نایه‌تی اتسعه‌ ره‌ط یفسدون فی الارض کردوه و نایه‌وی وه‌زاره‌تی نۆیه‌م بدا به‌ کس وه‌ یا به‌ ته‌عبیره‌ ئه‌سه‌حه‌که‌ی بیدا به‌ کورد، نه‌کو ئیفسادی ئه‌رزوی عیراق بکه‌ن.

"سو‌بجانه‌لاً ئه‌وه‌له‌ن، زاتیکي نه‌جیب و قه‌دردان و تیگه‌یشتوی وه‌کو فه‌خامه‌تی موحسین به‌گ هه‌یج وه‌قتیک فکریکی وای نه‌کردوه و نایکات. سانیه‌ن، تیغلی مه‌شروویه‌تی عیراق هه‌تا ئیستا ٥ باوک وو یا ٥ وه‌زاره‌تی دی، له‌مانه‌ ته‌ن‌ها دوانی ئه‌خیر کورسیه‌کی کوردی تی‌دا بو، نازانم کام یه‌ک له‌م پینچه‌ به‌ سه‌میه‌ت و جدیه‌تیکي وه‌ته‌ن‌په‌روه‌رانه‌ بۆ مه‌نافیعی مو‌لک و میله‌ت تی‌ هه‌لچون و چ خدمه‌تیکي موهیمیان بۆ ئومه‌ته‌که‌یان و، چ ئه‌سه‌ریکی ته‌ره‌قی سیاسی، ئیجتیماعی، ئیقتیسادییان پیشان دا و موفسیدی نۆهه‌م لۆی تیک دان؟ یاخود ئه‌بی ره‌شیی شه‌خسیک به‌رامبه‌ر به‌ ره‌شیی و ناقدومی هه‌شت کس چ ئه‌سیریکي بی‌ که‌ ئیفسادی ئه‌رزوی عیراق بکات؟

"ئیمه به ناوی سهلامهتی وهتههوه ئارهزومان وابو که ههمو
عهناسیری موختهلیفهی عیراق دهست بدنه بهک و موهلیق بن و ریگی
نهشر و دهرکهوتنی بهعزی قسه و نوسین نهدری، که بیی به سهبهبی
تهفرهقه و برودهتی بهینی کورد و عهرهه.

"وه دیسان به ناوی عهدل و مساواتهوه ئارهزومان نهکرد که رهئیس
وزهرای تازه له تهشکیلی قابینهکهیدا قهومی کورد به نهکسهریهتی
موهیمهیهوه له بیر نهچوایهوه و به سهخا و کهرمیکی سهعدونیهوه نهویش
وهکو نهقهلیاتهکانی تر ناایی دو وه یا کورسیهک بگردایه. "لژیان، ژ ۱۰۲

۴. ههسهنگاندنی کاری مهبعوسهکانی کورد

"به مونسهههتی حلولی ئیجتیماعی میلیهوه بو مهندوبه
موختهرهمهکانمان

"نائیب و واجیباتی

"ئوصولی نیابهت ئوصولیکی دیموقراسیه. نهمرؤ دهرهجهی نههمیهت و
لزومی وهک (موتاعههههه) بهکی لی هاتوه و لیدوانی زائیده. نهساسی
مهوزوعی ئیمه تهذقیق و تهحقیقی نهه ئوصولی موهیمههی حهپاتیه نیه، چونکه
تهقربهن له نهواخیری عهسری ههژدهمهوه ههتا ئیستا، عولهما، تیگهیشتوانی
عهرب و شهرب خهریکی تهشریحی نهه مهستهلهیهن. باوهه ناکهه کهس مایی
ئینکاری چاکی نهه ئوصولی ئیدارههی حکومهته بکلت.

"نهوی ئیمه کردومانه به سهه لهوحهی مهقال: وهزیفه و واجیباتی
وهکلهی ئومهته. لاههلهتهعین ههر ئوصولیک وهلهو حائیزی ههمو نهوعه
نهوصافیکی نافع بی، به شهرتی حوسنی ئیداره و ئیستیمال نهکری،
فائیدهیهکی مهتلوبههی لی ئستیحصال ناکری. بینانهن عهلهیهی نهه ئوصولی

جینگەى نەفە زەرەر ئەبەخەشى.

له پاش ئەم موقەدیمەیه بێنەوه سەر رۆحى مەسئەله، ئیوه ئەى

حەزەراتى وه کیلانى ئومەتى بێچارەى کورد، ئەم خیتابەمان له گەل ئیوهیه.

ئەبى بزائن که هەمو قەوانین و نيزاماتى حکومەت تا ئیوه تەسدىقى نەکەن

ناکرى، وه لەم خوسوسەوه مەسئول، ئەم مەجلیسەى ئیوهیهیه، ئەم مەجلیسە

به جارى تەمسىلى مېلەتى عىراق و فەردەن فەردەن هەر ئەعزابەکیشى

تەمسىلى مېلەتەکەى خۆى ئەکات، کولى مەندوییک له تەرف ۲۵ هەزار

کەسەوه تەوکیل کراوه وحقوقى ئەم ۲۵ هەزار کەسە تەودىعى ئۆبالی ئەو

کراوه، ئەو کورسیهى که له مەجلیسا ئیشغالى ئەکەن شەرەفیکى ۲۵ هەزار

کەسى ههیه و ئەبى بزائن که دائىمەن هەر یەکیک له ئیوه ۵۰ هەزار چاو

چاوهروانى خزمەت و فەعالیەتى لى ئەکات.

ئەمە ۳ دەورەى ئیجتیماعیەى موهیمی نیاپیه تان تى پەران کەچى

هیشتا مېلەت له ئیوه به تەواوى سەعیەک و فەعالیەتیکى نەدى. تەبیعی له

حەزەراتى ئیوه بەعزیکتان چاوتان پى کەوتوه وه یا بیستوتانە که ئەلویەکانى

جنوب ئەمرو له خسوس هەمو شتیکەوه تەکامولى کردوه هەمو

مالهزەمەیه کی بو ئیحزار و هەمو ئیحتیاجاتیکى دەفە کراوه، تەبیعی لیوائەکانى

خۆیشتان دیوه. لازمه موقایەسەى بکەن. عەجەبا ئەسبابى ئەم هەمو

نوقسانیه تە و دواکەوتنەمان نازانن، تەبیعی ئەیزانن که مەندوبەکانى ئەوان

له داخلى حدود و سەلاحیەتى خۆيانا هەمو نەوعە تەشەبوساتیکیان کردوه.

واجیباتى مەودوعەى خۆیان به جى هیناوه و بو مېلەتەکەیان تى کۆشاوان. هەتا

بەم نەوعە مېلەتەکەیان مەمنون و خۆشیان لای ئەوان خۆشەویست کردوه.

"ئەبىنن كە ئەكسەر لە نوابەكانى جنوب بۆ فەحس و تەدقیقى ئىحتىجاتى ئىقتىسادى، عىلمى، سىجى ئەسورپنەوه و ھەتا خارىجى مەنتىقەى ئىنتىخاىبەيان ئەگەرپن، لە زەرورەت و لەوازیماى مېلەت تى ئەگەن، بۆ پىكپنننى ئەمانە ئىرشاد و تەوسىيەى حكومەت ئەكەن و، بەو نەوعە واجىباتى موقەدەسەى خۇيان ئیفا ئەكەن. كەچى ھىشتا زۆر لە ئیوہ ئەمەندە مەراقى نەكردوہ كە لە داخلى مەنتىقەى ئىنتىخاىبەكەى خۇیا گەشتوگوزارى بكات، ئىحتىجاتى زەرورەتى مېلەتەكە تەدقیق و بۆ ئىكمالى نەواقىسى تەشەبوسىك بكات.

"وەقتى بى لىكدانەوه كە دەستى تەسوپتیاى بۆ قانونى لرهسمى فەواكپە و ئەسمارا ھەلپرى ئەبواىە بتانزانایە كە فەرمانى ئىفلاسى و مەحوبنەوهى مېلەتىك ئىمزا ئەكەن.

"لازم ئەكات ھەزەراتى ئیوہش، عمومى مەندوبەكانى كورد: لە زەمانى عوتلەدا گەشتوگوزارى عمومى ئەرازى لىوا، قەزا، ناچىە، ھەتا دىپاتەكانى مەنتىقەكەتان و مەنتىقەى یەكترى بفرمون و، لە رۆجى ئىحتىجاتى مېلەتەكە تى بگەن و ھەموتان دائىمەن موشەفیق عەبىنى وەكو رۆجىكى جىسمىك ھەرەكەت بگەن، ئەم نەواقىساتانە و ئىحتىجاتى مېلەتەكە ئەبىنن ئىرشاد و تەوسىيەى حكومەتى بگەن و ئەگەر وا بەو نەوعە ئىتفاق و شارەزای مەناتىقى یەكترى بىن ئەتوانن دائىمەن لە مەجلىسا كىتلە و پارتىەكى موھىم و بە قومەت تەشكىل و ئىحتىجاتى مېلەتەكە بە ئەكسەرىەت بە حكومەتى ئىكمال بگەن. وە مېلەتەكە لە زەرەر و زیان محافەزە و وىقاىە بفرمون، ئەوسا مېلەت بە كەمالى جەدیەتەوه فەختران پىوہ ئەكات و بە موقەدەستان ئەزانى.

"ئیتەر رجا ئەكەین کارێکی وا بکەن کە بۆ ئیتێخباتێکی کە بە شەرەفەو ئومێدی تەوکیل کردنتان لە میلەتە کە بکەن. ئیتەر ئیتێزاری فەعالیەت و مەساعی مەشکورەتان ئەکەین." (ژیان، ژ ۸۷، ۲۵ ی تشرینی ئەوەلی ۱۹۲۷)

پێ ئەچێ ئەم وتارە نائیبە کوردەکانی تورە کردبێ بۆیە لە ۹۶ دا لە ژێر سەرناوی اتەلەبی عەفوا دا وتاریکی تری نوسیوه. وتارە کە گۆیا داوای لێ بوردن لە نائیبەکان ئەکا، بەلام وەکو لە ناوهرۆکی وتارە کەدا دەرئەکەوی، تەنیا باسی ئەمین زەکیی بە چاکە کردوه و داوای لیبوردنی بە تەنیا لەو کردوه، بە چەشنیکی ناراستەوخۆ رەخنە و گلەییەکانی خۆی لە نائیبەکانی تر دوبارە کردۆتەوه. نوسیویتی:

"لە غەزەتەي ژمارە ۸۷ و ۲۵ ی تشرینی ئەوەلی ۹۲۷ دا بە مونسەبەتی کۆبونەوهی مەجلیسی مەبعوسانەوه لە خسوس نائیبە موختەرەمە کانمانەوه مەقالە بە کمان نوسی بو، وەکو زانیومانە ئەم مەقالە بە بوە بە سەبەبی دڤگیری قیسمیک لە مەندوبە کانمان.

"ئیمە هەمو وەقتیک ئەم زاتانە موقەدەس و، عادەتەن چونکە وەکیلمانن بە گەرەوی خۆمان و، بە موختەرەم و عالی هەمو قەومە کەمانی ئەزانین.

"مەعلومی هەمو شەخسیکە ئەمرۆ میلەتی کورد لە هەمو قەومیک باخسوس لە دراوسێکانمان زیاتر دواکەوتوه و ئەمرۆش عەسری تەرەقی و هەوڵدان و پێشکەوتنە. میلەتیکی دواکەوتو تەبیعی ناژی و ئەکەر هەروا بمینیتەوه حەقی ژیان و حەتا نان خواردنی نابێ و بە بەشەر نانسری. لە بەر ئەوه ئیمەش مەجبور بوین بۆ خاتری تەلافی مافات بکەین و هەر بەم نەوعە

نهمینینهوه وه کیله موختره مه کانمان ته شویق بکهین که له خهلقی که زیاتر سهعیان بو بفرمون، که خیراتر بو ساحهی مهده نیهت ههنگاو بهاوین.

"ئیمه قهت ئینکاری سهعی و فیداکاری ئهم زاتانه ناکهین و مه ندوب و وهزیریکی وه کو مه عالی ئهمین زه کی به گ که عیلم و عیرفان و فهزیهلی له ئهمرۆ فهوقی هه مو که سیکه و به ئومیدی خدمهتی وه تهن و میله ته که ی له دیاریکی دوره وه ته یی مه سافهی کرد له حالیکی وا موهم دا که میله ت زۆر لزومی به زات و شه خسی وا فه عال بو ته شریفی هینایه وه و، له وسایشه وه هه مو ئانیک به هه مو قوه تیه وه بو ته رقی و پیکهینانی هه مو ماله زمه یه ک و نوقسانیه تی میله ته که هه ول و ته قه لای دا و، ئهمرۆ که هه مو ئه بیینین زۆر نوقسانیه تی بو ئیکمال کردین. که دائیمهن له پیش چاوی میله ته و له فکر ناچیته وه. عه جه با چون ئه بی له عه له یی ببین. حاشا ئیمه قهت جه ساره تی وا ناکهین زاتی عالی و شه خسی وا موقه دهس دائیمهن ته قدير و ته قديس و ئیله ل ئه بهد ته مه نای موه فه قیه ت و ته شه کوری خدمه ماتی مه شکوره ی ئه که یین.

"ئیسیتیرحام ئه که یین که به نه زهریکی خراب ته ماشای مه قاله که نه فرمون، چونکه له غه بیری ئه وه که زیاتر بو هه ولدانی ئیکمالی نوقسانیه تی میله ته که نه بی ته شویقیان بکهین هه چی تر نالیین و، هه یج حه قیکمان نه بیلیین و، دائیما ته مه نای موه فه قیه تیان ئه که یین. هه ر بزین."

مه جلیسی نوآب

(دهورهی دوهم)

۱۹۱ ی ئایاری ۱۹۲۸ ۱ ی تموزی ۱۹۳۰

دهورهی ئینتیخابی دوهم

۱. وتارمکانی ژیان

"قسهی حق وهلهو رهقیش بی نابی کهس بی ناخوش بی
"وهکو تماشنا ئەکهه و ئەیینم، له سلیمانی و له خاریج، زۆر کهس و
ئهنواعی ئینسان خۆی حازر کردوه و تەشەبوسات ئەکهه بۆ ئەوه که بین به
مهبعوس.

"ئهم زهوتانهش قیسمیکیان به بی مهستولیهت موقابیل به میلهت خوا
کردونی به مهبعوس و به قهد مهبعوسی که بۆ میلهتی خۆی سهرقی حمیهت
و غیرهتی کرد بی، حورمهت و شهرهف و ئەملاک و سهروهتیان ههیه و، له
نهزهه عموم دا زۆر به ئیعتیبار و نفوزن، لاکین مهعهلئهسهف چوتکی
لهمهوپیش تهحسیلی مهکتبه لهم مهحیتهدا موهیم و مهتلهب نهبوه،
باخسوس بۆ پیاویک که ساحیبی سهروهت و ئەمهلاک بوبی، دلی نههاتوه
ئهولاد له خۆی دور بخاتهوه و بینیرتته مهکتبه و زیاتر مهغرور به سهروهت
و ئەملاک و ئیعتیباری ئەولادی له تهحسیلی مهکتبه و مهکاتیبی عالی مهحروم
کردوه و به سایهی شهرهف و ئەملاکیانهوه به حورمهت ژیاون و، ئیستایش
له نهزهه ئەهالیدا ئەو شهرهف و حورمهته باقیه، فهقهت چوتکه له مهکاتیبی
عالیدا تهحسیلیان نیه ئەم وهزیفه موهیمهیان پی ناگری، ههر نیا مهحجوب
ئهن، چوتکه ئەمرۆ وهزیفه نیه که له وهزیفهی مهبعوسی موهیمتر بی وهکو
وهزیفهی تر نیه ههر موقابیل به شهخسیک مهحجوب بی. مهحجوبی

مهبعوسی موقابیل به میله تیکه. مهبعوسی موقته دیر و زبان زان و عالم و ساحیب و بجدان و به حمیهت بی، میله تیک بهرز ئەکاتهوه و ولایتیک مهعمور و ئاوهدان ئەکات. خوانه کرده عهکسی ئەمه بی، میله تیک دوا ئەخات و ولایتیک و یران ئەکات و خوشی رهزیل و بی حورمهت ئەبی.

"کهوابو یهکی له ههمو خسوسیکهوه خۆی لایق نه بینێ و نهزانی لهم وهزیغه یه دا مهحجوب نابی، نابی و حه یغه ته شه بوس بهم وهزیغه یه بکات و ئۆبالی میله تیک بخانه ئەستۆی خۆی و ئیعتیباری خۆی لای میله ته که مهحو بکاتهوه. بهعزیک تر هه ن که خۆشیا ن ئەیزانن ئەم وهزیغه یه یان پی ئیفا ناکری و ناشین به مهبعوس کهچی مه نغه عه تی زانی سه و قیا ن ئەکات ته شه بوس بۆ ئەم باره قورسه بکه ن. ئەمانه ش دو که لیمه خۆیندنی ئیبتیدائی وه یاخود چه ن روژیک له مه ئموریه ت دا موسته خده م بون، چوار که لیمه فیر بون سه و قی ئەم ته شه بوسه ی کردون. مهبعوسی هه ر ته نها به خۆیند و خۆینده واریش ته و او نابی، نابی له بهر بی مه ئموریه تی و یاخود بۆ ته ره قی مه ئموریه ت ته شه بوس بکات، مهبعوس ئەبی میله ته ره وهر بی، ساحیب ئەخلاق، و بجدان و رهحم بی، عالم و زبان زان بی، مه و قیعی ئیجتیماعی لای میله ته که ی بی، مه نعه ته ره رس ت نه بی، له ئیحتیاجاتی میله ت چاو نه پۆشی، به سه بات بی، رۆحی خۆی فیدای مه نعه تی میله ت بکات و بتوانی موجدله له گه ل ئەو ته حسیلدیدانه بکات که له و مه جلیسه دا موجدله و سه عی بۆ وه ته نی خۆیا ن ئەکه ن، چونکه هه مو ئەیزانین له و مه جلیسه دا حه یات و مه مات به ش ئەکری. هه ر میله تیک مهبعوسی چاکی بیی بهر حه یات ئەبی، عه کسی چاک بی مردن به شیئی.

"ئهمجا کهوا بو حه یغه گوهر دۆراندن، رجا ئەکه م له سه ر ئیوه فه رزه به م نفوز و حورمه ته وه سه عی بکه ن و ته نویری ئیمه مانان بکه ن تا به عموم

پیاوی لایق، تەجرەبەدیده و ئەربابی خۆی بدۆزینەوه که ئەم بارە گرانە بدەین بە سەریانا. ئەم قسانەم بە بێ ئەدەبی عەد مەکەن وەلا کەسم نیە چاوی لە مەبعوسی بێ و خۆیشم لە ئیوە نالایەقتر! حەقیبزی قسەرەق" (ژیان، ژ ۱-۱، ۹ ی شوباتی ۱۹۲۸)

"خیتاییکە موقاییل بە هەموو میلەتی کورد

"ئێوە هەموو ئەیزانن بە بێ قەراری عیسیبەتول ئومەم ئەمرۆ ئیمە لە گەل حکومەتی عیراقا ئەژین و هەموو موقەدەرەتیکمان لە گەل ئەوانایە. لە هەموو شتیک زیاتر سەبەب و ئالەتی تەرەقی و تەعالی میلەتیک قەوانین و نیزاماتی حکومەتەکەیه، یەعنی تەرەقی میلەتیک لە گەل قەوانینی حکومەتەکەیا مەبسوتمن مۆتەناسیبە، باش بێ ئەبێ بە واسیتەتی تەرەقی میلەتەکە، خراب بێ میلەتەکە دوا ئەخات و مەحوی ئەکاتەوه. وە هەموویش ئەیزانین ئەم قەوانین و نیزاماتە هەمووی بۆ تەدقیق و ئیسلاح و تەسدیقی تەودیی مەجلیسی مەبعوسان ئەکری. تەبیعی ئەوسا هەموو مەبعوسیک لە گەل قابیلیەتی میلیەتی و ویسەتی لیواکەیدا موقایەسەتی ئەکات، ئەگەر بۆ تەرەقی و پیشکەوتنی لیواکە موفید بو تەسدیق وەئیلا بە ئیعتیرازیکی مەعقول هەتا ئەبێ بە سەبەبی تەرەقی لیواکە بۆ ئیسلاحی هەول ئەدا. ئینجا کەوابو بۆ ئەم جیگایە پیاوی فەعال، موقتەدیر، وەتەنپەرور و میلەت خۆشەویست بە عەمل دی."

"ئەمرۆ لیواکانی کورد دواکەوتوی هەموو عیراقە. ئەمیش بە واسیتەتی مەبعوسەکانمانەوه بو. چۆنکە ئەو مەبعوسانەتی کە لە ئەوێ دەورەدا ئینتیخابمان کردن هەموو نا فەقەت بە ئەکسەریت هێچ ئەوسافیکی مەبعوسیان تیا نەبو. پیاوی ئەو مەجلیسە نەبون. هەر یەکەیان بۆ مەنقەعتی خسوسی خۆیان مەنقەعتی عمومی میلەتەکەیان واز لی هینا بو. بۆ خاتری

خۆیان گهوره ببن ههر یه که ئینتیسابی کرد بو به یه کی له وهزیره کان و پیاوه به دهسته کانی ترموه. عاده تهن وه کو مادونیککی ئهوان تایبعی ههمو ئهفکار و ئهوامیریان بون. ههتا نه تیجه وا دوايان خستین و له ههمو ئهسباییکی تهرهقی مهحرومیان کردین.

"ئینجا میلهت خۆ ئهمانه مان زانی لهوانه وه تهجره به یه کی باشمان دی. لازمه عه قلمان بپته وه سهر. ههمو ئه هالی لیاویه ک به جدی تی بکۆشین که بۆ ئهم جینگایه پیاوی باش، فعال، موقته دیر، میله تپهروه ر و وه تهن خۆ شه ویست ئینتیخاب بکه یین. چوتکه ئه مه بۆ حه یات و ئیستیقبالیکی چوار سالیه. خودانه خواسته ئیتر ئه گهر له م حاله بیش زیاتر دوا بکهوین، جه بری مافاتی قایل نابی و په شیمانی فائیده ناکات. ئیتر خۆتان و غیره تان احب الوطن من الایمان! ئه بی به دل و به گیان بۆ وه تهنه که مان هه ول بده یین." (ژیان، ژ ۱۳، ۲۳ ی شوباتی ۱۹۲۸)

"به مونسه به تی ئینتیخاباتی تازه ی مه بعوسانه وه چهند قسه به کی رهق ئه م ما خۆش

"له م به ینه دا به مونسه به تی ئینتیخاباتی تازه ی مه بعوسانه وه شاری سلیمانی وه زعیه تیکی عه جایبی به سه را هاتوه. له ههمو کۆلانیکی، له ههمو چایخانه به ک و دیوه خانه به ک، قسه و به حسی مه بعوسی تیکرار ئه کرپته وه. ههتا ده وائییری حکومهت، ستونی غه زه ته، به م مه وزوعه ئیشفال کراوه. ههر که سه به نهوعیک ته شو یقات بۆ خۆی وه یا بۆ خزمیک و دۆستیکی ئه کات. ئهوانه ی که ئیقتیداری کاتیکی دائیره یه کیان نیه هه وای مه بعوسی که لله یانی پر کردوه. ئهوانه ی تا ئه مرۆ کوردیهت و میلیه تیان پی عار بوه ئه مرۆ به لافی فیداکاری و وه تهنه پهره وری گوپی عاله میان که ر کردوه. ههر که له به ک ههر ئانیکی نهوعیک نه قه رات تیکرار ئه کاته وه. وه کو به رخه که

ئىستىدایىكى من رەش بو، ھەر يەكە رۆژى نەوعە ئەلبىسە لە بەر ئەكات و لە نەوعە شكلىكى موختەليف دا خۆى نىشانى مېلەت ئەدات، خۆ موخابەرات و كاغەزى ئىلتىماس ئەوئەندە زۆر بوە پۆستەى ئەوئەندە گران كەردوہ كە مۆتەعەھىد بە ئوتوموبىل پىى ھەلناگىرى. ئىشتىاق و فېداكارى بەعزىك ئەوئەندە لە غەلەيان داىە كە تەحەمولى جوابى كاغەزەكانيان ناتوانن بكنەن خۇيان بېلزات بە شوپن كاغەزەكانيان دا دىنە سلېمانى. زائىرىن ئەوئەندە زۆر بوە دىوہخانانى پەر كەردوہ. ئىمە بېستومانە كە لە كوردستانا ھەر گەزۆ ئەبارىت، نەمانزانىوہ كە ئەمسال پەلەى مەبعوسى داوہ. فەقەت ئەى مېلەت! ئەى برادەرىنە! قسەى راستان عەرز بكمە، ئەم ھەمو فېداكارىە، ئەم كوسرەتى ئىشتىاقە، ئەم كۆمەلە لاف و گەزافە، موحتەقق بزانن ھەر بۆ معاشە مەبزولەكەىە، ھەر بۆ پەر كەردنى گىرفانە لە مەسكوكاتى مەنەويعە.

"خۆزگە حكومەت ئەم خزمەتى وەتەنەى مەجانەن تەكلىف بگرداىە و معاشى مەبعوسى بگرداىە بە صەد روپپە، ئەو حەلە فېداكار، وەتەنپەرورە بوار دەرى ئەخسەت. بە ئىعتىبارى عموم نائىم، فەقەت بە ئەكسەرەىەت كە زاھىرەن بە زمان ئەم وەعدانە بە ئىوہ ئەدەن، ئەم فېداكارىەى كە پى نىشانى ئەدەن، كەچى لە دلدا لە گەل شتىكى كە خەرىكن. ئەوان پلانى خۇيان دەمىكە رىك خستوہ: لەم ئەدواری ئىجتىماعەدا چەند معاش وەرئەگرن؟ چەندى سەرف ئەكەن؟ چەندى پاشەكەوت ئەكەن؟ ھەمويان حساب كەردوہ. لە سەر چ جادەبەك، كەلاوہى چ قوربەسەررىك بە ھەرزان ئەكەن و لەو كەلاوہەدا چ نەوعە بىناىەك دروست ئەكەن؟ وە يا چ دىبەك ئەكەن ھەموى بەرىكوپىكى پەرۇغرامەكەى كە بە خەيال تەرتىبىيان كەردوہ لە گىرفانىاناىە. (مەزگەوت روخواە، مىجرابى ماوہ)

"ئەى مېلەت! موحتەقق بزانە ئەبى خۆت بەزەبىت بە خۆتا بىتەوہ.

"فهقمت ها ئهم قسانهم بۆ ئهوه نيه كه ئيوه مهئوس بن، زاتهن له سهروهه و ئهم قسهههه به ئيعتبارى عمومى نيه، له ناو خوتانا ئينسانى فيداكار، وهتهنپهروهه، موستهعيد ههيه. زۆر چاك چاو بگيره، زهريف ورد بهروهه، له روا دامهينه، خزم و ئاشنا تهماشا مهكه، ئهوى به كهلكت ديت، ئهوى دهرمانى دهرت ئهكا، ئهوى ئيعتمادت به عيلم و سهويهى ههيه، ئهوى قيمهتى لاي تو مهعلوم و موجهه به، حاسلى ئهوى حهيات و مهامتى ئهوى، سهعادت و فهلاكهتى له گهلى توذا موشتهههكه، ئهوه ههلبژيره، پرؤغرامى داوا لى بكه، پشت به يهكئىك ببهسته امه بهسته. نم كه ئاگرت تى بهر بدا و خۆى له دورهه سهيرت بكات ئيتر:

من آنچه شرط بلاغ است با تو ميگويم

تو خواهى از سختم پند گير و خواهى ملال "اژيان، ژ ١٤، ١ ي مارتى

١٩٢٨

٢. پينگهينانى مه جليس

١.٢. نامزهدي

"ئهمجاره بۆ ئهوى له تهرف ئههالى ليوای سلیمانیهوه ئينتيخاب بکړين و بن به مهندوب موافيقى ئيستيدعايهك كه تهقديمان كرده جهانبان: ناميق بهك كورې عملی پاشا كه دانیشتوی موسله و، ئهمهد نوری ئهفهندي موديري پؤسته و تهغرافى كهركوك نامزهدي خويان ئيعلان كرده. "اژيان، ژ ١٠٢، ١٦ ي شوباتى ١٩٢٨

"بۆ زانينى ههمو

"ساكيني قهزاي ههلهبجه جهنابي ئهمهد بهك زاده عملی بهك بۆ ئهوى له تهرف ئههالى ئهم ليوایهوه ئينتيخاب بکړى و بى به مهبعوس به ئيستيدعاى رهسمى نامزهدي خۆى ومزع كرده.

جەنابی سەبەری ئەفەندی حاجی علی ئاغا بۆ ئەوەی لە لیوای سلیمانی دا ئینتیخاب بکری و ببی بە مەبعوس ئەمجارە لە تەرەف دو سەد شەخسی ئەم لیوایەوه بە مەزبەتە تەرشیح و نامزەدی یان وەزە کردووە. "ئۆیان، ژ ١٠٥، ٨ ی مارتی ١٩٢٨

"نامزەدی

"لە ئەشرفی سلیمانی مۆتەقاعید میرلیوای ئەرکانی حەرب مۆختەرم حاجی مستەفا پاشا بۆ مەبعوسی لیوای سلیمانی نامزەدی خۆی وەزە و ئیعلان فەرمووە.

"لە بەگزادەیی جاف جەنابان ئەحمەد مۆختار بەگ و جەمال بەگی کۆری جەمیل بەگ لە هەڵەبجەوه و، لە خەلقى سلیمانی و دانیشتوی بیروت سابق بیکباشی ئەرکان حەرب جەنابی ئەحمەد زەکی بەگ لە بیروتەوه بۆ ئەوەی لە تەرەف ئەهالی ئەم لیوایەوه ئینتیخاب بکری و ببن بە مەبعوس نامزەدی خۆیان وەزە کردووە. "ئۆیان، ژ ١٠٨، ٥ ی نیسانی ١٩٢٨

"بۆ زانینی هەمو

"مۆختەرم جەنابی سەیفوللا بەگ کۆری عیزەت بەگ بۆ ئەوەی ئینتیخاب بکری و ببی بە مەبعوسی ئەم لیوایە لە تەرەف ئەهالیەوه بە مەزبەتەیهکی دۆصەد ئیمزایی نامزەدییان تەلەب و وەزە کردووە.

"جەنابی ماجید ئەفەندی کۆری مستەفا ئەفەندی قازی بۆ ئەوەی ئینتیخاب بکری بە مەبعوسی ئەم لیوایە لە تەرەف ئەهالیەوه بە مەزبەتەیهکی دۆصەدوینجا ئیمزایی نامزەدییان تەلەب و وەزە کردووە. "ئۆیان، ژ ١١٠، ١٩ ی نیسانی ١٩٢٨

"بۆ زانینی هه‌مو

"له خه‌لقى سه‌لیمانی دانیشه‌توی به‌غداد حاجی مه‌لا سه‌عید ئه‌فه‌ندی
که‌رکوکلی زاده بۆ ئه‌وه‌ی له ته‌ره‌ف ئه‌هالی لیوای سه‌لیمانیه‌وه ئینتیخاب بکری
به مه‌بعوس له سه‌ر پرۆگرامیکی که له ژیره‌وه ده‌رج کراوه نامزه‌دیی خۆی
وه‌زع کردوه:

۱. مه‌عاهه‌ده له گه‌ل ئوممه‌ت ئه‌که‌م که به قه‌ده‌ر نا‌قه‌ت سه‌عی بکه‌م
بۆ ئیستیقلالی تام که هیچ گریه‌کی نیا نه‌بی.

۲. غایه‌ی ئه‌مه‌لم ئه‌مه‌ته مه‌له‌تی عیراق و بریتانیای عوزما دائیمن له
حالی دۆستی و مه‌سالیجی ئینگلیز له عیراقا مه‌حفوز ببینم.

۳. سه‌عی و ته‌شویقی سوڵتاتی محه‌لیه ئه‌که‌م بۆ ته‌عدیلی به‌عزی
قه‌وانین و ئه‌شکالی مه‌وزوعه‌ی حازره وه‌ک ئوسو‌لی جیابیه‌ت (ضریبه) به
سوره‌تیک موافیقی مه‌سه‌له‌ته‌تی زوراع و موکه‌له‌فین بی.

۴. موافه‌قه‌ت له سه‌ر هیچ قه‌راریک نا‌که‌م له مه‌جلیس ده‌رچی که
حقوقی مه‌له‌ت پایه‌مال بکات وه یا موخیلی ئیستیقلال بی. "ا‌زیان، ژ ۱۱۱، ۲۶ ی
نیسان ۱۹۲۸

"بۆ زانینی هه‌مو

"مه‌عالی ئه‌مین زه‌کی به‌گ بۆ ئه‌وه‌ی له ته‌ره‌ف ئه‌هالی ئه‌م لیوایه‌وه
ئینتیخاب بکری به مه‌بعوس به ته‌لغراف نامزه‌دیی وه‌زع فه‌رموه.

"ته‌لغرافییک که له ئه‌حمه‌د نوری ئه‌فه‌ندیه‌وه هاتوه

"بۆ حه‌میته‌ندانی ژیان

"وه‌کو له وه‌قتی خۆیا له گه‌ل سه‌عاده‌تی موته‌سه‌ریف و زه‌واتی
موخته‌ره‌مه‌وه قسه‌ کرا بو دیسان ته‌رشیح‌م به واسیته‌ی حکومه‌تی
مه‌رکه‌زیه‌وه ته‌مه‌نا ئه‌که‌م. فائیده له ئیمه مه‌ئمو‌له. که‌رکوک ئه‌حمه‌د
نوری "ا‌زیان، ژ ۱۱۳، ۱۰ ی مایسی ۱۹۲۸

٢. دیاری کردنی مونتەخیبی ئەوەلی

هەلبژاردن راستەخۆ نەبوه، بەڵکو بە چەند قۆناغێک دا روێشتوه. سەرەتا لیستی ناوی ئەوانە دیاری کراوه کە مافی دەنگدانیان هەبوه. چونکە دانێشتوانی ولایت هەمویان مافی دەنگدانیان نەبوه. ئافەرت مافی دەنگدانی نەبوه، ئەم مافە بە تەنیا هی پیاوان بوە، لە ناو پیاوانیش دا ئەوانەیی کە مەلک و مایێکی دیاریکراویان هەبوه و سالانە لە چەردەیه‌کی دیاریکراو زیاتر باجیان داوه. بەمانە وتراوه مونتەخیبی ئەوەلی. هاوولاتیانێک کە مەلک و مایان نەبوه مافی دەنگدانیان نەبوه. مونتەخیبی ئەوەلی مافی هەلبژاردنی مەبعوسی نەبوه، بەڵکو مافی هەلبژاردنی چەند کەسیکی هەبوه لە گەرەکه‌کی خۆیان دا کە پێیان وتراوه مونتەخیبی سانهوی. مونتەخیبی سانهوی مافی هەلبژاردنی مەبعوسەکانی هەبوه.

“ئیعلان

دەرگای مزگه‌وتی شیخ محەمەدی ئالەکی	گۆڤزە
پێش چاپخانەیی حەمەئاغای ئەورەحمان ئاغا	مەلکەندی
دەرگای خانەقای مەولانا	دەرگەزین
دەرگای مزگه‌وتی گەرە	کانی ئاسکان
دەرگای مزگه‌وتی مەلا حامید	سەرشەقام
دەرگای خانەقای مەشوی	چوارباغ
کەنشتەیی قەرەداغی	جولەکان

دەفتەری مونتەخیبی ئەوەلی محەلەکانی شارێ سەلیمانی، کە لە هەیه‌تی موختاریه‌وه وەرگیراوه، بەو جیگایانەیی کە لە سەرەوه نوسراوه لە رۆژی ٢٠ ی شوباتی ٩٢٨ دا تەعلیق کراوه. ئەوانەیی کە ئیسپان لەو دەفتەراندەدا تەسجیل نەکراوه وه یا ئەوانەیی کە حەقی رەئی‌یان نیه و لەو دەفتەرەدا تەسجیل کراون، حاسلی ئەو شەخسانەیی کە ئیعتیرازێکیان هەیه لە

تاریخی ته‌علیقه‌وه هه‌تا‌حه‌وت روژ ئه‌توانن موراجه‌عه‌ت بکه‌ن به هه‌یه‌ته‌ی ته‌فتیشیه و ئیعتیرازه‌که‌یان ده‌رمیان بکه‌ن له‌ دوای ئه‌م موده‌ته ئیعتیراز قبۆل ناکری. بۆ ئاگاداری ئیعلان کرا. هه‌یه‌ته‌ی ته‌فتیشیه¹ (ژیان، ژ ۱۰۳، ۲۳ ی شوباتی ۱۹۲۸)

۲. ۳. هه‌ئێزاردنی مونتە‌خییی سانه‌وی

"هه‌وآلی داخلی

"ئینتیخابات

"به‌ مونسه‌به‌ته‌ی ته‌ه‌واپوونی ده‌فته‌ری مونتە‌خیه ئه‌وه‌له‌کان هه‌یه‌ته‌ی شوعبه‌ی ئینتیخابیه‌ی سلیمانی و میعادی قانونیه‌وه، ده‌ست کرا به‌ ئینتیخابی مونتە‌خیه‌ سانیه‌کانی ناوشار.

"له‌ گه‌ره‌کی مه‌لکه‌ندی، جه‌نابان: حه‌مه ئا‌غای عه‌بدوره‌حمان ئا‌غا و، مه‌حمود ئه‌فه‌ندی ره‌ئیسی به‌له‌دییه و، میرزا ئه‌حمه‌دی حاجی قادر و،

"له‌ گه‌ره‌کی گوێژه، جه‌نابان: حاجی مسته‌فا پاشا و، حاجی ئیبراهیم ئا‌غا و، میرزا توفیق قه‌زاز و،

"له‌ گه‌ره‌کی ده‌رگه‌زێن، جه‌نابان: حاجی مه‌لا محیدین ئه‌فه‌ندی و، غالب ئا‌غا و، مه‌جید ئه‌فه‌ندی و،

"له‌ گه‌ره‌کی کانی ئاسکان، جه‌نابان: مه‌جید ئه‌فه‌ندی حاجی ره‌سول ئا‌غا و، شیخ محمه‌د ئه‌فه‌ندی گولانی و، که‌ریم به‌گی محمه‌د فوئاد به‌گ

و،

"له‌ سه‌رشه‌قام، جه‌نابان: حاجی مه‌لا خالید و، مسته‌فا ئا‌غا و،

"له‌ چوارباغ، جه‌نابی: مه‌لا خالید ئه‌فه‌ندی کورپی مه‌حوی ئه‌فه‌ندی و،

"له‌ جوله‌کان، جه‌نابی: سالح بنه‌شی.

له نهیجەى ئینتیخاباتا بە مونتەخبی سانیەتی ئینتیخاب کراون.

"وه دەست کراوه بە ئینتیخابی ناحیەکانی مەربوتی لیوایش له

نهیجەدا ئەوانیش عەرز ئەکری. " (ژبان، ۱۰۹، ۱۲ ی نیسانی ۱۹۲۸)

"ئینتیخابات

"له دوای تەواوبونی ئینتیخاباتی مونتەخبیە سانیەکانی ناوشار له

نەزارەتی ئەعزیانی هەیهەتی تەفتیشیەدا دەست کرا بە ئینتیخاباتی

مونتەخبی سانی ناحیەکانی مەربوتی سلیمانی. وه له نهیجەى ئینتیخاباتا:

"له ناحیەى تانجەرۆدا، جەنابان: مودیر رهشید ئەفەندی غەفور،

مەمورمال قادر ئەفەندی، تەحسێلدار فایەق ئەفەندی، عەبدوڵا ناجی

ئەفەندی، رهشید مەستی ئەفەندی، حاجی حەمەئاغا، حەمە رهشید ئەفەندی

حاجی ئیبراھیم ئاغا، شیخ قادری عەتار، ئەحمەد بازانی و،

"له ناحیەى سەرچناردا، جەنابان: مودیر محەمەد فوئاد بەگ، ئەحمەد

بەگ سەعید بەگ، عیزەت بەگ عوسمان پاشا، غەفور ئەحمەد و،

"له ناحیەى قەرەداغ دا، جەنابان: سەعید ئاغاى جەعفەرەن، شیخ

سەعیدی تیمار، کوپخا نەجم زۆراب، رۆستەم عەبدولقادر، فەخرى واسیف

بەگ، شیخ نوری ئەفەندی شیخ بابا عەلى و،

"له سورداشی جنوبیدا، جەنابان: مودیر شیخ یوسف ئەفەندی، حاجی

ئەمین کاکەحەمە، جەلال سائیب ئەفەندی، توفیق فایەق..، محەمەد بەگی

حاجی رهسول بەگ، عەبدوڵا ئەفەندی کاتب،.. حاجی ئەحمەد و،

"له سورداشی شیمالیدا، جەنابان: حاجی محەمەد ئەفەندی حاجی

کەریم، محەمەد سالیح بەگ، حەکیم حاجی فەرەج، عەزیز کوپخا ئەحمەد و،

"له ناحیه‌ی سروچک دا، جه‌نابان: عه‌زمی به‌گی بابان، شیخ ره‌زای شیخ محمهد، شیخ حسین سه‌ید ئه‌حمهد، شیخ عه‌بدولی شیخ عه‌لی، شیخ مه‌حمودی شیخ عه‌لی و،

"له ناحیه‌ی بازیان دا، جه‌نابان: مودیر فه‌قی محمهد ئاغا، میرزا مارف و، قادر ئه‌فه‌ندی موهه‌ندیس.

"له ته‌ره‌ف ئه‌هالیه‌وه به‌ مونته‌خیزی سانی ئینتیخاب کراون. "ژیان، ژ ۱۱۳، ۱۰ ی مایسی ۱۹۲۸

حکومت بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌نجامی هه‌لبژاردن مسۆگه‌ر بکات و، ئه‌و نائیبانه‌ ده‌ربچینی که خۆی دیاری کردون، هه‌میشه هه‌ولی داوه مونته‌خیزی سانه‌وی له‌وانه هه‌لبژێردرین که گوپرایه‌لی ئامۆژگاریه‌کانی حکومت بون. وه‌کو له‌م ناوانه‌دا ده‌رئه‌که‌وی ژماره‌یه‌کی زۆری مونته‌خیزه‌ سانه‌ویه‌کانی قه‌زا و ناحیه‌کانی سلیمانی، له‌ دانیشتوانی ناوچه‌که‌ نین، به‌لکو موچه‌خۆره‌کانی حکومتن.

۲. ۴. هه‌لبژاردنی مه‌بعوسه‌کان

"ئینتیخاب

"له‌ دوای ته‌واوبونی ئینتیخابی مونته‌خیزه‌ سانیه‌کانی لیوای سلیمانی رۆژی ۹ ی ۵ ی ۲۸ له‌ نه‌فسی شار و له‌ هه‌مو مه‌رکه‌زی قه‌زای مولحه‌قه‌دا ده‌ست کرا به‌ ئینتیخابی مه‌بعوسان. نه‌تیجه‌ جه‌نابان: مه‌عالی ئه‌مین زه‌کی به‌گ و، سه‌یفولا به‌گ و، سه‌ه‌بری به‌گی حاجی عه‌لی ئاغا و، محمهد صالح به‌گ، ئه‌کسه‌ریه‌تیان ئیحراز کرد و بون به‌ مه‌بعوس. خوالی‌یان موباره‌ک کا ته‌مه‌نای موه‌فه‌قیه‌ت و خدمه‌تیان ئه‌که‌ین.

له نه تێجەهێ ئینتیخاباتی لیوای کەرکوک دا، جەنابان: مستەفا ئەفەندی یەعقوبی زاده و، سەعید ئەفەندی ئەهلی کفری و، حاجی عەلی قێردار و، محەمەد بەگی فەتاح بەگ، ئەکسەر یەتیان ئیجراز کرد و بون بە مەبعوس.

له نه تێجەهێ ئینتیخاباتی لیوای هەولێردا، جەنابان: جەمال بەگی بابان، ئیسماعیل بەگی رهواندزی، مەعروف عەلی ئەسغەر ئەفەندی، داود بەگی حەیدەری، عەبدوڵا ئەفەندی موفتی، بە ئەکسەر یەت بون بە مەبعوس.

وه له م خسوسه وه له ههفتهی ئاتی دا موفهسه له ن موتاله عی خو مان عهرزی قارئینی کیرام ئەکەین. "ژیان، ژ ۱۱۴، ۱۷ ی مایسی ۱۹۲۸

۲. ۵. ئیجتیماعی مەجلیس

"ههوالی داخلی

"رۆژی شەمە ۲۸/۵/۱۹ بە راسیمە یەکی مۆتەتەن مەجلیسی مەبعوسان ئیجتیماعی کردوه، له دواى خوێندنه وهی نوتقی ئیفتیتاحیهی جەلالەتی مەلیکی موعزەم، یەکە یەک مەعامەلە ی تەحلیفیە مەبعوسەکان ئیفا کراوه و له پاشا دەست کراوه بە ئینتیخابات بۆ رهئیس تەعین کردن نه تێجە به ئەکسەر یەتی ئارا وه زیری داخلیه مەعالی عەبدولعەزیز بەگی قەساب بە رهئیس و مەبعوسی هەولێر داود حەیدەری بەگ بە نائیبی رهئیس ئینتیخاب کراون. "ژیان، ژ ۱۱۵، ۲۴ ی مایسی ۱۹۲۸

۳. چاومرۆانیەکانی ژیان

"لەمەولا ئومیدی قەوی مان بە مەبعوسە کاتمانە

"له ئیجتیماعی دهوری پیشودا به ئەکسەر یەت میلهت له وه کیله کانی رازی نه بو و هیچ ئومیدیکی فەعالیەتیان لی نه ئە کرد. فەقەت ئەم ئینتیخابه له

هه‌مو جیگایه‌کا باخسوس له ئهلویه و قه‌زاکانی کوردستان دا به سورهنیکی باش نه‌تیجهی هات. ئه‌وانهی که میله‌ت ئاره‌زوی ئه‌کردن ئه‌کسهریه‌تیان ئیحرار کرد و بون به وه‌کیلی میله‌ت. چوتکه هه‌مویان موجه‌رهب، عالم، فازیل، وه‌ته‌نپه‌روه‌رن، ئومیدی قه‌وی‌مان پی‌یانه. وه موحه‌قه‌ق حه‌سه‌به‌ل مه‌تلوب وه‌زیفه‌ی مه‌ودوعه‌ی خۆیان به جی ئه‌هینن و له دهره‌جهی ئیمکان دا بۆ ته‌ره‌قی و ته‌عالی میله‌تی وه‌ته‌نه‌که تی ئه‌کۆشن و، بۆ خاتری ئه‌وانه‌بیش که نایانناسن بۆیان مه‌علوم ببی که چ نه‌وعه زه‌واتیکن یه‌که یه‌که له ژیره‌وه ته‌رجومه‌ی حالیان عه‌رزى قارئینی کیرام کرا.

ئینجا دپته سه‌ر باسی ژیننامه‌ی:

مه‌بعوسه‌کانی سلیمانی: ئه‌مین زه‌کی به‌گ، محهمهد سالح به‌گ، سه‌یفولاً به‌گ، سه‌بری به‌گ.

مه‌بعوسه‌کانی هه‌ولیر: جه‌مال به‌گی بابان، ئیسماعیل به‌گی ره‌واندزی، داود به‌گی حه‌یده‌ری، مه‌عروف ئه‌فه‌ندی عه‌لی ئه‌سغه‌ر (مه‌عروف جیاوک)، عه‌بدولاً ئه‌فه‌ندی موختی.

مه‌بعوسه‌کانی که‌رکوک: حاجی عه‌لی ئه‌فه‌ندی قیردار، مسته‌فا به‌گ، یه‌عقوبی زاده، سه‌عید ئه‌فه‌ندی، محهمهد به‌گی فه‌تاح به‌گ.

مه‌بعوسی قه‌زا کورده‌کانی مولحه‌قی موسل: حازم به‌گ، هه‌یبه‌تولاً ئه‌فه‌ندی، شیخ عه‌بدولاً ئه‌فه‌ندی شیخ نور محهمهد. له کۆتایی وتاره‌که‌دا نوسیویتی:

"ئینجا که ته‌رجومه‌ی حالی وه‌کیله خۆشه‌ویسته تازه‌کانمان عه‌رزى قارئینی کیرام کرد، میله‌ت قه‌ناعه‌تی کامیله‌ی هه‌یه که بۆ ئهم دهوره‌ی حازره‌یه زه‌واتی موخته‌دی‌ری دۆزیوه‌ته‌وه و له حوسنی ئینتیخاب دا ئیسابه‌تی کردوه. ئه‌مجا رجا و ئیستیرحامیان لی ئه‌که‌ین که ئیتر ئه‌بی بۆ ته‌ره‌قی و

تەبىئىي مېلەتەكە لە دەرهجەي ئىمكان دا سەعی و جەهد بفرمون و تەبىئىي ئەوانىش ئەيزانن كە مېلەت و وەتەنەكەمان چەند دواكەوتوہ. لە خسوس مەعارىف، تىجارەت، سىجەت، رىگا، وەسائىتى نەقلیە، زەرەعت، سەنايع و گەلئ ئەسبابى تەرەقى ترەوہ مەحرۇمىن. بۆ ئىستىكمالى ئەم نەواقىسانە يەگانە ئەمەلمان ئىتر بەمانە. لە ھەمو خسوسىياتىكمانەوہ ئەمان مەسئولن و، فەرزەي زىمەتيانە واجىباتى مەودوعەي خۇيان بە جى بېئىن و مېلەت دوچارى ئىنكىسارى خەيال ئەكەن. ئىتر ئومىدى قەوىمان ھەر بەم زاتانەيە و ھەر بەم دەورەيەيە. ئومىد ئەكەين شەو و روژ سەعیمان بۆ بکەن و بمانخەنە ریزەي دراوسىكمانەوہ. خوانەخواستە ئەگەر خەدمەتمان ئەكەن و وەزىفەي خۇيان بە جى نەھىئىن ئىتر ئەبى مېلەت قور بکا بە سەرى خۇيا دەستەوئەژنۆ مەئىوس بىي. لە بەر ئەوہ دائىمەن ئىنتىزارى جەهد و كۆششيان ئەكەين.

"خودا بە حوسنى نىەتەوہ موھفەقيان كات و موقابيل بە مېلەتەكە روسورىان كات. "ئزيان، ژ ١١٥، ٢٤ ي مايسى ١٩٢٨

زيان ئەم پەيامەي ئاراستەي مەبعوسەكان كردوہ:

"بۆ وەكىلە موختەرەمەكانمان

"ئەي وەكىلانى مېلەت!

"ئەي ئەو زاتانەي كە موھدەراتى مېلەتەكيان تەوديع كراوہ!

"ئەي ئەوانەي كە ئەم وەزىفە موھدەسە، موھىمە، حەياتىيەيان قېول

كردوہ!

"ئەي ئەو شەخسانەي مېلەت موقابيل بە ھەمو چاكەيەكيان تەقدير و

خراپەيەكيان مەسئوليان ئەكات!

"ئەي وەكىلە موختەرەمە كوردەكان! ئەم خىتابەمان لە گەل ئۆوہەيە و

ئەم ھاوارەمان ھەر موقابيل بە ئۆوہەيە.

"ئێمه نامانهوی بهحسی دهورهکانی که بکهین. له دهورهکانی کهدا
 ئهوی ئیشیکی کردبێ و حسابیکی دابی به میلهتهکی خۆی، ههر مهعالی
 ئهمین زهکی بهگی وه کیلی موختهرهمان بو.

"بهلام تو خودا: ئیوه هیچ به عمومی زانیوتانه و لیکتان داوهتهوه که چ
 وهزیفهیهکی موقهدهس و حهیایتان تهویدع کراوه و گرتوتانهته ئهستۆی
 خۆتان؟ عهجهبا نازانن وهتهنه کهتان له چ حالیکایه؟ غهیری حقوق، له ههمو
 ئاساریکی عیمران و تهههقی، له مهعاریف، صنایع، تیجارهت، زهراعتهت،
 ئیقتیصادیات دا چهند مهحرومه؟ وه ئهگهر ههر وا بمینتتهوه چهند مهحکومی
 مردنه؟ وه نازانن بو ئهوهی بزی، تهههقی بکات، حقوقی چنگ کهوی، هیوا و
 ئومیدی ههر به ئیوهیه؟

"ئێوه ئهبی بزنانن که ئینتیخاب کردهی میلهتیکه یهک ملیۆن نفوسییین
 و، له دوواتانهوه پشتیوانیکی موهیم و به قوهتی وهکو ئهم میلهته ههیه. وه
 ئهبی بزنانن و له ههمو کهسیکی مهعلوم بکهن که ئهمرۆ له مهجلیسی
 مهبعوسانی عیراقددا کۆمهلیکی زۆر ههیه که تهمسیلی شهعبیکی موهیمی وهکو
 کورد ئهکات.

"موقابیل بهم وهزیفه موهیمهیهتان و له حالیکه که ئهزانن میلهته کهتان
 ئهسهنده دواکهوتوه و ئهبی فهوقهلهحد سهعی بو بکریت، کهچی
 مهعائهسهف ههتاکو ئیستا نه له مهجلیس دا و نه له خاریچهوه به نهشریات
 و تهشهبوسات کهس خدمهتیکه له ئیوه نهدی و فهعایهتیکتان نهواند و
 تهئمینی یهکی له مهقاصیدی میلهتتان نهکرد.

"ئیستیرحام ئهکهین ئهم مهعروزاتهمان به شتیکی خراب تهلهقی
 نهکن و بزنانن ئیتر میلهت به بهریهوه نهماوه و له تاوانا هاوار ئهکات و له
 ئیوه زیاتر کهسیکی که شک نابات.

"نێتر ئەبی له نەزەر میلەتە کەدا خۆتان روسور بکەن وە با دائیمەن میلەت بە موقەدەسی ناوتان ببات و ئیسمتان بە شەرەفەو بە زەرکەفتی ئالتون بنوسری. ئەبی ئەمجارە بە قەتعی بە ئیتیفاق و یەکزابانیەو بە ئەم میلەتە مەزڵومەتان سەعی و هیمەت بڤەرمون.

"بۆ ئەوێ لە گەل میلەتی عەرەب و حکومەتی عێراق وەکو برا بژین بە قەدەری ئیمکان بۆ ئیکمالی ئەواقیصانمان و بۆ ئەئیمینی ئەسبابی تەرەقی مان هەول بڤەرمون.

"نێتر دیسانەووە رجا ئەکەین بۆ ئەوێ قسەئێ ئەم لا و ئەو لا بپری و کەس حەقی گوتنی نەمینی، بۆ ئەوێ لە نەزەر میلەتە کەدا هەر یەکیکتان مەوقیعێکی عالی تان بیی، ئەبی لەمەودوا هەمو وەقتیک لە مەجلیس دا فەعالیەتی ئیوہ ببینن. "لژیان، ژ ١٦٤، ٤ ی نیسانی ١٩٢٩

٤. داواکاری مەبعوسەکان

٤.١. دەریارەئێ مەعاریف

"سورەت و تەرجومەئێ تەقریرێکی مەبعوسە موختەرەمەکانی کوردە کە لە خسوس مەعاریفەو دەوانە بە وەزارەتی مەعاریف:

"بۆ وەزارەتی جەلیلەئێ مەعاریف

"لە فەخامەتتانەووە مەعلومە کە جیپەتی شیمال لە خسوس عەلاقاتی سیاسیە و ئیقتیسادیەو لە ناو حکومەتە گەنجە تازە پێگە یشتووە کە مانا ئەهیمەتێکی گەورەئێ هەیه، لە بەر ئەمە لازمە ئیزالەئێ هەمو مەوانیعی بکری لە خسوس نەشری مەعاریفەو، وە ئەو شتانەئێ کە جەهل لائەبات پێویستە ئیکمال بکری.

”چونکه له مهنتیقه‌ی شیمالا مه‌عاریف زۆر سست ئه‌روا و زۆر دواکه‌وتوه لازمه بۆ ئه‌وه‌ی دهره‌ج‌ه‌ی مه‌تلوبه بگه‌یه‌نری معاونه‌تی بکری به نه‌وعیک مساوی بی به مه‌نتیقه‌کانی تری عیراق.

”ئهو سه‌به‌بانه‌ی که مه‌عاریفی ئهم مه‌نتیقه‌یه‌ی دواخستوه ئه‌مانه‌ن:

1. نه‌بونی کتیبانی ته‌رجومه‌کراو به کوردی که لیسانی ته‌دریسیه‌ی ئهو مه‌نتیقه‌یه و عیبارته له چه‌ند لیوا و قه‌زایه‌کی موهم که تول و عورزی له زاخۆوه‌یه هه‌تاکو پینچوین و خانه‌قین و به‌دره.
2. که‌می‌تی موعه‌لیم له‌و مه‌نتیقه‌یه‌دا.

3. بۆ ئه‌وه‌ی ئیرشاد و مورا‌قه‌به‌یه‌کی ته‌واوی موعه‌لیمه‌کان و مه‌کتبه بکات و ته‌ره‌قی و ته‌عمیمی مه‌عاریف بکات و له سه‌ر یه‌ک ری و یه‌ک پرۆگرام ته‌دریس و ته‌ده‌روسیان پی بکات بۆ ئهم مه‌نتیقه‌یه مودیریکی مه‌عاریف نیه.

4. له‌م مه‌نتیقه‌یه‌دا مه‌که‌یه‌کی موکه‌مه‌لی سانه‌وی نیه که ببی به که‌فیل و به واسیته‌ی ته‌واوکردنی ئهو عیلمانه‌ی که ته‌له‌به‌کان له مه‌کاتیبی ئیبتیدائیه‌دا خۆیندویانه و، بۆ ئه‌وه‌ی که له وی‌دا له‌زه‌ت له خۆیندن وه‌رگرن و عیلمیکی چاک فیری ته‌له‌به‌کان بکری‌ت به نه‌وعیک که بتوانن بچنه مه‌کاتیبی عالی‌یه‌وه.

5. ئهم مه‌نتیقه‌یه مه‌حرومه له مه‌که‌یه‌یکی دارولموعه‌لیمین که مه‌وجودیه‌تی ئه‌له‌زه‌مه و یه‌گانه واسیته‌یه بۆ ئه‌وه‌ی موعه‌لیمی مو‌قته‌دیر پی بگه‌یه‌نی که بتوانن چاک به کوردی ته‌دریس بکن.

6. له به‌ر فه‌قیری ئه‌هالی ئهو مه‌نتیقه‌یه ناتوانن و مومکینیان نابی ئه‌ولاده‌کانیان بۆ ئیکمالی ته‌حسیلی سانه‌وی و عالی بنی‌رن بۆ مه‌رکه‌زی حکومه‌ت.

رۆژ ئه‌سابی تر هه‌یه که بوه به سه‌به‌ی ئه‌وه که ئه‌به‌وه‌ینه‌کان ئه‌په‌تیمام ناکهن بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌ولاده‌کانیان بنه‌یرنه مه‌کتبه‌. ئه‌و ری‌یه‌ی که لازمه له خسوس نه‌شری مه‌عاریفه‌وه ته‌به‌عه‌یه‌تی بکری ئه‌وه‌یه که ئه‌و نو‌قسانیه‌ته‌ی و ئه‌و سستی‌یه‌ی له خسوس مه‌عاریفه‌وه هه‌یه و زیهنی ئه‌هالیه‌که‌ی ئه‌شغال کردوه که ئه‌په‌تیمام به مه‌عاریف ناکهن لازمه لابهری، که ئه‌مانهن:

۱. ته‌شکیلی الیجنه‌یه‌کی ته‌رجه‌مه و ته‌ئلیف که ئه‌عزاکانی له عالم و منه‌وره مه‌وتنه‌خه‌به‌کانی کورده‌کان بی، که موافیقی پرۆگرامی مه‌عاریف کتیب ته‌ئلیف و ته‌رجه‌مه بکهن. وه ئه‌عتیقادمان وایه که ئه‌م لیجنه‌یه ئه‌یشه‌کانیان زۆر چاک و به ته‌واوی به جی ئه‌هینن. وه‌زاره‌تی مه‌عاریف بۆ ئه‌م خسوسه مه‌ساریفیکی زۆری ئه‌بی و ئه‌گهر وه‌زاره‌تی مه‌عاریف له حالی حازردا مه‌عزور بو له ته‌شکیل کردنی ئه‌و لیجنه‌یه که زۆر پێوسته بۆ لابردنی ته‌زه‌ب‌زوب هه‌یج نه‌بی رجا ئه‌که‌ین ره‌سمه‌ن ئه‌علانی بکات که ئه‌و که‌سانه‌ی موافیقی پرۆگرامی مه‌عاریف کتیبیک ته‌رجه‌مه وه یا ته‌ئلیف ئه‌که‌ن به نیه‌به‌ت چاکی کتیبه‌که‌یان‌ه‌وه ئیکرامیه‌یه‌کی ئه‌دریتی که ئه‌قه‌له‌ن له ۵ روپیه که‌متر نه‌بی، و، ئه‌گهر ئه‌م مه‌سه‌له‌یه ته‌رک بکری بۆ ته‌شه‌بوسی شه‌خسی جوان نابی، چونکه ئه‌مه له مه‌له‌تیکا ئه‌کری که له ناویانا عیلم موته‌ره‌قی بی و قه‌دری مه‌عاریف بزانه‌ن. وه ئه‌گهر مه‌عاریف ئه‌م مه‌سه‌له‌یه بۆ ته‌شه‌بوسی شه‌خسی ته‌رک بکات باوه‌ر ناکه‌ین هه‌یج که‌سیک له خۆیه‌وه ئه‌م خدمه‌ته بکات چونکه بۆ خۆی ئه‌تیفایه‌کی مادی و زه‌روری نیا نابینی.

۲. بۆ ئه‌وه‌ی موعه‌لیمی موخته‌دیر، عالم بۆ سینفه‌ سانه‌ویه‌کان چنگ بکه‌وی لازمه وه‌زاره‌تی مه‌عاریف له خسوس زیادی معاشه‌وه ئه‌په‌تیمام بکات، چونکه ئه‌عتیقادمان هه‌یه که پیاوی زۆر موخته‌دیر، عالم هه‌یه له ولاته‌که‌مانا فه‌قه‌ت له به‌ر معاش که‌می ئه‌تیساب ناکهن به مه‌عاریفه‌وه.

٣. لازمە دائیڕه یه کی مه عاریف لهم مه نتیقه یه دا ته شکیل بکری به شه رتیک مه رکزه که ی له وه سه تی ئەم مه نتیقه یه دا بی که بتوانی مورا قه به ی هه مو مه کته به کان بکات و لازمە مودیریکی وای بو ته عین بکری که له مه دارسی عالیه ده رچوبی که موقته دیر بی حاله تی مه عاریفی بگه یه نی به هه دیکی مه تلوبه . وه بونی ئەم دائیڕه یه یش زه رو ریه بو نه شری عیلم و مه عریفه ت و، حکومه ت له ته شکیل کردنی ئەم دائیڕه یه مه سه رفیکی زۆری نابی به نیسه بت ئیستا وه که بو ته فیتیش و مورا قه به ی لیوای سلیمانی و که رکوکی دا وه به به غداد هه ولیر و ئەقزیه کانی شیمال وه کو زاخو، دهوک، عیمادیه، عه قره ... ی دا وه به موصل. له مه دا هه م له خسوس مه عاریفه وه و هه م له خسوس ته دریساته وه خرا په چونکه تایعی مه نتیقه یه ک نین ته دریسایان وه کو یه ک نابی و غه یری ئەمیش چونکه موفه تیشین و مودیرینی ئەم مه نتیقانه کوردی نازانن هه یچ فائیده یه کیان لی حاصل نابی.

٤. ئیکمال و ته نزیمی مه کاتیبی سانهوی به سوره تیکی وا که هه سه به ل مه تلوب ته که فولی ته ربیه ی ته له به کان بکات و ئیحتیاجیاتیان ده فع بکات. ئەمما له خسوس ئەو مه حزوره وه که ته له به کان چونکه به عه ره بی ناخوینن له مه کاتیبی عالیه دا موشکیلات ئەبینن ئەمیش راست نیه چونکه ئەم مه حزوره به زیاد کردنی ئەوقاتی ته درسیه ی ده رسی عه ره بی له سینفه سانهویه کانا لانه چیت.

٥. کردنه وه ی مه کته ییکی دارو لموعه لیمین بو ئەوه ی ئیجزاری موعه لیمی موقته دیری چاک بکات که بتوانن له سه ر ئوسولی تازه و موافیقی مه تلوب ته له به کان پی بگه یه نن.

٦. کردنه وه ی مه کاتیبی کچان.

هەر وەقتیک مەکتەبەکان و مەعاریفی ئەم مەنتیقهیە بەم نەوعە کە
 عەرزمان کرد تەنزیم کرا ئەو وەقتە ئەبەوینەکان شەوقیان ئەبێ کە
 منالەکانیان بنێرنە مەکتەب بۆ تەحسێل.

ئینجا ئیستیرحام لە وەزارەتی مەعاریف ئەکەین کە ئیبتیمامیکی کافی و
 تەواو بەم مەعروزاتەمان بکات و لەم سألەو دەست بکا بەم ئیسلاحتە
 مەتلوبە و قەتعیە و ئیزالەیی هەمو مەوانیعیک بکات کە ئەبێ بە سەبەبی
 عەدەم تەرەقی مەعاریفی ئەم مەنتیقهیە و ئیمەیشن پێشەکی تەشەکوری
 ئەکەین.

بەغداد ۱ ی حوزەیرانی ۱۹۲۸

مەعروف جیاووک نائیبی ئەربیل، ئیسماعیل رەواندزی نائیبی ئەربیل،
 محەمەد سالح نائیبی سلێمانی، محەمەد جاف نائیبی کەرکوک، سەبری نائیبی
 سلێمانی، عەبدوڵا موفتی نائیبی ئەربیل، جەمال بابان نائیبی ئەربیل، سەیفولاً
 نائیبی سلێمانی، محەمەد سەعید نائیبی کەرکوک. "ژبان، ژ ۱۱۸، ۲۱ ی
 حوزەیرانی ۱۹۲۸

ژبان لە ژێر ئەم یادداشتەدا نوسیویتی:

"بۆ ئەوەی فەعالیەت و ئیقتیداری مەبعوسە موختەرەمەکانمان لە
 میلەت بگەیهنن، ئەو عەزم و تەشەبوسانەیی کە بەم مودەتە کەمە لە
 خسوس مەعاریفی ولاتەکەمانەووە کردویانە عەرزێ قارئینی کیرام کرا."

لە پاش ستایشی ئەمین زەکی ئینجا ئەنوسی:

"تەبیعی لەم دەورەیدا چونکە مەبعوسەکانی تریشمان هەمو
 موقتەدیر و فەعالن لە ئیستاو سەعی خۆیان پێشانی میلەتەکە دا ئومید
 ئەکەین ئیتر بە سەبەبی فەعالیەت و عەزیمی میلەتپەرورەرانەیانەووە روژ بە
 روژ بەرەو تەرەقی برۆین و ئیستیرحام ئەکەین بۆ خاتری قەتعی موفەقیەت

بکری ته شریکی مه ساعی بکن و دهست له ناو دهستی به کتری بو به جی هینانی هه مو ئامالیکي میله ته که به زلی مه ساعی و هیمهت به فرمون چونکه لهم عه سه رده دا هه مو شتیک به به کبونی ئه فکار و ته وحیدی مه ساعیه وه پیک دیت. ئیتر دائیمه ن ته مه نای موه فه قیهت و ئینتیزاری مه ساعی حه سه نه یان ئه که یین خوا توفیقیان بدات."

٤.٢. ویستنیکی مه شروع

له ژ ١٦٦ ی ١١ ی نیسانی ١٩٢٩ دا به ناو نیشانی (ویستنیکی مه شروع) دهقی یادداشتی هه ندی له مه بعوسه کانی کوردی بلاو کردۆته وه سه بارهت به هه ندی مافی نه ته وه یی کورد، ئه مه به لوتکه ی چالاکی به کانیان دائه نری. لیره دا لایه نی که می خواسته کانی گه لی کوردیان پشت ئه ستور به بیانوی قانونی، به رپۆه به رایه تی، ئابوری، پهروه رده یی... دیاری کردوه و، داوا یان له کار به ده ستانی عیراق و بریتانی کردوه، بو قازانجی عیراق و کورد جیبه جی بکن:

ژیان له پیشه کی یادداشته که دا نوسیویتی:

"بو ته له بی ته تبیقی ئه و ئیمتیازه ی که هه یه تی عالی عیصبه تول ئومه م له هه لی ولایه تی مو صلا به کورده کانیان به خشیوه و بو ئه وه ی ئه م حقه و ئه م ئیمتیازه به ته واوی له هه مو مو حیتی کوردستانا ته تبیق بکری له ٤ ی ئه م مانگه دا له ته ره ف مه بعوسه مو حته ره مه کورده کانه وه ته قریریک ته قدیمی ره ئیسه ل زه رای عیراق و فه خامه تی مه ندوبی سامی کراوه، بو ئه وه ی هه مو کورده کان له م مه سه له یه حا لی بین صوره تیکی یشی بو ده رجی له غه زته دا بو ئیداره خانه ی ژیان نیردراوه.

وێنا صورهتی ئهو موئاله به یه ی که وه کیله موخته رمه خو شه و یسته به قیمة ته کانمان ته له بیان کردوه به ته رجومه کراوی نه شر کرا. وه ده رجه ی حسیات و مه سروری ته ی میله ته که یش به رام به ر به م فه عالیه ته ی که وه کیله خو شه و یسته کانمان بو محافه زه ی حقوق و بو به رز بونه وه ی ولآت و میله ته که مان کردویانه به موفه صه لی عه رز ئه کری."

ئینجا ده قی یادداشته که ی نوسیوه ته وه:

"فه خامه تی ره ئیسه ل وزه رای عیراق

"صوره تیکی بو فه خامه تی مه ندوبی سامی عیراق

"له وه قته دا که لیجنه ی عیسه بته ل ئومه م خه ریکی جه لی مه سه ئه له ی موسل بو، له ته قریره که یانا ته وسیه یان کرد بو بو دانی به عزی ئیمتیازاتی ئیداری به میله تی کورد.

"له خسوس ئیداره یانه وه و بو ته ئمینی مه سالیجیان سه لاهیه ت و خو رپه تیکی کامیلیان پی به خشی بون، به لأم مه عه لئه سه ف ئه م ئیمتیازاته که لازم بو له عمومی کوردستانا ته تبیق بکری، هه ر مونه سه یر کراوه ته سه ر لیوای سلیمانی و هه ولیر و ئه م ری یه ی له خسوس ته تبیقی ئه م ئیمتیازوه حالی حازر گیراوه، فائیده یه کی عیلمی، ئیقتیسادی و ئیداره یه کی باش، که ره غبه تیان له سه ری بی به کورده کان نابه خشی.

"وه مه علومه ئه م ئوسوله و ئه م ری یه ی که ئیستا بو ته تبیقی ئه م ئیمتیازه گیراوه و حکومه ت زور سه وباتی تیا ئه کیشی، نه تیجه فائیده یه کی باشیشی نابی بو کورده کان.

"که واته لازمه بو ته تبیقی ئه م ئیمتیازه ته شکیلاتیکی عمومی و واسیعتی بکری که زیاتر مولائیم بی بو حقوقی کورده کان، ئه وه قته به ته بیعی ئه م باره قورسه یش له سه ر شانی حکومه ت سوک ئه بیته وه.

'' به قهلییکی سه میمی یه وه ئیستیرحام ئە کهین ته ماشای مه تالیبه کانی خوارومان بکن و، به عهجه له ته وه سول و سه لایهت بدن بۆ ئەم ته شکیلاته مه تلوبه موسیبه یه.

۱. له فه خامه تانه وه مه خفی نیه که لیوای موسل له وه زعیه تی حازره یدا عیبارته له ۲۴ ناحیه و ۹ قهزا و ئەم قهزایانه ییش ئەمانه ن: شیخان، عهقره، زیبار، عه مادیه، زاخۆ، دهۆک، ته له عهقره، سنجار و نه فسی قهزای موسل. وه ئە گهر بلیین ئە کسه ریه تی عه شایه ر و ئە هالی ئەم قهزایانه موافیقی لوغته، تاریخ و عاده تیان کوردن شتیکی تازه نالیین و، ئەو خه ریه یه ی که لیجنه ی عیسه بته تول ئومه م له سه ر ئە ساسیکی جنسیه ت له م خسوسه وه ره سمی کردوه له به ر چاومانه و به ئاشکرا ئیسه پات و ئیزاحی ئەمه ئە کات.

'' غه پیری ئەمه ییش جده ن زۆر زه حمه ته بۆ موته سه ریه ی لیوای موسل که دائیمه ن له ناو ئەم مه نتیقه واسیعه دا بگه ری و ئاگاهداری هه مو ئە حوالی ئە هالیه که بی و، دیسانه وه بۆ ئە هالی ییش زۆر زه حمه ته که بۆ ئیسه ی حکومه تیان دائیمه ن بی نه مه رکه زی لیوا و، له به ر ری دوری و له به ر ئە وه ی که له زبانی کوردی زیاتر لیسانیکی که نازانن و، له به ر ئە وه ی که وه زعیه تی مالیه یه شیان موساعید نیه، له به ر ئە وه ئیقتیراح ئە کهین ته شکیلی لیوا یه کی کوردی بکن که مه رکه زه که ی دهۆک بی و به لیوای دهۆک ناو بگری و، قهزای عهقره، زیبار، عه مادیه، زاخۆ، مولحه قی ئەم لیوا یه بن و ته شکیلاتی ئەم لیوا یه ش به پی ته شکیلاتی لیواکانی ئیستای شیمال بی و، معامه لاتی ره سمیه یان بی به کوردی.

۲. وه له فه خامه تانه وه مه خفی نیه که موازه نه و مقیاسی میله تیک هه ر مه عاریفه و هه ر مه عاریف ژین و سه عاده ت و ئیستیقبالی میله تیک

ئەگەر ئەکات. وە ئەکسی ئەمە ئەگەر مبلەتی مەعاریفی نەبی مەحکومی
 ڕدن و زیلەتە و، ئەگەر بە مونسیفانە تەماشای وەزعیەتی مەعاریفی لیوا
 نوردیەکان بکەین و لە گەڵ مەعاریفی مەنتیقەکانی کەدا موقایەسەیی بکەین
 بوئەنەسیفانە چاومان پی ئەکەوی ئە مەعاریفی مەنتیقەیی کوردستان بە
 ەرهجەیک دواکەوتووە ئە ئینسان مۆتەئەسیر ئەکات. وە وا ئەزانین ئەم
 واکەوتنەیی مەعاریفیش ەەر لە بەر ئەووەیە ئە مەربوتی مودیریتەیی عومومە
 ە بەغداد ئە هیچ ئیبتیمام ناکات بو ئیکمالی ئەو واسیتانەیی ئە مەعاریفی
 ئەم مەملەکەتەیی پی تەرەقی ئەکات. وە غەیری ئەمیش ئەسباییکی تری
 ەییە ئە بە نەسبەتی سەدەو مەقداریکی زۆر ئەم بو مەساریفی کوردستان
 بەرف ئەکریت و ئیبتیمام ناکریت بە تەرجومە و ئەئلیفی کتیبان.

"لە بەر ئەو ئەقتیراحیش ئەکەین ئە بو مەعاریفی ئەم لیوا کوردانە
 مودیریتەییکی مەعاریف تەعین بکری ئە مودیرەکەیی کوردیک بی و
 بەرکەزەکەیشی لە یەکی ئەم لیوا کوردیانەدا بی.

"تەوحدی ئیدارەیی چوار لیوا کوردە ئە بکریت ئە سلیمانی،
 ئەرکوک، ەولیر و دەوگە. وە بو ئەمانە تشکیلی موفەتیشیەتیکی عام
 بکریت ئە رەئیسەکەیان یەکی بی ئە کوردەکان ئە ئیقتیداری کیفایەتی بو
 ئەم وەزیفەیی مەعلوم بی ئە موراقتەیی ەمو ئیشوکاری ئەم لیوایانە بکات و
 مۆتەسەریفی لیواکانیش موراقتەیی پی بکەن و، سەلاحیەتیکی تەواویشی
 بدریتی و مەربوتی پایتەختی حکومەتی عیراق بی و، لە لیوا کوردەکانا تەمسیلی
 ەمو وەزارتەکان بکات. وە بو ئوموری مالیه، ئیقتیسادیە، سەیحیە،
 ئەدلیەیش ەئەتیکی لە ژیر دەستا بی بو ئیستیشارە.

۴. ئەلبە لە حکومەت ئەکەین ئە سەعی بکات بو تەعدیلی بەعزی
 مەواد لە قەوانینی عیراق دا، ئەوانەیی ئە ئەزانری بە نەزەری وەزعیەتی

جوغرافىاي ئەو مەنتىقەيەوہ بۇ حقوقى ئەھاليەكەى موساعيد نيه تەتبيق بکرى
و ئىقتىراح ئەكەين تەتبيقى مەوادى قانونى ئەرازى بکەن بە سورەتیک کە
دائىرەى تاپۇ بە حەقى قەرار بتوانى تەسجیلی ئەرازىيان بۇ بکات بۇ
مودەتیک کە لە دو سال کەمتر نەبى بۇ ئەوہى کە تەسھىلاتیک بى بۇ
مەسالىحى ئەھاليەکە و تەشجىعیشيان بکات کە بۇ تەسجیلی ئەرازىەکانيان
تەشەبوس بکەن بە مەجانى.

۵. ئىقتىراح ئەكەين بودجەى عمومى ئەم مەملەكەتە مەنتىقەيە
موافىقى نىسبەتى لای خواروہ سەرف بکرى. لە ميزانىەى عمومى ئەو
مەبلەغەى کە بۇ دەوائىرى مەركەزىە تەخسىس ئەكرى لى تەنزىل بکرى
باقىەكەى تری مساواتەن، یا بە نىسبەتى نفوس، وە یا بە پرى وارىداتيان، بە
سەر لیواکانى کەدا تەقسیم بکرى و، لازمە مەسئەلەى گومرگى عمومىیش بە
نەزەرىكى دىقەت بگىرى.

ئەى فەخامەتمەئاب! لە گەل ئەو حسیانە چاکەى ئیمە ھەمانە بەرامبەر
بە حکومەت ھىچ مانعیك نایینین بە ئىحتىرامەوہ مەتالیبى مبلەتەکەمان
تەقدیمتان بکەین بە سیفەتیک کە رهئیسى حکومەتەکەن و، رجا ئەكەین ئەم
مەتالیبە بە نەزەرىكى دىقەت تەحقیق بفرمون کە چەند بۇ زەرەعت و
تەرەقى ئەرازى و توروقى مواسەلاتمان چاکە و، لە تەتبیقا چەند ئیدارەمان
تەوسیع و وەزعیشمان چاک ئەکات. ئیمە غەیری شتیک نەبى، کە تەتبیقى
زۆر باش و مومکینە، تەلەبىكى تر ناکەین کە بۇ ھالەت و وەزعیەتى مالیە و
سیاسیەى عىراق خراب بىت.

دیسانەوہ تەعزیماتى فائىقەمان تەقدیم ئەكەین.

ئێسڵاماعیل نائیبی ههولێر. جهمال کهزا امه بهست ئه ویش نائیبی ههولێر. نم، محهمهد سالج نائیبی سلیمانی. سه یفولاً نائیبی سلیمانی. حازم نائیبی موسل. محهمهد جاف نائیبی کهرکوک.

له پهراویزی ئهم یادداشتهدا پێویسته چهند تێبینیهک تۆمار بکری: یه که میان، ئهم یادداشته ئیمزای ههمو مه بعوسه کورده کانی پێوه نیه. له مه بعوسه کانی سلیمانی: ئهمین زه کی بهگ و سه بری حاجی عهلی ئاغا، له مه بعوسه کانی ههولێر: دادود چه یدهری و مه عروف جیاوک و عه بدولاً مو فقی، له مه بعوسه کانی کهرکوک: حاجی عهلی قیردار و مستهفا یه عقوبی ئهم دوانه تور کومان بون و سه عید ئه فه ندی امه بعوسی کفری، له مه بعوسه کانی بادینان: هه یبه تولاً ئه فه ندی و عه بدولاً نور محهمهد، ئیمزایان نه کردوه. بۆچی ئیمزایان نه کردوه؟ بۆ وه لامدانه وهی ئهم پرسیاره پێویسته لیکۆلهر بگه رێتهوه بۆ فایله نه یبیه کانی ئه و سه رده مه ی عیراق و بریتانیا.

دوه میان، له م یادداشتهدا داوای جیا کردنه وه و یه کخستنی قهزا و ناحیه کوردنشینه کانی موسل و دروستکردنی لیوا یه کی تازه به ناوی الیوای دهۆکا وه کراوه، به لام هه ندی ناوچه ی لی ده ره یئراوه.

سێیه میان، له و سه رده مه دا چالا که کانی کورد داوای دروستکردنی لیوا یه کی تریشیان کردوه له قهزا و ناحیه کوردنشینه کانی جنوبی عیراق، که به شی بون له لیواکانی به عداد و عه ماره وه کو کفری، خانه قین، مه نده لی، به لام له م یادداشتهدا باس نه کراوه. مه عروف جیاوک ئهم باسه ی کردۆته وه:

"سوئالی مه بعوسی ههولێر چه زه ته ی مه عروف بهگ جیاوک

"به عداد: وه قتی خۆی مه بعوسی مو حته ره می ههولێر مه عروف بهگ جیاوک به رامبه ر به وه زاره تی داخلیه ئیقته راجیکێ کرد بو که حکومت پێویسته دو لیوای تازه ئیجداس بکا یه کیکیان به ناوی دهۆکه وه و ئه وی تریان

به ناوی باجه‌لانهوه. له بهر ئه‌وه مه‌علوم نه‌بوه حكومه‌ت چ قه‌راریکی داوه دیسانه‌وه پرسیاری له وه‌زاره‌تی داخلیه‌ کردوه. "ژیان، ژ ٢٢٣، ١٦ ی کانونی سانی ١٩٣٠

چواره‌میان، ئهم داواکاری‌یانه ئه‌گه‌ر له کاتی خۆی‌دا جیبه‌جی بکرایه له‌وانه بو زۆر له‌و گه‌روگرفتانه‌ی به‌ درێژایی میژوی عیراق له نیوان بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی کورد و حكومه‌تی عیراق دا رویان داوه، نه‌قه‌ومانایه. حكومه‌تی عیراق له ١٩٤٩ دا قبولی کرد لیوای ده‌وک دروست بکری، ئه‌ویش به‌ ناته‌واوی و دوا‌ی ئه‌وه‌ی زۆر جیگه‌ی کوردنشینی لی دهره‌ینا و، هه‌ندیکی ته‌عریب کرد. لیوای باجه‌لان، نه‌ک هه‌ر دروست نه‌کرا، به‌لکو زۆری ئه‌و ناوچانه به‌ ته‌واوی ته‌عریب کران، هه‌مو کورده‌کانیان لی دهر کرد و عه‌ره‌بیان هه‌ینایه شوینه‌کانیان.

سالی ١٩٧٠ دوا‌ی داننان به‌ مافی نه‌ته‌وه‌یی کوردا له سه‌ر بنچینه‌ی ئۆتۆنۆمی هه‌ندی له‌م داواکاری‌یانه به‌ نیوه‌ناچل سه‌لمینرا. سلیمانی و هه‌ولیر و ده‌وک له‌ یه‌که‌یه‌کی به‌ ناو ئۆتۆنۆم دا یه‌کخران، به‌لام که‌رکوک و زۆر له‌ ناوچه کوردنشینه‌کانی موسل و جنوبی عیراقی لی دهره‌ینرا. مه‌جلیسیکی ته‌شریعی و مه‌جلیسیکی ته‌نفیزی‌یان بۆ ناوچه‌ی ئۆتۆنۆم دروست کرد. کورد به‌ گشتی به‌م کارانه رازی نه‌بو، چونکه ئه‌مانه‌یان به‌ شی‌واندنی مافه‌کانیان دانا نه‌ک به‌ سه‌لماندنی.

٤.٣. هه‌ولێ یه‌کته‌نی ئه‌مین زه‌کی

ئهمین زه‌کی که‌ له‌م ده‌وره‌یه و له‌ ده‌وره‌ی پێشودا مه‌بعوسی سلیمانی بوه چهند جاری بۆته وه‌زیری مه‌عاریف و ئه‌شغال و مواسه‌لات، له‌ گه‌ل ئه‌وه‌یش دا هه‌ندی هه‌ولێ یه‌کته‌نی داوه، به‌ تایبه‌تی بۆ کاروباری خۆپندن و

پەرێڤەرێ و کردنهوهی رێگاوبان. ههولێهه کانی خۆی له دهورهی یه کهم دا له نامبکه یه که سهر به خۆدا به ناو نیشانی محاسه بهی نیا بهتا چاپ و بلاو کردۆتهوه. لهم دهوره بهمش دا دو تهقریری داوه به مهجلیس و (به یانان) یکی درێژی له مهجلیس دا داوه. ژبان پوختهی ههر دو تهقریر و، دهقی به یانان ته کهی بلاو کردۆتهوه:

خۆ لاسه ی دو تهقریر

"خۆ لاسه یه که دو تهقریری مه بعوسی موخته ره می سلیمانی مه عالی ئەمین زه کی به گه که تهقدیمی مهجلیسی عالی مه بعوسانی کردوه له خسوس: مه عاریفی کوردستان و، تهشکیلی لیجنه یه که عیلمی بۆ تهئلیف و تهرجومه ی کتیبانی تهدریسیه ی کوردی و، بۆ ئیحداس و تهشکیلی مودیریه تیکی مه عاریف و، تهعینی موفه تیشینی کورد بۆ مه نتیقه ی کورده کان.

"خۆ لاسه ی تهقریری ئەوهل:

"له لیوای موصل، ههولێر، کهرکوک و سلیمانی دا حالی حازر ۳۸ مه کته بی کوردی تیا مه وجوده. له مه کاتی ئیبتیدائی، سانهوی کورده کانا له سه ر مینهاجی ره سمی مه عاریف بۆ ۵۸ مه وزوع، که مه جبورن تهدریسی بکن، ته نها بۆ ده رسیکیان کتیبی کوردی هه یه. بۆ مه وزوعه کانی که، چونکه کتیب نیه، ته له به کان مه جبورن نۆت بگرن و له سه ر ئەو نۆتانه مه حکومی سه می کردن. لاکین له سینفی ئەوه لیه کانا، چونکه ته له به کان به ته وای ناتوان بنوسن، مومکینیان نابۆ نۆتیک سه حیح بگرن و له خارجی ئیمکانیا نایه، له غه پری ئەوه ی که به غه لته و به عه جه له ده فته ره کانیان ره ش و پر بکه نه وه، ناتوانن سه عیه کی تر بکن، له بهر ئەمه زه بنیان به مه علوماتی غه پر سه حیه ئیسه فال و مانگو ئەه کری. هه یج و یجدا نیک قبۆلی ناکات ئەم

تەله‌بانه که ئومێدی ئیستیقبالی کوردەکانن بە مەعلوماتی غەیرسەدیجە زین و دەماغیان مشەووش و زەهراوی بکری.

"مەجبورین ئەم مەکتەبانەیی که کراونەتەوه بیکەین بە مۆسەسەسەیه‌کی مەعریفەت، بە وەسائیتی تەدریسیەیی چاک مادەتەن وە مەعنەن تەجەبیزیان بکەین. لە بەر ئەمە ئیستیرحام ئەکەم بۆ ئەوهی دەستبەجێ دەست بکەن بە تەرجومە و تەئلیف، بە عەجەلە (بەجەنەیه‌کی دائیمی) تەشکیل و لە کوردە منەوهرە موقتەدیره‌کانی ئیره ئەعزای بۆ تەعین بکەن."

"خۆلاسه‌ی تەقریری دوهم:

"ئەو مەکتەبانەیی که لە لیوای سلیمانی، کەرکوک، هەولێردا مەوجودن قیسمیێکیان لە تەرەف مودیریه‌تی مەنتیقه‌ی موصل و قیسمیێکیان لە تەرەف مودیریه‌تی مەنتیقه‌ی بەغدادەوه ئیداره ئەکرین. لە بەر ئەمەیی که مودیری هەردو مەنتیقه‌کان کوردی نازانن و عاده‌تەن بیگانەن بەم لیسانە ناتوانن تەفتیش و موراچه‌به‌ی مەکتەبه‌کان بکەن و، لە قودره‌تی تەدریسییه‌ی موعەلیمەکان تی ناگەن و بە ته‌واوی عاجزن که ئیسلامی تەرزێ جەرەیانێ ئوسولی تەدریسییه‌ی مەکتەبه‌کان بکەن. لە بەر ئەم وەزعیەتە چونکه مەکتەبه کوردیه‌کان لە موراچه‌به و نەزاره‌تیکی مۆتەمادی مەحرومن و نەتیجه‌ بوە بە سەبه‌بی عەدەم تەرەقی و تەکاملیان. لە بەر ئەوه تەلب ئەکەم ئەو مودیریه‌تی مەنتیقه‌ی که دوسی ساڵ لەمەوێش بۆ ئەم خوسوسە هەبو بە عەجەلە ئیجداس و ئیعادەیی بفرمونه‌وه و مەکاتیبی سلیمانی، کەرکوک و هەولێر ره‌بتي ئەم مودیریه‌تە بکەن و مودیریکێ کوردی بۆ تەعین بفرمون.

وه له عهینی زهمان دا بۆ ١٦ مه کته به کوردیه که له لیوای موصل دا ههیه، بۆ تهفتیش و موراچه به یان موفه تیشینی کوردی موقته دیر ئیستیخدام و عهلاوهی قادرۆی مه نتیقه ی موصلی بکن. موحه قه ق لی م معلومه که مه جلیسی عالی تان ئه بی به زه هیری ئه م ته له ب و ئومیدم ته رووچ ئه فهرمون. "اژیان، ژ ١١٨، ٢١ ی حوزه پرانی ١٩٢٨

تییینی:

١. به یانانی ئه مین زه کی له مه جلیسی مه بعوسان دا له ژماره کانی ١٢٨ و ١٢٩ و ١٣٠ و ١٣١ و ١٣٣ و ١٣٤ و ١٣٧ دا بلاو کراوه ته وه.

٢. ئه مین زه کی له نامیلکه به ک دا به ناوی محاسه به ی نیابه تا وهه باسی هه وه له کانی خۆی ئه کا له ده وره ی به که م دا.

به و بۆنه وه وه که ئه مین زه کی هه لبژێرراوه به ناییبی ره ئیسی مه جلیس ژیان نوسیویتی:

"ئه شه کوری مه بعوسه کان ئه که مین

"مه جلیسی مه بعوسان له ئیبتیدای ١ ی ئه م مانگه دا به سو ره تیکی ئیعتیادی ئیجتیماعی فهرمو. له دوا ی خۆیندنه وه ی خیتابی عه رش موافیقی قانون داخلی مه جلیس ده ست کرا به ئینتیخابی ره ئیس و ناییبی ره ئیس. نه تیجه: به ئه کسه ره ته ی ئارا فه خامه تی عه بدولعه زیز به گ قه ساب ره ئیسی سابق دیسانه وه به ره ئیس و مه ندوبی موخته ره می سلیمانی مه عالی ئه مین زه کی به ناییبی ره ئیس ئینتیخاب کران...." اژیان، ژ ١٣٨، ١٩ ی تشرینی دوهمی ١٩٢٨

ژیان له (ژ ١٣٢) دا (ئه شه ریف) هینانی (ره ئیسی عالی مه جلیسی مه بعوسان) عه بدولعه زیز قه ساب اسیرف به فکری سیاحت و بۆ چاو پی

کهوتنی سلیمانی، و، له ژ ۱۳۸ دا هه‌وآلی سهردانی جه‌مال بابان و سه‌یفولاً به‌گی بلآو کردۆته‌وه و سه‌روتاری ژ ۱۳۹ ی ته‌رخان کردوه بۆ ستایشی ئه‌م دو سیما عالیه‌ چونکه نه‌ونی‌هالیکی پێگه‌یشتوی باغی ئه‌م وه‌ته‌نه‌ن و له عائیله‌یه‌کی گه‌وره‌ی ساحیب حقوق و خۆشه‌ویستی ئه‌م خاکه‌ن و چونکه خۆیشیان زۆر خه‌ده‌ماتی فائیه‌یان له نه‌زه‌ر ئه‌م میله‌ته‌دا سیبکه‌تی کردوه...

٤. ٤. ده‌نگدان‌ه‌وه‌ی داواکاریه‌کان

ئهو یادداشته‌ی هه‌ندی له مه‌بعوسه‌کان ده‌رباره‌ی مافی نه‌ته‌وه‌یی کورد دا‌یان به سه‌روه‌زیرانی عیراق و مه‌ندوبی سامی، له ئاستی جیا‌وا‌زدا به جۆری جیا‌وا‌ز ده‌نگی دا‌وه‌ته‌وه:

لای کورد

ژیان له پاینی یادداشته‌که‌دا ئه‌م لێ‌دوانه‌ی خۆی نویسه‌وه:

"ئهی وه‌کیلانی میله‌ت، ئهی خۆشه‌ویستانی هه‌مو قه‌ومی کوردا!

سه‌ره‌تی ته‌رجومه‌که‌راوی ته‌ق‌ریبه به قیمه‌ته‌که‌تان که له نو‌قته‌ی

محافه‌زه‌ی حقوقی میله‌تی کورده‌وه دا‌وتانه له سه‌روه‌ ده‌رج کرا.

"فه‌عالیه‌ت و جدیه‌تی‌ک که بۆ ئیحقاقی حه‌قیکی مه‌شروعی کورده‌کان

و بۆ ته‌ره‌قی و ته‌عالی‌یان ئیبرازتان فه‌رموه، سه‌رور و خۆشیه‌کی خسته‌ دل‌ی

هه‌مو میله‌تی کورده‌وه.

"میله‌ت خۆی زۆر به به‌ختیار نه‌زانی که وه‌کیلیکی عالی و به قیمه‌تی

وه‌کو ئی‌وه‌ی هه‌یه. بۆ ئه‌م مه‌تالیبه‌ مه‌شروعی که ویستوتانه هه‌مو

پشتیوانین.

"به‌خسوسی به‌ ناوی ژیا‌نه‌وه و به‌ عمومی به‌ ناوی میله‌تی کورده‌وه

نه‌شه‌کورتان ته‌که‌ین. هه‌ر بژین! ژیا‌ن" ژیا‌ن، ژ ۱۶۶، ۱۱ ی نیسانی ۱۹۲۹

١٦٦ ١٦٧ دا تەلگرافی پشتیوانی سەرۆکی شارەوانی سلیمانی و سکرتیری کۆمەڵی زانستی و ژمارەپەکی زۆر لە روۆشنبیر، بازرگان، کەسایەتی ناسراو، سەرانی عەشایەری سلیمانی بلأو کردۆتەووە.

ژیان لە سەرۆتاری ژ ١٦٧ دا بە ناوێشانى: ئەم ئیمتیازەى کە بە کورده‌کان بەخسراوه تەتبیقی مەجبوریە) نوسیوتی:

"لە روژنامەى ژمارە ١٦٧ راستەکەى ژمارە ١٦٦ ه. نـم) و ١١ ی نیسان تارىخا سورەتى تەرجومە کراوى تەقریریکی وەکیلە خۆشەویستەکانمان نەشر کرد کە بۆ تەتبیقی ئەو ئیمتیازەى کە عیسیبەتول ئومەم بە کورده‌کانى بەخشیوه، بە حکومەتیان داو.

"ئیمە ئەمانەوێ بەرامبەر بەم تەقریرە و موقابیل بەم تەلەبە مەشروعەیه حسیاتی خۆمان و میلەتە کەمان عەرز بکەین.

"لە هەموو میلەتى عیراق و خوسەن لە پیاووە سیاسیه‌کانیه‌ووە مەخفی نیه کە میلەتى کورد و هەموو پارچەپەکی ئەوانەى لە ژێر ئیدارەى تورک وە یا ئێرانان ئەژیان وەکو سائیری ئەقوانی زەعیفەى تر هەرچەند ئیدارەپەکی سەرپەخۆیان نەبو، بەلام لەو زەمانەیش دا دیسانەووە عەنەناتى تارىخیه، زبان و هەموو عاداتیان محافەزە کرد بو، بەلام وەقتیک کە هەموو حکومەتە گەورەکان پرنسیپی جەنابى ویلسنیان قبول کرد و کە نەتیجەى شەرى گەورە هات و لە دواى موتارە کە و موسالەحە ئەکسەر لەو میلەتە زەعیفانە ئیستیقلاپەتى تامەیان درایە و ئەوانى تریشیان مەسەلەن وەکو عیراق، سوریه، فەلەستین و کوردستان... چونکە قابیل نەبو و نەیانتوانی بە ئەنھا بۆ خۆیان بژین قەرار درا هەتا قابیلیەت پەیدا ئەکەن بە سورەتى ئینتیداب بژین.

"دیسانہوہ مەخفی نیە وەقتیک کە حکومەتی فەخیمە و عیراق ئەم ولاتە ی ئیستیلە کرد، حقوقی تەواوی بە کوردەکان بەخششی و لە ژێر ئیدارە ی حکومەتی فەخیمەدا ئیدارە یەکی سەر بەخۆیان بو تەشکیل کرا، بەلام وەقتیک کە عیراق داوای حقوقی موقەدەسە ی خۆی کرد، چونکە مەعلوم بو کە عیراق ھەر عەرەب نیە و، لە ئەقوامی موختەلیفە تەشە کولی کردو، چونکە مەعلوم بو لە گەل کوردەکانا ئەکسەر مەنافعیان موشتەرە کە و لازم و مەلزومی یە کترین وو باخسوس لە حەلی ولایەتی موسلا چونکە لیجنە ی عیسبەتول ئومەم لێ مەعلوم بو کە ئەکسەری سەکەنە ی ئەم ولایەتە کوردە و عادەتەن ولاتیکی کوردیە، مەجبورەن لە سەر فکەر و تەنسیبی حکومەتی فەخیمە و بە قەراری عیسبەتول ئومەم ئیدارە ی ئەم دو میلەتە تەوچید کرا و لە ھەردولا حکومەتیکی عیراق ھینرایە وجود. وە بو ئەوە ی ئەم دو میلەتە ھەتا کو سەر بە یەکەوہ بژین مونتەئەسیر نەبن و حقوقی یە کتری غەسب نەکەن. وە ھەردولا عەنەناتی میلیە یەیان باقی بی و بەو ناوہوہ تەرەقی بکەن، بەعزی ئیمتیازیان دا بە کوردەکان و، لە عەلاوہ ی کوردستان بە عیراق دا ئەم ئیمتیازە بە شەرت گیرا. بەلام چونکە لەوساوہ ئەم ئیمتیازە قیسیمیکی کەمی لە بەعزی ولاتە کوردەکانا تەتبیق ئەکری و لە ئەکسەری ولاتەکانی ترا بە قەتعی ھیچی تی تبیق نەکراوہ. ئەم موحیبەتە و ئەم رابیتە یە کە لیجنە ی عادیلە ی عیسبوتل ئومەم ئە یویست بە تەواوی تەئمین نەکرا.

"لە بەر ئەوہ چونکە میلەتی کورد زانی ئەگەر مەسئەلە ھەر وا بمینیتەوہ نەک تەرەقی ناکا بە لکو روژ بە روژ بەرەودوا ئەروا بە قەتعی قەراری دا کە داوای حقوقیکی مەشروعە ی خۆی بکات و، نەتیجە لە سەر ئارەزو و خواھیشی عمومیە ی میلەتە کە وە کیلانی میلەت تەلەبی ئەم حقوقەیان کرد.

ئىنجا ئەى وەتەنپەرورە موحترەمەكان، ئەى پياوھ سياسىيەكانى عىراق! ئەبى بزىان ئەم مەسئەلەيە ھەر فكريكى خسوسى وەكىلەكانمان نيە، بەلكو ئارەزويەك و تەلەپكى قەتەى عمومى ميلەتى كوردە. ئەئمينتان ئەكەين ئەم مەسئەلەيە بە واسىتەى ئەسبابىكى ترەوھ پەيدا نەبوھ. بەلكو كورد مەجبورە تەلەبى حقوقىكى مەشروعى خۇى بكات.

"ئيوھ چۆن ميلەتى خۆتان خۆش ئەوى و ئەتانەوى حور و سەربەست بژىن، كوردىش بۆ عەينى غايە ھەول ئەدات و، لازمە ئىنسان مادام ميلەتپەرورە بو حورمەتى ميلەتىمىلەتتىكى تىرىش بگرى و، ئەمە لە دنيادا قانونىكى تەبيعيە.

"وھ ديسانەوھ ئەبى بزىان ئەم ئىمتيازە كە دراوھ بە كوردەكان ھەر بۆ ئەوھيە كە موحىبەتتىكى ئەبەدى بەين تەئمين بكات و ھەر بۆ ئەوھيە كە مەنافىيەكى موشتەرەكى لى يئتە وجود و، بەم سەبەبە ھەردولا تەرەقى بکەن. لە بەر ئەوھ ئەبى ئەم ئىمتيازەى كە پىيان بەخشراوھ حەرفىمەن تەتبيقى بکەن و حەتا لەمىش زياتر و لە پىنش خۆتانەوھ بۆ تەرەقى و تەعالىيان سەعى بکەن، وە ئيلا ئەگەر ھەروا بمىنئتەوھ نەك ھەر كوردەكان دوا ئەخات، بەلكو ئەبى بە سەبەبى دواكەوتنى ھەردولا.

"ئىستىرخام ئەكەين، وەكىلەكانمان، بۆ ئەوھى ئارەزوى عمومى ئەم ميلەتە تەئمين بگرى، ئەبى بۆ ئەم مەسئەلەيە بە جدى سەعى بکەن و لى سارد نەبنەوھ و بە عەجەلە و بە قەتەى ئەم ئىمتيازە لە ھەمو كوردستانا تەتبيقى بکەن و، رجايش لە حكومەت و ئەولياى ئومور ئەكەين بۆ ئەوھى ئەم وەحدەتە ھەر باقى بى، ئىستىرخامنامەى ئەم ميلەتە و وەكىلەكانمان تەروىج بفرمون، كە نەتىجە حكومەتتىكى گەورە و مونتەرەقى و بە ناوى عىراقەوھ ليوھ يئتە وجود." لژيان، ژ ۱۶۷، ۱۵ ي نىسانى ۱۹۲۹

لاى رۆژنامه كانى عىراق

بۇ زانينى دەنگدانەۋەى ئەم يادداشتە لە رۆژنامه عەرەببە كانى عىراق دا پېۋبلىست ئەكا سەبىرى رۆژنامه كانى ئەو كاتە بىرى. ژيان ۋەلامى يەك رۆژنامەى داۋەتەۋە كە ئەۋبىش العىراقە.

"جۋابى غەزەتەى العىراق بە تارىخى ۹ ى نىسانى ۹۲۹

"بەرامبەر بەۋ تەقىرىۋەى كە ۋەكىلە خۇشەۋبىستە كانى مېلەتى كورد بۇ تەلەبى حقوقى مېلەتەكە دابۋبان لە غەزەتەى العىراق ى ۹ ى نىسانى ۹۲۹ تارىخ دا چاۋمان بە چەند دېرېنگ كەۋت.

"ئېمە چۈنكە زبانى حالى مېلەتى كوردىن ھەرچەند لە سەرمان ۋاجىب بو جۋابى بدەينەۋە بەلام بۇ ئەۋەى حىساتى كوردەكان تەحرىك و نەتىجە شتېكى خراب تەۋلىد نەكات نەمانوبىست دورودرېژ جۋابى بدەينەۋە.

"ھەر ئەمەندە ئەلېن بۇ العىراق زۆر عەيب و فكىرىكى غەلەتە كە بە ھەمو حىساتەۋە مېلەتېكى شەجىع، ساحىب شەرەفى ۋەكو كورد تەھدىد ئەكات و ئەىترسىنى بەۋەى كە ئەلى اكوردەكان تەلەبى ۋا بىكەن ۋەكو ئىدىعەى ئەرمەنىە كانى لى دېت كە موقابىل بە توركىا كوردىان و نەتىجە بەم حالە كەبىشتن).

"ئەى ساحىب و موحەررېرى العىراق! بە جدى عەرزت ئەكەين كورد ھىچ ۋەقتېك خۇى بە ئەرمەنى نازانى ۋ عىراقىش بە توركىا. كورد بەۋ شەرته لە كەل عىراقا ئەزى، نەك ۋەكو غەزەتە كانى خارىچ ئەلېن و ئەنوسن ئەبى ئەم دو مېلەتە ۋەكو برىتانىا و ئىسكۆتلاند بژىن و تەماشای يەكترى بىكەن بەلكو كورد ئەۋەى زىاتر تەماشای بىرى.

"رچا لە ئەۋلبای ئومور ئەكەين ئەگەر ئەيانەۋى ئەم دو مېلەتە بە يەكەۋە بژىن نابى مەيدان بدەن شتى ۋا بنوسرى، چۈنكە غەزەتە كانى كوردىش مەجبور ئەبى موقابىل بە ھەمو تەعەرۋزېك نەك مودافەعە، بەلكو ھجوم بىكات. ھەر ئەۋەندە ئەلېن. "ژيان، ژ ۱۶۷، ۱۵ ى نىسانى ۹۲۹

له ژيان دا ههچ جوړه کاردانهوهی کار به دهستانی عیراقي و بریتانی به دی ناکړی به لأم بېگومان له بهر نهوهی به باشیان نه زانیوه ههچیان لى جیبه جى نه کردوه.

۵. هه لوه شاندهوهی مه جلیس

" حهلی مه جلیسی مه بعوسانی عیراق و،

" نه مری ئینتخاباتی تازه

" به غداد: ئیراده ده رچوه له سه ر حهلی مه جلیسی مه بعوسان و

دهستکردن به ئینتخاباتی تازه. " (ژيان، ژ ۲۴۹، ۷ ی ته موزی ۱۹۳۰)

عیراق له و ماوه یه دا نا ئارامیه کی سیاسی - وهزاری زوری به خویه وه

دیوه. چهند جاری وه زاره ته کان گوړاون.

عه بدولمو حسین سه عدون له نیسانی ۱۹۲۹ دا ئیستیقاله ی کرد. مه لیک

فه پسه ل توفیق سویدی ته کلیف کرد وه زاره ت پیک بهینی:

" وه زاره تی تازه ی عیراق

" له غزه ته کانی به غداده وه ۲۹ و ۳۰ / ۴ / ۹۲۹

" مه علومه که له بهر به عزی مه سائیلی سیاسییه چهند ماتیک

له مه و پیش وه زاره تی عیراق که قاینه ی فه خامه تی سه عدونیان پی نهوت

ئیستیغای کرد بو و هه تا ئهم بهینه هه ر به وه کاله ت ئیشی نه کرد و

حکومه تی عیراق له حالیکی موشکیل دا مابوه وه، به لأم لهم روژانه دا بو نهوه ی

ئینر نیهایه ت به م حاله بهینری دهست کرا به ته شه بوسات بو نهوه ی

قاینه یه کی تازه ته تشکیل بکری. نه تیجه قه رار درا که له ریاسه تی فه خامه تی

توفیق به گ نه لسویدی دا وه زاره ت ته شه کول بکات.

" روژی یه ک شه مه ی ۲۸ / ۴ / ۲۹ به مونساهه تی ده رچونی ئیراده ی

ملوکانه وه له دائیره ی ره ی وسهل وزه رای عیراق حه فله یه کی موخته شه م کرا و

پروگرامی و وزارت

"بەغداد، هەرچەند بە رەسمى هێشتا پروگرامی و وزارتەتی نازە معلوم نەبوە، بەلام لە ئەوەل ئیجتیماع دا قەراریان داوە لە پێش هەمو شتیکیا بۆ بەرزى و بلندی و دەولەمەندی عیراق چی پێویستە ئیجراى بکەن و بودجه بهو نوعه ته‌نزیم و ئیسلاح بکەن که نه‌تیجه زەرەر و زیانیکی نه‌بی بۆ عیراق. وه بۆ ته‌ئلیفی جه‌یشیکی مونتەزەمی عیراق سه‌عی بکەن ئایا به سوره‌تی ئیجباری وه یا غه‌یره‌ئیجباری. قه‌وانین و معامه‌لاتی نفوس ئیکمال بکەن.

"وه بۆ عه‌ده‌م ئیستیخدامی ه‌نودی غه‌یره‌عیراقی سه‌عی بکەن و له‌ چی ئه‌وان عیراقی ئیستیخدام بکەن. "لژیان، ژ ۱۷۲، ۲۸ ی نیسانی ۱۹۲۹

.....

وه‌زاره‌ته‌که‌ی سویدی ته‌مه‌نی درێژ نه‌بو مه‌لیک داواى ئیستیقاله‌ی لی کرد و، سه‌رله‌نوێ سه‌عدونی ته‌کلێف کرده‌وه.

قابینه‌ی تازه‌ی عیراق

"له‌ سه‌ر ئیستیغفای فه‌خامه‌تی توفیق به‌گ سویدی روژی ۱۹ ی ئەم مانگه ئیراده‌ی ملوکانه صادر بو به‌ ته‌عینی فه‌خامه‌تی سیر عه‌بدولموحسین به‌گ ئەلسه‌عدون بۆ ره‌ئیس ئەلوزه‌رایه‌تی و فه‌خامه‌تیشی وه‌کو لای خواره‌وه ده‌رج کراوه‌ ناوی ئەو وه‌زیرانه‌ی دا که داخلی قابینه‌که‌ی ئەبن.

"له‌ عه‌ینی روژدا ئیراده‌ سادر بو بۆ ته‌عینی موشار ئیله‌یه‌یماش و به‌م مونسه‌به‌ته‌وه له‌ دیوانی ره‌ئیس ئەلوزه‌رادا کۆمه‌لیک به‌سترا له‌ داوی خوینده‌وه‌ی ئیراده‌که‌ حازیرون دوعای عومر و ئیقبالی جه‌لاله‌تی مه‌لیکی موعه‌زه‌میان کرد.

رەئیس ئەلوزەرا و وزیر خاریجیە

فەخامەتی سێر عەبدولموحسین بەگ ئەلسەعدەن

مەعالی ناچی پاشا ئەلسویدی	وەزیری داخلیە
مەعالی یاسین پاشا ئەلهاشمی	وەزیری مالیە
مەعالی ناچی شەوکەت	وەزیری عەدلیە
مەعالی ئەمین زەکی بەگ	وەزیری ئەشغال و مواسەلات
مەعالی نوری پاشا ئەلسەعید	وەزیری دیفاع
مەعالی عەبدولحسەین چەلبی	وەزیری مەعاریف
مەعالی عەبدولعەزیز بەگ	وەزیری رەوی و زەراعت

قەساب "لژیان، ژ ٢٠، ١٩ ی ئەیلولی ١٩٢٩

سەعدون خۆی کوشت.

"زیایکی ئەلیم

"لە حالیکە ئە غەزەتە کەمان لە ئەواوبون دا بو بە شیدەتی ئەسەفەووە
خەبەرمان وەرگرت کە رەسمەن بو مەقامی سەعەدەتی مۆتەسەرپی
تەلغرافیک هاتووە مەئالە کەئە ئەمەیه کە: فەخامەتی سێر عەبدولموحسین
ئەلسەعدون رەئیس ئەلوزەرای عیراق ئەمشەوی رابوردو لە مائی خۆیدا
(ئینتیجارا) و وفاتی کردووە. وە وەسیتیکی تاریخی بو ئەولادی بە جی هێشتووە.

"ئەم خەبەرە فەجیعیە وەکو سائیقهیه کی ناگەهانی زەر بەیه کی لە عالم
دا و رەعشەیه کی ئەبەدی خستە وجودی هەمو کەسیکەووە. جەدن غەیبوبەتی
ئەبەدی ئەم داھییه کە لە عیراقا ئەو لەمەین زات و موشار بیلەنان و باعسی
فەخری عمومی بو، جی تەئەسوفە و هەتا کو قیامەت ئەم ئەسەفە باقی ئەبی
لە فکر ناچیتەووە.

"به ناوی عمومه عیراق و خاسه‌تهن به ناوی میله‌تی کورده‌وه ئیزهاری
 ئه‌سه‌ف و به‌یانی ته‌عزیه‌ت ئه‌که‌ین. وه به‌م مونا‌سه‌به‌ته‌وه له هه‌مو
 مه‌راکیزدا به‌یداخی حکومه‌ت شو‌ر کرایه‌وه.

"له‌م خسوسه‌وه له غه‌زه‌ته‌ی ئاتی‌دا ده‌ره‌جه‌ی ئه‌سه‌فی میله‌ته‌که‌مان و
 ته‌فسیلاتی لازمه‌ عه‌رز ئه‌که‌ین." (ژیان، ژ ۲۱۱، ۱۴ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۹)

.....

بو‌ ئه‌وه‌ی ئه‌و بو‌شاییه‌ی به‌ خو‌کوشتنی سه‌عدون دروست بو‌ بو‌ پر
 بکریته‌وه. فه‌یسه‌ل ناچی سویدی ته‌کلیف کرد وه‌زاره‌ت ته‌شکیل بکا.

"قایینه‌ی تازه

"ئیراده‌ی ملوکانه‌ سادر بو‌ ته‌شکیلی وه‌زاره‌تی تازه له ریاسه‌تی
 ناچی پاشا ئه‌لسویدی‌دا، به‌لام له به‌ر وه‌فاتی عه‌بدولموحسین به‌گ
 ئه‌لسه‌عدون هه‌یج مه‌راسیمیکی بو‌ ناکری. وه‌زیره‌کان وه‌کو لای خواره‌وه‌ن:

ره‌ئیس ئه‌لوزه‌را و وه‌زیری خاریجیه

ناچی پاشا ئه‌لسویدی	
ناچی شه‌وکه‌ت	داخلیه
یاسین پاشا ئه‌له‌اشمی	مالیه
عه‌بدولعه‌زیز قه‌ساب	عه‌دلیه
نوری پاشا ئه‌لسه‌عید	وه‌زیری دیفاع
مه‌عالی ئه‌مین زه‌کی به‌گ	مواسه‌لات و ئه‌شغال
خالد سلیمان	ره‌ی و زه‌راعه‌ت
عه‌بدولحسه‌ین چه‌له‌بی	وه‌زیری مه‌عاریف

"ژیان، ژ ۲۱۳، ۲۱ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۹

.....

وزاره‌ته‌که‌ی ناجی سویدی ته‌مه‌نی کورت بو. عیراق له به‌رده‌م گرێدانی ریکه‌وتننامه‌یه‌کی گرنگ دا بو له گه‌ل بریتانیا. به‌نده‌کانی ناو ریکه‌وتنه‌که به ئاسانی و به بێ مشتومر، نه‌یه‌توانی له مه‌جلیس تێ بپه‌ری. نوری سه‌عید بو ئه‌وه‌ی ده‌تگی ئه‌ندامانی مه‌جلیس بو موافه‌قه‌ت له سه‌ر په‌یماننامه‌که دابین بکا، ووزاره‌تیکی پیک هینا که هه‌لبژاردنی بکا ئه‌نجامه‌که‌ی مسوگهر بی.

“مینهاجی قابینه‌ی تازه‌ی عیراق

”به‌غداد، ره‌ئیس وزه‌رای عیراق فه‌خامه‌تی نوری پاشا ئه‌لسه‌عید ئه‌و مینهاجی که له گه‌ل وه‌زیره‌کانیا قه‌راریان داوه ته‌عقیبی بکه‌ن ته‌قدیمی جه‌لاله‌تی مه‌لیکی فه‌رموه و جه‌لاله‌تی مه‌لیکی موعه‌زه‌میش قبولی فه‌رموه.

“مینهاجه‌که‌یان عیباره‌ته له ۳ مه‌سه‌له:

۱. بو وه‌رگرتنی ئیستیقلایه‌تی تامی عیراق له گه‌ل داری ئیعتیما‌ددا ده‌ست کردن به موزاکه‌ره بو موعاهه‌ده‌یه‌کی تازه.

۲. مه‌سه‌له‌ی ئیقتیسادیا‌تی عیراق.

۳. وه‌رگرتنی مه‌سه‌لویه‌ت یه‌عنی ئی‌دا‌ره‌ی دا‌خ‌لی عیراق له

عیراقی‌یه‌کان مه‌سه‌ل بو. “ئژیان، ژ ۲۳۳، ۳ ی نیسانی ۱۹۳۰

مه جلیسی نواب

(دهوری سییه م)

۱۹۳۲/۱۱/۸ ۱۹۳۰/۱۱/۱

دهوری ئینتیخابی سییه م

”ئینتیخاباتی تازهی مه بعوسان

”له وهزارهتی داخلیه وه ره سمنه ئه مر دراهه که پیوسته له هه مو مه ناتیقی عیراق دا له رۆژی ۱۰ ی ته موزدا موافیقی قانونی ئینتیخابات ده ست بکری به مو عامه له ی ئینتیخابیه و ئه بی له ۱۰ ی ئه یلول دا ته واو بی. ” (ژیان، ژ ۲۵، ۱۰ ی ته موزی ۱۹۳۰)

۶ ی ره شی ئه یلول

ئهرکی سه ره کی ئه نجومه نی داها تو ئه وه بو که په یماننامه ی بریتانی عیراقی په سند بکات. نوری سه عید ئه یویست ئه نجومه نیک هه لیبژێردری بی مشتومر و بگه وه به رده ده نگ به قازانجی په یماننامه که بدا. پاش ئیمزا کردنی ئه م په یمانه عیراق له ژێر ئینتیدابی بریتانی ده رگه چو، به ناو سه ره خۆیی وه رگه گرت و، ئه بو به ئه ندامی کۆمه له ی نه ته وه کان. له هه یچ ماده یه کی ئه م په یمانه دا ئیشاره ت بو ده سه ته به رکردنی مافی نه ته وه یی کورد نه کرابو، به تابه تی ئه و مافانه ی کاتی نوساندنی ولایه تی موسل به عیراقه وه داوا له عیراق کرا بو ده سه ته به ری بی. نیشتمانپه وه رانی کورد ئه ترسان دوا ی ئیمزا کردنی ئه م په یمانه حکومه تی عیراق له و مافانه په شیمان ببیته وه که به ئینی به کورد دابو. له بهر ئه وه له سلیمانی بریاری (موقاععه) یان دا.

رۆژی ٦ ی ئەیلول که ئەبو دەنگدەرانسی سلیمانی بۆ هەلبژاردنی
 ھەیتەتی تەفتیشیە لە سەرایی سلیمانی دا کۆ بینەوه، خەڵکی سلیمانی بە
 تاییەتی قوتاییانی کۆمەڵەیی زانستی کوردان و دوکاندارەکانی ناو بازار و
 گەنجەکانی شار بۆ خۆپیشانندان و دەربرینی نارهزایی لە بەر دەرکی سەرا
 کۆبونەوه. کاروباری سلیمانی، که لەو کاتەدا بە دەس کاپتن گاون وەکیلی
 موفەتیشی ئیداری یەوه بو، بۆ بلاوه پێ کردنی خۆپیشانندەرەکان کەوتە بە
 کار ھێنانی زەبروزەنگی پۆلیس. لە نیوان خۆپیشانندەران و ھیزەکانی پۆلیس
 دا پشێوی دروست بو، لە ھەردو لا چەند کەس بریندار بون و کوژران. گاون
 ھیزەکانی جەیشی عیراکی باتک کرد بۆ ئەوێ پشێویە که دابمر کیننەوه.
 جەیش بە توندی لە بەشدارانێ خۆپیشانندانە کەیدا. دەیان کەسی لێ
 کوشتن و، دەیان کەسی لێ بریندار کردن. بە زۆر بلاوهی پێ کردن و زیاتر
 لە ١- کەسیان راپنجی زیندان کرد. ئەگەرچی بە ھۆی ئەم روداوووە
 ھەلبژاردن دوا کەوت بەلام پاش چەند رۆژی ئەنجامیان دا.

ژیان لە ژێر سەردێری ئینتیخابات لە سلیمانی نوسیویتی:

" رۆژی ١٥ ی ٩ ی ١٩٣٠ لە مەقامی مۆتەصەریقیەت دا عمومی ئەشراف
 و تيجار و سائیری تەبەقەیی ئەھالی بۆ ئینتیخابی ھەیتەتی تەفتیشیە کۆبونەوه.
 لە نەتیجەدا زەواتی ئاتیە بە ئەکسەریەتی ئارا بە ئەعزای ھەیتەتی تەفتیشیە
 ئینتیخاب کران:

چەند رەئیی بوە: ٣٤ حاجی ئیبراھیم ئاغا، ٢٢ مەجید بەگی حاجی
 رەسول بەگ، ٢٢ غالب ئاغا، ٢١ حاجی ئەحمەدی حاجی کەریم، ٢٠
 عەبدوڵکەریم ئەفەندی عەلەکە، ١٩ سەید ئەحمەدی تونونچی، ١٧ کەریم

به‌گی محهمهد به‌گ، ۱۶ حاجی کاکه‌خه‌مه، ۱۵ حاجی مه‌لا محیدین، ۱۵ حاجی
 عه‌لی حاجی حه‌سه‌ن ئه‌فه‌ندی. "اژیان، ژ ۲۶، ۶ ی تشرینی یه‌که‌می ۱۹۲۰

"گوشادی مه‌جلیسی مه‌بعوسان

"رۆژی ۱ ی مانگ ئه‌عزاکانی مه‌جلیسی نیابی به ئیجتیغالیکی موخته‌شهم
 کۆبونه‌وه. له پاش قیرائه‌تی خیتاب ئه‌لعهرش به ئه‌کسه‌ریه‌تی ئارا فه‌خامه‌تی
 جه‌عفر پاشای عه‌سکه‌ری به ره‌ئیس ئینتیخاب کراوه و، دیسان له نه‌تیجه‌ی
 ئینتیخابات دا مه‌عالی سلیمان به‌گ ئه‌لبه‌راک بۆ نائیبی ئه‌وه‌ل و عه‌لی
 ئه‌فه‌ندی ئیمام بۆ نائیبی دوهمی ره‌ئیس، ئه‌کسه‌ریه‌تیان ئیحراز کردوه."
 (اژیان، ژ ۲۶، ۶ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۰)

ژیان که له سه‌ره‌تاوه به گه‌رمی هه‌وایی ره‌وتی هه‌لبژاردنی ده‌وره‌ی
 یه‌که‌م و دوهمی نوسی بو. هه‌وایی ده‌وره‌کانی تری به کورتی و سه‌ریییی باس
 کردوه و، ئه‌و گه‌رمی‌یه‌ی جارانی نه‌ماوه ره‌نگه ئه‌وه‌ش بگه‌رێته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی
 که ئیتر تیگه‌یشتون مه‌جلیس ئه‌و ده‌ز گایه نیه ئه‌مان ئه‌و هیوا زلانه‌یان له
 سه‌ر هه‌ل چنی بو.

بهگ، جه نابی ئەحمەد بهگی محەمەد سالیح بهگ، جه نابی صهبری ئەفهەندی
حاجی عهلی ئاغا.

"موافیقی قانونی ئەساسی نیوهی ههزهراتی ئەعزایانی ئەعیان به
قورعه ئیخراج کران

"به مونساههتی تهواوبونی موده یانهوه بو ئەوهی به قورعه نیوهی
ئهعزای موحتهره مهکانی مهجلیسی ئەعیان ئیخراج بکرین و سه رهله نوی به
ئیرادهی مهلهکی ئەعزای تهعین بکریتهوه. رۆژی ١٣ ی ئەم مانگه له دائیره
مهجلیسی ئەعیان دا به پێی مادهی ٣٢ ی قانونی ئەساسی دهست کرا به
معامهلهی قورعه کێشان.

له ریاسهت و نهزارهتی جهلالهتی مهلیکی موعهزهم دا فهخامهتی
ره ئیسهل وزهرا و فهخامهتی ره ئیسی مهجلیسی ئەعیان و ره ئیسی مهجلیسی
مهبعوسان له دائیره و سالۆنی مهجلیسی ئەعیان دا کۆبونهوه و له حالیگا که
ههمو ئەعزایانی ئەعیان و ئەعزایانی مهبعوسان و مهعالی وهزیره کان حازر بون
دهست کرا به قورعه کێشان و له نهتیجهی قورعه دا له ئەعزایانی ئەعیان
سهماحهت ئەلسهید محەمەد ئەلسهەر و، ئەلشیخ عودهی ئەلجهریان و،
ئاسهف قاسم ئاغا و، ئەلسهید عهبدوڵا ئەلنهقیب و، فهخره دین ئال جهمیل،
یوسف عهمانۆیل، حاجی ههسهن ئەلشه بوت، عهبدوڵکه ریم ئەلسهعدون،
مهولود پاشا ئەلموخلیس، حاجی مهحمود ئهل ئوسترابادی، له جێی خۆیان
مانهوه.

وه سهماحهتی جهمیل ئهل زههاوی، یوسف سویدی، حاجی سهعید
ئاغا، مهناحیم دانیال، عهبدوڵحسهین، ئیبراهیم ههیدهری، عهبدوڵغهنی کوبه،
محەمەد عهلی فازل، سالیح پاشا باش ئەعیان، عهبدوڵا سافی، دههرون.

بە ئێمە ئێمە قورعە کێشانە که دوایی هات. وه له دوای تهواوبونی
 مهسئله که جهالەتی مهلیکی موعهزەم بیلزات خۆی خوتبهیه کی عالی
 خۆیندهوه و له معامله و حهره کاتی ئهم بهینهی هه‌مو ئه‌عزایانی مه‌جلیسی
 ئه‌عیان به‌یانی مه‌نونه‌تی فه‌رمو. "ژبان، ۱۸۱ ی ۲۴ ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۹

"ئه‌عزاکانی تازه‌ی مه‌جلیسی ئه‌عیان

"به‌غداد: رۆژی ۲۲ ی ئهم مانگه ئیراده‌ی ملوکانه صادر بو له خصوص

ته‌عینی زه‌واتی لای خواره‌وه بو ئه‌عزایه‌تی مه‌جلیسی ئه‌عیان:

"ئیه‌راهم ئه‌فه‌ندی ئه‌لحه‌یده‌ری، حاجی سه‌عید ئاغای مه‌عروف ئاغای،
 السید نوری ئه‌فه‌ندی السید عزیز الیاسری، عه‌بدولله‌تیف پاشا ئه‌لمه‌ندیل،
 عه‌بدوڵلا صافی ئه‌فه‌ندی، محهمه‌د عه‌لی ئه‌فه‌ندی ئال به‌حره‌لع‌لوم، محهمه‌د
 عه‌لی ئه‌فه‌ندی ئه‌لفازیل، مه‌ناحیم ئه‌فه‌ندی دانیاڵ.

"حکومت ئیستا خه‌ریکی ته‌رشیحی زاتیکیانه بو ریاسه‌تی ئهم مه‌جلیسه
 وه‌کو ئه‌لین یا سه‌ماحه‌تی شیخ ئیه‌راهم ئه‌فه‌ندی ئه‌لحه‌یده‌ری وه یا محهمه‌د
 عه‌لی ئه‌فه‌ندی ئه‌لفازیل ئه‌بی به‌ره‌ئیس. " (ژبان، ژ ۲۰۷ ی ۲۸ ی تشرینی
 به‌که‌می ۱۹۲۹

ژيان

و

داکۆکی له ئافرهت

۱. ژيان و ژن

۱. ۱. پایه‌ی کۆمه‌لایه‌تی

۱. ۲. مافه‌کانی ئافرهت

۱. ۳. بێکهنانی خێزان

۲. مه‌کته‌بی کچان له سلیمانی

۲. ۱. کردنه‌وه‌ی

۲. ۲. هه‌لوێستی جیاواز له خوێندنی کچان

۲. ۳. چالاکیه‌کانی

۲. ۳. ۱. پيشانگه‌ی سالانه

۲. ۳. ۲. ته‌مسيل

۲. ۳. ۳. به‌شداری کۆبونه‌وه‌ی گشتی

۲. ۳. ۴. فێرکردنی نه‌خوێنده‌وار

۲. ۳. ۵. فێرکردنی پيشه

۳. هه‌والی ئافره‌تانی دنیا

ئەوێ هیج گوشاریکی ئافره تیان له سەر بوبی، به شی بوه له بیروباوهری ههلبژاردە ی کورد بۆ نوێکردنەوێ کۆمەڵی کورد و ههنگاونان به ره و کۆمەڵی پێشکەوتوی شارستانی. له دو توی وتاره کان و ههواله کان دا داوای دا بێتکردنی مافی خۆیندن، کارکردن، ئازادی ههلبژاردنی هاوسەر، مافی دهنگدان له ههلبژاردنی گشتی دا، بۆ ئافره تی کورد ئەکهن. به واته یه کی تر مافی به شداری له ژیا نی کۆمه لایه تی، ئابوری، روشنبیری، سیاسی... کۆمه ل دا.

٢.١. پایه ی کۆمه لایه تی ئافره ت

ژیا ن به قه له می نوسه ری جیاواز چه ندی ن وتاری له سەر باری کۆمه لایه تی خیزانی کورد و، شوکردن و ژنپێنان، و پله ی کۆمه لایه تی ئافره تی کورد نوسیوه. زۆر به توندی هێرشێ کردۆته سەر نه ریتی باو و هه لومه رجی دواکه وتوی کۆمه ل و، ره خنه ی له پیاوی کورد گرتوه سه باره ت به ره فتاری نادروستی له گه ل ژنی کوردا. داکوکی کردوه له مافی ئافره ت و، مافی بی چه ندوچونی خۆیندن، کارکردن، هه لبژاردنی هاوسەر و، ره ئی دان. له پێکه وه نانی خیزان دا داوای کردوه له پێش ژنپێنان و شوکردن دا، بۆ ئەوێ زمانی له یه ک گه یشتن بدۆزنه وه، کور و کچ به کتری بپنن و پێکه وه قسه بکهن و، له نیوان کچ و کوردا هاوکوفی، به تاییه تی له ته مه ن دا هه بی.

له و سه ره ده مه دا هیج قانونیکی دانرا و نه بوه بۆ ریکخستنی اباری که سایه تی و بۆ پاراستنی مافی ئافره ت. له دادگا و له ناو کۆمه ل دا پیره وێ بنه ماکانی شه ریه تی ئیسلامی کراوه. به هۆی دواکه وتنی کۆمه ل و، نه خوینده واری و نه زانی ژنانه وه، پیاو به یارمه تی هه ندی مه لای کۆنه په رست و کۆلکه مه لا، به خرابترین شیوه ژنی چه وساندۆته وه و مافه کانی خواردوه. نوسه رانی ئەم وتارانه بۆ ئەوێ به لگه و به هانه کانیان به هیز بی و، له روی

دینی یهوه نه توانن بهر په رچیان بده نه وه، شایه تی یان له نایه تی قورئان و
 هدیسی پیغه مبهه هیناوه ته وه.

مدیره ی مه کته بی کچانی سلیمانی، گوزیده عزیز خانم، له وتاریک دا
 له ژیر سهر د پیری اژن و تهئسیراتی له حیات ی مده نه یهت دا که به بونه ی
 کردنه وه ی مه کته بی کچانه وه بو اژیان ی نوسیوه، ئه لی:

"ژنیتی، مه وجود یه تی که قیسمیکی تری حیات و هتا قیسمی موهیمی
 ئیسهال کردوه. نابی تهئسیراتی ژن له حیات دا له پیش چاو دور بخریته وه
 و، ئه بی بکری به ره بهری بهرز بونه وه ئه وه ههنگاوانه که له ریگای
 مده نه یهت و تهره قی دا ئه هاویژری. ژن حیات مه سعود و ژن حیات ره زیل
 نه کات. ئه م دو قوه ته که دوشمنی یه کترن به عیلم و جهلی ژن دپته وجود.
 ژن ئه م دو ئیستیعداده ی هه یه ئه وه میله تانه که ئه م قیسمه به شه ره سوئی
 ئیستیعمال ئه کهن ناتوانن له به لای جهاله تی خوئیان رزگار ببن و مه حکومی
 ئه م ئافه تن.

له ئوده بای فرانسز مادام ئه لی: اژن مال ئه کات و ژن مال ویران
 ئه کات به چ به لاغت و زبانیکی فه صیحه وه گوتراوه ئه گهر بیخهینه بهر چاوی
 ته ئه مول ئه وه میله تانه که ژنیتی یان بهرز کردو ته وه، خوئیان بهرز کردو ته وه،
 زیرا ژن میلهت پی ئه گه یه نی. وه ژن پیاو پی ئه گه یه نی. ئه وه موجود یه ته که
 له زهره یهک قه هره مانیکی گه وره دپنیته وجود. له وه وقتانه دا که له باوه شی
 شهفه قه تی خو یا به لایله و لاواندن پی ئه گه یه نیته له مه وجود یه تی مادی و
 مهعنه وه ی خو ی به شی ئه دات. " اژیان، ژ ۱۳، ۲۲ ی نیسانی ۱۹۲۶

.....

له وتاریکی که دا فائیق زیوه، که ئه وسا گهنجیکی تازه پیگه یشتو بوه،
 نوسیویتی:

"له مهسائیلی ئه خلاق و ئیجتیماعیات دا له پاش ئایهت و هه دیس
 ئه توانم بلیم ئه قوالی حوکه ما و ئوده با لازمه بکری به ده ستور له مهمل هه مو
 کهس ئیتاعه ی بکا. ئیمه ئه قوامی شه رق ههروه کو دهستی چه پمان گۆج
 کردوه، هه مو ئیشیکمان هه ر به دهستی راسته، له جیسمی به شهردا
 عوزویه کی له تیغی وه کو ژانمان بی، له ئه کسه ری حقوق مه حرومان کردوه.
 باوجود خیتابی ئیلاهی و ئه وامیری هه دیس ته نها رو ناکاته پیاوان بۆ عیلم و
 عمه ل و سه عی و ئیتاعهت و سائیره، هه ردولا موکه له فن که چی له مهیدانی
 موباره هدا ته نها پیاو وجودی بۆته نیشانه ی تیری به لا و موصیبهت، ئه م
 مه وزوعه ئه گه رچی به چه ند جیلد ته واو نابی ئه ما له ته ره ف فه یله سو فی
 عیراق زه هاویه وه به شیعریکی عه ره بی خزمهتی ژنیش بۆ وه ته ن چه ند لازمه
 وه های به یان فه رموه، وه کو نه قشی به رد له هه مو دلێکا جیگیره. ئه و شیعه
 جوانه نه متوانی به عه ره بی ته خمیسی بکه م ناچار به کوردی ته خمیسم کرد
 هه تا ئه و قه ولی هه کیمانه یه بجه مه بهرچاوی تیگه یشتوانی ولات و بکری به
 ده ستور له مهمل:

بۆ وه ته ن غیره تی ژان دار که له دنیا مه شه ور

رێگه یی هه ق ده گری رایبعه بی یا مه نسور

خدمه تی جه نهت ئه که ن هه ردو چ غیلمان و چ حور

ایرفه الشعب فریقان اناث و ذکور

وهل الطائر الا بجناحیه یطیرا لژیان، ژ ۶۷، ۲۴ ی مایسی ۱۹۲۷

سالانیکى دواتر بیکهس بهمجوره باسی دهوری ژنی کردوه له خهباتی

نیشتمانی دا:

انیڕ و می، هه ردو به جوته، بۆ وه ته ن هه ولی نه دن

دوره ده رچونمان له دیلی، مه ل به بالی نافرې

م. ئه دیب به رپوه به ری روژنامه که له یه کی له وتاره کانی دا نوسیویتی:

له ساحه‌ی مه‌دینه‌ت دا، ته‌ره‌قی و ته‌عالی میله‌ت، به ته‌کامولی فکری و پیگه‌یشتنی هه‌ردو فیرقه‌ی میله‌ته‌وه به‌ستراوه که له ژن و پیاو موته‌شه‌کیله. ته‌رازویه‌ک که هه‌ردولای له عه‌ینی قورساییدا نه‌بی چون که‌سبی موازه‌نەت و به‌رامبه‌ری نا‌کا و به‌م لا و به‌و لادا دی، میله‌تیش له مه‌یدانی پیشکەوتن دا ژن و پیاوی ده‌ره‌جه‌ی ته‌حصول و ته‌ریبه‌یان یه‌ک نه‌بی، نه‌و سه‌عی و کۆششه‌ی ئه‌کری موته‌ساویهن بۆ هه‌ردولا نه‌بی و، به یه‌که‌وه شاه‌راهی ته‌ره‌قی نه‌گرن بیلته‌بع موازه‌نەت و به‌رامبه‌ریتی په‌یدا نابێ و سه‌ر نه‌کات. ئیمه که به نیه‌سبه‌ت میله‌تانی ته‌روه دو‌اکه‌وتومان پی ئه‌لین و مادامکه ناره‌زو و فیکری سه‌رکه‌وتن و پیشکەوتنمان هه‌یه، لازمه جنسی له‌تیف که عوزوی موهیمترین و به‌شی به قیمه‌ترینی میله‌ت ته‌شکیل ئه‌که‌ن موافیقی مه‌تلوب پی بگه‌یه‌نین. دایک، که مه‌حصولی ئهم جنسه‌یه ئه‌گه‌ر باش ئیجزار بکری ئه‌ولادی موسته‌قبه‌لی سه‌به‌ینی وه‌ته‌ن به موکه‌مه‌لیه‌تیه‌کی مادی و مه‌عنه‌ویه‌وه دینه وجود. ئهم ده‌ستوره گو‌په‌کی ئه‌مه‌ل و فکری هه‌مو پیاویکی تیگه‌یشتوی وه‌ته‌نه. "ژیان، ژ ۷۸، ۱۸ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۷

"... ئه‌و میله‌تانه که ئه‌مرو به‌رز و ب‌لند بونه‌وه و ته‌کامولیان کردوه ... ئهم ئه‌صوله ته‌عقیب ئه‌که‌ن، نه‌تیجه ئه‌مرو له هه‌مو ئه‌وروپا، ئامریقا و له قیسمیک میله‌ته موته‌مه‌دینه‌کانی شه‌رق دا ژن و پیاو وه‌کو یه‌ک ته‌حصول ئه‌که‌ن و بۆ رابواردنی حه‌یاتی ئیجتیماعیه‌یان موجدله ئه‌که‌ن، به نه‌وعیک وه‌کو ئیستاتیقی کراوه ئه‌مرو له ناو ئه‌کسه‌ری میله‌ته موته‌مه‌دینه‌کانا له ژن دا خوینده‌وار زیاتره. هه‌رچه‌ند له پیشا ئهم مه‌وزوعه له ناو ئیمه‌دا که ئه‌کرایه‌وه زۆر که‌سمان ته‌عه‌جوبی ئه‌کرد، به‌لام ئه‌مرو دیمان و به ته‌واوی ... بو که له ئینتیخاباتی مه‌جلیسی عمومی بریتانیا ... قیسمیکی زۆر له ژنه‌کانیان بون به مه‌بعوس و حه‌تا ئه‌مرو وه‌زیری عومالی بریتانیا ژنیکه ناوی (مارگریت فیله‌ه) ... " ژیان، ژ ۱۸۹، ۳۹ ی نه‌موزی ۱۹۲۹

٢.١. مافه‌کانی ئافرهت

له ژێر ناوی ئافرهت، دا ژيان له زنجیره‌یه‌ك وتاردا، كه بێ ئیمزا و دیاره بیروبوچونی روژنامه‌كه دهرئه‌برێ، نوسیویتی:

"لام وایه كەس نیه نه‌زانی كه ئافرهت ئافهریده‌ی خوايه وه‌كو پیاو. خوا بۆیه‌کی ئافهریده‌ کردوه كه وه‌كو پیاو له دونیادا بژی و رابوێری و ههرچی خوا فهرمویه‌تی بیکتا و ههرچی نه‌یفه‌رموه نه‌یکتا، یه‌عنی جگه له‌وه‌ی كه ژنه و ئافرهته هه‌چ فهرقیکی تری نیه له گه‌ل پیاوا و، پیاویش جگه له‌وه‌ی كه پیاوه هه‌چ فهرقیکی تری نیه له گه‌ل ژنا. پیاو بۆچی خه‌لق کراوه ئافره‌تیش بۆ ئه‌وه ئافهریده‌ کراوه." (ژیان، ژ ٩٣، ٦ ی کانونی ئه‌وه‌لی ١٩٢٧)

ئینجا ئه‌نوسی:

"وه‌كو چۆن پیاو خویندن و ته‌رییه‌ی لازمه ئافره‌تیش، به‌ ئه‌مری خوایش، ئه‌بێ بخوینی و پێ بگات. چونکه ئه‌گه‌ر ئه‌م حاله هه‌روا ده‌وام بگات، هه‌ر پیاو بخوینی و ته‌رییه‌ بدری و ته‌کامول بکا و ئافرهت هه‌ر وا له ژێره‌وه‌ بێ، بێ مه‌عریفه‌ت و زانسته‌ بمینیته‌وه، روژیک دی‌ که ئیتر ئافرهت له‌ حه‌یات دا، غه‌یری بۆ ده‌فعی له‌زه‌تی پیاو زیاتر بۆ هه‌یچی تر قیমে‌تیکی نامینی و له‌ به‌ر چاوه‌ ئه‌که‌وێت و په‌کی ئه‌که‌وێت، له‌ به‌ر ئه‌وه هه‌روه‌كو خوایش فهرمویه‌تی ئه‌بێ له‌ گه‌ل پیاوا ئافره‌تیشمان پێ بگه‌یه‌نین و فی‌ری صنعت و مه‌عریفه‌تیان بکه‌ین." (ژیان، ژ ٩٣، ٦ ی کانونی ئه‌وه‌لی ١٩٢٧)

له‌ ژماره‌ی دوا‌ی ئه‌ودا درێژه به‌ باسه‌که‌ی ئه‌دا و ئه‌لی:

"بزانه‌ ئه‌وی ئافرهت ئه‌بێ بیزانی چیه‌؟ کچی‌ک بۆ ئه‌وه‌ی له‌ حه‌یات دا موه‌فه‌ق بێت و پێ بگات و که شوی کرد له‌ گه‌ل مێرده‌که‌یا خۆش رابوێری و ماله‌که‌ی به‌ ریکوپیکی ئی‌داره‌ بکا و که منالی بو به‌ وی‌ل و ئوصول به‌ خێوی بگات و بیاتکات به‌ ئینسان ئه‌بێ نه‌ختی عه‌قل و مه‌عریفه‌تی بپیت که ئه‌ویش

هەر به مه‌کته‌به‌وه ئه‌بی. کچی‌ک له مه‌کتبه‌ دا بو ئه‌مروێ ئیمه، نه‌ختی
 خویندن و نوسین، ئه‌وه‌نده که مه‌جبور نه‌بی کاغه‌زی می‌رده‌که‌ی وه یا
 که‌سوکارێکی به‌ عه‌رز و دا‌ل‌چه‌ک وه یا نامه‌هره‌میک بخوینێته‌وه، نه‌ختی
 حساب فی‌ر بی، فی‌ری پاکی و خاوینی، درومان و چیشته‌ لی نانیکی ریکوپی‌ک،
 فی‌ری منال به‌ خێو کردن و ئی‌داره‌ی مال بی و بتوانی له‌ دونیادا حه‌یاتیک
 خوش و بی ته‌گه‌ره‌ رابویری. ئه‌مانه‌ هه‌مو، ئه‌مین بن، به‌ عیلم و مه‌عریفه‌ت
 نه‌بی نا‌کری.

....

"خوایه‌ بویه‌ ئافه‌رتی خه‌لق کردوه که وه‌کو پیاو ئیش بکات، بجوینێته‌وه،
 ئیری عه‌قل و مه‌عریفه‌ت و هونه‌ر بی، ئی‌داره‌ی مال و منال بکات، وه‌ل‌حاصل
 وه‌کو مه‌خلوقیک ته‌واو و کامیل بژی و بمری و رابویری. بویه‌ ئافه‌ریده
 نه‌کراوه‌ بی به‌ ئاله‌تی به‌رده‌ستی پیاو، بی به‌ چیشته‌که‌ر و گسکه‌ده‌ری پیاو، بی
 عه‌قل و مه‌عریفه‌ت بمینێته‌وه و له‌زه‌ت و خوشی له‌ دنیا و حه‌یات نه‌بینی.

"ئافه‌رتیک بو ئه‌وه‌ی بزانی چۆن ئه‌زی و چی ئه‌وی له‌ حه‌یات ئه‌بی
 ئیری ته‌ریبه‌ و ته‌علیم بی، هه‌تا ئیستا وا زانراوه‌ که ئافه‌رت موته‌له‌قهن
 موحتاجی وه‌لی‌یه‌که، دامای گه‌وره‌یه‌که، به‌لام ئه‌گه‌ر تا ئیسته‌ وایش بوبی
 له‌مه‌ولا ئافه‌رت نابی هه‌ر ته‌ماشای ده‌ستی پیاو بکات و هه‌رچی پیاو پی‌ی بکا
 قبولی بکا. له‌ گه‌ل ئه‌وه‌یش دا زۆر ئافه‌رت و ژن هه‌یه‌ وه‌لی و گه‌وره‌یه‌ک بو
 خۆیان په‌یدا نا‌کن، زۆر کچ که که‌سوکاریان نه‌ماوه‌ و شویان نه‌کردوه، زۆر
 ژن که می‌رده‌کانیان نه‌ماوه‌ و بی‌وه‌ژن ماونه‌وه، زۆر دایک که منالی کورپی نیه
 وه یا منالی وردیان هه‌یه. ئه‌مانه‌ هه‌مو بو ئه‌وه‌ی له‌ حه‌یات دا بژین و نانیکی
 ده‌ستی خۆیان بخۆن، ئه‌بی بخوینن، فی‌ری مه‌عریفه‌ت بن، چونکه‌ ئه‌گه‌ر
 ئیشیک نه‌زانن، عه‌قل و هونه‌رک فی‌ر نه‌بن، ئاخیری مه‌جبور ئه‌بن یا ده‌ستی

مهرحه مهت بکه نه وه له کۆلانیان یا بچنه مالن کاره کهری بکهن. ئەمانه حه یفه
 وا ره زیل و سه فیل بیهننه وه و بی کس و بی صاحیب بسورینه وه. لازم ئەکا
 فیروی صنعت و مه عریفه تیک و ئیشیک بن... " لژیان، ژ ۹۴، ۱۳ ی کانونی
 ئەهولی ۱۹۲۷

دو ژماره دواتر درێژهی به باسه که داوه:

"چ پیاویک ههیه که چاوی کوپر نه بی و زهره یهک عه قلی بی تی
 نه گات که ئافره تیش وه کو خۆی خوا ئافه ریده ی کردوه بۆ جوتی ئەو، بۆ
 ره فیک و خۆشه ووستی ئەو، بۆ عه بد و نوکهر و چیشته کهری ئەوی خه لق
 نه کردوه و، ئەویش وه کو پیاو عه قل و چاو و زبان و هۆش و شعوری هه یه.

"لای ئیمه ئافره ت ههر بۆیه هاتۆته سه ر دونیا که له ماله وه دا بنیشی
 و چیشته لی بی، گه ندوگو پاک بکاته وه، که ئیشی نه بو غه یهت بکا و
 بنیشته بجوی و ته شی بریسی. لای ئیمه ئافره ت نابی له مال بینه ده ری.
 وه کو زه مان یۆنانی قه دیم ههر بۆ حه مام و سه رقه بران بینه ده ری. فه قه ت
 پیاو به هه وه سی خۆی رابویری، که یف بکا و بژی. ئەگه ر موراجه عه ت به
 (قورئان) و قه وانین و وێجدا نیش بکه ن، ئەه یین که ئەمه زو لمیکی یه کجار
 گه وره یه. غه دریکی زۆر زله پیاو له ئافره تی ئەکات، چونکه به واسیته ی
 ئەوه ی که ئافره ت له مال دا حه پس ئەکه ن و ته نها بۆ چیشته لی نان و نوین
 داخسته ن ئەه یین، قیسمیکی زۆر له م مه خلوقاته، له م مه یله ته، مه حکومی مرده ن
 و سسته ی و ئیش نه کردن ئەکه ن... " لژیان، ژ ۹۶، ۳ ی کانونی سانی ۱۹۲۸

له وتاریکی که دا که ئەم پرسیاره ی کردوه به سه ردیبری: ادوارۆژی
 ولاته که مان به چی باش ئەبی؟ و، ههر خۆی له سه ردیبری هه مان وتاردا
 نویسویتی: (پیشکه وتنی ژانمان) به ئیمزای (لوپیک) له هه مویان رونتر باسی
 مافه کانی ئافره ت ئەکا و ئەلی:

قەدری ژن له لای ئیمه له پێش دا و ئیستاش ههروهها زانراوه که ژن ئەبێ هەر له مالهوه بێت و ئیشی مال بکات، وهکو چێشت لی نان و گهسک دان و جل شتن و بهعزێ ئیشی تر که له مال دا دهیکهن. به خوا ئهمه حهقی ژن نیه. ژنیش ههروهکو پیاو حهقی خویندن و حهقی کاسبی کردنی ههیه، حهقی رهئی ههیه له ناو کۆمهڵ دا ... " (ژیان، ژ ٢٤٧، ٢٦ ی حوزههرانی ١٩٣٠)

٣.١. بیکهێنانی خیزان

ژیان له ژێر سههرناوی (ئیزدیواج) دا نوسیویتی:

"له قورئانی گهورهدا له لایهن ئیزدیواجهوه نصوص و ئایاتی زۆر جوانی تیایه، وهکو ئهفهرموێ (ان خلق لكم انفسكم ازواجا لتسكنوا اليها وجعل بينكم مودة ورحمة) که لهم ئایهتهدا به تهواوی دیاره که ئافرهت بۆ عهبدایهتی نا، بۆ ئهوهی ببی به رهفیق و خۆشهویستی پیاو خهلق کراوه. کهچی ئهگهر ئینسان بڕوانیته معاملهی پیاوی ئیستا دهرحەق به ئافرهت و ئهم ئایهته گهورهیه بخوینینهوه له معامله و بی و بیجانی پیاو هەر وا موتهئەسیر و شهرمهزار ئەبێ. چونکه لای ئیمه وا زانراوه که ئافرهت هەر بۆ دهفەعی لهزەتی پیاو، بۆ ئیشکردن و چێشت لی نان، هاتۆته سهر دونیا. موافیقی ئهو ئایهته موباره که رایبتهیهک، که به موحیبهت و لوتف و جودبەزیر ئەبیت، له بهینی ژن و میردا به واسیتهی ههنی له مهلا جاهیلهکانهوه هاتۆته سهر ئهوهی ئافرهت ببی به ئالهتی بهردهستی پیاو و بهو چهشنه هەرچی خراب بی دهرحەق به ئافرهت رهوا ئهیینری. " (ژیان، ژ ٩٦، ٣٠ کانونی سانی ١٩٢٨)

له ئەلقهی چوارهمی ئهم باسهدا نوسیویتی:

"به ههمو مهزهبی، به ههمو قورئان و ئەحادیس، دهرئهکهوئیت که لازم ئەکات له وهختی ئیزدیواج دا دهسگیرانهکان یهکتری بیین. بهعزێ شتی

مەعمەلەسەف لێرەدا چونکە تەماشای و رەهەبەری ئۆصولی ژنەپێنان ناکرێ، زۆر لەو کەسانەى که ژن ئەههینن په‌شیمان ئەبنه‌وه وه یا توشى ژيانیکى ناخۆش و تال دین، وه به‌عزەن به‌م سه‌به‌به‌وه ئەخلاقى ژن و مێرده‌که‌يش تێک ئەچێ.

”به‌ پێى قه‌وانى مه‌ده‌نیه و شه‌ریعه‌تى ئیسلامیه‌يش لازمه‌ له ژنەپێنانا ئەه‌م‌ل ده‌فعه‌ تەماشای (هاوکوفى) بکری و هه‌یج نه‌بێ ئەگەر ده‌فعه‌به‌کیش بێ کۆر و کچه‌که‌ یه‌کترى ببینن. وه چاکتر لازمه‌ له ئەخلاقى یه‌کترى شاره‌زا بن. فه‌قمت لێرەدا به‌ عمومى هه‌تا شه‌وى مولاقتیان نه‌ ژنه‌که‌ کۆرپه‌که‌ و نه‌ کۆرپه‌که‌ ژنه‌که‌ ئەبینى، له‌ به‌ر ئەمه‌ زۆر ده‌فعه‌ واقیع ئەبێ که‌ له‌ ئەه‌م‌ل ده‌فعه‌ى ئیجتیماعیانا جیا ئەبنه‌وه و هه‌ردوکیان توشى فه‌لاکت و زه‌هره‌ر و بێ ئەخلاقى ئەبن.

”له‌ به‌ر ئەوه‌ پێویسته‌ له‌ ژنەپێنان دا زۆر ریعایه‌تى هاوکوفى بکری، که‌ یه‌عنى ئەبێ کچ و کۆرپه‌که‌ ئەخلاقیان، سه‌ویه‌یان، عه‌لمیان، سه‌روه‌تیان، له‌ هه‌مو زیاتر عومریان وه‌ک یه‌ک بێ. ئەگەر ئەم مونساه‌به‌ته‌ له‌ به‌پێنانا مه‌وجود نه‌بێ موحه‌ققه‌ هه‌تاكو سه‌ر به‌ یه‌که‌وه‌ نابن و هه‌یج قوه‌تى به‌ یه‌کیانه‌وه‌ نانسێنێ. وه‌ ئەگەر تەماشای هاوکوفى کرا ئەوسا دائیمه‌ن موحبه‌تێكى دائیمی له‌ به‌پێناندا ئەبێ و هه‌ردوکیان هه‌تاوه‌كو ئاخىری حه‌یات خۆش رانه‌بوێرن.

”غەپى ئەمه‌يش ئەکسه‌رى دێهاته‌کانمان و زۆرى عه‌شیره‌ته‌کانمان حقوێک نادن به‌ ژن، عاده‌ته‌ن وه‌كو حه‌یوان تەماشایان ئەکەن، وه‌كو له‌ جنسى به‌شه‌ر نه‌بن وایان ئەزانن و تەماشای ئەکەن. وه‌ کچه‌کانیان عاده‌ته‌ن یا وه‌كو حه‌یوان ئەیانگۆرنه‌وه‌ وه‌ یا ئەیانفرۆشن. وه‌ پیاویک که‌ ژن بێنێ پێویسته‌ هه‌مو سه‌روه‌ته‌که‌ى سه‌رف بکات و به‌عزەن به‌مه‌يش ئیکتیفا ناکری

ئەبى بۇ ژنەينان ھەمو ملک و مالهەكى بفرۆشى، سەرفى بکات وە يا ئەگەر بىگۆر نەوہ ژن بە ژن بکەن لەویشا ھىچ تەماشای عومر، سەرۆت، عائىلە، حاصلی ھاوکوفى ناکەن. بەعزەن پىاوۆیک ۶۰ سالى عومرە، کە کورپى کورپە کەيشى ژنى ھىناوہ، کەچى کچە کەى ئەدات بە کچىکى ۱۴ سالی بۇ خۆى. ئىنجا ئەگەر تەماشای ئەمە بکرى ھەمو کەس بۆى مەعلوم ئەبى کە لەمەدا چەند حقوقى ئەو کچە زایع ئەبى. وە پاخود لە دانى کچىکى ۱۴ سالی بە پىاوۆیکى پىرى ۶۰ سالیدا چەند فەلاکەت، موسىبەت و غەم و حەسرەت لە بەینانا پەيدا ئەبى.

"غەبرى ئەمەيش ئىنسان نابى بى لىکدانەوہ ژن بىنى. شەخسەیک کە وىستى ژن بىنى پىووستە لە پىش ھەمو شتىکا تەماشای ئىستىقبالی خۆى بکات و ئەبى بە نەوۆیک ئىقتىدارى بى و مۆستەقبەلى تەئىمىن بى، کە ئەگەر چوارپىنج مئالیشى بى بتوانى موافىقى مەتلوب مئالەکانى بە خۆى و پەرورەدە بکات، چاک پىيان بگەيەنى چونکە پىاوۆیک کە سەرۆتەتى نەبو و لە ئىدارەى خۆى عاجز بو ئەگەر تەشکىلى عائىلەى کرد بە کردنى توشى سەفالىت و پەرىشان ئەبىت. لە بونى ھەر مئالیکىا وە کو جىنايەتیکى کردبى وا موعەزەب ئەبى. تەبىعى چونکە مئالەکانى بۇ بە خۆى ناکرى. ھەموى مەعلول، سەفیل و برسى... کۆمەلکى عائیل ئەکا بە بار بە سەر ھەيئەتى ئىجتىماعیەوہ. وە ھەموى بە سەبەبى ئەمەوہیە کە لەم موحىتەدا دائىمەن، بى ئىش، سەرسەرى، سوآلکەر، زۆرە و ئەمانىش ھەموى مەزەرەتیکى زل تەشکىل ئەکەن بۇ بەشەر.

"زۆر عەبىبە کە لەم عەسرى مەدەنیەتەدا و، لە حالیکە کە ئەوروپایەکان و ئامریقایەکان ئەم مەسئەلەییەیان لە ھەمو شتىک زياتر گرتوہ، حەتا بەم سەبەبەوہ خەرىکن ئىسلاحي بەشەر بکەن و عىرقە کەیان بە

ئومب، فەعال و خوینیکی گەرمی فەعالیان بۆ پەیدا بکەن. کەچی ئیمە هێشتا
 ژن بە حیوان بزانی و هیچ تەماشای مەسئەلەى ژنەیان نەکەن، چونکە ئەم
 مەسئەلەیه لە هەمو شتیک زیاتر بۆ بە سەبەبی تیکدانى ئەخلاقمان.
 پێویستە زۆر بە ئەھمىەتی بگرین و رىعایەتی ئوصولى ژنەیان بکەن."

لە زنجیرە وتاریک دا کە ر. ن. (رەشید نەجیب) بۆ (نەخۆشى
 ئىجتىماعىمانا) ی تەرخان کردو، لە ئەلقەى سېیەمى دا لە ژێر سەردێرى ژن
 هێنان، بناغەى ژيانا دا بە ئوسلویکی ئەدەبى نوسىویتى:

"سيفاتى ئەساسیەى خێزان، لام وایە، رەفیقەى مێرد بون، دایكى
 ئەولاد کردن و کەبیانویەتی مآله.

"رەفاقەتیکی ئەبەدیەى حەیات روکنى ئەوول و ئەھەمى ئەم سى
 کوچکەیهیه. بە زەنى من پیاویک تا بە تەواوی لە هەمو سیفات و مەزىیەتی
 ئافەرەتیک تی نەگا، چاک لى حالى نەبیت، مومکین نیە بە سەمىمىەت و
 جدیەتیەکی تامووە رەبى قەلبى لە گەل بکات. وە سەمىمىەت، موحىبەت،
 یەگەرتنى دل، لازمە ببى بە سەبەبى یەککەوتنى دەست. لە لانەى عائىلە
 ئىجاب ئەکات هالآوى موحىبەت، هالەى عەشق، هەلسیّت نەکو گرى قەھر و
 کلپەى غەزەب. لازمە دەستی مێرد بە رەعشەى غەرامووە بلەرزیّت، نەک بە
 لرفەى قینەووە، لام وایە خوا چاوى ئافەرەتی تەنہا بۆ فرمىسكى سرور
 هەلرژاندن خەلق کردووە نەک بۆ گریانى تەحەسور.

"حوسن، لە نوقتە نەزەرپکەووە ئاھەنگ، تەوازونە، وە چۆلەکەش کە
 جریوہیان یەکی گرت دەتگىکی خوشى مۆسقى لى حاصل ئەبیت، فەقەت لە
 گەل قیرەى قەلمرەشیکى تیکەلآو بو بە جارى تىکی ئەدات. وەستانى کائىناتیش
 هەر نەتیجەى ئاھەنگ، تەوافوق و تەوازونیکە.

”شهرتی جوانی، خوشی و سه‌عاده‌تی عائیله‌ش ئاهه‌نگ و ویفاقه، ئهدنا سه‌کنه‌یه‌ک له‌ حیاتی ژن و می‌ردی‌دا ئهم شیعره جوان و ره‌وانه له‌نگ و سه‌قه‌ت ئه‌کات. ئاهه‌نگی عائیله به‌ ته‌وافوقی زه‌وق، ته‌تابوقی حوسن، ته‌وازونی زهنیه‌ت و عه‌قلی ژن و می‌رده‌وه مومکینه.

”مه‌ازه‌لا یه‌ک نه‌گرتنی ئه‌مانه یا شو‌پ‌شیکێ ئه‌به‌دی به‌ینی عائیله دینینه‌ وجود وه یا ته‌لاق.

”موحه‌قه‌ق هه‌مو تیگه‌یشتویه‌ک له‌ گه‌ل من دا ئیعتیراف ئه‌کات دۆزینه‌وه‌ی جوتیک حائیزی ئهم شه‌رائیه‌ بی‌ت هه‌ر وا ئاسان نیه، بیلخاسه له‌ سه‌ر ئوصول و ته‌ریقه‌ی ته‌ئه‌هولی ئیمه به‌لکه مه‌حاله. می‌ردی قور به‌ سه‌ر لای ئیمه هه‌تا شه‌وی زه‌فاف هه‌تا له‌ ره‌نگی اره‌طیه‌ی موسته‌قبه‌لی و ئافره‌تی به‌ده‌خت له‌ ده‌نگی (ره‌فیقی ئاتی) بی‌ خه‌به‌ره.

”وه که‌زا هه‌مو تیگه‌یشتویه‌ک پی‌ی لی ئه‌نی‌ت، به‌ سه‌به‌بی عه‌ده‌می مه‌عاریف و ته‌رزنی ئیزدیواجیکی نامه‌عقوله‌وه هه‌مو روژی شاهیدی هه‌زاران فه‌جائیه‌ی عائیله ئه‌بین. له‌و لاره‌ مایک شه‌و و روژ، خورته، شه‌ر و گریانی ژن، هه‌ر روژه ناروژی‌ک تو‌ران، پیاو به‌ سه‌به‌بی ناریکی و یه‌کنه‌گرتنی دل‌ه‌وه ئه‌کسه‌ری ئه‌وقاتی له‌ خاریج دا به‌ ئه‌نواعی له‌هو و سه‌فاهه‌ت سه‌رف ئه‌کات.

”له‌م لاره، هیشتا دوهم مانگی ته‌ئه‌هول تی‌ نه‌به‌ریوه، می‌ردی بی‌چاره عه‌ده‌م ئیمکانی یه‌کبونی له‌ گه‌ل ئهم ژنه‌ی‌دا حس کرده. خه‌ریکه و هه‌ول ئهدات بو‌ ژنی دوهم. نه‌تیجه‌ دوزنی، هه‌ویساری، مه‌علومی هه‌مو لایه‌که ژن که له‌ ما‌ل دا هه‌ر یه‌کی‌ک بو‌ نوره، بو به‌ دو ئاگره. ئهم دوانه‌ش یه‌ک له‌ قینی یه‌ک مائی می‌رده‌که‌یان وێران ئه‌که‌ن و نی‌زاعیکی ئه‌به‌دی له‌و ماله‌ ده‌ست پی‌ ئه‌کات.” (ژیان، ژ ۱۴۲، ۲ ی کانونی ئه‌وه‌لی ۱۹۲۸)

مه‌کته‌بی کچان له سلیمانی

خویندنی نویی حکومه‌تی له سلیمانی دا له چاو ناوچه‌کانی تری کوردستان و عیراق دا پیشینه‌یه‌کی دپیرینتری هه‌یه. له کوتایی سه‌دهی نۆزده‌هه‌مه‌وه له سلیمانی له پال مزگه‌وت و مه‌دره‌سه‌ی دینی و حوجره‌ی نایه‌تی‌دا قوتابخانه‌ی نویی هه‌بوه، که ژماره‌یه‌کی باش خوینده‌وار و روشنبیری پی‌گه‌یاند و، له داووده‌زگاکانی حکومه‌تی عوسمانی و، دواتر له داووده‌زگاکانی حکومه‌تی تازمه‌دامه‌زراوی عیراق دا پله و پایه‌ی به‌رزیا و هرگرت. خویندن و په‌روه‌رده به شیوه‌ی نویی بوبو به به‌شی له ژبانی دانیشتوانی سلیمانی. سه‌ره‌رای هه‌مو ئه‌و کۆست و کاره‌ساته‌ی به هۆی به‌که‌مین جه‌نگی جیهانی و دواتر به هۆی شه‌ری ئینگلیز کورده‌وه به سه‌ر ناوچه‌که‌دا هات بو، هه‌رچه‌ند هه‌لیکیان بو هه‌لکه‌تی خویندنگه‌کانیان بوژاندۆته‌وه.

١.٢. کردنه‌وه‌ی

روشنبیرانی سلیمانی هه‌ولیکی زۆریان داوه بو ئه‌وه‌ی خویندنگه‌ی کچان له سلیمانی و له شوینه‌کانی تردا بکریته‌وه. بو ئه‌م مه‌به‌سته هه‌ولیکی زۆریان لای کاربه‌ده‌ستانی په‌روه‌رده امه‌عاریفای به‌غداد داوه. دیاریی کوردستان که به ٣ زمانی کوردی و عه‌ره‌بی و تورکی له به‌غداد ده‌رئه‌چو له‌م باره‌یه‌وه چه‌ند وتاریکی نوسیوه و، مه‌بعوسه‌کانی کوردیش، به تایه‌تی ئه‌مین زه‌کی به‌گ، چ له ناو مه‌جلیسی مه‌بعوسان دا و، چ به هه‌ولێ شه‌خسی، خه‌ریکی ئه‌نجامدانی ئه‌م کاره بون. سه‌ره‌نجام کاره‌که‌یان سه‌ر ئه‌گری و خویندنگه‌یه‌کی سه‌ره‌تایی بو کچان له سلیمانی ئه‌کریته‌وه.

ژیان له ژ ١٣ دا هه‌والی کردنه‌وه‌ی بلاو کردۆته‌وه:

"مه‌کتەبی کچان"

"له ئیعتیباری ۲۱ ی نیسانی ۱۹۲۶ رۆژی چوارشهمهوه مه‌کتەبی کچان دهستی کردوه به قهید و قبولی قوتابی. ئەوانە ی حەز ئەکەن کچەکانیان بخەنە مه‌کتەبهوه له تاریخی مهزکورهوه موراجه‌عهت به ئیداره‌خانه‌ی مه‌کتەب بفرمون. له خانوه‌که‌ی عه‌لی به‌گی فه‌تحولاً به‌گ دایه."

بۆ ئەوه‌ی مه‌کتەبی کچان جیگیر بیی و بیته دامه‌زراویکی دائیمی پۆیستی به بینای تایبه‌تی خۆی هه‌بوه. ژیان له ۷۸ دا هه‌وآی داوه:

"وه‌زیری ئەشغال و مواصه‌لات مه‌عالی ئەمین زه‌کی به‌گ، که کوردیکی میله‌تپه‌روه‌ر و وه‌ته‌نیه، بینا به‌م فکر و مه‌قصد، بۆ دانان و کردنه‌وه‌ی مه‌کتەبی کچانی سلێمانی یه‌کانه هه‌ولده‌ر و ساعی بو، له رۆی ئەم خزمه‌ته‌دا له هه‌یج ته‌شه‌بوسیک دوا نه‌که‌تو، حه‌تا له مه‌جلیسی مه‌بعوسان دا به ده‌فه‌عات داوای کرد تا به کردنه‌وه‌ی مه‌کتەبی کچانی ئیره مه‌فه‌ق بو. ئەگه‌رچی ئەم لانه‌ی ئومێدی وه‌ته‌نه کرایه‌وه فه‌قه‌ت له به‌ر ئەمه‌ی که بینایه‌کی تایبه‌تی نه‌بو وه ئەو جیگایه‌ی که بۆی ته‌خصیص کرا بو، جیگایه‌کی وا نه‌بو که بۆ مه‌کتەب به‌ که‌ک بی و له گه‌لی خصوصه‌وه نوقصانیه‌تی بو، لزومیه‌ت به ئینشا و دروستکردنی بینایه‌کی تایبه‌تی حیس کرا. دیسان له سایه‌ی عه‌زم و ته‌شه‌بوساتی جدیه‌ی موشار ئیله‌یه‌یه‌وه بۆ ئەمه‌یش قه‌رار ئیستیحه‌صال کرا. ئەوا ئیستا له مه‌وقیعیکی باش دا بناغه و ئەمه‌لی ئەم موئه‌سه‌سه به قیমে‌ته هه‌لئه‌ده‌نه‌وه. هه‌روه‌کو بیستومانه ئەوه‌ل به‌ردی ئەمه‌لی ئەم جامیعه‌یه به ده‌ستی موشفیقی مه‌عالی جه‌نابی ئەمین زه‌کی به‌گ، که حه‌قیکی مه‌شروعی خۆیه‌تی، دانه‌نری."

رۆژی ۲۰ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۷ به ئاماده‌بونی موئه‌سه‌ریف و موئه‌تیشی ئیداری و ئەشراف و کبیاری مه‌مله‌که‌ت، ئەمین زه‌کی به‌گ وه‌زیری

مه عاریفی ئەو کاتەى عیراق، بەردى بناغەى مه کتەبى کچانى دانا. ژيان له ژ ٧٩ دا ريبورتاچیکى به بۆنهى ئەم ئاههنگهوه ئاماده کردوه تییىدا نوسيووتی "ئەوهلەن له تەرف خەتیبى مزگهوتى گهروهوه خوتبهیهکی بهلیغ و چەند دوایهکی موئهسیر خویندرايهوه و وازیچهن به ئایهت و همدیس به یانی کرد که شهريعهتی غهراى ئیسلامی به ژن و پیاو موتهساویهن ئەمرى خویندن و تهعلیم ئەکا" جگه له ئەمین زهکی، فایهق زیوهر و تارىکی بهم بۆنهیهوه خویندهوه.

رۆشنبیرانى کورد بهوهنده دانهکهوتون، بهئکو له داواکانیان دا بهردهوام بون. وهکو ژيان له ژ ١١٨ دا نوسيووتی، مهبعوسهکانى کورد له اتهقریره دا که به کۆمهڵ داویانه به وهزارهتی مهعاریف، نوقتهی ٦ ی خواستهکانیان "کردنهوهی مهکاتیبى کچان" بوه.

٢.٢. ههلوێستی جیاوازی له خویندنی کچان

له ژیر سهردێری (گفتوگۆیه: ئیفرات نه تەفریت) ژيان دهمهتهقییهکی به زمانى ع. و م. بلاو کردۆتهوه، که جیاوازی بیرورای ئەو کاتەى توێژهکانى کۆمهڵى کورد و ناکۆکی ههلوێستیان له خویندن و بهرومردەى کچان ئەنوینێتهوه. ئەمه دهقهکهیهتی:

"له مالهوه دانیشتبوم م. هاته زورهوه به ناوچهوانیکى غهمگینهوه دانیشت.

ع. بۆچ وا عاجزى ئەلێى خهبهریکی ناخۆشت بیستوه؟

م. ئەرى به خوا خۆزگه بهو کهسه که روژی زوتر ئەمرى و شتى خراپتر نابینی. من ئەلیم ئاخزرهمانه تو پیم برۆا ناکهیت و، ئەلین مهکتەبى کچانیش دانراوه ئەمجا نۆرهى کچهکانمانه ههمو ئەفعالیان شهڕ بى.

ع. ئەى هاوار به مالم! تو که خویندهواری ئەمه فکرت بى ئەبى

نهخویندهوارهکان بلین چی؟

م. خویندهوار و نه خویندهوار فەرقی چیه؟ هەر کەس موسولمان بێ ئەزانی ئەمە شتێکی زۆر خراپە.

ع. بۆ خاتری خوا ئەم قسەیه بەم نەوعە لای عەوام مەکە. تازە بە تەماین مۆمبەکی زانستیمان لەم تاریکی جەهەلە بۆ داگیرێ، لیمان مەبە بە رەشەبا.

م. جاری پێم بێ ئەم دینە تازەیهت کە یەیا کردووە خۆ تۆ موسولمانێکی باش بویت؟

ع. من ئیستایش موسولمانەکە ی جارنم نیهابەت ئەزانم ئیسلامیەت تەنھا مەخصوصی پیاو نیە بۆ ژنیشە و خویندەنیش بۆ ئیسلامیەت زۆر موفیدە بۆیە پێم خۆشە ژانیش خویندەوار بن.

م. تەنھا خویندەواری باشە ئەمە نوسین فیربونه کە یان خراپە.

ع. لەم فەرمودەیهت نەگەیشتم گوایه نوسین فیربون خراپە یا صوحبەت ئەکەیت؟

م. ناوەلا صوحبەت ناکەم مەعلومە کە ژن نوسین بزانی زۆر خراپە چونکە بیهوی لە تەک شەخصێکی بیگانه موعاشەقە بکا بە موحابەرە زو جیبەجیبی ئەکات.

ع. وەک تۆ ئەفەرمویت ژنی کە فکری خراپە ی بێ و نوسین نەزانی رەنگە هیچی بۆ نەکری. ئە ی ئە ی پەکی ئەکەوی!

م. دیارە پەکی ناکەوی ئەمە باسی ژنی خراپ ناکەین.

ع. دە ی تۆ خوا ژنیکی عەفیغە بیهوی کاغەزی بۆ میردی بنوسی و خۆی نەزانی مەجبور بێ بچیتە لای کەسێکی بیگانه و لە بەر ئەمە کە تەبیعی نایهوی خەلقى بزانی چی بۆ میردی ئەنوسی خەلوەتیش لە تەک کابرای کاتبای بە تەواوی موحالیغی شەریعەتە باشە، یا خۆی بیزانی بە دەستی خۆی بینوسی باشە؟

خ. دياره خوێ بينوسى باشه.

ع. ئەى كهواتا مه كتهبى كچان شتيكى زور باشه و بى حكيمه تيش نيه كه ههزرت (ص. ع) فهرمويه تى اطلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة!
م. ناخر ئەمه ئەگەر هەر بۆ نوسين و خویندن بوايه باش بو ئەما ناخ فائیدهى چى؟

ع. لهم ناخه تى نه گه يشتم ئەترسم فيربونى نه قش و نيگار و ئەو مه عريفه تانه كه بۆ ژن لازمه بيزانى خصوصه من موافيقى حيفزل صيحه مندال پهره و ده كردن كه يه گانه سه به بى ته ئمين و ته توپلى حه ياته به لاي جه نابهتوه وه كو فيربونى نوسينه كه خراب بى؟

م. ناوه لا ئەمانه ئينكار ناكري كه زور چاكن ئەما سه ره به ست بونه كه يان خراپه و بى شه رعيه.

ع. ئەى ناوى سه ره به ستيت هينا برينى زلم كولايه وه ناخر عه زبزم ئيمه هيشتا مه عناى سه ره به ستيمان نه زانويه بويه مستمان ناكه وى وه ئيلا سه ره به ستى ژنان مه عناى ئەوه نيه كه بۆ بى شه رعى و خراپه كردن سه ره به ست بن.

م. به رى وه لا ئەوه يه ئەى چيه؟

ع. نا به خوا ئەوه نيه، سه ره به ستى هەر ئەو حورپه ته يه كه شه رى بى يانى به خشيوه و لى يان غه صب كراوه.

م. كامه تا حورپه تى شه رعى ژن كه غه صب كرابى؟

ع. ئەى بى قهزا بى خۆ مه سه له لى ته ئەهول كه ده خلىكى گه وه رى به سه ره حه ياته وه هه يه به جارى شه رعيه كه ي بۆته عه يب و بى شه رعيه كه ي بۆته عادمه ت. كه ي ئەبينى كچى كه درا به شو پرسىكى بى بكري بيلخا سه له دمه وه له ئەموالى مه نقوله عه د ئەكرين وه كو گا و گوپره كه يا له باتى خوین

ئەدرین، یا بە پارە ئەفرۆشرین، یا وەک سەگ بە توله ژن بە ژنیان پی ئەکری. ئەی ئەمە حوربەت غەصب کردن نیه چیه؟

م. بەلێ وایە ئەما وا تۆ مەعناى سەر بەستی وا لێ ئەدەیتەوه وه ئیلا من له منەوه رێکی مەعاریفەرەرم بیستوه که مەدحی مەکتەبی کچانی کردوه که فیری سەما ئەبن و گۆرانی ئەلین و سەر بەست ئەبن. یەعنی بە ئارەزوی خۆیان هەرچی بکەن مەنع ناکرین.

ع. حاشا مەعناى سەر بەستی ئەوه نیه ئەما ئاخ بلیم چی له دەست ئەو نەوعە منەوه رانە که بون بە گیرەشیۆینی ئەم میلهتە له هەموو باسینا زو باز ئەدەنە سەر بیدینی و کفر، بە نەوعی نەفەرەتی عالەمیان وەرگرتوه که لەفزی منەوه ر جوی جنیۆیکی پیسی گرتۆتەوه.

م. ئەشەهەدویلا حەقیقەتی مەسئەلە ئەمەیه ئەگەر ئەو نەوعە منەوه رانە واز لەم ئیفراتە بی مەعنایه بینن ئەم عالەمەیش یە کجار وا مەیلی تەفریت ناکەن وه ئیلا بەشەر چۆن له عەلەیهی مەعاریف ئەبی. له هەله بجهوه ع. صوبحی "لژیان، ژ. ۶، ۳۱ ی مارتی ۱۹۲۷

۲.۲. چالاکیه کانی مەکتەبی کچان

کچانی خۆیندنگەکی سلیمانی له ماوه یەکی کەم دا پێشکەوتنیکی دیاریان بە دەس هیناوه و، له زۆر چالاکي کۆمه‌لایه‌تی گرتگ دا بەشدار بون، که نیشانه‌ی ئەوه‌ن ئافرەت له چوار دیواری مالّ دەرچون و پی‌یان ناوته مەیدانیکی تازه‌وه، که مەیدانی بەشداري ژيانی کۆمه‌لایه‌تی بوه. ژيان هه‌واله‌کانی به‌خۆشی و پش‌تیوانیه‌وه بلاو کردۆتەوه، له‌وانه:

١. ٢. ٣. پیشانگهی سالانه

ژ ٧٢ ئەم ئایعلانە هی بلاو کردۆتەوه:

"سەنەهی تەدریسیه‌ی ٩٢٦ ٩٢٧ ی مه‌کتەبی کچانی سلیمانی تەواو بو، ئەو نەقش و درومانانەهی که له سالی مه‌زکوردای به دەست و سه‌عی قوتابیه‌کان هاتۆته‌ وجود، روژی جومه‌ و شه‌مه‌ که تەصادوفی ٨ و ٩ ی ئەموزی ٩٢٧ ئەکات بو پیاوان و روژی یه‌کشه‌مه‌ و دوشه‌مه‌ که به‌ر ١٠ و ١١ ی مانگ ئەکه‌وی بو ژنان، له بینای مه‌کتەب دا ئەخریته‌ ساحه‌ی تەماشاهه‌. له ژن و له پیاو ئەو که‌سانه‌ی ئاره‌زوی بینینی ئەکه‌ن له مיעادی موعه‌یه‌نه‌دا تەشریف به‌فرمون. مودیره‌ی مه‌کتەبی کچان"

سه‌روتاری ژماره‌ی ٧٣ ی ژبان بو ستایشی ئەم پیشانگه‌یه‌ و قوتابی و مامۆستاکانیان تەرخان کراوه‌.

ژ ٢٤٢ ی ٢ ی حوزه‌ی برانی ١٩٣٠ هه‌وآلی داوه‌:

"نەقش و درومانه‌کانی مه‌کتەبی کچانی ئیره‌ و که‌رکوک

"به‌ مونسه‌به‌تی نزیک بونه‌وه‌ی ئیمتیحانه‌وه‌ بو ئەوه‌ی ئەو ئیسی ده‌ست و درومان و نەقشه‌ی که‌ تالبه‌کانی مه‌کتەبی کچانی سلیمانی و که‌رکوک کردویانه‌ بخریته‌ پینش چاوی عموم و له‌ گه‌ل یه‌کتیری‌دا به‌راورد بکری‌ن چوار پینج روژ له‌مه‌و پینش مودیره‌ی موختره‌مه‌ی مه‌کتەبی کچانی سلیمانی به‌ ئەشیاکانه‌وه‌ تەشریفی برده‌ که‌رکوک و له‌ دوا‌ی ئیجرا و تەواوبونی مه‌عه‌زی که‌رکوک گه‌رایه‌وه‌ سلیمانی.

"موعه‌لیمه‌یه‌کی مه‌کتەبی کچانی که‌رکوک له‌ گه‌ل نەقش و درومانه‌کانی ئەوه‌ی‌دا هاتۆته‌ سلیمانی.

"له به یانی ئەمپرۆوه ئەشیای هەردو مەکتەب لە مەکتەبی کچانی سلیمانی دا دانراوه و خراوەتە پێش چاوی عموم، لە به یانی ئەمپرۆوه هەتا کو سبەحینی ئیواری بە یانیان هەتا کو نیوەرۆان پیاو و لە پاش نیوەرۆوه هەتا ئیواران ئافەرەت ئەتوانن بچن تەماشایان بکەن و لە دواي تەماشایان کردن هەمو کەسیک ئەتوانی لەم خوسوسەوه فکری خۆی لەو دەفتەرەدا کە دانراوه به یان بکا."

زۆر سال ئەم جۆره پیشانگایە کاري دەستی خویندکارەکان دوبارە بۆتەوه. پیره میرد به ئوسلوبه ئەده بیه کە ی لە ژ ۳۲۹ دا بهمجۆره له پیشانگە ی سالی ۱۹۳۲ ئەدوی:

"گۆل دەستە ی گۆلان

"ژیان بەهاری گۆل و گۆلزاری دەوری شاری دەور کردەوه و هاوینی گۆلزاری ناوشار دینیته فەر.

"گۆلی بەهاره، نازک و نازداره، بەلام ئاخ ناپایەداره.

"گۆلیکم دەوی گۆلان بیبینی، شیوه و ئایینی گۆلان بنوینی، هەتا درەنگی

هەروا بمینی.

"ئەو دەسکە گۆلەم دوینی لە نوینە امەعرەزا ی مەکتەبی کچان دا دی.

"دەستی پەرورەدگار لە کچۆلە کانمان گۆل دەستە یه کی رازاندۆتەوه،

ئەو گۆلانەیش هەریه که به دەستی نازک و نازداریان چەند گۆلیکی نەقش و

نیگاری هونەری خۆیان هیناوتە مەیدان و پیشانمان ئەدەن. یا خوا ئەو

دەست و پەنجەیان نەرزێ. من که بهم پیشه (صنعت) ی دلپەسندە ئەمەندە

چاوم رون بۆتەوه، تەنها بۆ دیدەنی نەقش و نیگار نیه، هیوای زۆرم به

سەرئەنجامی ئەم بیچۆه پەری یانەیه که به هۆی خویندەواریهوه پاک و

تەمیزی و شیرین دوین، دەردزانی، مندال به خێو کەری فیر ببن و به

کاموڕێکاری و پهروه‌رده‌یی ئەمانه نەتەوه‌ی تاینده‌مان به که‌لکی بنه‌چه و هاوهرچه‌له‌کی خۆی بێ و به خۆی مه‌لێند بشی، ئەگینا نمونه‌نمایی هه‌موو شاری له ئیمه پێشتره. هونه‌ره‌که‌ی ئیمه له‌وه‌دایه له (په‌ر) ئەمانه فیڕ بون و ره‌هبه‌ره‌که‌یشیان که مودیره بالایه له خۆمانه. که‌وابی تار و پۆ له خۆیه.

"تا‌کو بنواری به‌هه‌شتیکه به گۆل خه‌ملیوه

"دایکی ئیمه، وه‌ره لی‌ی پرسه: ئەمه‌ی که‌ی دیوه؟

"تا ئیستا نه‌قش و نیگاری ژانمان: خه‌ره‌ک، ته‌شی، که‌له‌ژمن، که‌له ماشه‌ر، قانگه‌له، ته‌شیله، بنه‌زیله و، دوخ و، ژێ و، ده‌سکلوجه و، گوی چه‌نه و، پلی پیچ و گورزه هۆن و، بیینه‌وه سه‌ره‌وکاری درومان: تیک و بن تیک و، ته‌ریب و، قومامه و، قیرمه و، به‌قیه و، هه‌لپیچ و، پشت ماسولکه و، حه‌وزی و، ئاویه و، پی چۆله‌که و، کو‌تره باریکه، ئەمانه‌یان ئەزانی. گۆشه‌گیره‌مان ماده بو، سه‌رمیزمان سه‌ره‌ویر بو، ئیستا هه‌ندی ورده‌کاریم له ناو ئەو نمونه‌دا دیوه تا لی‌ی ورد بیه‌وه شیرینه، تا دل بیه‌وی ره‌نگینه. ئیستا ئیمه ده‌بی مادام به چاوی خۆمان ده‌بیینین ئەم کچانه‌مان به‌م خۆینده‌واریه هونه‌ری وا دیننه مه‌یدان، ئەبی هیوا‌یشمان پی‌یان بی که که‌لکی ما‌لداری و هاوده‌ردی و هاوسه‌ری‌یشیان پی‌وه ده‌بی و، به نەتەوه‌ی چاک ئەم میله‌ته له ده‌ست نادانی و سه‌رگه‌ردانی رسگار ئەکه‌ن وایان له گه‌ل ببزوینه‌وه و ئەو که‌سه‌ی که ئەم‌رۆ به دو لادا گه‌وره‌یه ده‌بی باوهر بفه‌رموی که مودیره‌که‌ی ئیستا ئەگه‌ر هیجگاری بی له لاییده چاکتر به کار دی.

"خوایه تو ئەم کچانه‌مان بگه‌یه‌نهره ئەو هیوا‌یه‌ی ئیمه‌یه!"

٢.٣.٢. تەمسیل

هونەری نواندن و شانۆ ئەگەر لە ئەوروپا پێشینەیهکی کۆنی هەبوی، یان ئەگەر لە شوپنانی وەکو ئەستەمۆل و قاهیرە و بیروت و بەغدادیش کرابی، ئەوا لە کوردستانی عێراق دا بەگشتی و لە سلیمانی دا بە تایبەتی هونەریکی نوێ و نەناسراو بوە. ئەم هونەرە مامۆستای قوتابخانەکان هیناویەنەتە سلیمانی و بە قوتایەکانیان جێبەجێ کردووە. ناوەرۆکی ئەو چیرۆکانە لە سەر شانۆ نوێنراون کاریگەرێکی راستەوخۆیان لە سەر بینەرەکانی هەبوو، بە تایبەتی لە زەمانیک دا کە هێشتا، لەم ولاتەدا، سینەما و رادیۆ و تەلەفزیۆن لە کایەدا نەبوو.

لەو ماوەیەدا لە سلیمانی، کە رەنگە لە میژوی ئەو شارەدا ئەووە یەكەمین جار بوی، دو جار تەمسیل پێشکەش کراو:

جاری یەكەم، لە تەموزی ١٩٢٦ دا قوتاییانی مەکتەب تەمسیلی انەتیجەیی سەفاهەتا و،

جاری دووەم، لە تەموزی ١٩٢٧ دا قوتاییانی سلیمانی بە هاوکاری خۆیندکارانی بەغداد انیرون یان لە بینای زانستیدا پێشکەش کردووە.

کچانیش هاتونەتە ئەم مەیدانەو، ژیان (پروگرام و نوتقی تەمسیل و حەفلەکە ی مەکتەبی کچان ی بلاو کردۆتەو):

"پروگرامی حەفلەکە

مادە ی

١. لە تەرەف تالیبەیهکی سینفی پێنجەم حەفسە عیرفانەو نوتقیکی کوردی کە مەئالەکە ی عیبارەت بو لە بەخیرەتانی میوانەکان و فەزائیلی خۆیندن و تەحصیل.

٢. تالیبەیهک کە بەیداخی بە دەستەووە بو لە گەل ٢٠ تالیبە ی تر کۆرانی بەیداخ.

٣. لە تەرەف تالیبەیهکەو شیعری کوردی.

"دو کچی قوتابی مه کتەب ئەبن: یەکیکیان، زۆر ساعی ئەبی هەمو
 وەقتی خۆی بە خۆبندن و تەحسێل و نەقش و درومان سەرف ئەکات و
 زەمانی تەحسێلی هەر بەم نەوعە شتانەوه رائەبوێری، خاریجی ئەمانە
 ئارەزوی شتیکی تر ناکات. قوتابیە کچەکە ی تریان، چونکە باوکی دەولەمەند
 ئەبی، بە ئومێدی سەروەتی باوکی هەمو وەقتی خۆی بە کەیف و زەوق و
 گەران سەرف ئەکات و ئەھمییەت نادات بە تەحسێل و خۆبندنەکە ی.

"لە دوا ی ۲۰ سالی تر ئەم دو کچە کە هەردوکیان شو ئەکەن، ئەوەلیان
 کە ئەخلاق ی باش ئەبی، لە وەقتی خۆیدا دائیمەن خۆبندویەتی، هەرچەند
 مێردەکەیشی لە حەربا شەھید ئەکری، بەلام دیسانەوه بە واسیتە ی سەعی
 خۆیەوه زۆر چاک ئەزی و ۳ منالی ئەبی، هەرسێکیان وەکو خۆی عالی و باش
 تەربییە ئەکات و ئەیانکات بە پیاو.

"کچی دوەمیان چونکە وەقتی خۆی سەعی نەکردووە و سەروەتەکە ی
 باوکی زا یع ئەکات، ئەویش منالەکانی کە بی باوک ئەمێنەوه، مەجبور ئەبی
 بە جلشۆری و کارەکەری بە خۆیان بکات. نەتیجە کورەکە ی بی ئەخلاق ئەبی
 و، روژیک داوای پارە لە دا یکی ئەکات و، چونکە دا یکی پارە ی ناب ی بیداتی و،
 چەند دەفە بە ئەولادەکە ی ئەلی: کورم بە خوا پارەم نیە خۆت ئەیزانی بە
 جلشۆری بە رێتانەوه ئەبەم. بەلام کورەکە ی قانع ناب ی، لە سەر پارە بە چەقۆ
 دا یکی بریندار ئەکات.

"نەتیجە ی ئەم دو کچە، ئەوی سەعی کردووە، وەقتی بە بی ھودە زا یع
 نەکردووە، مەسعود ئەبی و، ئەوی تریان کە لە دەوری تەحسێلیا تەمەلی
 کردووە و، بە سەفاهەتەوه مەشغول بوە، سەفیل ئەمێنیتەوه.

"ئەم تەمسێلە ۳ پەردە بو، دوانی بە نەسر و یەکیکی بە شیعەر ئەبی.

"دوہم تەمسێلی:

دایکیکی جاهیل ئەبی له بەر ئەوهی منالەکهی له بیسکهدا خەوی لی
 ناکهوی و ئەگری، ئەچیت له سەر ئەوسیهی پرۆپیریژن دایمەن خاشخاشی
 ئەداتی و، بەم عیلاجە مەسومە ئەینوینی. روژیک له دواي ئەوهی ئەم
 خەشخاشە ئەدات بە منالەکهی ئەمasha ئەکات هەتا دو سی سەعات له
 وەعدەي زیاتر منالەکهی خەبەري نایتەوه و ناجولیتەوه. که دایکهکهی سەري
 هەلنەبري ئەبیني منالەکهی سپي بوه، خویني حەرەکەت ناکات. دەست
 ئەکات بە گریان، دراوسێکانی پی ئەزانن دین بە دەنگیەوه، که مەسئەله که
 تی ئەگەن یە کێکیان ئەروا دقتۆر ئەهینی. که دقتۆر دیت له مەسئەله ئەکات
 مۆتەئەسیر ئەبی گەلی لۆمەي دایکهکهی ئەکات و بە دەرمان تەداوي ئەکات،
 ئەیینیتەوه هۆش خۆي و دایکهکهی مەسرور ئەبی. دوقتۆرە که پی ئەلی:
 ئەمە نەتیجەي جەهالەتە که ئەم سەمەي ئەدەيتي، ئەترسم ديسانەوه
 تیکراري بکەیتەوه. دایکه که ئەپاریتەوه. تەشەکوری دوقتۆر ئەکات. شوکری
 خوا بە جی ئەهینی. قەولی ئەداتی، سویند ئەخوات که ئیتر دەرمانی وا
 ئەدات بە منالەکهی و، بە قسەي پرۆپیریژن نەکات.

"ئەم تەمسیلە هەموی بە شیعری کوردیە. حەقیقەتەن شیعەرەکانی زۆر
 جوان و مەحزونانەیه. ئومید ئەکەین ئەگەر جی بو له ستونیکي غەزەتەکهدا
 ئەم شیعەرە دەرج و عەرزى قارىئینی کیرامی بکەین." (ژیان، ژ ۲۳۳، ۳ ی
 نیسانی ۱۹۳۰)

ژیان ناوی نوسەری تەمسیلەکان و ناوی ئەکتەرەکانی نەنوسیوه.

بۆ جاری دوهم، تەمسیلیکی تریان ریک خستوه:

"هەبێتەي تەعلیمیەي مەکتەبی کچانی سلیمانی بۆ تەنمیهی ئەفکاری
 کچە خویندەوارەکان تەمسیلیکی عیلمی و ئیجتیماعی ریک خستوه که
 مەوزوعەکهی عائید بە تەحلیلی حالەتي ئیجتیماعی نسوانی ئیرەبە و

موقایه‌سه‌ی گوزهرانی سائیری مه‌مله‌که‌ته‌کانه. ئەم ته‌مسيله‌ ته‌نها به
 واسيته‌ی کچانی مه‌کته‌به‌وه‌ دێته‌ ساحه‌ی ته‌تبیق. به‌ هیچ وه‌جه‌ی پیاو و کوری
 تیا نابێ و، له‌م هه‌فته‌یه‌دا ته‌رتیبی ئە‌که‌ن. ئینشائه‌لا ئە‌مه‌ ئە‌وه‌ل قه‌ده‌می
 خیری کچه‌ خوینده‌واره‌کانمانه. " (ژیان، ژ ٣٢٤، ٢ ی حوزه‌یرانی ١٩٣٢)

٢.٢.٢. به‌شداری کۆبونه‌وه‌ی گشتی

رۆژی ١٣ ی ٦ ی ٩٣٠ به‌ ئاماده‌بونی موته‌سه‌ریفی سلیمانی کۆمه‌لی
 زانستی هه‌فله‌یه‌کی عمومی کردوه‌ که‌ چه‌ند سرود و شیع‌ر و وتاری تی‌دا
 خوینراوه‌ته‌وه‌. مه‌به‌ست له‌ هه‌فله‌که‌ کۆکردنه‌وه‌ی پیتاک بوه‌ بۆ کپینی
 مه‌ته‌عه‌یه‌ک بۆ زانستی. له‌م هه‌فله‌یه‌دا قوتابی مه‌کته‌بی کچان به‌شدار بون.
 له‌و رییۆرتاجه‌دا که‌ ژیان له‌ ژ ٢٤٥ دا به‌م بۆنه‌یه‌وه‌ نویسیوتی، به‌مجۆره‌ باسی
 به‌شداری کچه‌کان ئە‌کا:

"....."

"باخسوس له‌ دوا‌ی نوتقه‌کان پینج قوتابی کچی منالی مه‌کته‌بی کچان
 که‌ بۆ ئە‌م ئیشه‌ حازر کرابون و که‌ هه‌ر یه‌که‌ کراسیکی سپی نازکی له‌ به‌ر
 کرد بو‌وه‌ به‌ ئە‌نواعی قردیله‌ گولی جوان خۆیان رازانبوه‌وه‌وه‌ هه‌ریه‌که‌
 سه‌به‌ته‌یه‌کی جوان، له‌ ناویا له‌ قوماشی رۆزیت، گول دانرا‌بو و ده‌رزیه‌کی
 پێوه‌ به‌سترا‌بو له‌ گه‌ل تا‌قمیک کاغه‌زی مه‌تبوع که‌ لێ‌ی نوسرا‌بو: لزانستی
 چاوه‌روانی هیمه‌ت و موعاوه‌نه‌تی ئێوه‌یه‌) به‌ ریزه‌ به‌ به‌رده‌می ته‌خته‌کانا
 ئە‌گه‌ران و له‌ به‌رده‌می هه‌مو پیاویکا ئە‌وه‌ستان و له‌و گولانه‌ یه‌کیکیان ئە‌کرد
 به‌ به‌رۆکیا و یه‌کی له‌و کاغه‌زانه‌یان ئە‌دانه‌ ده‌ست.

"به‌ راستی ئە‌م مه‌سه‌له‌یه‌ له‌ هه‌مو شتیک زیاتر رۆحی میله‌ته‌که‌ی
 هینایه‌ جۆش چوتکه‌ ئە‌مه‌ هه‌وه‌ل که‌رته‌ لێ‌رده‌دا له‌ ناو میله‌تی کوردا وه‌کو

میله نه موبه مه دینه کان کچی مه عسوم به شهوق و به ئاره زویه کی ته بیعی
خۆپهوه بهم ته حره خدمهتی مه عاریف بکات و بو ژینی کۆمه لیککی وا تی
کۆشی... "

بهم بو نه پهوه هه بیته تی ئیداره ی کۆمه لی زانستی اته شه کوریککی عه له نی
یان ابه واسیته ی ژبانی خۆشه و یسته وه به رام بهر به مودیره و هه بیته تی
موخته ره مه ی مه کته بی کچان نوسیوه .

له بهردهم مه لیک فه یصه ل دا

روژانی ۱۰ ۱۳ ی حوزه ی رانی ۱۹۳۱ مه لیک فه یصه ل سهردانی شاری
سلیمانی و هه له بجه ی کردوه . له م سهردانه دا سهری له قوتابخانه کانی
سلیمانی له وانه قوتابخانه ی کچان داوه . ژبان له ۳ ژماره ی دا هه و آله کانی ته م
سهردانه ی نوسیوه . له ژ ۲۸۸ دا باسی کردوه ، کچیککی پۆلی چواره م له
بهردهم مه لیک فه یصه ل دا وتاریکی داوه . له بهشی یه کهمی وتاره که ی دا به
خیره اتنی مه لیک نه کا و له بهشی دوه می دا وتویه تی :

" که مینه تلمیزه یه کم له مه دره سه ی کچان و ، له عه زه مه تی ئیوه
مه علومه که نه وه ل مه دارسی نه تفال باوه شی دایکه و ، پیغه مبه رمان (ص) که
جهدی ئیوه یه فه رمویه تی : (علموا بناتکم : ته علمی کچانتان بکن !!) ئیه تیمام به
ته علمی ئیمه سه مه ره یه کی عه زیم و فائیده یه کی گه وره ی هه یه بو
موخته مه ع له ئاتی دا و ، ئیمانمان قه وی یه به مه که جه لاله تان به ئیه تیمامه وه
له سه ر نه شری عیلم و فه زیله ت و ، حیصه ی ئیمه له مه به سه به بی ته وه جووه ی
ئیوه وه زۆر نه بی . "

٢.٣.٤. فیرکردنی ژنانی نه خویندهوار

"له مه کته بی کچانی سلیمانی دا سینفیک بو ژنه نه خویندهواره کانمان ... بو ئهوهی ئه و ژن و کچه نه خویندهوارانهی که ناتوانن دهوامی مه کته بکه نهوانیش فییری خویندن و نوسین بکرین له مه کته با سینفیکی بو کردونهوه و ئیواران له ساعات ١٠ ی عه ره بیهوه هه تا ١١ موعه لیماته کانی مه کته بی کچان دهرسی ئه لفا و حساب ئه لینهوه." (ژیان، ژ ٢٤٠، ٢٢ ی مایسی ١٩٣٠)

"زانستی ژنان

"ئهم هه ره که ته عیلمیهی که له کوردستانا دهستی پی کراوه وه نیه هه ر مونه صیر بیته سه ر پیاوه کان، به لکو ئافه ره ته کانیشمان به عه نی حس موه ته حه سیس بون و بو هه مو خدمه تیک که مه نافیعی وه ته نه که ی تیا بی معاوه نه ت ئه که ن و ئه یانه وی به عه مومی خو یان به عیلم و عیرفان بر ازی نه وه. زاته ن موده تیکی زوره سینفیکی تاییه تی بو ژنه نه خویندهواره کانمان کراوه ته وه و به ئه که سه ری ه تی ئافه ره ته کانمان هه مو ئیواره یه ک ئه خوینن. ئهم ده فعه یه ش بو ئه وه ی فه رعیکی زانستی ژنان بکه نه وه که تیا کۆبینه وه و تیا بخوینن ئافه ره ته کانمان قه راریان دا ئیجتیماع بکه ن و ئیشو کاری ئهم زانستی ژنانه پیک بینن. له سه ر ئه وه روژی ٢٨ ی ته موزی ٩٣٠ ساعه تی ٩ ی عه ره بی له مالی حه فیدزاده حه فسه خانمی نه قیب دا کۆبونه وه ... " (ژیان، ژ ٢٥٥، ٣١ ی ته موزی ١٩٣٠)

له م کۆبونه وه یه دا چه ند که سی قسه یان کردوه و ٧١٧ روپیه پیشیان کۆکردۆته وه بو ئه وه ی خانویه کی پی به کری بگرن و که لوپه لی بو بکرن و کتیبخانه یه کی تی دا دابنن. له و ماوه یه دا جولانه وه یه کی سیاسی بو داوا ی مافی نه ته وه یی کورد دهم پی ئه کا. ژنانیش له م جولانه وه یه دا به شدار ئه بن. سه ره نه جانی جولانه وه که به ٦ ره شی ئه یلول ته واو بو، له وه دا زانستی که وته به ر هیرش. پی ئه چی زانستی ژنانیش بوی به ژیر ئه و روداوانه وه.

٥. ٣. فیرکردنی پیشه

"ئیعلان: بۆ ئەو خانمانەى كه حەز بە فیربونی خویندن، نوسین، درومان و نەقش ئەكەن، سینفیکى تاییهتی كراوهتەوه ئەوانهى ئارەزو ئەكەن لاسه ئیعتیبارى ١٥ ى ئاغستۆسى ٩٢٦ هوه بهیانان سهعات ٨ ى زهوالى موراجهعت به مهكتەب بكەن.

مودیرهى مهكتەبى كچان" (ژیان، ژ ٢٨، ١٢ ى ئاغستۆسى ١٩٢٦)

٢. ههوالى ئافرهتانی دنیا

ئهو ههوالانهى ژيان دهربارهى ئافرهت له ولاتانى جياجياى دنياىدا بۆ بلاوکردنهوه ههلى بژاردون، ههمويان دانسقەن و به ئەنقەست ههلى بژاردون. ژيان ويستويهتى سهرنجى پياوى كورد رابكيشى بۆ ئەو گۆرانه گهورهيهى له دنياىدا به سهه بارى كۆمهلايهتى و سياسى ژنان دا هاتوه، لهمهيش مهبهستى ئەوه بوه زهمنيەى فكري له لای پياوى كورد خووش بكا بۆ ئەوهى داواى چاگردنى بارى كۆمهلايهتى ژنى لى بكا.

ههوالى ئافرهتى بریتانى

"حقوقى ژن"

"ئهو لایحهيه كه له خصوص مساواتى ژن له گهڵ پياوا حكومهتى بریتانیا تهزیمی كردوه جهلالهتى مهليكيش تهصدیقی كردوه." (ژیان، ژ ١٢١،

١٢ ى تهموزى ١٩٢٨)

"ژن له ئینتیخاباتا"

"لهندهن ١ ى ٩ ى ٢٨ ئەمڕۆ دەست كراوه به تهتیقی ئەو مهسهلهيه كه ژن حەقى ئینتیخاباتى بىی وهكو پياو بهو شهتره عومرى گهیشتبى به ٢١ سال. فهقمت لازمه ئەو ژنانهى كه حەقى ئینتیخاباتیان كهسب كردوه بۆ معاملههى تهسجیلیهیان ٣ مانگ له مهتیقهى ئینتیخاباتیهكهيانا بيمينهوه له

دوای ئیکمالی معامله‌ی ته‌سجیلیه له دوای ۳ مانگی تر به‌عنی له ۱ ی کانونی
 ئه‌وه‌لی ۹۲۸ دا - ۵,۲۵۰ ژن مه‌وجود ئه‌بی که حقی ئینتیخاییان بی. " (ژیان، ژ
 ۱۳۹، ۲۰ ئه‌یلولی ۱۹۲۸)

"وه‌قتی ژنهنیان و شوکردن

"له‌ندن: مه‌جلیسی عه‌وامی بریتانیا قانونی وه‌قتی ژنهنیان و
 شوکردنی ته‌صدیق کردوه. جاران که له عومری ۱۲ سالی‌دا ژن و پیاو
 ئه‌یان‌توانی ته‌ئه‌هول بکه‌ن ئیستا کراوه به ۱۶ سال. " (ژیان، ژ ۱۳، ۱۷۴، ۱۳ ی
 مایسی ۱۹۲۹)

هه‌والی ئافره‌تی تورک

"ئه‌سته‌مول: هه‌مو ژنانی ئه‌نقهره و ئه‌سته‌مول ته‌رکی په‌چه‌گرتنه‌وه و
 رودا‌پۆشینیان کردوه به‌لام هه‌شتا گه‌لی ژنانی به‌عزێ جیکای ئه‌نادۆلی رویان
 دائه‌پۆشن، کۆمه‌لی هه‌مویه‌تی له ته‌رابزون قه‌راری دا که ژنانی ئه‌وێ به‌ رو
 به‌ره‌لایی بگه‌رێن ئه‌م قه‌راره‌ش به ئه‌کسه‌ریه‌ت به باش بینراوه. له به‌یانیکدا
 که بلاو کراوه‌ته‌وه باسی له خراپی رودا‌پۆشینێ ژنانی کردوه و وتویانه
 رودا‌پۆشین بۆ ئه‌و ژنانه‌ی که بیری خراپه‌یان هه‌یه ئه‌بیته واسیته‌یه‌کی خۆ
 رزگار کردن له ده‌ست پۆلیس، له به‌ر ئه‌مه هه‌ر ژنیک به په‌چه‌وه بگه‌رێ
 ئه‌گیرێ و بۆ ئیسه‌بات کردنی هه‌ویه‌تی ئه‌برێته‌ دائیره‌ی پۆلیس. " (ژیان، ژ
 ۴۹، ۶ ی کانونی سانی ۱۹۲۷)

"له‌ تورکیادا پۆلیسی ژن

"ئیستانبول: ره‌ئیسێ ئینتیخاحی ژنانی تورکیا له‌تیقه به‌کر خانم ئه‌به‌وی
 بۆ ئه‌وه‌ی به سه‌به‌بی ئه‌و حویره‌ته‌وه که دراوه به ژنان ئه‌خلاقیان محافه‌زه
 بکری حکومه‌ت له ژنانیش پۆلیس ته‌عین بکات. وه ته‌له‌بی له ره‌ئیسێ
 پۆلیسی نیسانی ئینگلتیره کردوه که سه‌عی بکات بۆ کردنه‌وه‌ی مه‌کته‌بیکی
 پۆلیسی ژنان، که ژنه‌ تورکه‌کانیش تیا بخوینن. " (ژیان، ژ ۲-۴، ۱۴ ی تشرینی
 یه‌که‌می ۱۹۲۹)

"ئىستانبول: له تورکیا له ۲۵ ی ۶ ی ۹۳ دا دەست کراوه به ئىمتیحان. خویندنی ئیبتیدائی مه جهوریه و، هه مو مهساریقاتی مه کتەب و موعه للیمه کان له سەر حکومه ته و، ئیمپرۆ له تورکیا ۵۸۸۳ مه کتەبی ئیبتیدائی هه یه و ئەم مه کتەبانه ۱۱,۷۶۶ موعه لیم و ۳۸۵,۴۵۵ قوتابی کور و کچیان هه یه. "

"غه پیری ئەمانیش له شاره کانا ۱۷ و له دێهاته کانا ۲۲ مه کتەبی شه و هه یه بۆ نه خوینده واره کان و لهم مه کتەبانه یشدا ۵۶.۷ پیاو و ۹۷۳ ژن تیا ئەخوینن و ۸۶ مه کتەبی سانهوی یش هه یه که ۱۲۷۵۱ قوتابی تیا ئەخوینن. "

لژیان، ژ ۲۴۸، ۳۰ ی حوزه پیرانی ۱۱۹۳

"کچانی تورک تالبی ئیشتیغالن له به حریه دا

"له ندمن: به پسی ته لغرافی که ده یلی ته لغراف له موخابیری ئەستانبوله وه نه شری کردوه ئەلی: کچانی تورکیا تالبی ئیشتیغالن له به حریه دا به سفه تی لروبان و موهه ندیسن) بینانن عه له یه ی مه دره سه ی به حریه له ئەستانبول قهراری داوه که شوعه یه بۆ کچان بکاته وه. " لژیان، ژ ۲۹۵، ۱ ی تشرینی یه کمه ی ۱۱۹۳

"هه والی ئافره تی ئەفغانی

له ندمن: غه زه ته ی ده یلی مێل ته لغرافیکی نه شر کردوه که له موخابیری کابوله وه وه ری گرتوه ئەلی له ژیر ئەمر و حه ره که تی سوره یا خانم قه رالیچه ی ئەفغانا حه ره که تیکی زل هه یه له خصوص ئەوه وه که ژنه کان ته جه دود بکن و مه کتەبیکی کچان له کابول کراوه ته وه و قه راریان داوه ژنه چاکه به عه مه له کان له وه زائینی حکومه تیا ئیستیخدا م بکن و کچه کان ته ربیه بکن بۆ ئەوه ی ته حه مولی هه مو ئەزیه تیگ بکن و ته قه روری کردوه که به عسه یه ک له کچانی ئەفغانیش بۆ ته علیم بنیرنه خاریج لهم به ینه دا ئەنیرین. "

"ره‌ف‌عی ح‌ی‌ج‌اب له ئەف‌غان‌س‌تان

"ک‌اب‌ول: م‌ه‌ل‌یک ئەم‌ان‌ول‌ا خان له م‌ه‌ج‌لی‌سی و‌ه‌ت‌ه‌ن‌دا ن‌وت‌قی‌کی دا‌وه له خ‌ص‌وص ره‌ف‌عی ح‌ی‌ج‌ابی ئ‌اف‌ره‌ت‌ه‌وه و خ‌ۆ‌ی ب‌یل‌ز‌لت س‌ه‌ر‌پ‌ۆ‌شی ع‌ائ‌ی‌له‌ک‌ه‌ی ل‌اب‌ر‌د‌وه و له د‌و‌ای‌دا ئەم‌ری ک‌رد‌وه ج‌ه‌م‌عی‌ه‌ت‌یک ش‌کل ب‌گ‌ر‌یت و‌ه‌ک‌و ج‌ه‌م‌عی‌ه‌تی ص‌ه‌ل‌یب‌ی ئەح‌م‌ه‌ر و گ‌وت‌ی‌ه‌تی ل‌از‌مه خ‌ه‌س‌ت‌ه‌خ‌انه‌ک‌ان‌مان ئ‌ی‌ص‌لاح و ت‌ه‌ر‌ت‌ی‌بات‌ی پ‌ۆ‌لی‌سی س‌ر‌ی و ئ‌ی‌د‌اره‌ی ع‌م‌وم‌ی ب‌ک‌ه‌ین." ل‌ژ‌یان، ژ ١٣٢، ٢٥ ی ت‌ش‌ر‌ینی ی‌ه‌ک‌ه‌می ١٩٢٨

"ح‌ق‌وق‌ی ژ‌نی ف‌ه‌له‌س‌ت‌ین له ئ‌ین‌ت‌ی‌خ‌اب‌اتا

"ق‌ود‌س: م‌واف‌یقی ق‌ان‌ونی ب‌ه‌له‌دی‌ه‌ی ت‌هل ئە‌ب‌ی‌ب ژ‌ن ح‌ه‌قی ه‌ه‌یه‌ک‌ه ئ‌ین‌ت‌ی‌خ‌اب ب‌ک‌ات و ئ‌ین‌ت‌ی‌خ‌ا‌ب‌یش ب‌ک‌ر‌یت. ح‌ه‌قی‌قه‌ت‌ه‌ن ئە‌م‌ه‌ خ‌ه‌ت‌ه‌یه‌کی ت‌ه‌ج‌ه‌د‌وده ب‌ۆ ت‌ه‌ره‌قی ف‌ه‌له‌س‌ت‌ین." ل‌ژ‌یان، ژ ١٣٦، ١٨ ی ت‌ش‌ر‌ینی د‌وه‌می ١٩٢٨

"ئ‌ه‌حو‌الی ئ‌یر‌ان ئ‌ین‌ت‌ی‌خ‌اب‌اتی ژ‌ن

"ئ‌ه‌ه‌ران: ه‌ه‌تا ئ‌ی‌ستا ز‌ۆ‌ر ل‌ای‌حه‌ ت‌ه‌ود‌ی‌عی م‌ه‌ج‌لی‌سی و‌ز‌ه‌رای ئ‌یر‌ان ک‌را‌وه ب‌ۆ ئە‌وه‌ی ئە‌و ژ‌ن‌انه‌ی ک‌ه ع‌وم‌ر‌یان گ‌ه‌ی‌ش‌ت‌ۆ‌ته ٢١ س‌ال و له م‌ه‌ک‌ات‌یب‌ی ئ‌ی‌ت‌ید‌ائ‌ی‌دا ت‌ه‌ح‌ص‌یل‌یان ت‌ه‌وا‌و ک‌رد‌وه له ئ‌ین‌ت‌ی‌خ‌اب‌اتا ره‌ئ‌ی‌یان ب‌بی." ل‌ژ‌یان، ژ ١٣٨، ١٩ ی ت‌ش‌ر‌ینی د‌وه‌می ١٩٢٨

"ح‌ق‌وق‌ی ژ‌نه ی‌ۆ‌ن‌ان‌یه‌کان

"ئ‌ه‌ت‌ینه: م‌وس‌ی‌ۆ‌ و‌ن‌یز‌ه‌ل‌ۆ‌س ره‌ئ‌ی‌سه‌ل‌وز‌ه‌رای ی‌ۆ‌نان له م‌ه‌ج‌لی‌سی م‌ه‌ع‌وس‌ان دا ب‌ه‌ی‌انی ک‌رد‌وه ک‌ه له ئ‌ی‌ج‌ت‌ی‌ماع‌ی د‌وه‌م‌ی ح‌ک‌وم‌ه‌ت ل‌ای‌حه‌یه‌کی ق‌ان‌ون‌یه‌ ت‌ه‌ود‌ی‌عی م‌ه‌ج‌لی‌سی م‌ه‌ع‌وس‌ان ئە‌ک‌ات، ک‌ه م‌ه‌ز‌م‌ونی ل‌ای‌حه‌ی م‌ه‌ز‌ک‌ور ع‌ی‌بار‌ه‌ه‌ له د‌انی ح‌ه‌قی ئ‌ین‌ت‌ی‌خ‌اب‌ات و ت‌ه‌ص‌وی‌ت ب‌ه‌ ژ‌ن‌انی ی‌ۆ‌نان‌س‌تان." ل‌ژ‌یان، ژ ١٨٦، ١٥ ی ت‌ه‌م‌وز‌ی ١٩٢٩

له ژ ۳۲۹ دا ژيان ئهم ههوالهي بلاو كردوتهوه. له جوړي دارپشتهكه ي
دا، كه تهوس و توانجي تي دايه، مه بهست له بلاو كردنهوه ي دهر ته كهوي:

"ده بده به و داراي مهليكي حيجاز

"له روژنامه ي پيړي دا ههوالي گوزهراني مهليک ئيبين ئه لسعود اكه
ئهمرو له مهلبه ندي پيغه مبهردا داده نيشي نوسراوه، ده لي: ئهم جوكمداري
يه سروب و به تخايه ۱۸۴ ژني (هه رهمه) له هه مو تيره يه هيناوه، هه روا يه كه
يه كه سه رگولي ئهو كچه نازك و نازدارانه ي چنيوه و دهستي لي هه لگرتون.
بهزه وي به هيچيانا نه هاتوه.

"به لام له دوايي دا كه وتوته نازي ژنه ئه رمه نيه كه وه گيروده ي بوه
ئينجا ئهو بهزه وي بهوا نايه ته وه، هه مو نازي ده كيشي، وازي له هه مو شتي
هيناوه بو ئهو، ئه ويش ئهمرو ۱۳۰ نه ته وه ي هه يه. له ۱۸۴ ژن ۱۳۰ منال ۵۴
پوچهل بوه.

"ئهمير فه يسه لي كوري

"فه يسه ل سعود، كوري هه لكه وتويه تي. ئيستا وا شارانگه رد ي ئه كا.
ئهم دوسي روژانه يشا ديته خدمت جه لاله تي مهليكي ئيمه، ئيمه ده خلمان به
سه ر ره سميه ته وه نيه، بو ده نگو باسي ناياب ته كه پيښ. ئه ويش جاري
سه رده فته ر ۴۰ ژن و ۳۰ ئه ولادي هه يه. به لام هيشتا زوري ماوه به به ره وه تا
ده گاته ريژه ي باوكي. به جوته ئه بنه لمليو ئيبرا. قانوني ئيزديواجي مه ده ني و
به ختي ژنان گوڤ هه لته كينن."

هه والي ئافره تاني كوردستان

سالی ۱۹۳۰ که هه‌وایی نوپکردنه‌وهی په‌یمانی بریتانی عیراقی
 بلاو کرایه‌وه و باسی دایینکردنی مافه‌کانی کورد له‌و په‌یمانه‌دا نه‌هات بو،
 جولانه‌وه‌یه‌کی سیاسی له سه‌رانسه‌ری کوردستان دا دهستی پی کرد، به نامه
 و یادداشت و ته‌لکراف داوایان له مه‌ندوبی سامی بریتانی و کۆمه‌لی گه‌لان
 نه‌کرد، مافی کورد ده‌سته‌به‌ر بکات. ژنانی سلیمانی به‌م ته‌لکرافه که له ۲۴ ی
 ته‌موزی ۹۳۰ دا ناردویانه به‌شدار بون:

"به‌غداد فه‌خامه‌تی مه‌ندوبی سامی عیراق

فه‌خامه‌تی ره‌ئیس‌هل وزه‌رای عیراق

سوره‌تی، به‌غداد تایمس

سوره‌تی، العالم العربی

سوره‌تی، العراق

سوره‌تی، البلاد

"ئیمه ژنانی کورد، به هه‌مو موجودیه‌ت‌مانه‌وه ته‌له‌بی حقوقی
 مه‌شروع‌ه‌ی کوردستان نه‌که‌ین که عیسه‌تول ئومه‌م پی به‌خشییوین و
 ئیعتیرافی له سه‌ر کراوه. ئیستیرحام نه‌که‌ین حیمایه‌مان به‌رمون. هه‌فسه
 نه‌قیب. هه‌لاوه ره‌مزی نه‌فه‌ندی. ئامینه غه‌فور ئاغا. ناهیه صالح نه‌فه‌ندی.
 هه‌فسه قادر ئاغا." (ژبان، ژ ۲۵۴، ۲۸ ی ته‌موزی ۱۹۳۰)

ژيان

9

بزوتنهوهی روشنبیری

1. کۆمهلی زانستی کوردان
 - 1.1. پینکپینانی
 - 2.1. وەرگرتنی ئیجازه
 - 3.1. ناههنگی کردنهوهی
 - 4.1. ههلبژاردنی ههیهتهی ئیداره
 - 5.1. سهراچاوهی دارایی
 - 6.1. چالاکیهکانی
 - 1.6.1. خولی فێرکردنی خویندهواری
 - 2.6.1. محازمه
 - 3.6.1. دانانی کتیبخانه
 - 4.6.1. مهجموعهی زانستی
 - 5.6.1. بژاری زمانی کوردی
 - 6.6.1. تهمسيل
 - 7.6.1. یارمهتی قوتایانی ههزار
 - 7.1. ناکۆکی دامهزرێنهوهکانی
 2. یانهی سهراکهوتن

٣. بایه‌خندان به زمانی کوردی
٤. بایه‌خندان به ئه‌ده‌بی کوردی
٥. بایه‌خندان به میژوی کورد
٦. ناساندنی بلأو‌کراوه کوردیه‌کان
 ١. ٦. روژنامه و گوڤار
 ٢. ٦. کتیبی قوتابخانه
 ٣. ٦. کتیبی گشتی
٧. ته‌مسیل
٨. پرسهی ئه‌دیبان
٩. هه‌وآلی روژنامه‌وانی

شیخ مەحمود، لەو کاتەدا کە مەلیکی کوردستان و، دواتر کە سەرکردەیی شۆڕشی کورد بو بەرنامەپەکی سیاسی جەنگی روون و ئاشکرای نەبو هەلبژاردەیی کورد لە دەوری خۆی کۆ بکاتەووە. نە حیزبێکی سیاسی خاوەن بەرنامەیی سیاسی و پێڕەوی ناوخوازی دامەزراند و، نە لەشکرێکی چەکداری ریکوپیکی پێکەووە نا، بەلکو هیژیکێ ناریکوپێکی خێلەکی لێ کۆ بوووەووە، ئەویش لە ناوچەپەکی دیاریکراوی سلیمانی و کەرکوک دا. ئەو هیژە بەو توانا جەنگی و سیاسییەکی کە لەو کاتەدا هەببو، بەو تاکتیکە جەنگی و بەو رێشونینە سیاسییەکی کە پێڕەوی یان ئەکرد، لە بەردەم هیژی جەنگی و سیاسی و دیپلۆماسی بریتانیای گەورەدا، کە لەو روژگارەدا گەورەترین زەلهیژی دنیا بو، نەیتەتوانی کاری چارەنوسساز ئەنجام بەدا.

تیشکانی جەنگی شیخ مەحمود لە بەردەم هیژەکانی بریتانیادا روژشنبیرانی کوردی ناوئۆمید کرد بو لەوێ کە کورد بە شەر لە گەل ئینگلیز بتوانی شتیک بە دەس بەین. کە شیخ مەحمود چوێ شاخ و، دواتر لە گەل ئینگلیز پێک هات لە گوندیکی ئێران بە گۆشەگیری داوینیشی، زۆری روژشنبیرانی کورد قورسای خۆیان خستە سەر بلاوکردنەوێ خۆیندەواری و، بایەخدان بە کاروباری روژشنبیری. کاربەدەستانی ئینگلیزیش، نەیان ئەشاردەووە کە هیچ پرۆژەپەکی سیاسی بو کورد لە بەرنامەیان دا نیە و، ئامۆژگاری کوردیان ئەکرد ببن بە هاوولاتی باشی عیراق و، رو بکەنە خۆیندن و جیکردنەوێ خۆیان لە داوودەزگاکانی حکومەت دا.

هەلبژاردەیی کورد هەولیان ئەدا لە چوارچێوێ راسپێرپەکانی کۆمەلەیی گەلان و قانونی ئەساسی (دەستور) ی عیراق و قانونەکانی تریدا هەندی لە مافە نەتەوەپێهەکان بە دەس بەین. عیراق، کە هیشتا لە ژێر ئینتیدابی

پروگرام و نيزامنامهی

"پروگرامی جهمیعتی زانستی کوردان

"ناوی جهمیعت و مهرکهزی

۱. ناوی جهمیعت: اجهمیعتی زانستی کوردان) ه و مهرکهزی له

سلیمانیه.

مهقسهدی جهمیعت

۲. مهقسهدی جهمیعت: تعمیمی عیلم و مهعریفهته له کوردستان به

پیی ئەم وهسائیهته:

أ. به نهشری غهزهته و رهسائیلی موهقهته.

ب. تهرجومه و تهئلیفی کتییی تهدریسیه و سائیره.

ج. مهکتەب کردنهوه و ئیجراي تهدریسات به رۆژ و به شهو.

د. به سورەتی موحازره ئەهالی تهنویر کردن.

ه. بۆ ئیکمالی تهحسبیل بۆ مهمالیکی موهرهقیه قوتابی ناردن.

۳. جهمیعت ئەحوالی تاریخیه، جوغرافییه، ئیتنوغرافییهی کوردان به

سورەتی مهخسوسه تهدقیق و مهحسولی مهساعی نهشر دهکات.

۴. جهمیعت بۆ تهئینی مهحهبهت و موانهسهت له مابهینی ئەهالی و

حکومهت دا و بۆ تهقویهی رۆحی ئیتاعهت به سورەتی مهخسوسه و به

واسیتهی واعیزانی مهخسوس پەند و نهسیحهت ئیجرا دهکات.

۵. جهمیعت به هیچ سورەتیک له گهڵ سیاسهت دا خهریک نابێ.

معروف بهگ زاده فائیک. مهحامی رهفیک. حاجی فهتاح زاده

رهمزى. لژیان، ژ ۱۱، ۱ ی نیسانی ۱۹۲۶

نیزامنامه‌ی داخلی

سوره‌تی قهید و قهولی ئەعزا و ئیخراجات

١. بیلا تەفریقی جنس و مەزھەب ھەمو کەسیک بەو شەرائیتە کە لە ژێرەوہ نوسراوە ئەتوانی بە قەراری ھەینەتی ئیدارە داخلی جەمعیەت بی:
- أ. عومری لە ٢٠ ساڵ کەمتر نەبی.
- ب. لە حەققی مەدەنیە ساقیت نەبی و ساجیبی حوسنی ئەخلاق بی.
٢. ھەج کەسیک موخالیفی مەقاسیدی جەمعیەت حەرەکات بکات وە یاخود مانگانە و دخولیە جەمعیەت نەدات وە یاخود حەرەکەتیک بکات کە لە ناو ئەھلی وەتەن دا موخیلی شەرەف بی، بە قەراری ھەینەتی ئیدارە لە جەمعیەت دەردەکریت.

سورەتی تەشکیلی ھەینەتی ئیدارە و وەزائیفیان

٣. جەمعیەت بە واسیتەتی ھەینەتی ئیدارەوہ کە لە ٣ کەس کەمتر نابێ و لە ٧ کەس زیاتر نابێ ئیدارە ئەکری.
٤. ھەینەتی ئیدارە بە ئینتیخابی ئەکسەریتەتی موحتەمعین لە ھەینەتی عومومیە ئینتیخاب ئەکری.
٥. رەئیس و کاتب و محاسبی جەمعیەت و مەئمورین لە ھەینەتی ئیدارە یاخود لە ئەعزای جەمعیەت تەعین و ئینتیخاب ئەکری وەلاکین ئەبێ رەئیس لە ھەینەتی ئیدارە بی.
٦. ھەینەتی ئیدارە بۆ ئیجرائی مەقاسیدی جەمعیەت ھەرچی لازم بی ئەیکات. واریدات و مەصاریفاتی جەمعیەت تەسبیت دەکات. بودجەتی سالی موسەقەبەل ئیجزار و تەقدیمی ھەینەتی عومومیەتی دەکات و ھەمو سالیک

- هه‌ڕێژێ ئێداره و هه‌زاره‌یه‌ی ئێداره‌ی مه‌قاصی‌دی جهمعیته به راپۆرتی‌کی موفه‌صله‌ری هه‌یه‌ته‌ی عومومی‌یه‌ی ده‌کات.
٧. هه‌یه‌ته‌ی ئێداره و هه‌زاره‌یه‌ی مه‌ئورین و که‌ته‌به‌ ته‌عین ده‌کا و مورافه‌به‌یان ده‌کات.
- واریداتی جهمعیته و مه‌صاریفاتی
٨. واریداتی جهمعیته عیبارته له دخولی و مانگانه‌ی ئه‌عزاکان و عیبارته له ته‌به‌روعات و هیه‌یه‌ی ئه‌صحابی خیرات.
٩. هه‌مو ئه‌عزایه‌ک له‌حینی دخولی دا به‌پێی ئیقتی‌داری خۆی مه‌جبوره مه‌بله‌غیک به‌ناوی دخولی‌هوه بدات. هه‌دی ئه‌صغهری ئه‌م مه‌بله‌غه روپیه‌یه‌که و، دیسان مه‌جبوره به‌پێی ئیقتی‌داری خۆی مانگی شتی‌ک بدات به جهمعیته.
١٠. بۆ ئیجرائ مه‌قاصی‌دی جهمعیته زیاتر بۆ شتی‌کی که واریداتی جهمعیته صرف ناکرێ و هه‌مو مه‌صره‌فیک به ئه‌م و ته‌صدیقی هه‌یه‌ته‌ی ئێداره ئه‌کرێت.
١١. هه‌یه‌ته‌ی ئێداره مه‌جبوره ئه‌و ده‌فته‌رانه که قانونی جهمعیته ئه‌مری پێ ده‌کات بیکرێ و ئه‌گه‌ر ئیجابی کرد جگه له‌و ده‌فته‌رانه ده‌فته‌ری که‌ش بکرێ. هه‌یه‌ته‌ی عومومیه
١٢. هه‌یه‌ته‌ی عومومیه هه‌مو سالی‌ک له ئه‌وملی تشرینی ئه‌هل دا ئیجتی‌ماع ئه‌کات و هه‌زاره‌یه‌ی هه‌یه‌ته‌ی ئه‌مه‌یه:
- أ. واریدات و مه‌صاریفاتی جهمعیته ته‌سبیته ده‌کات.
- ب. ئیجاب بکات پرۆگرام ته‌عدیل ئه‌کات.
- ج. هه‌یه‌ته‌ی ئێداره ئه‌ز سه‌ر نو ئینتی‌خاب ده‌کات.
- د. بۆ سالی ئاینده مه‌ساعی جهمعیته ته‌نزیم ده‌کات.
١٣. ره‌ئیس هه‌یه‌ته‌ی ئێداره ریاسه‌تی هه‌یه‌ته‌ی عومومیه‌ش ده‌کات.

١٤. رهئیسى هه‌یئه‌تى ئیداره وه یاخود وه‌کیلیک که جهمعیته ته‌عینی ئەکات له مه‌حاکیم و ده‌وائیری حکومهت دا جهمعیته ته‌مسیل ده‌کات.

١٥. چ له هه‌یئه‌تى ئیداره و چ له هه‌یئه‌تى عمومیه موزاکهره و ئیختیازی قه‌رار به ئەکسهریه‌تى موجته‌معین ده‌بێ.

١٦. هه‌یئه‌تى عمومیه عینده‌لئیحاب له‌سه‌ر ده‌عوته‌ى هه‌یئه‌تى ئیداره جگه له ئیجتیماعی عادى سه‌نه‌وى هه‌مو وه‌قتیک ئەتوانی گرده‌یینه‌وه و وه‌زائیفی خۆی به‌پێی ئەم پرۆگرامه به‌جێ به‌ینین.

٢٧ کانون سانى ١٩٦٦

مه‌عروف به‌گزاده فائيق محامى ره‌فيق حاجى فه‌تاح زاده ره‌مزی
وه‌كو ئەسه‌له‌كه‌یه‌تى ٢١-٢٦٣

ئوه‌و جارى سېیه‌م بو له سلیمانی (جهمعیته) دابه‌مزرى:

جاری یه‌که‌م، حاجی مسته‌فا پاشای یاملکی دواى گه‌رانه‌وه‌ی له‌ تورکیا بو سلیمانی، به‌ ره‌زامه‌ندی ده‌سه‌لاتی بریتانی (جهمعیته‌ى کوردستان) ی دامه‌زراند و ئیمتیازی غه‌زه‌ته‌ی (بانگی کوردستان) ی وه‌رگرت.

جاری دوهم، ئەحمه‌د به‌گی توفیق به‌گ (جهمعیته‌ى مودافعه‌عی وه‌ته‌ن) ی دامه‌زراند.

به‌راوردکردنی ئەم ٣ جهمعیته‌ له‌ گه‌ل یه‌کتری چه‌ند جیاوازیه‌ک ده‌ره‌ئا:

یه‌که‌م، کۆمه‌لی زانستی خاوه‌نی پرۆگرامیکى رۆن و نوسراو بوه. ئامانجه‌کانی دیار و دیاریکراو بوه. له‌ کاتیک دا پرۆگرامی جهمعیته‌ى کوردستان دیاری نه‌کراو و نه‌نوسراو بوه، بریتی بوه له‌ وتاریکی حاجی مسته‌فا پاشا که له‌ رۆژی هه‌لبژاردنی ده‌سته‌ی به‌رپوه‌به‌ری جهمعیته‌ دا له‌ مزگه‌وتی سه‌ید حه‌سه‌ن له‌ سلیمانی خۆیندویه‌تیوه‌وه. پرۆگرامی جهمعیته‌ى

مۆھىش شىئىكى كاتى بوھ بۆ مەبەستىكى ديارىكراو، كە چارەنوسى
ولايەتى موسل بە قازانچى عىراق بە لادا كەوتوھ، ئىتر ئوېش ئىشى نەماوھ و
بلاوھى لى كىردوھ.

دوھم، كۆمەلى زانستى نىزامنامەيەكى نوسراوى ھەبوھ، جۆرى
وھرگرتنى ئەندام و مەرچە قانونىھەكانى و ماف و ئەرکەكانى و، دروستكردنى
داوودھزگاكانى، بە رونى ديارى كىردوھ.

ئەمانە بە پىشكەوتن دائەنرېن لە بىرى سىياسى و قانونى ھەبزاردەى
كورددا بۆ كەلك وھرگرتن لە مافە دەستورى و قانونىھەكان.

۲.۱. وھرگرتنى ئىجھازە

صورت تەرجومەى ئەمرى وھزارەتى جەلېلەى داخلىھ

سەعادەتى مۆتەصەرىفى لىوای سلىمانى مۆتەھرەم

مەوزوع: جەمىيەتى زانستى كوردان

لەپاش ئىحترام

جەوابى تەھرىراتان كە بەتەئىرخى ۱۹۲۶/۲/۱ و بە ر ۵ - ۲۴ نومرو

نوسراوھ:

بە مۆجىبى قانونى جەمىياتى سالى ۱۹۲۲ مەئزونن بە دامەزراندنى جەمىيەتى

زانستى كوردان) بە شەرتى مۆتەسسىسەكانى تەصەروفيان تەتبىقى قانون

جەمىيات و پىرۆگرامى مەربوت بکەن.

ئىتر ئىحترام. وھزىر داخلىھ

تەبلىغى ھەزەرەتى مۆتەصەرىفى

بۆ جەنابى رەمزى ئەفەندى حاجى فەتاح

رەفلىق ئەفەندى محامى

فائىق بەگ مەعروف بەگ

ئەوا صورەتی تەحریراتی و مزارەتی جەلیلە ی داخلیە ژمارە (۲۵۷۱) و رۆژی ۲۴ ی شوباتی ۱۹۲۶ لە گەل صورەتێکی ئەو پرۆگرامەدا کە تەصدیق و ئیعادە کراوە تەو بە پێچراوەیی نیررا. بە پێی مەفادی موساعەدە فەرموراوە بۆ تەئسیسی جەمعیەتی زانستی بینائەن عەلەیی موافیق ئەو ئەمر و پرۆگرامە ئەتوانن موباشەرەت بگەرمون.

ئینتر ئحتیرام. مۆتەصەریفی لیوای سلیمانی ئەحمەد

صورەتێکی بۆ زانین بۆ:

مەعالی و مزیری داخلیە جەلیلە

سەعادەت مەئاب جەنابی موفەتیشی ئیداری

جەناب والای معاونی مدیری پۆلیس

۱. ۲. ئاھەنگی کردنەوہی

ژیان نوسیویتی:

"ئێجرا ی ئیحتیفال بە رەسمی گوشادی جەمعیەتی زانست

"شەوی شەموی ئاتی کە موافیقی ۳ ی نیسانی ۱۹۲۶ ە ھەینەتی

مۆتەسیسە ی جەمعیەتی زانستی کوردان لە دائیرە ی بەلەدبەدا بە حەفلە بەک رەسمی گوشادی جەمعیەت ئیجرا دەکات.

"نەمەنا ئەکەین کە ئەم ئیجتیماعە گەورە ی عیلمیە بیئە فاتیحە ی

تەرەقی و سەعادەتمان وە ئەم تەشەبوسە بە ئەھمیتە ی ھەینەتی

مۆتەسیسە ی جەمعیەتی مەزکور تەقدیر و تەبریک ئەکەین." (ژیان، ژ ۱۱، ۱ ی

نیسانی ۱۹۲۶)

بە بۆنە ی ئاھەنگی کردنەوہی کۆمەلەوہ ی ژیان ریبۆرتاجیکی نوسیوہ.

بەم سەرەتا ئەدەبیە دەستی پی کردوہ:

کردنهوی جهمیهتی زانستی کوردان

"له ئه‌وه‌لی به‌ه‌اردا که هه‌تا چاو بر ئه‌کا ئه‌روانی هه‌مو لایه‌ک سه‌وز ئه‌چینه‌وه، هه‌مو دلّی به‌ه‌وای بۆنی خۆش و پاکی به‌هار زیاه‌ته‌وه و هه‌مو مێشکی به‌نشه‌ی خۆشی سه‌روه‌وه سه‌واوه‌ته‌وه، هه‌مو چاوی به‌ته‌ماش‌ا کردنی ئه‌م ره‌نگه‌ جوانانه‌ی به‌هار که‌شاوه‌ته‌وه، ته‌سادو‌فی مانگی ره‌مه‌زانی موباره‌ک ئه‌کا که‌ ساحیبی ان‌ه‌وی له‌یله‌تول قه‌درا ه‌ دنیای به‌یه‌کجار نورانی کردوه.

.....

"له‌ ساعه‌تی ۲ ه‌وه‌ ورده‌ ورده‌ میوانه‌ موخته‌ره‌مه‌کان که‌ عیبارته‌ بون له‌ چه‌زه‌راتی: موته‌سه‌ریف، موته‌تیشی ئیداری، موته‌تیشی پۆلیس، ئامیری مه‌نتیقه‌ی شه‌رقیه‌ خۆی و ئه‌رکان و ئومه‌رای چه‌یشی مه‌حجوب و، هه‌مو روئه‌سای ده‌وائیر و، مه‌ئمو‌رین، هه‌مو ئه‌شرف و ئه‌عبان و عوله‌ما و تیجار و منه‌ه‌رانی مه‌مله‌که‌ت ده‌ستیان کرد به‌ ته‌شرف هی‌نان. هه‌تا ساعه‌تی ۲ و نیو نزیک‌ی ۳- که‌س له‌وی کۆ بونه‌وه. ... (ژیان، ژ ۱۲، ۱۲ ی نیسانی ۱۹۲۶)

له‌م کۆبونه‌وه‌یه‌دا مه‌حامی ره‌فیع ئه‌فه‌ندی (ره‌فیع تۆفیع) دوای ئه‌وه‌ی به‌ ناوی جهمیه‌ته‌وه به‌ خێره‌اتنی میوانه‌کانی کردوه (نوتق) یکی خویندۆته‌وه. ئینجا موته‌سه‌ریفی سلیمانی ئه‌حمه‌د به‌گی تۆفیع به‌گ وتاری پی‌رو‌زبایی، حاجی تۆفیع به‌گ (که‌ هی‌شتا ناوی پی‌ره‌مبێردی نه‌کردبو به‌ نازناوی) به‌م بۆنه‌یه‌وه شی‌عریک، جه‌مال بابان و مسته‌فا قه‌ره‌داخی، وتاریان خویندۆته‌وه. له‌ کۆتایی‌دا (ئیعانه) بۆ یارمه‌تی کۆمه‌ڵ کۆکراوه‌ته‌وه.

وتاره‌که‌ی ره‌فیع ئه‌فه‌ندی تا ئه‌ندازه‌یه‌کی باش بی‌روبو‌چونی هه‌لبێژاردی کوردی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ ده‌رباره‌ی ریگه‌ی گۆرینی کۆمه‌لی کورد و، مه‌به‌ست له‌ دامه‌زراندنی کۆمه‌لی زانستی رۆن ئه‌کاته‌وه:

....."

"ئەوا بە چەند كەلیمە یەك مەقسەدی جەمعیەت ئیزاح دەكەم:

"جەمعیەت دەیهووی خزمەتی زانستی كوردان بگات، بە نوری عیرفان دەماگی كورد ھەوین بگات، جەمعیەت دەیهووی كورد وا پی بگات، لە گەل مەدەنیەتی ئیمەرۆ بتوانی ری بگات، جەمعیەت عەلەل ئەقل دەیهووی حەرەكەتیکی عیلمیە و فکریە لە كوردستان دا تەولید بگات.

....

"ھەمو روژیک ئەبیەین، ئەخوینینەووە كە میلەتەکانی كە چی دەكەن، لە فەعالیەتیکی مۆتەمادیە دان. لە لایەكەووە ھەزاران مەكتەب دەكەنەووە میلەت پی دەگەینن. لە لایەكەووە شاخ كون دەكەن. ری دروست دەكەن. ژیر بەحر ئەگەرین. ھەوا ئەپیون. لە ژیر تینی ھەتاویکی سوتین دا، بیابانها، فەیا فیها دەگەرین. لە ناو سەرما یەکی زمەریردا قوتبەكان، شاخە سەر بەرزە بەفراویەكان، تەحەری دەكەن. راوستان نازانن. تەھلوکە نازانن. یەکیکیان توشی تەھلوکە یەك دەبی ئەمری دەی كە یان بە كەمالی خو شەو یستی خو یان ئەھاو نە عینی تەھلوکەووە.

"ئەم حەرەكەتە و ئەم فەعالیەتە بو چیه؟

"بۆ ژیا نە، بۆ سەر بەرزیه، بۆ بەقای نامە. مادام كە ئیمەش میلەتیکیان و مادام كە بەو سفەتەووە كە ئەعزاییەکی موهیم و كوردین، لە جەمعیەت دا مەجبورین بە حەرەكەت، خزمەت بە خو مان، خزمەت بە جەمعیەتی بەشەریە، خزمەت بە مەدەنیەت، وەزیفە یەكە حال ئیجتیماع داوا لە ئیمە دەكات، ئەگەر بی ت و ئیمە ئەو وەزیفە یەکی خو مان بە جی نەھینین، تەبیعیەت وەكو ھەمو عزویکی زائید و عاتیل مەحومان دەكاتەووە. زانەن ئەحفا دیش ئەمەمان لی داوا دەكات، چونكە ئیمە نەھاتوینە دنیا ھەر بۆ خو مان بژین، ئەبی بۆ ئایندەش،

ههروا ههروا، سهرمايههك بو ئهوان تهرك بكهين. ئهگهر ههروا
 هاوربين و هازرخوڤر بين به دهستی خویمان ئایندهمان و به دهستی خویمان، له
 پيش ئهوهی كه بيته دنيا، نهسی ئلتیمان ئهكوژين، سهر ئهبرين.
 "ئيمه نابي له بهر ئهوهی كه زور پاشكهوتوين مهئوس بين.
 مهئوسيهت مردنه. وهزيفه چهند گهوره بي، به موشكيلات بي، شهرفيش
 بهو نيسبهتهيه.. ئهم حالهی كه به سهر ئيمهدا هاتوه، به سهر ههمو
 ميلهتهكاني كesh هاتوه. مهسهلهن، يوئان له زهرفی سی عهسری حاكميهتی
 تورك دا ئهوی تماشای دهکرد وا تی ئهگهپشت كه ئهم ميلهته له زومرهی
 ميلهته مهرحومهكانه، لاکين وهقتی كه نهسیمی حورپهت له فهرهئسهوه به
 سهر يوئانستان دا وزان بو، ئهم ميلهته ئهو نهسیمه عهترناکهی بوئ کرد، له
 خهو به خهبر بووه تماشای مازی خووی کرد. لهو مازيه پر له ئيحتيشامه
 قوهتيك و ئيمانتيكي وهرگرت. روی کرده ئيستيقبال به قوهت و عهزميكي
 نهلهرزوکهوه دهستی کرد به روپشتن. يوئانستانيان پر کرد له مهكتهب،
 مهدرهسه، كتبخانه، جهمعياتی عيلميه، له پاش مودهتيك يوئان بوه يوئانی
 ئيمرو كه له بهحری سفيدا رهقابهت له گهل ئيتاليا دهكات. ئهوروپا، ئهی
 ئهوروپا چی بو؟ له پيش ئهوهی كه مهدهنيهتی يوئان له بيزانسهوه هيجههتی
 ئهوروپا بکات، له پيش ئهوهی كه مهدهنيهتی يوئان به دهلالهتی عهربه
 ئهندملوسييهكانهوه داخلي ئهوروپا بي، ئهوروپا چی بو؟ ئهوروپا له ئيمه زياتر
 له جههالهت دا بو، له ئيمه زياتر پهريشان بو، لاکين فلسفه و مهدهنيهتی
 يوئان چاوی کردنهوه. تماشایان کرد ئهم ري به ري نيه به سهري دا ئهروئن،
 قرونی وستایان تهرك، به كهمالی عهزم دهركای عهسری حازريان کردهوه و
 ئهوروپا بوه ئهوروپای ئهمرو.

"ئېوه ئەى موختەرەمىن! ئىختىما دەلېن، تۆ بەحس لە حەرەكەت، لە فەعالىيەت، دەكەى. چەند مېسالىكت بۆ فەيز و بەرەكەتى فەعالىيەت بۆ ئېمه هېنايهوه، تى گەيشتىن، ئەى ئېمه چى بكەين؟

"ئېمه چى بكەين؟ پېتان دەلېم ئىستاكە چى بكەين. ئەى مېلەتەكانى كە چىيان كەردو ئېمەش ئەوه بكەين. ئەبى مازىمان زىندو بكەينهوه. مازى، بەلى مازى. بە كەمالى تەئەسور ئەلېم ئېمه لە گەل مازى خۇمان هېچ ئەلاقەيه كەمان نەماوه. بە هېچ شتىكى خۇمان مۆتەئەسىر نابېن. رجاتان لى ئەكەم چەندمان هەيه بە ئەشعارى كەكىمانەى نالى مۆتەلەزىز بى؟ چەندمان هەيه رۆخى ئەنېندارى مېلەتېكى مەزلوم و بى كەس لە ئەشعارى حاجى قادرى كۆيىدا بخوئېنتەوه؟

....

"ئەبى وەكو هەمو مېلەتېك مازىمان، مەفاخېرى مېلېمان، بژىنېنەوه و، لەو مازىيە قومەت و ئېمانىك وەر بگىرىن و بە كەمالى عەزم رو بكەينه ئىستېقبال. جەمىيەتى زانستى پېمان دەلى لە هەمو جى و شوئېتىكى كوردستان مەكتەبىك، دارولعېرفانىك، كىتېبخانەيەك، بكەينهوه. غەزەتەيەك دەر كەين. كورد فېرى خوئېندن بكەين، نوسبېن بكەين، ژماردن بكەين، كړېن بكەين، فرۆشتن بكەين. ئەبى كورد بكەينه پياوئىكى عەسرى. ئەبى مئالەكانمان بئېرىنە ئەوروپا لەوى پىيان بخوئېنين. كورد ئەوروپاي پى بگەينهين. ئەبى ويداع لە قرونى ئەولا بكەين. بەلى لە قرونى ئەولاين. چوتكە ئېمه لە ئەم عەسرى نورەدا لە هەمو شتىكەمان دا قرونى ئەولاين. ئەبى ويداع لە قرونى ئەولا بكەين، بە خۆيهوه، بە ئوسولى تەدرېسىهوه، بە مەدرەسەيهوه، بە تەرزى تەفەكور و تەحسىلېهوه، بە هەمو شتىكېهوه ويداع لە قرونى وستا بكەين. لە هەمو شوئەباتى حەيات دا تەجەدود بكەين. ئەبى موحارەبە لە گەل جەهالەت دا بكەين. جەهالەت و نادانى لە كوردستان دا دەر كەين.

“ئەیکەن؟ ئەیکەن؟ ئەیکەن؟”

“ئەكسەر لە حازیرون بە یەك دەنگ و یەك ئاواز وتیان: ئەیکەین!

ئەیکەین!”

“بەلی، بەلی، ئەمینم دەیکەین. ئەگەر نەتاکردایە لێرە حازر نەدەبون.

ئەمینم پڕیشکی تەجەدود کەوتۆتە کوردستان. ئەم پڕیشکە خواھ ناخواھ

ئەمڕۆ سبەینی چرایەك دائەگیرسینی. ئەوی لە ژێر روناکی ئەم چرایەدا ری

نەكات ئەبی لە بەر تیندا بسوتی.

“وا تی دەفکرم لە ئوفقەوہ روناکی شەفەقیکی نزیک تاریکی ئەترافمان

راوہدو ئەنی. لە دواي ئەم شەفەقە سوبحیکی شەعشەعەدار چاوہریمانە.

هەزاران سەلام لەو شەفەقە، لەو سوبجە. هەزاران، هەزاران، هەزاران

سەلام!” لژیان، ژ ۱۲، ۱۲ ی نیسانی ۱۹۲۶

۴. ۱. هەلبژاردنی هەینەتی ئیدارە

کردنەوی دەرگای ئەندامەتی

“ئیعلان: هەرکەسی دەیەوی داخلی جەمعیەتی زانستی کوردان بی

هەمو روژی لە سەعات ۶ ی عەرەبیەوہ تا سەعات ۱۰ ی عەرەبی موراجەعت

بە مەرکەزی جەمعیەت بکات کە لە مالی محامی رەفیق ئەفەندی دایە.

هەینەتی موکەسیسە” لژی ۱۲

“هەینەتی ئیدارە جەمعیەتی زانستی کوردان

شەوی ۱۳ ی نیسانی ۱۹۲۶ لە دائیرە بەلەدیدی ئیجتیماع کرا بیلئیتیفاق

زەواتی موختەرەمە ی ژیرەوہ بۆ هەینەتی ئیدارە جەمعیەتی زانستی کوردان

هەل بژیراون:

رهئیس: موتهسه‌ریفی مه‌عار یقپه‌روه‌ر

نائیبی رهئیس: رهئیس حاکی موئفه‌رید جه‌نابی جه‌مال به‌گی بابان

ئه‌عزا: قازی جه‌نابی شیخ مسته‌فا ئه‌فه‌ندی قه‌رمداغی

ئه‌عزا: جه‌نابی محمه‌د ئا‌غای ئه‌وره‌حمان ئا‌غا

ئه‌عزا: جه‌نابی عیزه‌ت به‌گی عوسمان پاشا

ئه‌عزا: جه‌نابی غه‌فور ئا‌غا

ئه‌عزا: جه‌نابی ره‌مزی ئه‌فه‌ندی

موحاسبیب: جه‌نابی فائیق به‌گی مه‌عروف به‌گ

موعتهمید: جه‌نابی ره‌فیق ئه‌فه‌ندی محامی" ئزیان، ژ ۱۳، ۲۲ ی نیسانی

۱۹۲۶

۱. ۵. سه‌رچاوه‌ی دارایی

کۆمه‌له‌ی زانستی ریک‌خراویکی ئه‌هلی بوه، پاره‌ی له‌ حکومه‌ت وهرنه‌گرتوه، به‌ یارمه‌تی خه‌لک ژیاوه. بۆ ئه‌و مه‌به‌سته پیتاکیان کۆ کردۆته‌وه و، ئه‌وانه‌ی پاره‌یان داوه ناوه‌کانیان بلآو کردونه‌ته‌وه.

"قائیمه‌ی ته‌به‌روعات به‌ جه‌معیه‌تی زانستی کوردان

"ناوی ئه‌و زاتانه‌ی که پاره‌یان به‌ جه‌معیه‌تی زانستی کوردان ئیهدا و ته‌به‌روع کردوه وا له‌ ژیره‌وه هه‌ر که‌سه له‌ گه‌ل میقداری ئه‌و مه‌بله‌غه‌ی که به‌خشیبویه له‌ به‌رامبه‌ر ناویا بۆ ئه‌مه‌ی هه‌مو لایه‌ک ئا‌گاهدار بی‌ وا له‌مه‌ولا به‌ره‌ به‌ره‌ ته‌قدیمی خوینده‌وارانی کیرامی ئه‌که‌ین." ئزیان، ژ ۱۶، ۱۳ ی

مایسی ۱۹۲۶

له‌و ژماره‌یه‌دا و له‌ ژماره‌کانی داها‌تودا لیسته‌ی ناوه‌کانیان نویسویه.

چالاکیه‌کانی

۱. ۶. ۱. خولی فیرکردنی خویندهواری و زمان

کردنه‌وهی فیرکردنی بو ته‌علیمی ئومیه‌کان و بو ته‌دریس و فیرکردنی زبانی ئینگلیزی چند موعه‌لیمیکی به معاش ته‌عین کرد... (ژ ۱۱۷)

"ئعلان: له جه‌میه‌تی زانستی‌دا دهرسخانه‌یه‌ک ئه‌کرته‌وه بو فیرکردنی زمانی عهره‌بی ههر کهس تالیبه فیری ئه‌م زمانه بیته موراجعه‌ه به مهرکه‌زی جه‌میه‌ت بکا.

موعته‌میدی جه‌میه‌ت "ژیان، ژ ۲۴، ۱۵ ی ته‌موزی ۱۹۲۶

"دو موعه‌لیمی ئینگلیزی و دو موعه‌لیمی کوردی "ژیان، ژ ۴، ۴ ی تشرینی سانی ۱۹۲۶

۲. ۶. ۱. موخازه‌ه

کۆمه‌ل هه‌ندی کۆری خوینده‌وهی وتاری ساز کردوه ئه‌مه نمونه‌یه‌کیانه:

"له جه‌میه‌تی زانسته‌وه

"روژی جومه‌ه پاش عه‌سر که ته‌سادوفی ۴ ی حوزه‌یرانی ۹۲۶ ئه‌کات له جه‌میه‌تی زانستی‌دا له ته‌ره‌ف جه‌نابی جه‌مال به‌گی بابان موخازه‌ره‌یه‌کی حقوقی ئه‌دری له‌مه‌دا به‌حس له ته‌شکیلاتی مه‌حاکیمی عمومیه‌ی عیراق و بیلخاسه به‌حس له ته‌شکیلاتی مه‌حاکیمی سلیمانی و ئوسولی موراجعه‌ت کردن به مه‌حاکیم ئه‌کرێ ههر کهس ئاره‌زوی هه‌یه گویی لی بگری جه‌میه‌ت منه‌دار ئه‌بی به ته‌شریف هینانیا. "ژیان، ژ ۱۹، ۱۱ حوزه‌یرانی ۱۹۲۶

۳. ۶. ۱. دانانی کتیبخانه

تا ئه‌و کاته سلیمانی کتیبخانه‌ی گشتی تی‌دا نه‌بوه. وه‌کو له ژ ۴۴ دا نوسراوه جه‌میه‌ت له باره‌گاکه‌ی خۆی‌دا خه‌ریکی ریکه‌ستنی کتیبخانه‌یه‌ک بوه.

١. ٦. ٤. "مه جموعه‌ی زانستی

"مه‌مجاره ئیجازه‌نامه‌ی دهره‌ئینانی مه‌جموعه‌ی زانستی له‌ مودیریه‌تی مه‌تبوعاتوه به‌ سکرته‌یری جه‌معه‌تی زانستی گه‌بشت. ئەم مه‌جموعه‌یه وه‌کو خه‌یالی لی‌ کراوه له‌ جه‌می ١٦ وه‌ یا ٢٤ په‌ره‌یدا ئه‌بی‌ و، ههر ١٥ رۆژ جارێک دهره‌هه‌ئیری. وا به‌ هیواين که به‌م نزیکانه به‌ مه‌قالاتی موفیده‌ی زانستی و کۆیه‌تی و ئه‌خلاقیه‌وه بخه‌رته‌ پێش چاوی خۆشه‌ویستانی زانست و ئه‌دمب. "ژیان، ژ ٥٧، ١ ی مارتی ١٩٢٧

پێ‌ ناچی ئەم مه‌جموعه‌یه له‌و کاته‌دا دهرچووی.

١. ٦. ٥. بژاری زمانی کوردی

"کۆمه‌لی بژاری زمانی کوردی

"موده‌تی له‌مه‌وپێش به‌ مۆتاله‌عه و ته‌کلێفی ره‌ئیس‌ی جه‌معه‌تی زانستی، که‌ جه‌نابی مۆتسه‌ریفه‌، جه‌معه‌ت قه‌راری دا‌بو که‌ له‌ منه‌وه‌ران و هونه‌رمه‌ندانی وه‌تن، ئه‌نجومه‌نی ته‌شه‌کول بکا که‌ که‌لیماتی ئه‌جنه‌بی له‌ زمانی کوردی‌دا نه‌هه‌لن و موقابیل ئه‌و که‌لیماتی ئه‌جنه‌بیه که‌ ئه‌مه‌رۆ زۆر موسته‌عمه‌له، له‌ ئه‌سلی کوردی که‌لیمات بدۆزه‌وه و له‌ جی‌ ئه‌وان دا‌یبنین. یه‌عنی به‌ کوردی (کۆمه‌لی بژارا). ئه‌و دانیشه‌ندانه که‌ سزای ئەم کاره که‌وره‌به‌ بون له‌ ته‌ره‌ف جه‌معه‌ته‌وه هه‌لبژێران و ئاگادار کران. رۆژی یه‌کشه‌مه سه‌عات له‌ ١٠ له‌ مه‌رکه‌زی جه‌معه‌ت دا گرد بونه‌وه. ... "ژیان، ژ ٤٥، ٩ ی کانۆنی ئه‌وه‌لی ١٩٢٦

له‌و کۆبونه‌وه‌یه‌دا بپار دراوه:

"که‌ ئه‌بی‌ هه‌مو ئه‌عزایه‌کی ئەم کۆمه‌له‌ خه‌ریک بن بۆ دۆزینه‌وه‌ی که‌لیمه‌ی کوردی و لا‌بردنی که‌لیمه‌ی بیگانه و، هه‌فته‌ی دو جار له‌ خانۆی

جەمئیەتی زانستی دا کۆ ببنهوه، هەرکەس چی دۆزبیتهوه له بهر دەم ههینت دا بخوینریتهوه، له دوای قبول بدری به سکرتهیر که داخلی دهفتهری تایبهتی بکات.

ئهم بریارهی کۆمەڵی زانستی له بیستهکان دا، ئەگەرچی دیار نیه چەندی بهرهم بوه و چیان کردوه، بهلام چەندین ده سال پێش ههولی ههفتاکانی کۆری زانیاری کورد کهوتوه.

١.٦.٦. ته‌مسيل

یه‌کی له چالاکیه‌کانی کۆمەڵی زانستی ته‌مسيل بوه.

١.٦.٧. یارمه‌تی قوتابی هه‌ژار

یه‌کی له کاره‌کانی کۆمەڵ دا بینکردنی پێوستیه‌کانی هه‌ندی قوتابی ده‌سکورت بوه. له ژ ٤٤ دا باسی یارمه‌تیدانی چەند خوینکارێکی نویسه‌وه. "ژیان، ژ ٤٤، ٢ ی کانونی ئەهه‌لی ١٩٢٤

١.٧.١. ناکۆکی نیوان دامه‌زرینه‌ره‌کانی

ئالوگۆر له هه‌ینته‌تی ئیداری دا

به پێی هه‌ندی به‌لگهی بریتانی مسته‌فا پاشای یامکی که له مانگی مایس دا گه‌راوه‌ته‌وه بۆ سلیمانی ویستویه‌تی کۆمەڵی زانستی بۆ پرۆیاگانده‌ی هه‌لبژاردن بۆ خۆی به کار به‌ینی، جه‌مال بابان له‌مه‌دا هاوکاری کردوه. موه‌سه‌ریفی سلیمانی، ئەحمەد به‌گی توفیق به‌گ، ئەم کاره‌ی پێ باش نه‌بوه. ویستویه‌تی کۆمەڵی زانستی دور بی له کاری سیاسی، خه‌ریکی کاروباری خوینده‌واری و رو‌شنیبری بی، به‌لام جه‌مال بابان ویستویه‌تی "دوای لابردنی موه‌سه‌ریف کۆمەڵ بکا به بنکه‌ی بلۆکردنه‌وه‌ی هۆشیاری سیاسی

نەتەوهیی کوردی "چونکە باوه‌ری وا بوە که "بیری حوکمی زاتی بو کوردستانی عیراق بە بی بونی بنکەیه‌کی ریکخراوه‌یی پتەو" لە جیبەجی کردن نایە. لە سەر ئەمە ناکۆکی کەوتۆتە نیوان مۆتەسەریف و جەمال بابان و هەندیکێ که لە ئەندامانی هەبێتەتی ئیدارە. جەمال بابان و مستەفا قەرەداخی ئیستیقالەیان داوه. ژیان ئیشارەتی بە ناکۆکیەکان نەداوه، بەلام هەوایی هەبژاردنی ئەندامانی نویی داوه:

"ئەزرا بو جەمعیەتی زانستی

"لە بەر ئەوهی لە ئەزرای ئیدارەیی جەمعیەت غەفور ناغا ئەساسەن لە بەر بەعزی ئەسبایی زاتیە قبۆلی ئەعزاییەتی نەکرد بو، وه مۆدەتیکیە لە ئەعزاییان: جەنابی جەمال بەگ و شیخ مستەفا ئەفەندی، ئیستیغفایان کردبو، ئەعزاکانی تریش ئەکسەر لە بەر ئیشوکاری خسوسی مۆنتەزەمەن مۆفەق ئەئەبون بە دەوام بو ئیجتیماع زۆر مەسالیحی جەمعیەت سەکتەدار بوو. بو ئەوهی که ئیشوکاری جەمعیەت لە ئینتیزام دا جەرەیان بکا شەوی دوشەمه ۲۲ ۲۳ ی ئاغستۆسی ۹۲۶ هەمو هەبێتەتی عمومیەیی جەمعیەتی زانستی دەعوەت کران بو بینای جەمعیەت و لەوی دا بو ۳ ئەزرا ئینتیخابات ئیجرا کرا. لە مەجموعی ۵۵ رهئی توفیق ئەفەندی موحاسبی لیوا بە ئیحرازی ۵۳ رهئی و، حاجی توفیق بەگ بە ئیحرازی ۵۲ رهئی و، نەجیب ئەفەندی ساییق معاونی حاکمی مۆنفرید بە ئیحرازی ۴۶ رهئی، ئینتیخاب کران بو ئەعزاییەتی جەمعیەت. خوا لە خزمەتی میلەت و مەملەکەت دا مۆفەقیان بفرموی. "ژیان، ژ ۳۰، ۲۶ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۶

کۆمەڵی زانستی بەم ناکۆکیە لاواز بوە و چالاکیه‌کانی کەم بوئەوه لەم روهوه م. ئەدیب لە سەروتاری ژیان دا لە ژێر سەرنای (بی رەغبەتی بە عیلم) نوسیویتی:

.... "

"جهمعیه‌تی زانستی که له تهرهف منهوه‌ریکی وه‌ته‌نپه‌روه‌ر و
 خیرخواه‌یکی کورده‌وه به ئه‌زیه‌تییکی گه‌وره به فکری گه‌یشتن به‌م غایه و
 ئه‌مه‌له بۆمان دامه‌زررا بو، ئاخیره‌که‌ی به ره‌قابه‌ت و له رقی یه‌کتری به
 ده‌ستی خۆمان روخانمان. لێ‌ره‌دا شتیکی تر هه‌یه لازمه به‌یانی بکه‌ین که
 هه‌روه‌کو غه‌زه‌ته‌که‌مان له شه‌خسیات نادووی و غایه‌ی خزمه‌تی موک و میله‌ته
 ئیمه‌یش بۆ ئه‌مه‌ی نه‌لین ئه‌م نوسینه زاده‌ی فکریکی غه‌ره‌زکاره مه‌وزوعی
 مه‌قالمان که‌س نیه و هه‌ده‌فی تیری ته‌نقیدمان ناته‌واویی ته‌ریبه‌ی ئیجتیماعی
 هه‌موانه. له به‌ر ئه‌مه به بی‌په‌روا ئه‌توانم بلییم: ئه‌و بینای ئه‌مه‌لی
 موسته‌قه‌یه‌مان جهمعیه‌تی زانستی‌یه بو به واسیته‌یه‌کی ته‌ئمینیه‌مه‌نافیع و
 ته‌عقیبگاهی ئه‌غرازی شه‌خسیه تاوه‌کو هینرایه سه‌ر ئه‌م ده‌ره‌جه‌یه که‌وا به
 به‌ر چاومانه‌وه‌یه ... " (ژیان، ژ ٦١، ١٤ ی نیسانی ١٩٢٧)

به پێی هه‌ندی به‌نگه‌ی بریتانی هاوزه‌مان له گه‌ل دامه‌زراندنی
 کۆمه‌لی زانستی کوردان له سلیمانی، له ٢١ ی حوزه‌یرانی ١٩٢٦ دا له که‌رکوک
 چه‌ند که‌سایه‌تی ناسراوی کورد، له وانه ئه‌سیری، ویستویانه ئیجازه‌ی
 دامه‌زراندنی اکۆمه‌لی زانستی، و، له هاوینی هه‌مان سال دا له ره‌واندز
 ئیسماعیل به‌گ و هه‌ندی له که‌سایه‌تیه ناسراوه‌کانی ئه‌و ئیجازه‌ی
 دامه‌زراندنی (کۆمه‌لی هوشیاری) له وه‌زاره‌تی ناوخوا‌ی عیراق وه‌رگرن، به‌لام
 وه‌زاره‌تی ناوخوا‌ی عیراق ئیجازه‌ی پێ نه‌داون.

تێبینی:

بۆ کۆمهڵی زانستی و کۆمهڵه کانی تر له بهلگه کانی بریتانیا، بروانه:
 د. و لید حمدی، الكرد و کردستان فی الوثائق البريطانية، مطابع سجل
 العرب، ۱۹۹۲. ص ۲۰۳ - ۲۰۹. بهلگه ی ژماره:

FO 371 2255, Appendix I, II, III.

له بهلگه کانی ئەم کتێبه دا هه م تیکم و پیکه لی تی کهوتوه، هه م هه له
 کهوتوه نوسینی ژماره و روژی هه ندیکیان.

۲. یانه ی سه رکه وتن

"کۆمه لی یانه ی سه رکه وتن

"به عداد: نایبی هه ولیر مه عروف به گ جیاووک له گه ل چه ند پیاویکی
 کوردی ترا له وه زاره تی داخلیه ی عیراق داوای مه نژونیه تیان کرد بو بۆ ئەوه ی
 کۆمه لیک ته شکیل بکه ن و به ناوی ایانه ی سه رکه وتن) وه ناد یسه ک
 دابه زرین.

وه زاره تی داخلیه مه نژونیه تی داوئی و له سه ر ئەوه خه ریکی
 دامه زراننی کۆمه له که ن."

"ژیان: پشت به خوا پرۆگرامی ئەم کۆمه له له غه زه ته یه کی ترمانا
 عه ززی خوینده واره کانی ئەکه ین، وه کو پرۆگرامه که مان خویندۆته وه ئەم
 کۆمه له فکریکی هه یه خزمه تیکی گه وه ی کوردستان بکات و بۆ پێش خستن و
 سه رکه وتن و بلاو کردنه وه ی مه عاریفمان و بۆ به رزی و بولندی زه راعه ت و
 ئیقتیساد یانمان و بۆ ته ره قی پی دانی سه نایعی وه ته نی یه مان ئەیه وی تی
 کۆشی.

مه رکه زی گه وه ی ئەم کۆمه له له به عداد ئەبی و له هه مو لیوا و
 قه زاکانی کوردستانا ناوچه ئەکاته وه.

هیوامان وایه به هه مویه تی کورده کان پشتیوانی ئەم کۆمه له
 بکه ن." (ژیان، ژ ۲۴۱، ۲۹ ی مایسی ۱۹۳۰)

كۆمەلنى يانەي سەر كەوتن

"ئەو نادىيەي كە نوسى بومان بە ناوى (يانەي سەر كەوتن) ەو ە لە بەغداد لە لايەنى كوردە ئيشكەر و بە قىمەتە كانمانەو ە ئە كرىتەو ە روژى جومە ۳۰/۵/۳۰ لە روپال سىنەمادا رەسمى كىردنەو ەي بە سورەت يىكى رىكويىك و جوان جىبەجى كراو ە. لە ميعادى خۇيدا بانگ كراو ە كان كە عىبارەت بون لە: مەعالى وەزىرى عەدلىيە و، وەزىرى مەعارىف و، نەقىبول ئەشرفى بەغداد و، شاعىرى شەھىر جەمىل سىدى ئەفەندى زەھاوى و، ەمو مەئمورىن و زابىتان و كوردە كانى بەغداد كۆبونەتەو ە و، ئەو ەل جار نەشىدىكى مەلىكى بە عەرەبى و گۆزانيەكى وەتەنى كوردىيان گوتو ە و لە دوایدا لە لايەنى مارف بەگ جىاوو كەو ە نوتقىك خوينراو ەتەو ە و بە يانى فەرمو ە كە غەرەز لە كۆكردنەو ەي ئەم كۆمەلە و ئەم (يانە) يە خىمەت كىردنى لوغەتى كوردى و بلاو كىردنەو ەي عىلم و عىرفانە لە كوردستانا. لە پاشا لە لايەنى نەرىمانى كورپى جىاوو كەو ە كە قوتايىەكى بچوكە قەسىدە يەكى كوردى كە ەمو بە يانى چاكىتى ايەك بون ئىتىفاق ئەكات خوينراو ەتەو ە و بە عەرەبى يش نەرجومەي كىردو ە. لە پاشانا لە تەرف ئەدىب و خەتیبى شەھىر خەلف شەوقى ئەفەندى داوودى يەو ە نوتقىك خوينراو ەتەو ە و ەمو نوتقە كان بە چەپلە لىدان بەرامبەرى كراو ە. لە دوای ئەمانە بۇ دامەززاننى كۆمەلنى ئيشكەرى يانە كە دەست كراو ە بە ئىنتىخابات و ئەم پىلوانەي لای خوارو ە ەلبۇزىراون و كۆمەلە كە يان دامەززانو ە:

چەند رەئى وەر گرتو ە ناويان

۵۲	ئىبراھىم ئەفەندى خەيدەرى
۱۷	ئەمىن زەكى بەگ
۱۶۰	مارف ئەفەندى جىاوو ك

مه‌حمود جه‌ودمت به‌گ	١٠٢
عه‌بدولآ لوتفی	٨٧
خه‌له‌ف شه‌وقی ئەفه‌ندی	٩٤
مه‌مه‌د عه‌لی ئەفه‌ندی زاییتی تۆپچی	٨٦
ئه‌حمه‌د ئاغای که‌رکوکێ	٦٣
مه‌حامی عارف ئەفه‌ندی پشده‌ری	٥٨

ژيان: پشت به خوا ئەم کۆمەڵە بە هەمو لایەکی کوردستانا لق و پۆپ ئەهاوی و میله‌تی کورد بە هەمو هێزیه‌وه پشتیوانی‌یان ئەکات و بۆ ئەم غایه به‌رزه هەمو لایه‌ک تی ئەکۆشین و، به‌م سه‌به‌به‌وه له تاریکی جه‌هل رزگارمان ئەبی و وه‌ته‌نه‌که‌مان به‌ چرای مه‌عاریف روناک ئەکریته‌وه. "ژیان، ژ ٢٤٣، ٥ ی حوزه‌ی‌رانی ١٩٣٠"

له ژ ٢٤٦ دا م. نوری به‌ ناو‌نیشانی (پانه‌ی سه‌رکه‌وتن) شیعرێکی بلاو کردۆته‌وه له سه‌ره‌تا‌که‌یدا ئەلی:

"دوی شه‌و له‌ خه‌وا سه‌روه‌ی بادی سه‌حه‌ر ئەنگوت

وه‌ک سه‌وجی به‌هاران

شه‌و عاقیبه‌تی هات و درێ سه‌وجی گریبان

رۆژ بو‌ه‌وه له‌ کوردان

غونچه‌ی فه‌رح و نه‌شته‌ ده‌می دایه‌وه، پشکوت

وه‌ک چیه‌ره‌ی یاقوت

ئافاقی ئەمه‌ل بو به‌ چه‌مه‌نزار و گولستان

وه‌ک ره‌وزه‌یی ریزوان....."

٢. بایه خدان به زمانی کوردی

رۆشنبیرانی کورد له عیراق دا، له بیستهکان و سیهکانی سهدهی بیستهم دا، بایه خیکی نااسایان به زمانی کوردی داوه و، گرنگی زمانی کوردی یان بۆ بون و مانی کورد ئهوهنده ههلهناوه گه یشتوته رادهی (موبالهغه). لهم بارهیهوه ژیان دهیان وتاری بلاو کردوتهوه.

زمانی رهسی و دوانی ئهفغانی و تاجیک و بهشیکی هیندستان فارسی بوه، ههرگیز خۆشیاان به فارس نهزانیوه و، ناسنامهی نهتهوهیی خۆیان نه دۆرانده.

زمانی رهسی هیند و پاکستان و فیلیپین و زۆر گهلی که، تا ماوهیهکی درێژ، ئینگلیزی بوه بۆ ئهوهی ههچیان خۆیان به ئینگلیز زانی بۆ، یان ناسنامهی نهتهوهیی و دینی خۆیان ون کردبۆ.

زمانی ئینگلیزی زمانی رهسی و قسه کردنی گهلانی ئهمهریکا، که نه دا و ئوسترالیا بوه، بۆ ئهوهی ههچکام لهو گهلانه خۆیان به ئینگلیز زانی بۆ. تهنا ته دانیشتوانی (شانشینی یه کگرتو) که له نهتهوهی ئینگلیز و ٣ نهتهوهی: سکۆت، ویلز، ئایریش، پیکهاتوه و همویان خاوهنی تایبهتمهندی نهتهوایهتی خۆیان، کهچی ئینگلیزی زمانی کاروباری رهسی و دوانی رۆژانهی همویان بوه.

زمانی رهسی و دوانی چه ن دین گهلی رهشی ئهفهریقایی زمانی فهرهنسی بوه، بۆ ئهوهی ناسنامهی نهتهوهیی و دینی خۆیان له بیر چوینهوه. ئهوه بایه خهی رۆشنبیرانی کورد به زمانه که یان و ئهوه گرنگیه گه ورهیهی بۆی قایل بون، هه ندیکێ چاویلکهری عهره ب بوه. نهتهوه په رسته کانی عهره ب زمانی عهره بی یان به فا کته ری سه ره کی یه کیتی نهتهوهیی خۆیان ژماردوه.

به ئیمزای ههولپیری ع. عهزیز له ژێر سه ره ناوی (زمانی کوردی) دا

نوسیویتی:

"زمان شتیکی زۆر پێویسته بۆ گهلی بهشهر، زمان رۆحی فکر مادی تاریخ ئاوینهی هزارهتی ئینسانیهته. ههر به واسیتهی زمانه ئهتوانین مازی و حال و موستهقهلی میلهتیک تی بگهین. میلهتیک بێ زمان به مردو حساب نه کری. ئه و نهوعه میلهتانه حهقیان غهسب ئه کری. حهقی ژینیان نامینی ههروهکو مهجارهکان وتویانه: (میلهتیک له ناو زمانی خۆی نهژی) زۆر معقوله زمان و میلیهت پهکن. زمانی کوردی چهند سال و زهمانیک بو له ههمو شوعهی حهیات دهر کرابو له سایهی ههندیك زوالم و فهزاحهت که ههر وهکو ئیمه گهلی میلهتهکانی تریش لهم بهلایه له گهلی ئیمه موشتهرهک بون بهمجۆره حسیاتی میلیه و تاریخی قهومیهمان ون بوبو چونکه له ناو قهومیك ههرچهند زیعی لوغمت پهیدا ببی بهم نسیبته حوبی وهتهن و قهومیهتیش کهم ئهبی له گهلی ئهمهنده تهزیقات و ئینکاریهتی سیادهتی قهومیهمانیان کرد و بۆ مهحو کردنی زمانی کوردی تیاکۆشی کورد و زمانی کوردی مقاومهتیک شێرانهیان نیشان دا زمان و ئهخلاق و عاداتی خۆیان محافهزه کرد تیکهلاو نهبون. بهلی روناکی ئیستیقبال رههبری سهرکهوتنمان زمانمانه. شوکر ئهمرۆ زمانی کوردی له کوردستانی عیراق زنجیری ئهسارهتی شکاند پهردهی سهبری دراند وهک مانگی چوارده شهو دهرکهوت به روناکی و شهوقی خۆی چاوی گهلی ههسودانی کوپر کرد و زیای پر نوری خۆی به واسیتهی شاخی کوردستان ئینعیکاسی کوردستانی شیمالیی ئهکات.

" بهلی خۆم زۆر به بهختیار ئهزانم، پار ههرچهند ئهچومه قوتابخانهی ههولێر دهنگی مامۆستا و قوتابی به زمانی تورکیم گوی لی ئهبو، ههروهک دهنگی نهکیر و موتکیر دههشتهتی ئهخسته سهر ئهعسابم، به رنگ زهردی و مهئوسیهت ئهچومه دهرهوه. عهینی حالیشم له دائیرهی حکومهت ئهدی. ههر رۆژیکم عهزاییک بو. ئهمساله که له جنوبی عیراق گهرامهوه ههولێر، که

سایک بو حەسرەتکەشی کوردستان بوم، چەند خۆم مەسعود زانی کە چاوم بە دائیرەى حکومەت و قوتابخانە کەوت کە زمانى کوردی ئیستیعمال ئەکەن. لەم ئەحوالە قوتایبانی مەکتەب خۆشحال و بە کەیف و رو بە خەندە بون. پرسیم چیه ئەم سرورە؟ وتیان بەشارەتت بى کە ئەمسال دەرسمان بە کوردی بو، ئیمتیحانمان بە زمانى کوردی، زمانى ئاباد و ئەجدادمان ئەدا کرد. "بەلى بەختیارم، مەملەکەتە کەشەم بەختیارە کە مودەتیک ئەسیری زمانى جەهەنەمیان بوین (مەبەستى زمانى تورکیە. نم. ۱) ئەمڕۆ نەچانمان بو زمانى حکومەتى بابان و حکومەتى رهواندزمان هینایهوه فکر. بەلى چون بە کەیف نابین کە لە رهواندز جهریدهى زارى کرمانجى، لە بەغدا دیاری کوردستان، لە سلیمانی ژیان، سەعییه کی گەرە، خزمەتیکى جدی بە جیگا ئەهینن بۆ ئەم وەتەنە موقەدەسەمان.

"لە هەندیک بى خەبەرمان ئەبیهم کە ئەلین کوا خۆ کورد چ حکومەت و زمانیکى بە ئەساس و قەواعیدی زمانیان نەبوه؟ بەلى من ئیستا نامەوى یەک یەک حکوماتی مۆستەقیلەى کورد و تاریخ و جوغرافیای کوردیان بۆ بەیان بکەم چونکە وەختم نیه، بەلام کیتابی تاریخی عمومی زۆره و کیتابی تاریخی جەنابی حوزنى ئەفەندی و مەجموعەى مەقالاتی جەنابی جیاووک بخوین چاک تى ئەگەن لە کورد و کوردستان. بەلام لە حەق زمانى کوردی ئەمەندەیان پى ئەلیم قەواعید لە زمان دەرئەچى نەک زمان لە قەواعید. مادامکی زمانى کوردی هەیه قەواعیدیشی هەیه. بەلام هەر وه کو تاریخ و هەمو ئاساریکی کوردیان مەحو کردوه قەواعیدی زبانه کەش کە نوسرا بووه لە ناویان برد بە فرۆفیل زەربەیه کی گەرەیان لە حەياتی مەدەنیەمان دا. بەلى بۆچی نازانن ئەى بى خەبەرمان زمانى تورکی لە کوردی، عەرەبى، فارسى و فرانسوزى

بەهین بتوانین ئاساری کوردی چاپ و دابه‌ش بکه‌ین و پیشه‌وایانی
میله‌ته‌که‌مان به‌و یادگارە شیرینه‌یانه‌وه بژینینه‌وه.

"نو خودا لیتان دەپرسم پیم بلین بۆچی راوه‌ستاون. بۆچ ئاساری ئەو
گه‌وره‌ گه‌ورانە ناخەنە به‌رچاوی هه‌مو میلەتیکه‌وه. برادەرەکانی شیمالی‌مان
له‌ گه‌رمه‌ی زه‌بربه‌ده‌ستی و بێداده‌ی سته‌مگه‌ره‌کانی ئیتی‌حادا دیوانی مەم و
زینیان چاپ کرد و چوار سال له‌ غه‌زه‌ته‌دا پارچه‌ پارچه‌ ئەشعاری نالی و
مه‌وله‌وی و هه‌مو شاعیره‌کانی جنووبیان بلاو کرده‌وه و قاموسی لوغەتی کوردی
جنوبی و شیمالی‌یان هینایه‌ مه‌یدان، که‌چی ئیمه‌ له‌م هه‌نگامه‌ هه‌مواره‌دا
دیوانیکی مسته‌فا به‌گ، یا پیری شاعیرانی کوردستان مه‌وله‌وی یاخود نالی یا
سالم یا وه‌فایی‌مان پی ته‌بع نه‌کرا. من ده‌سته‌به‌ر ده‌بم له‌ پیش دا دیوانی
مسته‌فا به‌گ ته‌بع بکه‌م. ئینجا تکه‌ له‌و که‌سانه‌ ده‌که‌م که‌ ئاساری مسته‌فا
به‌گیان له‌ لایه، که‌م و زۆر، بۆم بنێرن و ئەگه‌ر به‌ خۆرایی ناده‌ن به‌ پاره‌ ریک
ده‌که‌وین. هه‌رچه‌ند من خۆم دیوانیکی ته‌واوی چه‌زره‌تی نالی م هه‌یه، فه‌قه‌ت
له‌ لام وایه‌ چونکو مسته‌فا به‌گ پیشتر که‌وتوه‌ سزاوار ئەوه‌یه‌ له‌ ته‌بعیش دا
پیش بکه‌وی له‌ دوا‌ی ئەو به‌ زنجیره‌ ئەوانی تر بێنینه‌ پیشه‌وه. "اژیان، ژ ۵۳،
۱۰ ی شوباتی ۱۹۲۷

زه‌کی سائیب له‌ ژیر سه‌رناوی (تکایه‌کی تایبه‌تی بۆ هه‌مو کوردیک)
نوسیویتی:

"لای هه‌مو که‌س مه‌علومه‌ که‌ میله‌ت به‌ زبانه‌وه‌ ئەناسری. به‌قای
هه‌مو قه‌ومی‌ک به‌ زبانه‌وه‌ به‌نده. میله‌تی بی زبان نیه‌ له‌ دنیا‌دا. هه‌ج قه‌ومی
زبانی که‌وته‌ ته‌زلزل و نه‌مانه‌وه، هه‌ج میله‌تی زبانی خۆی محافه‌زه‌ نه‌کرد،
ئاخیره‌که‌ی ئینقیزاره‌.

"میلهتی کوردیش تا ئیسته زبانی میلی خۆی له هه مو شتی پاراستوه. به سایه‌ی محافه‌زه‌ی زمانیه‌وه ئهمرۆ میلهتی کورد ناوونیشانیکی هه‌یه و ئه‌ناسری. ئهمرۆ له حکومه‌تی عیراق دا زبانی کوردی له رسمیات دا مه‌قبوله. محافه‌زه‌ی لیسانیش به شتیک ئه‌بی، پی قسه بکری و بنوسری و بخوینری. ئینسانی که زۆر مودمت به زبانی باووباپیری قسه‌ی نه‌کرد و نه‌ینوسی و نه‌بخویند ئه‌و زبانه‌ عه‌زیزه‌ی بیر ئه‌چینه‌وه.

"میلهتی کورد تا ئیسته له ژیر ته‌وقی زۆلم و جه‌هاله‌ت دا بوه و بی ده‌ست بوه له به‌ر ئه‌وه کتیب و ئاساری مده‌وه‌نه‌ی نیه و له به‌ر ئه‌وه چاک نه‌ناسراوه. ...

"له‌م درێژه مه‌قسەدم ئه‌وه‌یه که منه‌وه‌ران و لاوانی ولات که ئهم ومزیغه‌یه‌یان له سه‌ر شان ئه‌بی هه‌رچه‌کیان بو ئه‌کری بیکه‌ن و نه‌وه‌ستن، هه‌ر هه‌یج نه‌بی که خه‌ریکی ته‌ئلیفات و ته‌رجومه‌ نا‌بن هه‌رچی ئاساری پیشوانمان هه‌یه کۆی بکه‌نه‌وه و یه‌که یه‌که له چاپی بدن و بلاوی بکه‌نه‌وه، تا هه‌م ئه‌و ئه‌سه‌رانه که نیشانه‌ی رۆحی کوردیه له ناو نه‌چی و ساحیب ئه‌سه‌ریش ناوی بمینی و هه‌م به سایه‌ی ئه‌وانه‌وه زمانی میلیمان محافه‌زه و به‌رده‌وام بکه‌ین. وه‌کو کتیب نوسینه‌وه و ته‌رجومه‌ی کتیبی عیلمی و فه‌نی پیویسته، کو‌کردنه‌وه و چاپ کردنی ئاساری پیشوانیش که‌لی موهیم و پیویسته.

"من زۆر ده‌میکه به‌و ئه‌مه‌له‌وه خه‌ریکم و چه‌ند سا‌له هه‌رچی شیعریک، قسه و باسیکی گه‌وره‌کانمان ببینم و ببه‌م، کۆی ئه‌که‌مه‌وه و حازری ئه‌که‌م. به دل ئه‌مه‌وی تا سه‌ر ببه‌م و ته‌واوی بکه‌م له گه‌ل نوبزه‌یه‌ک له ته‌رجومه‌ی حا‌لی گه‌وره‌کانمان بیکه‌م به کتیبیکی چاک و بیخه‌مه پیش ده‌می هه‌مو کوردیک. له به‌ر ئه‌وه زۆر تکا ئه‌که‌م له هه‌مو کوردیکی حه‌میه‌تمه‌ند،

له ههمو منهوه و لاویک نایا تهرجومهی ئهحوال و سه‌رگوزهشته و قسه، نایا شاعر و غه‌زه‌لیاتی هه‌ج شاعیر و ئه‌دیپییکی کۆن و تازه‌ی کوردیان لایه و هه‌یانه لوتف بکه‌ن و بینیرن تا ههمویان کۆ بکه‌مه‌وه و له چاپیان بده‌م له شکی کتیبییکی مونته‌زه‌م و موعه‌زه‌م دا که به سایه‌ی ههمو حه‌میته‌مه‌ندیکی کورده‌وه ئه‌سه‌ریکی وا گه‌وره و موهیم بیته وجود.

"وه‌عدیش ئه‌ده‌م هه‌رچی ته‌رجومه‌ی حالی جه‌نابی نالی، شیخ ره‌زا، مه‌وله‌وی، کوردی، سالم، وه‌فائی، یه‌عنی یه‌کی له شاعیر و ئه‌دیبه‌کانم به راستی، به تاریخی ته‌وه‌لود و وه‌فاتیا‌نه‌وه، به ته‌واوی بۆ بنوسی له پاش چاپ کردنی دو کتیبی له‌و کتیبه و، هه‌رچی ۱- شاعر یه‌عنی ۲- مه‌سه‌رع له ئه‌شعار و غه‌زه‌لیاتی یه‌کی له شاعیره‌کانم بۆ بنیری له پاشا یه‌کی له‌و کتیبه‌ی به‌ دیاری ته‌قدیم ئه‌که‌م. مه‌منونیه‌ت و منه‌تداری خۆم و خزه‌متی میله‌ته‌که‌ش به‌ جیا. تکایش ئه‌که‌م هه‌رکه‌سی به‌ قه‌ریحه و فکری خۆی ناویکی مونسایب و جوان بدۆزیته‌وه بۆ ئه‌م کتیبه‌ گه‌وره و موهیمه." (ژیان، ژ ۷۲، ۵ ی ته‌موزی ۱۹۲۷)

زه‌کی سانیب ئه‌و (کتیبه‌ گه‌وره و موهیمه) ی بلا‌و نه‌کردۆته‌وه، به‌لام خزه‌متییکی گه‌وره‌ی زمان و ئه‌ده‌بی کوردی کردوه. دوا‌ی ئه‌م تکایه له به‌غداد له گه‌ل تاهیر به‌هجه‌ت مه‌ریوانی به‌ جوته به‌ ناوی (کوردی و مه‌ریوانی) یه‌وه زنجیره‌یه‌ک دیوانی شاعر و کتیبی کوردیان چاپ و بلا‌وکردۆته‌وه. له ناو ئه‌وانه‌دا دیوانی نالی، سالم، کوردی، حه‌ریق. بۆ ئه‌و روژگاره، که ژماره‌ی ههمو چاپکراوی کوردی به‌ په‌نجه‌ی ده‌ست ژمی‌ردراون، کاریکی گه‌وره و گرنگ بوه.

٥. بایه خدان به میژوی کورد

ژیان بایه خیتی زۆری داوه به میژوی گهلی کورد، به تاییهتی لهو کانهدا هیشتا کتیبه کهی ئەمین زه کی اخولاسه به کی تاریخی کورد و کوردستانا بلآو نه کرابوهوه. ته نیا کتیب له بابته میژوی کوردستانه وه لئو نچهی به هارستانا ه کهی سهید حسین حوزنی بوه.

له ژ ١٥٦ و ١٥٧ و ١٥٨ دا له ژیر سه رناوی انوبزه یهک له تاریخی کوردان دا کورتهی ته رجومه ی لیکۆئینه وه ی ئارکیۆلۆجی پرۆفیسۆر سپایسه ر له سه ر شوپنه وه ره میژویه کانی کوردستانی عیراقی بلآو کردۆته وه. به م پێشه کی به دهستی پی کردوه:

"ده ره چهی ئەه میهت و قیمةتی عیلمی که شغیاتی تاریخی و ئیحیای مازی میله تیک له هه مو که سه وه مه علومه و موحتاجی ئیضاح نیه. تاریخ نه هریکه که سه رچاوه ی له ئەزهل هه ئه قوئیت و مه نسه به که ی ئەبه ده. هه رچه نده زا هیرمن له جه ره یان دا بی به عزی ته حه ولات و ته قه لوبات موشاهه ده ئەکریت، فه قهت له حه قیقه تی حال دا ئەو هه ر له عه ینی مه جرای ئەسلی به وه ئەروا. ته به قه ی حازره ی به شه ر به ئیعتیباریک پاشماوه ی سه له فه و یاخود هه ر عه ینی سه له فه فه قهت له شکلیکی تردا ته زا هوری کردوه، سوره تی ماده ی خاریج بکریت، له خسوس سه جیه، ئەخلاق، زه کا، زینیهت و حه تا ئەسلیه تی دین و زمان، ته رزی ته له بوس و مبعماریه وه کورده وهاری حازر هه ر عه ینی ئەو کورده ن که ٣ هه زار سال له مه وه پێش ژیاون. بی شوپه ئینقیلابات، ئیجتیلالی ئەم ولاته له ته ره ف غه یره وه، ته حه ولی شکل، دین، زمان ته ئسیریکی موهیمی بوه به سه ر ئەم خه واسه دا، فه قهت له گه ل ئەوه ش دا ئەسلیه تی خۆیان محافه زه کردوه و ئەیکه ن. ئەم نه زه ریه یه ته نها مه خسوسی ئیمه نیه، بو هه مو قهومی قابیلی ته تبیقه.

کەشفی حادیسات و ئەحوالی مازی جگە لە قیمەتی تاریخی، ئەهەمەتیکی حەیاتیشی هەیه بۆ ئەبەقەیی حازرە. بە سوێنی تالیع و بەدبەختیەوه تاریخی رابوردوی کوردان مودەتیکی مەدید و حەتا حالی حازریش مەجهول ماوەتەوه. هیچ جێگەیی شوبهە نیه که کوردستان هەر وه ک خاریجەن ساحیبی لەتافەتیکی فەوقەلعادەیه لە داخلیش دا ئەنواعی ئاساری تاریخی بە قیمەتی تێادا مەحفوظ بو. کەشفی ئەم ئاسارە و بۆ تەنویری رابوردوی تاریکی کوردان لە مارتی ۹۲۶ دا پرۆفیسۆر سپایسەر مۆتەخەسیسی ئاساری عەتیقەیی دارەلفنونیی پینسلفانیا ی مۆتەحیدەیی ئامریقا هاتە ئەم مەنتیقەیه و ئەلحەق خدەتیکی کرد که هەمو کورد ئەبێ مەمنونی بێ.

"موشار ئیلهیبی هەر لە بازمانەوه هەتا هەلەبجە هەرچی (گریدی) دەستکردی تاریخی هەیه هەموی کەشف کرد، علاوهتەن ئەو مەختوتاتەیی لە کیتابەکانی نەینەوادا لەم خوسوسەوه نوسراوه هەموی تەدقیق کرد، لە پاش ئەم تەتبوعە عیلمیه لەم چەندانەدا ئەسەرێکی زۆر قیمەتداری لە خوسوس موحارەبەیی بەینی (ئاسورناسرپال و زاموا) وه نەشر کردوه که بەر وهجەبی ئاتی تەلخیس کرا: ..."

لە ژ ۱۸۴ و ۱۸۵ و ۱۸۶ دا لە ژێر سەرنای (هاواری کوردان) دا تەرجومەیی وتاریکی لە سەر نەریت و رهوشت و خوی کورد بلأو کردۆتەوه. بەم پیشەکییه دەستی پێ کردوه:

"بەیاناتیکی دوقتۆر ستاوت، مودییری مەکتەبهکانی ئامریقایه لە بەغداد که پار لە ئاغستۆس دا لە گەل میسز ستاوت دا بۆ سیاحت و تەماشاکردنی وهزعیەتی کوردستان تەشریفیان هینا بوە سلیمانی.

"ئەم مەقالەيە لە مەجموعەيەکی ئامریقادا نەشر کراوە و لە بەر ئەوەی سەرەپا بەحسی ئەخلاق و جوبیلیەتی کوردەکان ئەکات و یستمان بە تەرجومە کراوی نەشری بکەین."

لە ژ ٢٢ ی تەموزی ١٩٢٩ دا لە ژێر ناوی ئایمە ئەبەدەن ئەم چاکەيە میستەر ستاوت مان لە بیر ناچیتەووە لە بەراویزی ئەم وتارەدا هەندی لێدوانی خۆی بلۆ کردۆتەووە، بە سپاس و چاکەووە باسی نوسەرەکەي ئەکا.

لە ژ ٢٤٤ دا ع. و. نوری (یەکەم دەولەتی کورد لە عێراق) ی لە گۆڤاریکی عەرەبیەووە کردووە بە کوردی و بەم لێدوانەي خۆیەووە بلۆی کردۆتەووە:

"... لە ژمارەي چوارەمی مەجەللەي ئەقلامی اعلی زەریفول ئەعزەمی که لە بەغداد دەرئەچي ئەمە نوسرا بو بۆ روسوری کوردەکان لە بەر دەمی تەئریخ دا و بەعزی بێگانەي نەخام کردم بە کوردی..."

بە دواي ئەم دا بە ئیمزای (کوردی) لە ژ ٢٤٩ و ٢٥٠ و ٢٥١ دا لە ژێر سەرناوی (یەکەم دەولەتی کوردی) دا چۆنە قولایی میژوی کوردەووە.

٦. ناساندنی بلۆکراوە کوردیەکان

٦.١. رۆژنامە و گۆڤار

ژیان، لە چاو رۆژنامە و گۆڤارە کوردیەکانی ھاوژەمانی خۆی دا لە ھەمویان تەمەن درێژتر بووە، لە ھەمویشیان ریکۆپیکتر لە کاتی خۆی دا دەرچووە. ھەوآلی دەرچون و بلۆبونەووەي رۆژنامە و گۆڤارە کوردیەکانی بە خۆشی و پشتیوانیەووە بلۆ کردۆتەووە:

بانگی کوردستان

"صاحبی ئیمتیزی بانگی کوردستان سه عاده تمه ئاب جه نابی مستهفا
پاشا هر بهو ناوه وه بو دهره ئینانی غهزه ته یه کی سیاسی روخصه تی
ئیسیتیحصال کردوه. ئهم ره فیه تازه و خو شه ویسته مان ته بریک و ره و اجی
ته مه نا ته که هین. "اژیان، ژ ٤، ١٤ ی شوباتی ١٩٢٦

"دیاری کوردستان

"نوسخه ی شانزده مینی مه جله ی دیاری کوردستان هاتوه، پر له
مه قالات و خه بهراتی به ئه هیمهت و به که لکه. مه قصه دی خزمه تکرندی
وه ته ن و مه نافیعی میله نی کورده. به خو ئیند نه وه و ئیشتیراکی ئهم مه جموعه
به قیمة ته ته و صیه ی قارئینی کیرام ته که هین. "اژیان، ژ ٢١، ١٧ ی حوزه یرانی
١٩٢٦

"زاری کرمانجی

"ئه وهل نوسخه ی مه جموعه ی زاری کرمانجی که له ته ره ف صاحبی
ئیمتاز و مدیری مه سئولی جه نابی سه ید حسین ئه فه ندی موکریان یه وه له
ره واندز دهر ئه هینری به ئیداره خانه مان که بیهت. جده ن مه سرور و خو شه حال
بوین که مه جموعه یه کی تری وا به قیمة ته به کوردی ببینین. ئه مه هیمهت و
غیره تیکی زور گه وره یه و نیشانه ی سه عادهت و ته ره قی قهومی نه حیبه
کورده. خصوصه ن هینانه وجودی مه تبعه یه ک له ره واندز مه حصولی حسیکی
به رز و فه عالیه تیکی زور گه وره یه. به دل و به گیان ته قدیری ئهم هیمه ته و
نه له بی مو فه قیهت و ره و اجی ئهم ره فیه به قیمة نه مان ته که هین. "اژیان، ژ
٢٢، ١ ی ته موزی ١٩٢٦

"رۆژنامه‌ی زاری کرمانجی که به‌یَنیک له‌مه‌و‌پیشه‌وه له بهر به‌عزى نو‌قسانیه‌ت ئینتیشاری نه‌ئه‌کرد به واسیته‌ی موعاوه‌نه‌تی قیس‌میک چه‌میه‌تمه‌ندانه‌وه ده‌ستی کردو‌ت‌ه‌وه به ئینتیشار ته‌مه‌نای ده‌وامی ته‌که‌ین. "ژیان، ژ ۱۳۹، ۲۱، کانونی سانی ۱۹۲۶

"داخلی:

"مدیر و موحه‌رپرێ مه‌جله‌ی زاری کرمانجی موختره‌م سه‌ید حسین حوزنی ئه‌فه‌ندی بۆ پیک‌پینانی ئیشو‌کاری مه‌جله‌که‌ی و بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی کتیبیک که به‌مزوانه به ناوی ئا‌ورپکی پاشه‌وه) ته‌ئلیفی کردوه ته‌شریفی هینا‌وته سلیمانی عه‌رزى به خیرهاتنی ده‌که‌ین. "ژیان، ژ ۲۵۸، ۲۸ ی ئاغستۆسی ۱۹۳۰

که‌ر‌کو‌ک

"ژیان برایه‌کی خۆشه‌ویست و پشتیوانیکی به قوه‌تی چنگ که‌وت

"چەند رۆژیک له‌مه‌و‌پیش به سروره‌وه بیستمان غه‌زه‌ته‌ی که‌ر‌کو‌ک که ره‌فقیکی خۆشه‌ویستی ژیان به سه‌به‌بی ئه‌وه‌وه له کوردستان و له ناو میله‌تی کوردا ئینتیشار ئە‌کات بۆ ئه‌وه‌ی بیی به ئاوینه‌ی حال و ته‌رجومانی چه‌قیقه‌تی میله‌ته‌که ئیتر له‌مه‌ودوا قیس‌میک زۆری به کوردی ئه‌نوسری و ئینتیشار ئە‌کات. ئەم خه‌به‌ره به جدی سرور و خۆشبه‌کی ته‌واوی خسته دلی میله‌ته‌که‌مانه‌وه و هه‌مو کوردیک به په‌رۆشه‌وه چاوه‌پ‌وانی راستی ئەم خه‌به‌ره خۆشه و به عه‌جله ئینتیشاری چاوپیکه‌وتنی ئه‌و غه‌زه‌ته کوردیه‌ی نه‌کرد. شو‌کور دوینی له نا‌اودا خه‌به‌ره‌که ته‌حه‌قو‌قی کرد و غه‌زه‌ته‌که که دو سه‌حیفه‌ی به کوردی نوسرا بو هاته سلیمانی و به داخل بونی چه‌یاتیکی تازه‌ی خسته و جودی میله‌ته‌که‌مانه‌وه و به‌م سه‌به‌به‌وه (ژیان) یش برایه‌کی عه‌زیز و پشتیوانیکی به قوه‌تی بۆ په‌یدا بو.

خویندهواره کانمان تا قم تا قم بو چاوپیکهوتن و خویندنهوهی ئەم غەزەتە بە قیمەتە موحترەمە شەتایبان ئەکرد و حەقیقەتەن ئەم مەسئەلەیه ئەمەندە خۆش بو که لە موقابیلیا ناتوانین بە ئەواوی دەرەجەیی سروری میلەتە کەمان بەیان و تەعریف بکەین چونکە ئەم دو لیوایە کە دراوسی ی بە کترین و ئەهالی بە کەیی هاوخواپن، هەم جنس، هاو زبان و هەمو غایە یەکیان یە کە بە سەبەبی ئەوهوه غەزەتی کەرکوک هەتا ئیستا بە لیسانی محەلی و مادەرزادی خۆی ئینتیشاری نەئەکرد، لە هاواری یی کتری نەئەگە پشتن و بە فریادی یە کتری نەئە کەوتن بە لأم وا شوکور بە سەبەبی لوتفی حکومەت و مەثورینە ئیداریە بە قیمەتە کانمانهوه ئەم مانیعە یە هەل گیرا و ئەم بەر دە یە ی بە سەرمانا راکیشرا بو لا برا و لە یە کتری ئاشکرا و مەعلوم بوین.

"بەرامبەر بەم حەرە کەتە مەعقولە، ئەم مژدە خۆشە و ئەم لوتفە گورە یە، عەلەنەن بە ناوی میلەتە کەمانهوه تەشە کوری حکومەتی موشغیقە و حەقپەرستان ئەکەین. ئومید ئەکەین ئیتر ئەم ٣ برا عەزیزە کە: زاری کرمانجی، کەرکوک و ژیانە، دەست بەدەن دەست و پشٹیوانی یە کتری بن و بە هەمو قووە تیانهوه بو تەرەقی و تەعالی مۆلک و میلەتە کە هەول بەدەن و تی کۆشن." "ژیان، ژ ٢٣٨، ٨ ی مایسی ١٩٣٠

"غەزەتە ی کوردی کەرکوک

"دیسانهوه بە خۆشیهوه خویندمانهوه غەزەتە ی کەرکوک کە هەتا ئیستا دو صەحیفە ی بە کوردی دەرئەچو قەرار دراوه هەمو رۆژیکی دوشەمە دەرچی و چوار سەحیفە ی بە کوردی بی. بەرامبەر بەم مژدە خۆشە میلەتە کەمان پێخۆشحال بو، ئومید ئەکەین ئەم برا خۆشەویستەمان هەتا سەر بە موفەقی خدەتی وەتەن و میلەتە کەمان بکات." "ژیان، ژ ٢٤٠، ٢٢ ی

مایسی ١٩٣٠

هاوار

"دیاری دیار بۆ کۆواری هاوار

هاواری کوردان له شامهوه هات

ههواریان بهرز بۆ دور بن له نههات

شام سهحهري دى، سوری سورداره

تا له شهودا بين بهشمان هاواره "اژيان، ژ ۳۳۰، ۱۴ ته موزى ۱۹۳۲

۶. ۲. کتیبی مه کته ب

"دهنگوباس

"مژده... له سهماى معاريف دا ئهستیرهيه کى قيمه تدار

"ئهلبايه کى کوردی که موافیقی ئوسولی تهدریس و له سهه تهزری

تازه له تهرف ئهحمده ئهفهندى عهزیز ئاغاهه تهرتیب و تهئلیف کرا بو و

مودهتی لهمهوپیئش له تهرف ئهنجومهنى معاریفی ئیرهوه له پاش لی ورد

بونهوه به باش زانرا و، به واسیتهی لوتفی عالی مونهسهاریفی

مهعاریفهروهه و موئهتیشی ئیداری عالی قهدهروه بۆ چاپ نیررا بوه بهغدا،

ئهمجاره له تهرف وهزارهتی جهلیلهی معاریفیشهوه تهسدیق و تبع

فهرموراوه و، له مهداریسى کوردیهدا ئهمر به تهدریسى کراوه.

"ئهمه ئهوهل ئهسهریکی قيمه تدارى کوردیه که ئهولادی کورد

ئهیگریته باومش. ئومید ههیه به واسیتهی سهولاتیکی که لهم ئهسهره

قیمه تدارمهدا پیشان دراوه ئهولادی کورد به بۆ ئهرك و ئهزیهت له زهرفی

مودهتیکی زۆر کهم دا فیبری خویندن و نوسین بین. به هیواين ئهم پۆستهیه

نوسخه چاپکراوه کانی بیته سلیمانی. فرسهته وهریگرن و ئیستیفادهی منالسانی

پى تهئمین بکهن. (سهه شوکر سمایلنامه و بیا داود نهما...)

"اژيان بهرامبهه بهم هیمهته و لوتفه گهورهیه خۆی به مهدیونی

شوکران ئهزانى. "اژيان، ژ ۴۹، ۶ ی کانونی سانى ۱۹۲۷

له کۆتایی بیسته‌کان و سه‌ره‌تای سییه‌کانی سه‌ده‌ی بیسته‌م دا هه‌ندی کتیبی خویندنگه سه‌ره‌تاییه‌کان کراون به کوردی. وه‌کو هه‌نگاوی به‌که‌م دياره که‌موکۆری زۆریان تی‌ دا بوه. ع. عه‌زیز که خۆی مامۆستای خویندنگه‌ی سه‌ره‌تای و یه‌کی بوه له‌وانه‌ی به‌شداری ته‌رجومه‌ی کتیبه‌کانی کردوه، وتاریکی به‌ چه‌ند ئه‌لقه‌یه‌ک له ژێر ناوی (مه‌تبوعاتمان) دا بلاو کردۆته‌وه، نووسیویتی:

"ده‌ره‌جه‌ی عیلم و ئیدراکی میله‌تیک و نه‌وعی پێشکه‌وتنیا‌ن له مه‌تبوعاتیان ده‌رئه‌که‌وی چونکه میله‌تیکى دواکه‌وتو که وریا بوه‌وه پێش هه‌مو شتیک هه‌ول ئه‌دا بۆ ته‌ره‌قی مه‌عاریف، که بناغه‌ی مه‌عاریفیش مه‌تبوعاته وه یا بناغه‌ی مه‌تبوعات مه‌عاریفه، له دوا‌یدا ئیقتیساد و، له پێش هه‌مویان دا ئینجا عه‌مارت و سیاسه‌ت و سائیره، چونکه میله‌تیکى جاهیل له روی نه‌زانیه‌وه گه‌لی شت به‌ چاک ئه‌زانی و ئه‌یکا نه‌تیجه زه‌ره‌ر و زایع بونی حقوقی خۆی ئینتاج ئه‌کا. بۆ پێشکه‌وتنی مه‌عاریفیش یه‌گانه ره‌هبه‌ر مه‌تبوعاته که ئه‌مه‌ش ئه‌نواعی هه‌یه، مه‌سه‌له‌ن غه‌زه‌ته ته‌رجومانی حسیاتی میله‌ته، کتیب و ئه‌ده‌بیات ئاوێنه‌ی که‌مالباتی ئه‌و میله‌ته‌یه و، کۆتوبی عیلمی، ئه‌مه‌ش یا ته‌ئلیف وه یا ته‌رجومه ئه‌کری له‌ لوغه‌تیکى ئه‌جنه‌بیه‌وه، کتیبی مه‌کنه‌بیش له‌ میانه‌ی ئه‌مانه‌دا ئه‌ژمێری.

"له زه‌مانی حکومه‌تی ئه‌مه‌ویه و عه‌باسیه‌دا که قه‌ومی عه‌ره‌ب هه‌وایی ته‌ره‌قی عیلم و مه‌عاریفیان دا له زه‌مانی هارون ئه‌لره‌شید و مه‌ئمون دا له زبانی هندی، یۆنانی و فارسی به‌ هه‌زاران کتیب ته‌رجومه‌ کرا به‌م جو‌ره مه‌تبوعاتیان انوسه‌ر له به‌ کار هێنانی وشه‌ی مه‌تبوعات دا لی‌رده‌دا به‌ هه‌له‌ چه‌ وه سه‌رده‌مه‌دا مه‌ته‌به‌عه نه‌بوه تا مه‌تبوعات هه‌بێ، کتیبه‌کان به‌ ده‌س نوسراونه‌ته‌وه. نما) پێش خست و ته‌ره‌قی‌یان کرد. هه‌روا ژاپۆنیاییه‌کان،

تورکه کان له ئیبتیدای وریابونهوهیان دا ئهوهل ئیشیان پێش خستنی مهتبعاتیان بو.

"قهومی کوردیش لهم قهرنی ئهخیرهدا که وریا بونهوه فهرقی ئهم نووقسانیهتهیان کرد بۆ عهینی غایه له ئهستهمول له زهمانی حکومهتی عوسمانی مهجموعهی لرۆژی کورد و ههتاوی کوردا یان نهشر کرد و بهعزێ کتیبیان له چاپ دا و ئیستاش لهم زهمانی حکومهتی عیراقیهش دا ههمو نهوعه موساعهدهیهک کراوه بۆ دهرهینانی غهزهتهی سیاسی و مهجموعهی عیلمی و کوتوبی مهدرهسی و ئهدهبی و بۆ تهذقیق و له چاپدانی کتیبی مهکتهبی له عالم و منهوهرائی کورد لوجنهیهک ههلبژێراوه. وه وهزارهتی معاریفی عیراق بۆ تهشویق کردنی موعهلیمانی کوردی بۆ تهرجومه کردنی کتیبی مهکتهبی به ههمو مهکتهبهکانی کوردا تهعمیمیکێ بلاو کردهوه که ئهمه نهوعه ما فرسهتیکێ بهخشی به وانهی ئارهزوی خزمهتی معاریفیان ههیه." (ژبان، ژ ۲۳۶، ۲۴ ی نیسانی ۱۹۳۰)

له بهشی دوهمی وتارهکهی دا ع. عهزیز نوسیویتی:

"بهلام مهعلومی خویندهوارانی کیرامه که شهخسیک له عیلمیک نهزانی وه یا له لوغهتیک تی نهگا ناتوانی له تهرجومهی ئهو عیلمهدا موهلهق بی. ههروهکو وتمان له سایهی تهشویقی معاریف و به سهعی کۆمهلی تهئلیف و تهرجومه لهم نزیکانهدا چهند کتیبیکێ کوردی تهرجومه و له چاپ درا. بهلام مهعهلهسهف له ناو ئهم کتیبانهدا بهعزیکیان له بهر نووقسانیهتی مهتهبهعی وه یا عیلمی ئهتوانم بلییم که قاییلی ئیستیفاده نین بۆ قوتاییهکانمان. خسوسهن لهم سالی تهدریسیهه دا دو کتیبی کوردی له چاپ درا. یهکیکیان ههندهسهی صنفی چوارهم و ئهوی تریان عیلمی ئهشیای صنفی شهشمه. ئهم دو کتیبهم زۆر به دیقتهت خویندهوه. ههندهسه که تهقریبهن

باشه و کيستیفاده‌ی لی ئەکری بەلام ئەوی تریان که عیلمی ئەشیایه و بۆ
 صنفی شەشەم تەرتیب کراوه که قوتابی ئەم صنفه داخلی ئیمتیحانی
 موسابەقه ئەبن ئەم کتیبە سەرپا غەلەتەش که به دەستیانهوه ئەبی
 مەعلومی خوێندهوارانه که زیهنی تەله‌به تیک ئەدا و دەرجه‌ی نه‌جای
 مەکتەب له ناو مەکتەبه‌کانی عیراق دا دوا ئەخات. ئینجا بۆ ئەمە‌ی که غەلەتی
 تەسحیح کراوی مەزکور به تەبع‌کراوی به دەست قوتابیه‌کانمانهوه بی تارەزوم
 کرد له ستونی غەزەتە‌ی ژبان دەر‌جی بکەم و ئومید ئەکەم که ئەم
 حەرە‌که‌نەم بۆ مەکتەب و منالە‌کانمان به خزمەت عەد بکری و حەمل نه‌کریتە
 سەر غەرەز وه یا شەخسیات. مەعلومه میله‌تیک پیش ناکه‌وی هەتا تەنقید
 نه‌کری و عەیبی خۆی تەلافی نه‌کا. بی‌جگه له‌مە‌پیش له ترسی ئەمە‌ی که
 نه‌وه‌ک له لایه‌کی تره‌وه دەر‌کی ئەم غەلە‌ته بکری با خۆمان له دەر‌کی غەلە‌تی
 خۆمان دا تەقە‌دوم و له پیش ئەوان دا تەسحیحی بکە‌ین بە‌لکو له‌مە‌ولا
 هەر‌کە‌سی که کتیبیکی تەر‌جومه کرد ئەسەر‌یکی وا ئینتیخاب بکا که له داخلی
 ئیختیساسی خۆی‌دا بی. (الژیان، ژ ۲۳۷، ۲۸ ی نیسانی ۱۹۳۰)

له چەند ژماره‌یه‌کی تردا هەندی له هه‌له و چەوتی‌یه‌کانی کتیبه‌که‌ی
 باس کردوه.

وه‌گێری کتیبه‌که: ع. واحید هاتۆته‌ جواب. ع. واحید هەمان ع. و.
 نوری‌یه که یه‌کی بوه له نوسەرە باش و پیشکە‌وتن‌خوازه‌کانی کورد. گەلی
 به‌ره‌می پوخت و جوانی هه‌یه. ئەگەر‌چی وه‌لامه‌که‌ی هەندی توره‌بونی پێوه
 دیاره به‌لام دەستی خستۆته‌ سەر هەندی له گيروگرفته‌کانی روشنبیری
 کوردی و له ژیر سەر‌دیری اکتیبه‌کانی مەکتەبه‌کانمان دا نوسیوتی:

له ژماره‌ی ۲۳۷ ی روژنامه‌ی ژیان دا به ناوی ع. عزیزهوه چهند کلیمه‌یه کم دی له باب‌هت کتییی نه‌شپای سینفی شه‌شه‌مه‌وه که خوُم تهرجومم کردوه و زۆر به ناشیرینم زانی که بی جوابی بیلمه‌وه:

۱. منیش بی ئه‌مه‌ی ته‌عه‌روزی شه‌خسیات بکهم به کوردی ئه‌لیم هه‌رچی کتیییک که له مه‌کته‌به‌کانمانا هه‌یه و به کوردی له چاپ دراوان هه‌چیان بۆ ئه‌وه ناشین که پێیان بلین اکتییی مه‌کته‌با بۆ نیسپات کردنی ئه‌م قسه‌یه‌م هه‌مو وه‌ختیک ئاماده‌م.

۲. به‌لام ئیحتیاج مه‌جیوری کردوین که پێیان بلین کتیب. چونکه هیشتا که نه‌جیکمان پێ نه‌گه‌پشته‌وه که له ژیر ده‌ستی مامۆستایه‌کی کوردا حیسی میلی وه‌رگرتیی و به زمانی کوردی فیری خویندنیک تهاوا بویت. له بهر ئه‌وه‌ی مه‌نتیقه‌که‌پشمان بچوکه فرۆشتنی کتیبه‌کانمان زۆر که‌مه و مه‌عاریفیش له بهر ئه‌م سه‌به‌بی ئه‌خیره که‌م یارییه‌ی ئه‌و موعه‌لیمانه ئه‌دات که کتیب تهرجومه ئه‌کهن.

۳. ئه‌گه‌ر تهرجومه‌ی ئه‌م کتیبه‌م خراب کرد بو بۆچی ئه‌مین زه‌کی به‌گ قوبولی کرد. وه ئه‌گه‌ر ئه‌و کوردی نازانی بۆچی ئه‌و کتیبانه‌ی تر که ته‌دقیقی کردوه به باش ئه‌دریته قه‌له‌م. خۆ من به زۆر و پارانه‌وه کتیبه‌که‌م پێ قبول نه‌کرد.

من بلیم چی ملیۆنیک کورد مه‌ته‌عه‌یه‌کیان نیه که چوار کتییی لی ته‌بع بکهن؟

۴. ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌نده شاره‌زا بویت بۆچی که پێم گوتی تهرجومه‌ی بکه

نه‌تکرد؟

ئیتز حورمه‌تی زۆر. ع. واحید "ژیان"، ژ ۲۴۱، ۲۹ ی مایسی ۱۹۳۰

"تهئلیفات: پیشه‌وای ئاین

"کتیبییکی دینییه، بۆ تیگه‌پشتن له واجیبات و شه‌ریعه‌تی ئیسلامیه، له سه‌ر ره‌وشتی ئیمامی شافیعی به ئوصولیکی ریکوپیک و کوردیه‌کی په‌تی له ته‌ره‌ف خێوی زاری کرمانج جه‌نابی سه‌ید حسێن ئه‌فه‌ندی موکریانیه‌وه ته‌ئلیف و ته‌بع کراوه.

"نوسخه‌په‌کی ئهم ئه‌سه‌ره به نرخه که له شه‌رت و شه‌روتی ئیسلامییتی باس ئه‌کات و پیمان به‌خه‌شراوه به ئیداره‌خانه‌مان گه‌پشت. لامان وایه ئه‌گه‌ر بیټ و بۆ قوتابخانه‌کانی کوردستان به‌خه‌رتیه‌ پرۆگرامه‌وه و له ده‌رسی دین دا ته‌دریساتی له سه‌ر بکری ئیستیفاده‌ی مه‌تلوب ته‌ئمین ئه‌کات. " (ژیان، ژ ٥٨،

١٧ ی مارتی ١٩٢٧)

"ره‌وشت و خو

"مه‌علماتی مه‌ده‌نیه

"ئه‌سه‌ریکی به‌ که‌که، نوسخه‌په‌کی ئهم ئه‌سه‌ره به قیমে‌ته که له ته‌ره‌ف لاوانی کورده‌وه له سه‌ر پرۆگرامی مه‌عاریف بۆ مه‌کاتیبی کورد ته‌ئلیف و ته‌رجومه کراوه به ئیداره‌خانه‌مان به‌خه‌شرا.

"مخته‌وه‌یاتی، به ئوسلوب و ته‌رزی ئیفاذه‌په‌کی جوانه‌وه سه‌راپا ری بونه ئینسانیکی حه‌قیقی نیشان ئه‌دات و، زۆر به ئاسانی ئیستیفاده‌ی قوتاییه‌کانمان ته‌ئمین ئه‌کات. له گه‌ل ئهمه‌ی که نوسخه‌ی دوهمی ئهم ته‌ئلیفه له ژێر چاپ دایه ته‌بعی گه‌لی ئاساری تریشیان به ده‌سته‌وه‌یه. له ری خزمه‌تی مه‌عاریف دا ئهم موه‌فه‌قیه‌ته گه‌وره‌یه‌ی لاوه‌کانمان به دل ته‌قدیر ئه‌که‌ین. " (ژیان، ژ ٧٢، ٥ ی ته‌موزی ١٩٢٧)

خۆشی و ترشی

"نوسخهیهکی تر له موئهلهفاتی صاحیبی زاری کرمانجی و وهتهنری حهقیقی جهنابی سهید حسین ئهفهندی موکریانى که له ژیر عینوانی اخۆشی و ترشی) دا نهشری کردوه به ئیدارهخانهمان گهیشت. حهقیقهتهن تهئلیفیکى به قیمةت و کتیبیکى به کهلکه. تهوصیهی خۆشهویستانی ئاساری کوردی و کوردپهروههکانمانی ئهکهین. " (ژیان، ژ ٧٨، ٨ ی ئاغستۆسی ١٩٢٧

"مژده بو کوردهکان: دهستوری کوردی

"لهم روژانهدا به مهسروریهتهوه له غهزهتهکانی بهغدادا خویندمانهوه که قهواعید دهستوری کوردیهکهی جهنابی توفیق وههیبی بهگ که چهند سالیکه له گهلیا خهریکه جزمی ئهوهلی تهواو و تهبع کراوه.

"ئهم خهبره بو کوردهکان بهشارهتیکى خۆشه، چونکه ههمو ئهیزانین میلهتی کورد ههرچهند ههتاكو ئیستا زبانی مادهرزادی خۆی که کوردیه محافهزهی کردوه و دائیمهن گفتوگوئی بهم زبانهی خۆی کردوه. بهلام له بهر ئهوهی مودهتیکى زۆر له تهرف تورکهکانهوه ئیستیلا کراین و له سهریکن تریشهوه له گهڵ ئێرانیهکانا دراوسى و تیکهلاو بوبوین موخابهراتی بهینی خۆمان بهعزمن به فارسی و بهعزمن به تورکی بو وه معاملهلاتی رهسمى حکومهتی و تهدریساتی مهکاتیبیشمان به مهجبوری به تورکی بو.

"وهقتیک که شهري گهوره دواپی هات و ئیمهیش نهجاتمان بو، به سهبهبی ئهو فکری میلهتهوه که دائیمهن له دهماغمانا نهقشی بهست بو وه به سهبهبی موساعدهی حکومهتی فهخیمهی ئینگلیز و عیراقهوه وه بو ئهوهی زبانهکیشمان زیندو بیتهوه موخابهراتی خسوسی بهینی خۆمان و معاملهلاتی رهسمى حکومهت و تهدریساتی مهکاتیبیمان کرا به کوردی. بهلام چونکه بو

لێستانە کەمان دەستورێک رێک نەخرابوو وە ئەو ئەلقبا و دەستورەیش کە لەم سالانەدا بۆمان رێک خرابوو ئیبتیدائی بون، زبانه کەمان تە کامولی نە کرد و بە مەجبوری منالە کانمان و کاتبە کانمان هەر کەس بۆ خۆی بە شێۆه یەک ئەپخویند و ئەبنوسی بە نەوعێک کە ئەتوانین بڵێین هەتا کو ئیستا لە هەموو کوردستانا مەعلوم نەبوه چ کاتبێک موقتەدیره و کێ چاکتر ئەنوسی.

"ئەبیعی هەموو عیلم و ئیقتیداری توفیق وەهیبی بە گمان لا مەعلومە و ئەیزانین ئەم زاتە لە عیلم و عیرفانا مەوقیعێکی مومتازی هەیه.

"ئینجا بە تەبیعی زاتیکی وەها داھی لە نەتیجەیی سەعی و کۆششی چەند سالیکیا موفەق بووی بە دانان و تەرتیبی دەستورێکی کوردی موحەققە ئەبی ئەم دەستورە فەوقەلعا دە بی و ئیتر لە خویندن و نوسینی کوردیا موشکیلاتیکی نەهیشتی. وە غەیری ئەمەیش وە کو بیستومانە ئەم دەستورە لە تەرەف گەلی مۆتەخەسیسینی مەعاریف و پیاوێ عالمەکانی عیراق و ئینگلیزەو تەدقیق کراو و لە تەرەف هەمویانەو تەقدیر و بە باش زانراو و حەتا ئەلێن ئەگەر منالانی کورد لە سەر ئەم ئوسولە پێیان بخوینری بە سەهلی بە ٤ مانگ فییری خویندن و نوسین ئەبی.

"ئینجا لە بەر ئەو پێویستە هەموو خویندەواریکی کورد یەکیک لەم دەستورە بە دەستیەو بەگری و لەمەودوا لە نوسین و خویندن دا تەببیقاتی لە سەر بکات و تکایش لە ئیش بە دەستانی مەعاریف ئەکەین لە ئەمسالەو هەمەر بدمن ئەو ئەلقبا یە کە هەمانە لە سەر ئەم دەستورە تیکرار تەبع بکریتەو و لە هەموو مەکاتبی کوردیەکانا تەدریسات لە سەر ئەم ئوسولە بکری. " (ژیان، ژ ١٩٧، ١٢ ی ئەیلولی ١٩٢٩)

توفیق وەهیبی لە ژبانی خۆیدا گەلی پله و پایەیی رەسمی لە حکومەتی عیراق دا پێ سپێردراو. ماوێەک فەرماندەیی زانستگەیی جەنگی و چەند

چارێك بوه به وهزیر و بوه به ئەندام له مهجلیسی ئەعیان دا، بهلام ئەوهی ئەمی له میژوی كوردا به زیندووهتی هیشتۆتهوه لیكوآینهوه زمانهوانی به كانی بوه، به تابهتی ئەم لادستوری زمانی كوردی به، نهك وهزیفه حكومهتیه كانی.

"دیوانی كوردی

"له تهرهف جهنابی كوردی مهروانیهوه (دیوانی كوردی) تهبع كراوه نوسخهیه كمان مواتهعه كرد زۆر ئەشعاری شیرین و لهتیی تیا موندهریجه. قهریبهن میقداریکی مونا سیب دیت بۆ دوکانی وهستا ئەحمهدی خاله علی خهیات بۆ فرۆشتن ههركهسی ئارهزوی تههرهقیاتی عونسوریه و شیرین مهزاقی ئەشعاری كوردیه ههریه كه نوسخهیهك بکړی قیমেتی له گهڵ مهوزوعات و موندهرهجاتی قایلی تهوازون و تهناسوب نیه چونکه ٤ ئانهیه. حهقیقهتەن ئەم دو زاته زۆر خادیمی مهعاریفی كوردین تهبریکی حهمیتهی وهتهنیه و مهساعی نهشری ئاساری قهومیهیان ئەکەین. "ئژیان، ژ ٢٩٩، ٩ ی تشرینی دوهمی (١٩٣١)

(الوێکی كوردا میژوههکی ئەمین زهکی كه به ناوی (خولاصهییکی تاریخی كورد و كوردستان) هوه بڵاو كراوهتهوه بهمجۆره ههلسهنگاندوه:

"تاریخی كورد

١. ههمو كوردیکی تیگهیشتهو تا ئیستا گری بهکی گهوره كهوتبوه دلیهوه، ئەو گری بهش نه بونی تاریخیکی ریکویتیکی كورد بو. چونکی نه بونی ئەم تاریخه ئەبو به سه بهبی نهزانیی رابوردوی ئەم میلهته و ئەم نهزانییه گهلی زه بهی ئەدا له معنهویاتی ئەم قهومه و ئەبو به سه بهبی كوژاننهوهی ئاساری ئەجداد و ئەم ناتهواویه زۆر جار ئەفرادی ئەم قهومی شهرمهزار و

خه چا بهت نه کرد له موجدلهی ئیجتیماعیدا که واقع ئه بو له بهینی کوردیک و بیگانه یهک دا.

حقیقه تهن عه بیئکی زل و بی ئه مان بو، چونکی زۆر ناشیرینه بۆ ئه فرادی قهومیك که نه زانی ئه جدادی چین و چی بون؟
وه حالتهی ئیجتیماعیه و سیاسیه و عیلمیه و سهناعیه یان چون بوه و چون حاکمیه تیان کردوه؟

چون که وتونه دهورهی زیللمت و سه رگهردانی و رهزاله تهوه و ئه وه قهومه چ نه وه عه نه نه ناتیکی بوه و هه یه؟

۲. بۆ نویسنی تاریخیکی مهوسوقی کورد وه ک بیستومه به عزی کوردی به ویجدان و خوینگه رم هه ولیان داوه به لام زه مان بوه به مانعی سهعی یان و نه تیجهی رهنجیان بهر هه وا بوه، وه یا کردویه تی وه ک به عزی موچه ریرینی ئه قوامی شه رقی کۆن نه ختی له ری لای داوه.

۳. زۆر شوکر له ناو ئه و زه وانه موخته ره مانه دا موه فه قیه ت بۆ مه عالی ئه مین زه کی به گ حاصل بوه و ناییلی ئه م دهره جهی شه ره فه بوه. چوتکه له پاش زه حمه تیکی زۆر و له ۲۵ ئاساری جوی جوی که به ئینگلیزی و ئه لمانی و فرانسزی و عه ره بی و تورکی و فارسی بو، ئه سه ریکی مو دهیش و موکه مه لی بۆ میله تی کورد هینایه وجود و به پی مه علوماتی که له و ئاسارانهی له سه ره وه عه رزمان کرد ئیسه پاتی کرد و دۆزیه وه که کورد له نه ته وه ی قهومی (گوتی) ئاریه، که ته قریبه ن له ۲۸ مه مین عه سری پینش میلادا له م جیگه یه دا حاکم و حوکمران بوه و ساحیبی شه وکمت و شه خسیه تیکی به رز بوه.

وا شوکر چاهی جلدی به که مینی به دو جزم ته واو کرد و زۆر به موته زه می بلاوی کردۆته وه که هه تا ئیستا هه یج کتیبیکی کوردی وا جوان ریک نه خراوه.

٤. بيجگه لهو مه‌عوماته‌ی که وه‌ری گرتوه به گه‌لی حه‌قايقی سا‌بیته و مادی عوله‌مای ئه‌قوامی بیگانه‌ی به سوره‌تیک‌ی دانایانه و به حیس و شعوریک‌ی به‌رزوه‌وه رهد کردۆتوه‌وه که جدمن شایانی ئیفتیخار و سروره. چونکه گه‌لی عوله‌ما بۆ که‌مکردنه‌وه‌ی قه‌ومی کورد و بۆ ته‌شویشی ئه‌سل و فه‌سلی کورد گه‌لی خورافاتیان داخلی ئاساری خۆیان کردوه. زۆر شوکر باوکی تاریخی کورد مه‌عالی ئه‌مین زه‌کی به‌گ ره‌نجی به‌ زا‌یه دان و حه‌قیقه‌تی زۆر چاک ده‌رخت.

٥. چونکی تاریخ خالقی شعوری میلی و موه‌حیدی هه‌مو شعوریک‌ی قه‌ومیه ئه‌مینم به‌م ئه‌سه‌ره نازداره میله‌تی کورد ئاو‌ریک‌ی باش و به دیکه‌ت ئه‌داته‌وه بۆ مازی و تو‌زی عبیره‌تگیر ئه‌بی و به ئیراده‌یه‌کی مه‌تین و له سه‌ر خۆ ئیستیقبالیکی روناک بۆ خۆی ته‌ئمین ئه‌کا.

"له پێش ئه‌مه‌دا واز بێنم له قسه کردن ئیمانم هه‌یه به تیگه‌یشتوان زو ئه‌م کتیبه‌ عه‌زیزه دانه‌نین له کتیبخانه‌کانیان دا، وه موئه‌لیفی خۆشه‌ویستی موخه‌هره‌م جلدی دوهم به‌ زویی له چاپ ئه‌دا چونکه زۆر زۆر موخاجی ته‌نویرین.

"ئیتیر خوا دلسۆزانی میله‌تی کورد مه‌سه‌ود بکا. لاوئیک‌ی کورد" ئازیان، ژ

٣٠، ٣٠٢ ی تشرینی دوهمی ١٩٣١

ئه‌مین زه‌کی به‌گ له ژبانی خۆی‌دا گه‌لی پله و پایه‌ی به‌رزى له حکومه‌تی تورکیا و له حکومه‌تی عیراق دا پی سپێردراوه. له عیراق چهند جارێ بۆته مه‌بعوس و چهند جارێ بۆته وه‌زیر، به‌لام ئه‌وه‌ی ئه‌مین زه‌کی بردۆته ریزی پیاوه نه‌مه‌رکاتی میژوی کورده‌وه ئه‌م پله و پایه ره‌سم‌یانه نه‌بوه، به‌لکو نوسینی ئه‌م میژوه و کتیبه میژوییه‌کانی تری بوه.

ژيان له (ههواڵی ناوشارا) دا به ناوێشانی (تەمسيل) نوسيويتی:

"له تهرهف تهل به کانی مه کته به وه بو مه نفه عه تی که شافه شهوی
سېشه موی رابوردو له بينای مه کته ب دا له ژير عينوانی (نه تيجهی سه فاههت)
دا ريوایه يه ک تەمسيل کرا. له گه ل ئه مه ی که ئه وه له مین جاريان بو
حه قيقه تهن زور جوان تەمسيل کرا. مه زه هری ته قدير و ته حسيني هه مو
لايه ک بو. بژی موحیبانی عيلم و ئه ده ب." (ژيان، ۲۶، ۲۹ ی تەموزی ۱۹۲۶)
رهنگه ئه وه يه که م جار بوبی که له سلیمانی دا شانۆنامه يه ک پېشکەش
بکری.

بو جاری دوهم شانۆنامه يه کی تر پېشکەش کراوه. له م باره يه وه ژيان
له ژير سه رده رپری له بينای زانستی دا تەمسيل) ريبورتاجیکی له سه ر نوسيوه،
ئه لکی:

"فه نی تەمسيل له هه مو چيگایه ک دا ره غبه تيکی ته واو و ئيمتيازیکی
تایبه تی دراوه تی، هه تا ئه وانهی که له م فه نه به قيمه ته دا ده سته دريژی و
ئختیساسیان تيا په ida کردوه به که مالی ئحتیرامه وه یاد و ته قدير کراون،
زیرا ئه م فه نه به سه ر ئه خلاقى ميلهت، عاداتی مه مله کهت، ئه توار و ئه فکاری
ئینسان دا، ته ئيسيریکی باش ئيجرا ئه کات.

"له لایه که وه بينا به م فکر و مه قصه ده و له لایه کی ته ره وه له رى
ته ئمینی مه نفه عه تی مه عاریف و مه کاتیبی سلیمانی دا، شهوی پینچشه مه که
ته صادوفی ۲۷ ۲۸ ی تەموزی ئه کرد، له بينای جه معیه تی زانستی دا
تەمسيلیکی تاریخی و ئه خلاقى له تهره ف هه يئه تی ته علمیه ی مه کته بی ئه وهل
و قوتایه کانی به غدامانه وه له ژير شه رائیت و پرؤغرامیک که له تهره فی

هه‌یه‌تی ته‌مسيله‌وه ته‌رتیب کرابو، ئیجرا کرا. ئەم ته‌مسيله چونکه له‌ری خدمه‌تی مه‌عاریف دا بو، ئەشرف و ریحالی مه‌مله‌که‌ت و هه‌مو موحییان و ته‌ره‌فدارانی عیلم و مه‌عاریف، به‌که‌مالی شه‌وق و شه‌تاره‌ته‌وه ئیجابه‌تیان کردبو و گردبوونه‌وه.

"ئه‌سلی ته‌مسيله‌که به‌ ٥ په‌رده زو‌لم و ئیستیدادی بی‌ئه‌ندازه‌ی قه‌یسه‌ری رۆمی مه‌شه‌هور ئیمپراتۆر نیرونی ته‌صویر و له‌ ژیر زو‌لم و ئیستیدادی ئەودا به‌ واسیته‌ی سیناتۆر ومیله‌تپه‌روه‌رانی رۆماوه نه‌جاتدانی رۆماییه‌کانی ته‌مسیل ئەکرد.

"له‌ په‌رده‌ی ئەوه‌ل دا، موفه‌سه‌له‌ن بۆ رزگارکردنی میله‌ت قه‌راری مه‌جلیسی سینات و، سه‌توه‌ت و حیشمه‌تی ئیمپراتۆر نیرون نیشان درا.

"له‌ په‌رده‌ی دوهم دا، معامه‌لاتی غه‌دارانه و مه‌زایمی جه‌بارانه‌ی ئیمپراتۆر نیرون ته‌مسیل کرا.

"له‌ په‌رده‌ی سێهه‌م دا، به‌زم و که‌یفی ئیمپراتۆر له‌ گه‌ل مه‌حبوبه‌یه‌کی‌دا و به‌ سه‌راچونی ئیمپراتۆریچه و، له‌و ئەسنایه‌یش دا سوتانی شاری رۆما و گوی نه‌دانی ئیمپراتۆر به‌م فاجیعه‌یه به‌ ته‌رزیکێ حه‌قیقی خرایه به‌ر ئەنزازی ته‌ماشاکه‌رانه‌وه.

"له‌ چواره‌م په‌رده‌دا، ئیختیلال و قیامی ئەهالی، ئیجتیماعی وه‌ته‌نیه‌کان له‌ گه‌ل ته‌شوپی و ته‌رغیباتیان ئیرائه کرا و،

"به‌ په‌رده‌ی پینجه‌م که‌ ئاخ‌ر په‌رده بو، له‌ سه‌ر ئەحوالی رابوردوی ته‌ئه‌سوفات و په‌شیمانی ئیمپراتۆر، وه‌ له‌ به‌ر بی‌عیلاجی و بی‌چاره‌یی مانه‌وه‌یان، ئینتیحاری ئیمپراتۆر و ئیمپراتۆریچه به‌ حوزن و ته‌ئسیریکی گه‌وره‌وه ته‌صویر و ته‌مسیل کرا.

ئەمانە عومومەن زۆر جوان و بە بێ نوقسانىت ئىجرا كرا. لاوه كانمان
 لە گەل ئەمەى لە فەنى تەمسيل دا ئەوەل ھەنگاوه ئەپھاون ديسان شايانى
 تەقدير و تيزكارن.

"ئەم تەمسيله بۆ ئەوانەى كە ميقرۆبى ئىستىبداد و فكري زولم و
 تەحە كوميان لە كەللەدايه، جەمەن دەرسىكى ئەخلاقى و عيبرەتىكى تاريخى بو.
 تەمسيل بە چەند درامىكى موزجىك و ھەزەلى خىتامى پى ھينرا و بلاوى لى
 كرا. لە روى تەعالى و تەرەقى مەعاريف دا سەعى و كۆششى ھەيئەتى
 تەعليميه و لاوه كانمان تەقدير و، لەم فەنەدا دەستدرىژى پان تيزكار
 ئەكەين." (ژيان، ژ ٧٦، ٢ ي ئاغستۆسى ١٩٢٧)

٨. پرسەى ئەديبان

ژيان ھەوائى مردنى ھەندى كەساپەتى بلاو كردۆتەوہ كە زانينيان بۆ
 دنيای ئەدەب و رۆژنامەوانى كوردى بايەخدارن، لەوانە:

شوكرى فەزلى

"انا لله وانا..."

لە غەزەتەكانى بەغدادەوہ بە كەمالى تەئەسور و تەئەسوفەوہ
 خەبەرى و فەتاتى شاعير و ئەديبى بە ناو مەرحوم شوكرى فەزلىمان
 خويندەوہ. بۆ عالەمى كوردايەتى جەمەن زىياعىكى ئەليم و گەورەيە. حەق
 تەعالا بە رەحمەتى خۆى عەقوى كت." (ژيان، ژ ٢١، ١٧ ي حوزەيرانى ١٩٢٦)

شوكرى فەزلى يەكى لە ئەديب و رۆژنامەوانە ناسراوہكانى عيراق
 بوہ. بە توركى و فارسى و عەرەبى وتارى بۆ رۆژنامەى جياواز نوسيوہ. چەند
 وتارىكى بە توركى و عەرەبى لە سەر ميژوى كورد نوسيوہ. لە گەل شىخ
 رەزاي تالەبانى شەرە شيعرى زۆرى ھەيە. نوسەرى سەرەكى (تېگەيشتنى

راستی بوه که دسه لاتی ئینگلیزی له بهغداد به زمانی کوردی له ۱ ی ۱ ی
 ۱۹۱۸ دا دهری کردوه.

سلیمان نهزیف

"سلیمان نهزیف ئهدیبی مه شهوری ئیستامبول که کوری سه عید پاشای
 دیار به کری مه شهور بو له ئیستانبول وه فاتی کردوه." "ئزیان، ژ ۵۲، ۳ ی
 شوباتی ۱۹۲۷

که ریم به گی که رکوکلی زاده

"زیاعیکی ئه لیم

"له ئه شراف و خانهدانی سلیمانی و له ریحاله حقوقیه
 مه شهوره کانمان، حاکمی مونه فریدی سلیمانی که رکوکلی زاده عه بدولکه ریم
 به گ به سه به بی ئه و نه خۆشیه وه که توشی بوبو دوینی نیوه رۆ ئه مری خوای
 به جی هینا.

"ئوفولی ناگهانی ئه م زاته قیمه تداره ته ئسیریکی ته واوی کرده هه مو
 که سیکه وه و هه مو لایه کی خسته حوزن و ته ئه سوره وه.

"سه عاده تی مونه سه ریفی ئه کره می و رو ئه سای ده وائیر و عوله ما و
 ئه شرافی شار و سائیری ته به قاتی ئه هالی بو ته جیبز و ته دفینی حازری سه ر
 جه نازه که ی بون و هه تا سه رقه بران ته شیعیان فه رمو.

"به ناوی عومومه وه به یانی ته عزیه ت له عائله ی که ده ریدیه ی ئه که بین
 و ته مه نا ئه که بین خوای ته به ره ک و ته عالا ته سه لیمان پی به خشی و
 مه رحومیش غه ریقی ره حمه ت بکات." "ئزیان، ژ ۱۹۹، ۱۹ ی ئه یلولی ۱۹۲۹

که ریم به گ، هه مان عه بدولکه ریم سلیمانی یه که سالی ۱۹۱۳ له
 ئه سته مول گو قاری (رۆزی کوردا) ی ده رکردبو.

9. شهوانی رۆژنامه‌هوانی

"غەزەتە ی وطن

سکرتیری حیزبی وطنی عیراق تەلەبی لە وەزارەتی داخایه کردوه که مه‌ئزونیەتی بدەنی غەزەتە یەک بە ناوی (وطن) هوه و بە ناوی حیزبه که یه وه دەر بێنی. " (ژ ١١٣٩)

"غەزەتە ی التقدّم

لە بەغداد هوه لە تەرەف حیزبی تەقەدومی عیراق هوه لە تەحتی ئیدارە ی سلیمان شیخ داودا غەزەتە یەک بە ناوی (التقدّم) هوه ئینتیشاری کردوه. " (ژ ١١٣٩)

"صوت العراق

بەغداد: مه‌عالی موزاحیم بەگ ئەل پاچه چی تەلەبی لە وەزارەتی داخایه کردوه که مه‌ئزونیەتی بدەنی غەزەتە یەکی سیاسی بە ناوی (صوت العراق) هوه دەر بێنی. " (ژ ١١٤٨)

"النجم

بەغداد: لە ئیدارە ی پاتریارکیه ی کلدانی دا لە موسل مه‌جەله یەک ئینتیشار ئەکات بە ناوی (النجم) هوه. " (ژ ١١٤٨)

"غەزەتە ی (فتی العراق) لە موسل دا

"بەغداد: مودیریەتی مه‌تبوعات مه‌ئزونیەتی داوه بە مه‌تی سرسم ئەفەندی که لە موسل دا غەزەتە یەکی سیاسی یهومی بە ناوی (فتی العراق) هوه دەر بێنی.

"مه‌ئزونیەتی شیسی داوه بە فائیق ئەفەندی که لە بەغداد بە ناوی

(الحارس) هوه غەزەتە یەکی ئەدهبی دەر بێنی. " (ژ ١٢٠٧)

"جه‌معیەتی هیدایه‌تی ئیسلامی

"بەغداد: کۆمەڵی هیدایەتی ئیسلامی لە بەغداد غەزەتە یەکی
دەرھیناوە بە ناوی هیدایەتووە و مەوزوعەکانی ھەموو عیبارەتن لە مەسائیلی
دینیە و ئەخلاقییە ئیسلامیەت. " (ژ ۱۳۳۱)

سەردانی سلیمانی

"ساحیبی غەزەتە ی الکرخ و سەحافی شەھیر جەنابی مەلا عەبود
ئەفەندی ئەل کەرخی بۆ چاوپێکەوتنی لیواکەمان تەشریفی ھیناوەتە سلیمانی.
عەرزێ بە خێرھاتنی ئەکەین. " (ژ ۱۸۴)

"مومەسبیلی غەزەتە ی (فتی العرب) محیدین بەگ لە بەغدادووە بۆ
چاوپێکەوتنی لیواکەمان تەشریفی ھینا بوە ئیڕە لە دوای ۴ رۆژ عەودەتی
فەرمووە. خۆای لە گەل بی. " (ژ ۱۹۴)

"موتەمیدی غەزەتە ی کەرکوک

"بۆ ئەوێ بەدەلاتی غەزەتە کەیان کۆ بکاتووە موتەمیدیکی غەزەتە ی
کەرکوک رەفیقی خۆشەوێستمان تەشریفی ھیناوەتە سلیمانی. رجا لە
مشتەریەکانی ئەکەین معاوونەتی بفرمون و بەدەلاتە کە ی بە تەواوی تەسلیم
بکەن. " (ژ ۱۸۴)

داخستنی رۆژنامە ی عیراکی

"ھەوایی داخلی: رۆژنامە ی نەھضە و زمان لە تەرەف حکومەتەووە لە
نەشر کردن مەنع کراوە. " (ژ ۱۸۸)

"غەزەتە ی التقدیم

به‌غداد: له بهر به‌عزى ئه‌سبابى سياسيه غه‌زه‌ته‌ى التقدّم چه‌ند
 رۆژيک ده‌رناچى له دوايى‌دا له سه‌ر حسابى خۆى موديرى غه‌زه‌ته‌که سه‌لمان
 ئهل شىخ داود ده‌ست ئه‌کاته‌وه به ئينتيشارى. "ژ ١١٧٤

"غه‌زه‌ته‌ى نه‌ضه و وطن

به‌غداد: له سه‌ر ئه‌وه‌ى مه‌جلىسى وزه‌راى عيراق قه‌رارى داوه
 غه‌زه‌ته‌ى نه‌ضه و وطن ئيتىر ئينتيشار نه‌کات ياسين پاشا ته‌کليفى له ساحيبى
 غه‌زه‌ته‌ى وطن کردوه به ناوى (الشعب) وه و ته‌کليفيش له النهضه کراوه به
 ناوى اصدى العراق وه غه‌زه‌ته‌کانيان ده‌ربينن. "ژ ١١٩٧

"مه‌عروف ئهل ره‌صافى و غه‌زه‌ته‌ى بلاد

"به‌غداد: له سه‌ر ئه‌وه‌ى مه‌عروف ئه‌فه‌ندى ئهل ره‌صافى له غه‌زه‌ته‌ى
 البلادا مه‌قاله‌يه‌کى نوسيوه و گويا ئه‌لین مه‌قاله‌که له عه‌له‌يه‌ى پيغه‌مبه‌ر بى
 ئه‌ده‌يه‌کى تبادا بوه وه‌کو له مه‌جلىسى نيابى‌دا شکانى لى کرا و وه‌زيرى
 داخليه قه‌ولى دا ته‌دقيقى مه‌سه‌له‌که بکات.

"ئه‌لین کۆمه‌لى شوببانى موسليمين پش له مه‌حکه‌مه‌دا ده‌عوایان له
 عه‌له‌يه‌ى ساحيبى مه‌قاله‌که و ناشيره‌که‌ى کردوه هيشتا محاکمه نه‌تيجه‌ى
 نه‌هاتوه به‌لام ئه‌لین حکومه‌تى ئه‌مرى داوه غه‌زه‌ته‌ى بلاد ١٥ رۆژ ئينتيشار
 نه‌کات. "ژ ١٣١١

لابردنى مه‌نع له سه‌ر جه‌ريده‌کانى تورکيا

"موديريه‌تى مه‌تبوعات ئه‌واميرى لازمه‌ى دا به هه‌لگرتنى مه‌منوعيه‌ت
 له خسوس ئيدخالى هه‌مو نه‌وعه غه‌زه‌ته‌ى تورکيا به عيراق. "ژ ١٣٨

لابردنى مه‌نع له سه‌ر رۆژنامه‌ى بلاغى ميسرى

"غزه تهی بلاغ ی میسر سه بهست کراوه

"به غداد غزه تهی بلاغ ی میسری که مهنع کرا بو بیته به غداد،

نه مجاره وه زاره تی داخلیه ئه مری داوه که سه بهست بیته عیراق و هیج

مانعیک نیه له هاتنیا." (ژ ۲۰۷)

"مودیر و موهریری غزه تهی الزمان

به غداد: له موهریرینی مه شهوور و ساحیب و موهریری غزه تهی

الزمان ئیبراهیم ئه فه ندی سالح شوکر که به ینیک له مه و پیش چو بوه میصر،

خهریکه بگه رته وه سوریه و له شاما هر به ناوی الزمانه وه غزه ته که ی

دهر به ینی." (ژ ۱۴۴)

"غزه تهی وه فدی میصری

له ندمن: جه معیه تی حیزبی وه ته نی میصر له له نده نا ده ستیان کردوه

به دهر هینانی غزه ته یه ک به ناوی وه فدی میسری یه وه." (ژ ۱۴۶)

ژيان

و

ههوالی دهرهوه

۱. ژيان و ههوال
 - ۱.۱. جوگرافياي ههوالهكان
 - ۲.۱. بابتهی ههوالهكان
 - ۳.۱. سهراچاوهكاني
۲. ههوالهكاني تورکيا
 - ۱.۲. ههوالی ناوخوی تورکيا
 - ۲.۲. پيوهندي عيراق و تورکيا
 - ۳.۲. ههوالی شوڤشي کوردهكاني تورکيا
۳. ههوالهكاني ئيران
 - ۱.۳. پيشکهوتنی ئيران له سايهی رهزا شادا
 - ۲.۳. کيشهی ناوخۆ
 - ۳.۳. پيوهندي ئيران و ولاتانی دنيا
 - ۴.۳. پيوهندي عيراق و ئيران
 - ۵.۳. کونسولگهی ئيران له سلیمانی
 - ۶.۳. ههوالی جوراوجور

١. ژبان و ههوال

ژماره کانی سالی به کهمی تا سالی ههوتهمی ژبان روژنامه به کی پر له ههوال و دهنگوباسی ناوخۆ و دهرهوه به. له ژ ١٣٤ هوه تا ژ ٢٧٠ ههفتهی دو جار دهرچوه اله دواى ئەم ژماره بهوه چەند ژماره بهک له مهجموعه کهى بهردهسى من دا نهماوه له بهر ئەوه به مهزبوتى نهمزانی تا ژماره ی چەندهمی ههفتهی دو جار دهرچوه. ههواله کانی پەرن له ناگاداری گرنگ و زانیاری بهسود بو روشتکردنهوهی بیری خویندهوار دهربارهی روداوه کانی سلیمانی و عیراق و دهولته تانی دراوسی و دنیا.

ژبان ههواله کانی ناو لاپه ره کانی پۆلین کردوه: روداوه کانی دنیای له ژیر سهردیپری لههوالی خاریجی و دواتر لههوالی دهرهوه دا نوسیوه. تا ماوه بهک روداوه کانی بهغداد و عیراقیشی ههر لهم گوشه بهدا بلاو کردوتهوه و ماوه به کیش روداوه کانی بهغدادی له ژیر سهردیپری اخه بهراتی بهغدادا ا نوسیوه.

له بهرامبه لههوالی خاریجی و لههوالی دهرهوه دا، سهره تا روداوه کانی سلیمانی له ژیر سهردیپری لههوالی ناوشارا دا و، ههندی جار له ژیر سهردیپری لدهنگوباس دا و دواتر له ژیر سهردیپری لههوالی داخلی دا، نوسیوه. چەند جاریکیش بو ههوالی جوړاو جوړ سهردیپری اخه بهراتی مونه په رپقه و لههوالی مونه په رپقه ی به کار هیناوه.

تا سهردهمی پیره میرد ههمو ژماره کانی ژبان لههوالی دهرهوه ی تی دا بلاو کراوه تهوه، له سهردهمی پیره میردا روژنامه که لهم روهوه بو دواوه چونیکى ناشکرای پیوه دیاره، چونکه ئینتر به دهگمن ههوالی دهرهوهی نوسیوه، ئەگەر بلاویشی کردیتهوه له گوشه بهک دا بلاو کراوه تهوه ناوی لی ناوه لهم لا و ئەو لاوه ههواله که پیش به شیوه بهک دارپزراره، که زۆرتر لایهنی پهخشانی ئەدهبی به سهردا زاله، تا گیرانهوهی ههوال.

ژێیان) لهو ماوهیهدا که هه‌لی عیرفان به پێوهی بردوه، له چاو سه‌ردهمی هه‌ر ۳ سه‌رنوسه‌ره‌که‌ی تری دا، له هه‌وایی ده‌روهه و ناوخوا‌دا ده‌وله‌مه‌نتره و له رۆژنامه‌یه‌کی هاوچه‌رخ نه‌چێ. به‌لام ژێیان ی سه‌ردهمی پیره‌مێرد زۆرتر له بلا‌وکراوه‌یه‌کی نه‌ده‌بی - ناوچه‌یی نه‌چێ تا رۆژنامه. ره‌نگه ئه‌مه‌پیش بگه‌رپێته‌وه بۆ هه‌لومه‌رجی سیاسی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ی عیراق، بۆ ئه‌وه‌ی رۆژنامه‌که کۆسپی نه‌هینرپێته ریگا و دانه‌خری پیره‌مێرد ئه‌م رێبازه‌ی بۆ هه‌لبژارد بی، یان ئه‌وه‌تا پیره‌مێرد که خۆی زۆرتر شاعیر و ئه‌دیب بوه و یستییتی ئه‌م رێبازه‌ی بۆ دیاری بکات و، هه‌وایی ده‌روه‌ی به شتیکی زیاد زانی بی.

۱.۱. جوگرافیای هه‌واله‌کان

هه‌وایی سلێمانی، که له سه‌ره‌تادا له ژێر ناوی اهه‌وایی ناوشارا و هه‌ندی جار له ژێر ناوی لده‌تگوباس) و دواتر له ژێر ناوی اهه‌وایی داخلی) و اهاتن و رۆیشتن) دا بلا‌وی کردۆته‌وه، بریتی بوه له: اهاتن و رۆیشتن ی موته‌صه‌ریف، موته‌تیشی ئیداری، مه‌بعوسه‌کان، کاربه‌ده‌ستانی تری عیراقی و ئینگلیزی، سه‌رانی خێله‌کان، ته‌عین و گواسته‌نه‌وه‌ی فه‌رمانبه‌ران، مردنی کهسانی ناسراو، کاره‌کانی شاره‌وانی، باران... تاد.

نمونه: ژ ۱۷۰ ی ۲ ی نیسانی ۱۹۲۹: "باران - رحمه‌ت)

"له‌ هه‌لیکا که به‌پینک بو باران نه‌ئه‌باری و هه‌مو ده‌غل و دانسی ولاته‌که‌مان بارانی ئه‌ویست به سه‌به‌بی لوتفی خۆای مه‌زن و گه‌وره‌وه شوکۆر له به‌یانی رۆژی دوشه‌مه‌وه هه‌تا به‌یانی رۆژی چوار شه‌مه، دو شه‌و و دو رۆژ له سه‌ر یه‌ک، له ولاته‌که‌مانا باران باری و ئه‌م رحمه‌ته به سه‌ر خاکه‌که‌مانا رژی خواره‌وه و هه‌مو ده‌غل و دان و سه‌وزایی زیندو کرده‌وه. هیوامان وایه

چۆن ئەم رەحمەتەمان بە سەردا رزّا ھەروا توشی ھەمو خۆشیەک بین و ئینشائەلّا ئەمە نیشانەییەکی ئیقبالمانە."

ھەوایی عیراق، کە ھەندی جەر لە ژێر ناوی (خەبەراتی بەغدا) و ھەندی جاری تر لە ژێر ناوی (ھەوایی خاریجی) و دواتر لە ژێر ناوی (ھەوایی داخڵی) دا بڵاوی کردۆتەووە بریتی بوە لە: دەنگوباسی مەلیک فەیسەل، ئەنجومەنی وەزیران، ئەنجومەنی مەبعوسان و ئەعیان، مەندوبی سامی، گفتوگۆی نوێنەرائی عیراق لە گەڵ بریتانیا، تورکیا، ئێران، نەجد، ئاردنی دیپلۆمات بۆ ولاتان و وەرگرتنیان لە بەغداد. ... تاد

ھەوایی دراوسێکانی عیراق (تورکیا، ئێران، سووریا، شەرقی ئوردون، نەجد) کە لە ژێر ناوی (ھەالی دەرەو) دا بڵاوی کردۆتەووە، بریتی بوە لە: دەنگوباسی ناوخوازی ئەو ولاتانە.

ھەوایی دەولەتانی ئەوروپی
ھەوایی ولاتانی ئاسیایی و ئەفەریقایی
ھەوایی روسیا و بۆلشەویک

ئەوھی سەرنج رانەکیشی ژبان لە ناو ھەوالەکانی دەرەوھی دا گرتیەکی تایبەتی داوہ بە ھەوالەکانی ھەندی ولات، لەوانە:
- ئەفغانستان، کە لەو کاتەدا شەری ناوخوازی تی دا بوە.

- میصر، بە درێژی باسی سەعد زەغلول و تیکۆشانی میسرێەکان ئەکا لە پیناوی سەربەخوازی ولاتەکەیان و، رەوتی گفتوگۆی میسر و بریتانیا باس ئەکا.

- ھیند، ھەوالەکانی غاندی و تیکۆشانی گەلانی ھیندستان دژی بریتانیا لە پیناوی سەربەخوازی دا بڵاوی کردۆتەووە، باسی مانگرتن و خۆپیشاندان و (عسیانی مەدەنی) ئەکا.

۲.۱. بابەتی ھەوائەکان

ھەوائی سیاسی

ھەوائی رۆشنبیری

ھەوائی کۆمەڵایەتی

ھەوائی ئابوری

ھەوائی جۆراوجۆر

۳.۱. سەرچاوەی ھەوائەکان

داوودەزگاکانی حکومەتی سلیمانی

سەرچاوەی تاییەتی اموخابیری مەخسوس

رۆژنامە عەرەبیەکانی عێراق

رۆژنامەکانی دنیا

۲. ھەوائی تورکیا

۱. ھەوائی ناوخۆی تورکیا

"جەمعیەتیکی سەری لە تورکیا

"ئەنقەرە، جەمعیەتیکی سەری لە تورکیادا کەشف کراوە کە خەریکی ئینقیلاب بون و لە ئەستانبول و ئەنقەرە و ئەناتولیادا زۆر کەسیان لێ گیراوە و لە محاکمەیان دا مودەعی عام تەلەبی ئێعدامی کردون. "ئژیان، ژ ۱۵۴، ۷ ی شوباتی ۱۹۲۹

"مەحکەمە ی تورکیا

"ئەستانبول، محاکمە ی ئەو شەخسانە تەواو بوە کە خەریک بون لە تورکیادا ئینقیلاب بکەن و پیاووە گەرەکانی حکومەت بکوژن. لەمانە ۵ کەسیان بە ئێعدام و ۱۶ کەسیشیان لە مودە ی موختەلیف مەحکوم کراون. "ئژیان، ژ ۱۵۸، ۲۸ ی شوباتی ۱۹۲۹

"حدودی سوریه و تورکیا

"ههستانبول، حکومهتی تورکیایش موقابله‌تهن خهریکه ههسایک دامه‌زیرینی بۆ موقابله‌هی هه و چهرکس و هه‌مه‌نی و کوردانه‌هی که فرانسه به قه‌سدی بۆ هه‌وه‌ی دائیمه‌ن ته‌جاوزی هه‌رازی تورکیا بکه‌ن له حدودا ئیسانیان و معاوه‌نه‌تیان هه‌کا." (ژیان، ژ ۱۶۳، ۱ ی نیسانی ۱۹۲۹)

"محاکمه‌ی قه‌دریه‌ خانم

"هه‌نقه‌ره، هه‌ و جه‌مه‌یه‌تی که به کوشتنی مسته‌فا که‌مال پاشاوه موته‌هه‌م کرا بون و له ته‌ره‌ف حکومه‌تی تورکه‌وه ده‌رده‌ست کرابون و که عیباره‌تن له قه‌دریه‌ خانم و ره‌فیه‌کانی. له نه‌تیجه‌ی ته‌حقیقاتی حیکمه‌ت به‌گ موسته‌نه‌تق دا وا معلوم بوه که مه‌سه‌له‌که راسته و زۆر هه‌وراقی سبوتیه‌یان ده‌رده‌ست کردوه و له سه‌ر هه‌مه سه‌وقی مه‌حکه‌مه‌ی جینایه‌ت کراون.

"مه‌علوم بوه که ره‌ئییسی هه‌م جه‌مه‌یه‌ته ره‌ئوف به‌گ قوماندانی جه‌میدیه‌یه. دو‌قتۆر عهدنان به‌گ و ژنه‌که‌ی خالیده هه‌دیپ خانم و قه‌دریه خانم و ره‌ه‌قای هه‌عزای موهیمی هه‌م جه‌مه‌یه‌ته بون." (ژیان، ژ ۱۷۸، ۶ ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۹)

"کردنه‌وه‌ی مه‌جلیسی وه‌ته‌نی که‌بیری تورکیا و خوتبه‌ی غازی مسته‌فا

که‌مال پاشا

"له‌نده‌ن، مه‌جلیسی وه‌ته‌نی که‌بیر کراوه‌ته‌وه، له هه‌ومل جه‌لسه‌دا ره‌ئیس جمه‌ور غازی مسته‌فا که‌مال پاشا نوتقی ئیفتیتاحی داوه که زۆر موئه‌سیر بوه. وه حکومه‌ت هه‌مو ته‌رتیباتیکی له پێشه‌وه حازر کردوه که نوتقه‌که به‌ واسته‌ی جیباری بیته‌له‌وه له هه‌وروا و هه‌مه‌ریقادا بلاو بیته‌وه و خه‌لق گووی لی بگرن." (ژیان، ژ ۲۱۱، ۱۴ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۹)

"تورکه‌کان رۆژی په‌کشه‌مه هه‌که‌ن به‌ هه‌یامی ره‌سمی

ئەستانبول، حکومەتی تورکیا خەریکە لایحە یەکی قانونیە کە بۆ
 ھەسدیق بیدات بە مەجلیسی وەتەنی کە بێر بۆ ئەوێ لەمەولا لە جیاتی رۆژی
 جومعە رۆژی یەکشەممە بکری بە رۆژی ئەعتیلە و لەو رۆژەدا دەوائیری
 حکومەتی نەبی. "لژیان، ژ ۲۱۳، ۲۸ ی تشرینی دوومی ۱۹۲۹

.....

"تورکەکان سالی ھیجری بە میلادی ئەگۆر نەوہ

"ئەستەمۆل، ۲۸ ی مینھو، مەجلیسی ئەنقەرە تەسدیق و قەراری دا کە
 لەمەودوا سالی میلادی بۆ حکومەتی تورکیا بە تاریخی رەسمی دابنری و
 ئەوہی رۆژی کانونی سانی بە سەری سال ئیعتیبار بکری و، تاریخی ھیجری
 جاریکی تر ئیستیعمال نەکری. "لژیان، ژ ۱، ۲۱ ی کانونی سانی ۱۹۲۶
 ھەوالی تورکیا:

"سوئی قەسد دەرحەق بە مستەفا کەمال پاشا

"ئونقەرە، ئەو قۆمیتە یەکی کە تەشەکولی کردبو بۆ کوشتنی مستەفا
 کەمال پاشا کە بۆ ئیزمیر چونی موقەرەر بو رۆژی لە پینش گەیشتنیا کەشف
 کرا و ھەمو گیران. لە مەبوسینی لازستان زیا خورشید بەگ ریاسەتی ئەم
 قۆمیتە یەکی ئەکرد. گەلی پیاوی مەعروف و بە ناو داخلی ئەم تەشکیلاتە یە.
 ئەم قۆمیتە یە زۆر گەرە و گەلی شوعبە یی بوہ. تەعقیبات و تەحەریبات لە
 سەر دەوامە.

"چەند کەس گیرا؟

"ئەستەمۆل، ۳ رۆژە تەوقیفات دەوام ئەکات. گیراوەکان ئەنیررینە
 ئیزمیر، قوماندانی فیرقە و مەرکەز و مودیری پۆلیس موشتەرە کەن
 نەزارەتی ئەم ئیشە ئەکەن، لە گیراوەکان ھەندیکیان ئەمانەن:

"مەبعوسی ئەستەمول رەفەعت پاشا، ئیسماعیل جانبولات بەگ نازری مەعاریفی پێشو و مەبعوسی ئیزمیت شەکری بەگ، مەبعوسی ئەرزروم رەشیدی پاشا، لە مەبعوسەکانی تر بەکر سامی، عابدین، فائیق، تەحسین، خوسۆه، ساییت، عارف، حازم، خالس تورغود، حالەت، ئیحسان بەگ و، لە مەبعوسە کۆنەکان حسین عەونی، ئەیوب سەبری، زیبا خورشید، قەرە واسیف، عەلی شەکری، تەلەعت، ناجی بەگ و، جەمال پاشای پچوکە.

"ئەركانی فیرقەى تەرەقیپەرورەش هەمو مەزنونن

"ئەستەمول، تەحەقوکی کرد که ئەم سوئی قەسەدە لە تەرەف فیرقەى تەرەقیپەرورەهە تەرتیب کراوه. لە بەر ئەمە ئەركانی فیرقە هەمو مەزنونن. کازم قەرەبەکر و عەلی فوناد پاشاش تەوقیف کراون.

"کى ئەم قۆمیتەیهى ئاشکرا کرد؟

"ئیزمیر، لە تەرتیباتی ئەم سوئی قەسەدە یەکیکی کریدی که ناوی شەوقی بەگە حکومەتی خەبەردار کردوه، که خوشی یەکی بوە لە ئەعزای ئەم قۆمیتەیه. شەوقی بەگ لە هەمو تەرتیباتە که ئاگاہدار بوە بە تەفسیلاتیەوه خەبەری بە حکومەت داوه.

"حوکمی ئیعدام دەرەق بە ۱۵ کەس لە ئیزمیر

"لۆندەر ۱۳ ی مینہو، لە خەبەراتی ئەستەمولەوه یە: که مەحکەمەى ئیستیقلال لە ئیزمیر حوکمی ئیعدامی داوه دەرەق بە ۱۵ کەس که لە مەسئەلەى کوشتنی مستەفا کەمال پاشاوه مۆتەهەم بون. "(ژیان، ز ۲۶، ۲۹ ی ئەمۆزی ۱۱۹۲۶

"ئیکرامیە بو شەوقی بەگ

"ئیزمیر، شەوقی بەگ که لە تەرتیباتی قەستی کوشتنی مستەفا کەمال پاشا حکومەتی خەبەردار کرد بو، تەقەروری کرد که ۳۰ هەزار لیبرە ئیکرامیە بدریتى.

رەئیس جەمھور بیلزات خۆی ئیستیجواب ئەکا

"ئیزمیر، مستەفا کەمال پاشا لە مورەتبیینی سوئی قەسەد مەبعوسی لازستان زیا خورشید بەگی جەلب و بیلزات خۆی ئیستیجوابی کردووە. موما ئیلەیی ھەمو تەرتیباتەکی بە بێ تەرەدود ئیعتیراف کردووە. "لژیان، ژ ۲۷، ۵ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۶"

"پەکی لە ئەعزاکانی جەمعیەتی ئیتیحاد ئینتیجاری کردووە

"لۆندەر، لە خەبەراتی ئەستەمولەوہ: کە پەکی لە ئەعزاکانی پێشوی جەمعیەتی ئیتیحاد و تەرەقی قەرە کەمال بەگ کە مەحکەمە ئیستیقلال غیابەن حوکمی بە سەرا داہو لە بەر ئەوہی کە ئیشتیراکی قۆمیتە ی سوئی قەستی مستەفا کەمال پاشای کرد بو، لە سەر ئەمە ی کە پۆلیس ئیختیفا گاہە کە ی دۆزی بووہ لە ترسی گرتن ئینتیجاری کردووە. "لژیان، ژ ۲۸، ۱۲ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۶"

"ئاخریە کە ی ئیعدام کرا

"لۆندەر، لە ئەستەمولەوہ خەبەر هات کە مەحکەمە ئیستیقلال حوکمی ئیعدامی بە سەر والی پێشوی ئەنقەرە عەبدولقادر بەگ داوہ، چونکە عەبدولقادر بەگ پەکی کە لە قۆمیتە ی قەسەدی کوشتنی مستەفا کەمال پاشاوە مۆتەھەمە، موما ئیلەیی بۆ فیرار کردن و خۆ شاردنەوہ زۆر ھوولی دا فەقەت ھەمو مەساعی پەکی بێ سەمەر مایەوہ، ئاخری پەکی پۆلیس بە گرتنی ئیمکانیان بۆ حاسل بو و حوکمە ئیعدامی تیا ئینفاز کرا. "لژیان، ژ ۳۳، ۱۶ ی ئەیلولی ۱۹۲۶"

"سەفیری تورکیا لە ئامریقا

موختار بەگ کە لە تەرەف تورکیاوە بە سەفیری ئامریقا تەعین کراوہ، لە کەل مواسەلەتی نیۆرق، لە ھەمو لایە کەوہ غەیر رەسمی لە تەرەف ئەھالی پەوہ، کۆمەل کۆمەل تەحقیر کراوہ. حەتا لەو ئەسنایەدا موسیو ژەراری

ئامریقایێ که له پێشا سهفیری ئامریقا ئەبی له بهرلین نوتقیگ ئەدا ئەلی ئەم موختار بهگه له ساڵی ۱۹۲۰ دا بوه به سهبهبی قهتلی ۳۰ ههزار ئهرمهنی و ديسانوهه ئەلی ههر به واسیتهی تهشهبوسی ئەم شهخسهوه حکومهتی بولشهویک هجومی کرده سهر ئهرمهنستان و ئیشغالی کرد، له یهر ئەمه بونی ئەم زاته لێرهدا زۆر عهیب و عار تهشکیل ئەکات بۆ حکومهتی ئامریقا که ههمو نامالی خزمهتکردنی بهشههره.

"ئهو زاتانهیش که موعاهدهی لۆزانیا به ئەکسهریهت قبول نهکرد، له مهجلیسی مهبعوسانی ئامریقادا ديسانوهه زۆر له عهلهبهی هاتی ئەم سهفیرمن و، له بهر ئەمه حکومهتی ئامریقا مهجبور بوه که به واسیتهی پۆلیسهوه محافهزهی ئەم سهفیره بکات و، یهمنزیکانه ئەم مهسئلهیه له مهجلیسی شیوخی ئامریقادا مهزوعی بهحس ئەبی." (لژیان، ژ ۹۷، ۱ ی کانونی ساڵی ۱۹۲۸)

۲.۲. پێوهندی عیراق و تورکیا

"ههوالی خاریجی:

"مهسئلهی موصل، شهرائیتی ئیتیفاق بهینی تورکیا و بریتانیا لۆندره، ۲۴ ی نیسان: غهزهتهی العالم العربی له غهزهتهی دهیلی هیرالدوهه مهوادی ئاتی ئیقتیباس و نهشر کردوه:

"دهواتیری رهسمیهی بریتانیا به تهواوی ئیعتیما دیان پهیدا کردوه که مهسئلهی بهینی بریتانیا و تورکیا بهم نزیکانه حل و تهسو په ئەکری. سیر ئۆستن چهمهرا لاین له لۆندره له گهڵ سهفیری تورکیادا مولاقتی کرد و تی گه یاند که حازره بۆ قبولکردنی بهعزی ئیقتیراحاتی تورکیا. له سهر ئەمه ئیستا حکومهتی تورکیا ئامادهیه بۆ ئیعتیراف کردن بهمهی که موصل جوژنی موتهمیمی عیراقه موقابیل به شروتی ئاتیه:

یجرائی ته‌عدیلات له حدودی به‌ینی تورکیا و عیراق.

۲. ته‌ئمینات بدری که موسامه‌ده‌ی کورده عاصیه‌کان نه‌کری به‌مه‌ی که له ئه‌راز‌ی ژیر حوکمی بریتانیادا جی‌یان بکریته‌وه.

۳. ئه‌بی حکومه‌تی تورکیا له رسمی مه‌نافیعی نه‌وتی موصلدا به‌شدار بی.

۴. ئه‌بی له بازاری لۆندرده‌دا قه‌رزیک به‌ تورکیا بدری.

به‌ستنی موعه‌ه‌ده‌یه‌کی قه‌وی له به‌ینی ته‌ره‌فه‌ین دا عه‌لاوه‌ی ئه‌م شه‌رتانه ئه‌کری. به‌ عه‌قدی ئه‌م موعه‌ه‌ده‌یه موقه‌ره‌ره که حکومه‌تی تورکیا بۆ داخل بونی به‌ جمعیه‌تی ئه‌قوام ده‌ستبه‌جی ته‌لب و داوا بکری و، موعه‌ه‌ده‌ی حالیه‌ی روسیای ته‌بدیل بکا به‌ موعه‌ه‌ده‌یه‌کی یارمه‌تی له گه‌ل سیاسه‌تی بریتانیادا.

وه مه‌علومه که ئه‌گه‌ر ئیتیفاقی به‌ینی بریتانیا و تورکیا ته‌واو بی، ئه‌و وه‌خته حکومه‌تی بریتانیا به‌ هه‌مو هی‌ز و قوه‌تی خۆی سه‌عی ئه‌کا بۆ مه‌نعی هه‌ج هه‌جوم و ته‌عه‌روزی که له ئیتالیا و یۆنانه‌وه واقع ئه‌بی بۆ سه‌ر تورکیا. ئه‌م ته‌هدیدی ئیتالیا و یۆنانه بۆ وه‌زاره‌تی خاریجیه‌ی بریتانیا خالی له فائیده نه‌بو، فه‌قته له پاش عه‌قدی ئیتیفاق له گه‌ل حکومه‌تی تورکیادا ئیحتیاجی به‌م وه‌سیله‌یه نامینی. " (ژیان، ز ۱۶ ی ۱۳ ی مایسی ۱۹۲۶)

"هه‌یه‌ته‌ی عیراق بۆ ئه‌نقه‌ره

"وه‌کو زانراوه حکومه‌ت بۆ موزاکه‌ره و عه‌قدی موعه‌ه‌ده‌ی به‌ینی عیراق و تورکیا هه‌یه‌ته‌یکێ ته‌ئلیف کردوه و ئه‌یاننیری بۆ ئه‌نقه‌ره. ئه‌م هه‌یه‌ته له مه‌عالی وه‌زیری دیفاع نوری سه‌عید پاشا به‌ صیفه‌تی وه‌زیری مفه‌وه‌ز له حکومه‌تی عیراقه‌وه و مودیری عه‌دلیه سه‌عه‌ده‌تی توفیق به‌گ سویدی به‌ ناوی سکرته‌یره‌وه و جه‌نابی سلیمان به‌گ فه‌تاح به‌ ناوی مورافیقی وه‌زیر، ته‌عیین و ته‌ئلیف کراوه.

"ئەم ھەيئەتە ئەمرۆ سبەحی بە تەیارە رو بە ئەنقەرە ھەرە کەت ئەکات اوە رەنگی تا ئیستا ھەرە کە تیشی کردبێ، بۆ ئەمە ی کە زو بگەن بە سەر ئەو موزاکەرانی کە ئیستا لە بەینی حکومەتی بریتانیا و مومەسیلی تورکیادا جەرەیان ئەکا. ئومید ئەکەین کە ئەم موزاکەرانی بە تەصدیقی مانەوای موصل بۆ عێراق نەتیجە بەزیر بوبێ." (ئێران، ژ ١٩، ٣ ی حوزەیرانی ١٩٢٦)

"موعاھەدە ی بەینی عێراق و تورکیا

"٧ ی حوزەیرانی ٢٤: بە پێی تەلگرافیک کە لە وەزارەتی جەلیلە ی داخلیەو بە موقامی مۆتەصەرفیەت ھاتووە لە ئەنقەرە مفاوہزات بە کەمالی موفەقیەت ئیجرا و موعاھەدە ی بەینی عێراق و تورکیا ئیمزا کراوە." (ئێران، ژ ٢٠، ١ ی حوزەیرانی ١٩٢٦)

"ئیحتیفالی بە مونسابەتی تەصدیقی موعاھەدە ی بەینی تورکیا و

عێراق

"صورەتی مۆتەرەجەمە ی تەلگرافی بێتەل ژمارە ٨٠٥٨ و رۆژی ١٤ ی حوزەیرانی ١٩٢٦ وەزارەتی جەلیلە ی داخلیە بۆ مۆتەصەرفی لیوای سلیمانی: "مەجلیسی مەبعوسان ئەم بەیانێە موعاھەدە ی تورکی تەصدیق کرد. "نوقاتی ئەساسیە عیبارەتە لەوہ کە حکومەتی تورکیا ئیعتیراف بە ئیستیقلالیەتی عێراق کرد و ولایەتی موصل، کە موافیقی خەتی برۆکسل تەعین کراوە، بە جۆزئیکی مۆتەمیمی عێراق ناسیوہ. نوسخە ی موعاھەدە کە بە پۆستەدا ئیترراوە. ئەم نوقتە مەسعودە کە لەمەدا تەئسیسی مونساباتی دۆستانە لە گەل حکومەتیکی دراوسیمان کراوە و کە بە واسیتە ی ئەوہوہ تاجی زەفەر لە سەر جەھد و تەشەبوساتی ئیمە دانراوە، لازمە حەفلە ی بۆ ئیجرا بکریت." (ئێران، ژ ٢١، ١٧ ی حوزەیرانی ١٩٢٦)

له ز ۲۲ و ۲۳ دا مه‌تنی ته‌واوی "مه‌وادى موعاهده‌نامه‌ی به‌ینی ئینگلیز عیراق تورک که له ۵ ی حوزه‌یرانی ۹۲۶ دا له نه‌نقره عه‌قد کراوه" ب‌لاو کردۆته‌وه.

موعاهده‌که پێک هاتوه له پێشه‌که‌ک و ۳ فەسل.

له پێشه‌که‌که‌ی دا لایه‌نه‌کانی په‌یمان‌که‌ی ديارى کردوه که: مه‌لیکی بریتانیا و سه‌ر کۆماری تورکیا و مه‌لیکی عیراقن و، هۆی به‌ستنی به‌مجۆره رۆن کردۆته‌وه:

"له به‌ر ئه‌مه‌ی مه‌وادى ئه‌و موعاهده‌نامه‌یه که دائیر به‌ ته‌عینی حدودی تورک و عیراقه و له تاریخی ۲۴ ی ته‌موزی ۹۲۳ دا له لۆزان ئیمزا کراوه، هینرایه به‌ر مه‌دی نه‌زه‌ر و،

له به‌ر ئه‌مه‌ی له نه‌تیجه‌ی ئه‌و موعاهده‌دان‌ه‌ی که له به‌ینی بریتانیای عوزما و عیراق له تاریخی ۱۰ ی تشرینی ئه‌وه‌لی ۹۲۲ و ۱۳ ی کانونی سانی ۹۲۶ دا عه‌قد کراوه و، به‌م موانسه‌به‌ته‌وه ئیعتیراف به‌ ئیستیقلالیه‌تی عیراق کراوه،

بۆ ئه‌مه‌ی حوسنی ته‌فاهوم و حوسنی مه‌وه‌ده‌ت له به‌ین دا په‌یدا ببی و له به‌ر ئه‌مه‌ی ئاره‌زو‌که‌ش بون که ببنه مانعی هه‌مو نه‌وعه حادیسه‌یه‌ک که له سه‌ر حدود رو ئه‌دا، به‌ عه‌قدی موعاهده‌یه‌ک قه‌رار درا و له ته‌ره‌فینه‌وه مورە‌خه‌ص ته‌عین کرا."

فەسلێ یه‌که‌م، ماده‌کانی ۱ ۵ ده‌رباره‌ی دپاریکردنی خه‌تی سنوره له نیوان هه‌ردو ولات دا. خه‌تی برۆکسل، که له کۆبونه‌وه‌ی ۲۹ ی تشرینی ئه‌وه‌لی ۹۲۴ ی کۆمه‌له‌ی گه‌لان دا بپاری لێ درا بو، کراوه به‌م خه‌ته و، ئه‌نجومه‌نی ته‌رسیمی حدودا که تیکه‌لاوه له نوێنه‌رانی تورکیا و بریتانیا و عیراق له ماوه‌ی ۶ مانگ دا کۆ نه‌بیته‌وه.

فەسلی دوهم، ماده‌کاتی ٦ ١٣ دەربارە ی ئاسایشی سنوره.

م ٦: له مەناتیقی موحاویرە ی حدود دا، یەک وه یا چەند شەخسێکی موسەلەح بە قەصدی ئیرتیکابی شەقاوت و راووروت ئیجزارات بکەن، مۆتەعاقیدین، مقاوەمەت و له تەجاووزی حدود مومانه‌تێان تەعەهود ئەکەن.

م ٧: ئەربابی ئیختیساس، که له م ١١ دا به‌یان کراوه، ئەگەر بێت و خەبەر به مهرجەعی خۆی بدات که له مەناتیقی موحاویرە ی حدود دا له تەرەف شەخسێک وه یا چەند شەخسێکوه به قەصدی شەقاوت و راووروت ئیجزارات ئەکری، لازمه ئەو مهرجەعانه به بێ تەئخیر ئیختاری یەکتری بکەن.

م ٨: ئەربابی ئیختیساس، که له م ١١ دا به‌یان کراوه، له هەموو حەرەکاتیکی شەقاوت و راووروت که له ئەرازی موختەسە ی خۆیان دا رو ئەدا مهرجەعەکانیان زو خەبەردار ئەکەن. ئەو وهختە مهرجەعەکان، به هەموو نەوعە وه‌سائیلی له تەجاووزی حدود مەنعی مورته‌کیبی ئەم حەرەکاته ئەکات.

م ٩: یەک وه یا چەند شەخسێکی موسەلەح له مەناتیقی موحاویرە ی حدود دا جینایەتی وه یا جونجەیه ئیرتیکاب بکات و ئیلتیجا به مەنتیقە ی حدودی ئەم لا بکا .. مەنتیقە ی دوهم ئەم نەوعە کەسانە تەوقیف و به موحیبی .. له سیلاح تەجریدی ئەکات و ئەسلیم به حکومەتی مەتبوعە ی ئەکات.

م ١٠: مەنتیقە ی حدود که ئەم فەسلی موعاهەدە‌نامە یە ی تێدا تەتبیق ئەکری حەدی فاصیلی به‌ینی تورکیا و عیراقه و داخیلەن ئەو مەنتیقانە یه که به هەردو دیوی حدودا له دوری ٧٥ کیلۆمە‌تره وه ئیمتیداد ئەکات.

م ۱۱: ئەو زاتانەى كە ئەم فەسلى موعاھدەنامەيە تەتبيق ئەكەن

ئەمانەن:

لە لايەنى تور كياو، قوماندانى عەسكەريەى حدود.

لە تەرەفى عىراقەو، مۆتەصەرىفانى موصل و ئەربىل.

بۆ تەبلىفانى مۆستەعجەلە و، بۆ ئىعتاي مەلوماتى محەليە:

لە تەرەف تور كەكانەو، بە موافقەتى ئومەرايانەو ئەو مەرچەعانەيە

كە تەعین ئەكرىن.

وہ لە تەرەف عىراقەو، قائىمقامەكانى زاخۆ، عمادىە، زىيار و

رەواندز.

م ۱۲: مەرچەعەكانى نور كيا و عىراق، ئەفراد و روئەساي عەشايەر كە

لە ئەرازى خۆيىدا ساكنە و نەبەعەى حكومەتى ترە، رەسمەن و سىياسەتەن، لە

ھەمو موخابەرەيە مەنعىان ئەكەت و، لە عمەلەيى يەكئى لەم دو حكومەتە لە

مەنتىقەى حدود دا مەيدانى كردنى جەمعيات و پرۇباغاندە نادات.

م ۱۳: لە سەر حدود بە صورەتى عمومى بۆ محافەزەى رايىتەى حوسنى

جىوار و بۆ ئاسانى چىبەجى كردنى ئەم فەسلەى موعاھدەنامەيە لە تەرەف

حكومەتى تور كيا و عىراقەو بۆ ئەم مەقصدە مۆتەساويەن ئەنجومەنىكى

دائىمى حدود تەشكىل ئەكرى. ئەم ئەنجومەنە بە ئىقتىزاي وەخت و زەمانە

بە لاي كەمبەو بە ۶ مانگ جارىك وە يا زياتر گرد ئەبىتەو. ئەم ئەنجومەنە

كە بەعزەن لە تور كيا و بەعزەن لە عىراق گرد ئەبىتەو ئەو مەسائىلەى كە

مۆتەعەلىقە بە تەتبيقى ئەحكامى ئەم فەسلى موعاھدەنامەيە و ئەو

مەسائىلەى كە لە بەينى مەئمورىنى مەنتىقەى حدود و ئەربابى ئىختىساس دا

حەلى مومكىن نابى بە صورەتېكى دۆستانە بۆ حەل و فەسلى تى ئەكۆشى و

ھەول ئەدات.

له ئیعتیباری ته تیبقی ئەم موعاهەدەنامە یەوێه له زەرفی دو مانگ دا بۆ ئەوەل جار له زاخۆ گرد ئەبنەوێه.

فەسلی سێیەم، مادەکانی ١٤ ١٨ ئەحکامی عامە یە دەربارە ی بەشی تورکیا له ئەوتی کەرکوک دا و رێوشوێنی گۆڕنەوێه ی دەقی پەسند کراوی پەیمانە کە.

''ئیمزا و تەصدیقی موعاهەدە کە

''جەلالەت مەئاب مەلیکی عیراق موعاهەدە کە ی بەینی ئینگلیز، عیراق و تورکی ئیمزا کردوێه و وەکو مەعلوم بوێه مەجلیسی مەبوسانی بریتانیا و جەلالەت مەئاب مەلیکی موعەزەمی بریتانیا ش تەصدیق و ئیمزای کردوێه.

''موبادەلە ی نوسەخی موعاهەدە کە له ئەنقەرە

''بۆ گۆڕنەوێه ی نوسەخی موصەدەقی موعاهەدە کە کە له تەرەف جەلالەت مەئاب مەلیکی عیراق و ئیمزا کراوێه یوزباشی سلیمان بەگ فەتاح له بەغداد وێه بۆ ئەنقەرە حەرە کەتی کردوێه چوێه موبادەلە ی نوسەخی موصەدەقی موعاهەدە کە له ئەنقەرە ئەبێت. ''لژیان، ژ ٢٤، ١٥ ی ئەموزی

١٩٢٤

''هەینەتی دائیمی حدود

''له موقەرراتی موعاهەدە ی بەینی عیراق و بریتانیا و تورکیا مادە یە ک ئەوێه کە هەمو ٦ مانگی هەینەتی دائیمی حدود کە ئەعزاکانی له هەردو حکومەتی موته جاویرە تەشە کول ئەکات له مەرکەزێکی موعە یەن دا ئیجتیماع بکات بۆ روئینەتی ئەو ئیختیلاف و مەسائیلە ی کە له سەر حدود له بەینی تەرەفە ین دا رو ئەدات.

ئەم ھەيئەتە لە پاش ٣ ٤ رۆژ بۆ ئەوەلجار لە زاخۆ گەرد ئەيئەوہ
 لە تەرەف عیراقوہ لە مۆتەصەریف و موفەتیشی ئیداری موصل و لە تەرەف
 تورکیاوہ لە وەکیلی قوماندانی حدود و والی حەکاری تەشەکول ئەکات.
 ئیجتیماعگاہی ئابندەیان لە پاش ئەم ئیجتیماعە تەقەرور ئەکات. "ئزیان، ژ ٣٤،
 ٢٣ ی ئەیلولی ١٩٢٤

ژ ٣٤:

ژ ٤١: گەیشتنی ھەيئەتی حدودی دائیمە بە زاخۆ

ژ ٤٣: لوجنە ی حدودی دائیمە گەراونەتەوہ جی خۆیان

ژ ٤٧: موعلیمی جوغرافیا لە ئیسویچەرە مسیۆ فریتز بیزھیلن بە
 رەئیس ی ھەيئەتی تەختیتی حدودی عیراق و تورکیا تەعین کراوہ.

ژ ٥٩: مومەسبیلی عیراق لە تورکیا

ژ ٦٠: دەستکردن بە دانانی سنوری بەینی تورکیا و عیراق

ژ ٨٣: وەفدی حدودی موصل و تورک ئەوہلی مانگی ئەیلول ئەگەنە

بەغداد

ژ ٨٤: ھەيئەتی تەحدیدی حدود خاتیمەیان بە ئیشەکەیان ھینا و

وہزیفەکەیان تەواو کرد

ژ ٨٨: کۆنسۆلی تورک لە بەغداد

ژ ١٤٢: لیجنە ی دائیمی حدود پینجەمین ئیجتیماع

ژ ١٧٩: لە ماردین کۆبونەوہ.

ژ ٢٠٧: لە موصل کۆ ئەبنەوہ

ژ ٢٠٨: موزاکەرە بەردەوامە

ژ ٢٠٩: وەفدی تورک گەرانەوہ.

٣.٢. هه‌وایی شۆرشێ کوردەکانی تورکیا

"هه‌وایی کوردستانی شیمالی

"له‌ غه‌زه‌ته‌کانی سوریه‌وه:

"حه‌ره‌کات و ئیختیلالی تازه‌ی کوردستانی شیمالی و وه‌زعیته‌ی تورکیا

"له‌ جیڭای موخته‌لیف هه‌ره‌کات و ئیختیلال تازه‌ی کراوه‌ته‌وه. له

هه‌وایی ماردین، مووش و بتلیس مه‌فره‌زه‌کانی کورد که‌وتۆته‌وه

فه‌عالیه‌ته‌وه. سه‌رکرده‌ی ئەم هه‌ره‌کاته تازه‌یه له‌ روئه‌سای به‌ ناوی کورده.

له‌مانه‌ سمیقۆ (ئیسماعیل ناغا)، حاجۆ ناغا، موسا به‌گ و براکه‌ی، به‌درخان

به‌گ و شیخ‌ناهییر، ئیداره‌ی ئەم ئیختیلاله‌ ئەکهن. حکومه‌ت ئەم عصیانه‌ زۆر

به‌ ئەهمیه‌ت ته‌له‌قی ئەکا. بێنا به‌ مه‌علوماتیکی مه‌وسوق له‌ عمومی

کوردستانی شیمالی‌دا هه‌ره‌که‌تیکی گه‌وره‌ دێته‌ وجود. ده‌ربه‌ند و پرده‌کان له

ته‌ره‌ف کورده‌کانه‌وه ئیشغال کراوه.

"به‌یاناتی وه‌کیلی داخلیه

"ده‌رحه‌ق به‌ هه‌ره‌کات و ئیختیلالی تازه‌ی کوردستان وه‌کیلی داخلیه‌ی

تورکیا جه‌میل به‌گ وتۆبه‌تی: ئەم عصیانه‌ زۆر به‌ ئەهمیه‌ته‌ فه‌قه‌ت وه‌کو

وه‌ختی حکومه‌ت موته‌یه‌قه‌یزه. موحه‌قه‌قه‌ که ئەم ئیختیلاله‌ بێش ته‌سکین

ئه‌کری. ئیجاب به‌ قسه‌ی درێژ ناکا. ئەم ئیختیلاله‌ له‌ هی ئەوه‌ل موهمیتره.

"ئه‌سبابی عصیان

"حکومه‌ت ئەم عصیانه‌ ئه‌خیره‌ی عه‌تف کردۆته‌ سه‌ر ئەو

موته‌غه‌لیبانه‌ی که له‌ ئیصلاحتاتی تازه‌ی غه‌یره‌ مه‌منونن. ئەم عصیانه‌ له‌ نسیب

و جزیره‌ی ئیبن عومه‌روه‌ ده‌ستی پێ کراوه و بۆ داخڵ سیرایه‌تی کردوه. له

گه‌ل ئەمه‌یشدا حکومه‌ت چونکه له‌ وه‌ختی خۆی‌دا له‌م هه‌ره‌کاته‌ زو‌ خه‌به‌ردار

بوه‌ بۆ کوژاندنه‌وه‌ی ئەم عصیانه‌ قوه‌تی کافیه‌ی ناردۆته‌ سه‌ریان.

موسا بهگ ئەسیر کراوه

"له روئەسا و سەرکردەى ئیختیلالی کوردستانی شیمالی موسا بهگ له موصادەمەیه کدا بریندار بوە و ئەسیر کراوه." (ژیان، ژ ١٤ ی ٢٩ ی نیسانی

١٩٢٤

"تەوسوعی دائیرەى ئیختیلالی کوردان له گۆیان و وان و هیجرەتى

شیخ عەبدولای قازى گۆیان بۆ زاخۆ

"عەزەتەى الموصل له ژێر ئەم عینوانەدا هەواڵیکى زۆر ناخۆش و

مۆئەسیری نەشر کردوه که ئینسان له نوسین و بیستنی ئەم تەرحە فەجایە دەستی ئەلەرزى، مەتەئەسیر ئەبى و گریانى دەت. تورکە خونخواره کان له زدی کورده ئیسلامه کانی شیمالی قەسابخانەکەى پارێان ئیحیا کردۆتەوه.

قەت ئەبى دەست له پیشەى ئەجدادیان هەلگرن، زیرا ئەمە له موختهزای نەبیعەتیانە و بۆ تەئیدی خاترەى جەنگیزە! ئایا له عالمی بەشەریت و مەدەنیەت دا کەس حەقى پەرسینەوهى ئەمەى نیه؟ که بلى ئەم خویندەشتنە له بۆ چیه؟ یان مەحکومە فەناپونى زەعیفە بى دەستەکان داخلى مەسلەحەتیانە؟

"عەزەتەى مەزکور نوسیویتی که: لیشاوی موهاجیرینی کورده کان له

گۆیان و شیمالهوه به سورەتیکى متهوالیه خۆیان ئەهاویژنە حدود. له میانەى

ئەمانەدا شیخ عەبدولای قازى گۆیان له گەل چەند پیاویکی خسوسى خۆى، که

هەمو وهختى رفاقت و تەبەعیەتى ئەکەن، گەشتونەتە زاخۆ. له موما

ئیلەیهى شیخ عەبدولای و ریوایەت ئەکرى وهختى که له جیگای خۆى بوە فتواى

داوه و تەوسیهى هەمو کورده ژێردەستەکانى خۆى و ئەوانەى که مەنسوبى

کوردن، کردوه که به کەمالی شیدەت موقابەلەى کردەوهى تورکەکان بکەن،

که له دینی موبینى ئیسلامیەت لایان داوه و، تەرکی ئەو دیارەیش بکەن که

له ژێر ئیدارەى تورک دایه و، هیجرەت بکەنە ئەو جیگایانەى که ئیختیرامى

شەعائیری ئیسلامیتی تیا ئەکرى.

"له سهر ئه‌مه هه‌مو كوردەكان قياميان كردوه و له گه‌ل تورك دا ده‌ستيان كردوه به شه‌ر. چوار هه‌زار كه‌س ئه‌تباعي ئه‌م زاته موخه‌ره‌مه، پياو، ژن، منال، گه‌يشتونه‌ته حدودي شيماليه‌ي عيراق و، له حكومه‌ت ته‌له‌بي ده‌خاله‌ت و قبول كرده‌ي ئيستيرخام كردوه. بۆ ئه‌مه‌ي كه‌ له خاكي عيراق دا به‌ كه‌مالي ئيتيمينان بژين و له ده‌ست زولم و غه‌دري توركه‌كان رزگار بن.

"وه ئه‌لین ئه‌م شېخ عه‌بدو‌لايه كوي‌ره، فه‌قه‌ت نفوز و سه‌توه‌تيكي گه‌ره‌ي به‌ سهر ئه‌تباعه‌كانيا هه‌يه، كه‌ له ده‌ره‌جه‌ي ته‌عه‌بوددا ئيتاعه‌تي نه‌كه‌ن." لژيان، ژ ١٥ ي ٦ ي مایسی ١٩٢٤

"دائير به ئيختيال و حه‌ره‌كاتي كوردستاني سه‌رو

"له‌ العراق هوه

"كوردەكان به‌ سه‌هر و ئيستيجكاماتي موكه‌مه‌ل و قايمه‌وه دائيره‌ي ئيختياليليان ته‌وسيع و، حه‌ره‌كاتي شه‌ريان به‌ سه‌ر ٣ مه‌نتيقه‌دا دا‌به‌ش كردوه. ئه‌م مه‌نتيخانه ئه‌وه‌ليان ئه‌رزروم، دوه‌ميان وان و بتليس، سييه‌ميان مه‌نتيقه‌ي جنوبه‌.

"زايعاتي تورك

عه‌شايه‌ري هه‌رتوش و گه‌ردی له پاش ئيشغال و گرتنی جوله‌ميرگ و ئه‌سیر كرده‌ي واليه‌كه‌ي شېخ سوتو به‌مانه ئيلتيجاق ئه‌كات. شه‌مدينان، گه‌وه‌ر و باشقه‌له ئيستيرداد، به‌عزى موهيمات و چهند توپى له توركه‌كان ئه‌سپين. فيرقه‌ي سلیمان سه‌ه‌ري به‌گ كه‌ بۆ سه‌ر ئه‌مانه نيررابون په‌رش و بلاويان ئه‌كه‌نه‌وه. قيسميكيان لى ئه‌سیر كردون و قيسميكيان خويان ته‌سليم بون. له‌م شه‌ره‌دا توركه‌كان ٢ هه‌زاريان زايعات بوه.

بەدرخان پاشا سەرکەردەیی یاخێگەری کوردستانی شیمالی ئەکەن. بۆرێهکی
 شێخ سەعیدی گەورەری رەحمەتی کە لە دەوری بتلیس بوە ئەویش چۆتە ناو
 ئەوان. لەم دواییدا ئەلین ئەو بۆرێ شێخ سەعیدە کە شێخ ئەورەحمانی ناو
 خۆی و پیاوێهکانی لە دێیەک دا دەبی لە ناگاو تورک داوێه بە سەرینا و
 گرتونی خوا بکا درۆ بی. " لژیان، ژ ۵۲ ی ۳ ی شوباتی ۱۹۲۷

"ئێستایش عصیان دەوام ئەکات لە کوردستانی شیمالی دا

دۆغرو یۆل: بینا لە سەر ئەو خەبەرانی کە غەزەتەیی ئەزناغ نەشری
 کردو، لە ساوجبولاق دا بە تەحریراتی بۆلشەویکەکان بەعزی قەبائیلی کورد
 عصیانی کردو. هەرچەند لە تەرەف قووەتی ئێرانەو تەجزیە کراون و
 قیسیمیک لە سەرکەردەکانیان گیراون فەقەت هێشتا بە تەواوی تەسکین
 نەکراو و عەشیرەتی رەشقوتان هجومی کردۆتە سەر بتلیس و قیسیمیکیان
 ئیشغال کردو. لە جەبەیی دەرسیمەو و مزعیەت لە لەهی کوردەکانە لە
 ئەترافی پالو دا هەبەجانیکی عەزیم هەبە، عەشائیری خنس و رەئیسەکانی
 زازا مۆتەفیکەن هجومیان کردۆتە سەر ئەرزروم و، قووەتی زۆری کوردەکان لە
 لای ئارارتەو تەحصونی کردو. عوسمان نوری پاشای فیرقە قوماندانی
 تورک بە خۆی و قووەتەکەبەو مەغلوب و ریحەتی پی کراو و لە لایەکی
 ترمو کوردەکان شاری بایزیدیان گرتو، لە دواي تالان کردن تەخلیبان
 کردو و لەم شەراندە دا تەبارەیی تورک سقوتی کردو و گەلی عەسکەریان
 ئەسیر کردو. " لژیان، ژ ۹۰ ی ۱۵ ی تشرینی سانی ۱۹۲۷

"جەمعیەتی نەهزەیی کوردی لە شام

"العالم العربي: جەمعیەتی نەهزەیی کورد لە شام بە ناوی (کوردستان
 تەعالی جەمعیەتەو) ئیحتیجاجیکیان کردو موقابیل بە حکومەتی عیراق لە سەر
 ئەوێ کە زەینەلەبەدین بەگی لە موعەلیمیتی عەزل کردو. " لژیان، ژ ۹۲ ی

۲۹ ی تشرینی سانی ۱۹۲۷

“کوردستانی شیمالی و ئیداره‌ی مه‌خه‌سه‌وه”

“له‌ جه‌رائیدی پۆسته‌ی ئه‌خیردا وا ده‌رئه‌که‌وه‌ی که‌ حکومه‌تی تورکیا سیاسه‌تی خۆی له‌ خه‌سوس ئیداره‌ی کوردستانی... گۆڤری بی.”

“وه‌ک مه‌جه‌له‌ی (شرق ادنی) ئه‌نوسی حکومه‌تی تورکیا ولایه‌تی: مه‌عموره‌تولعه‌زیز، ئورفه، بتلیس، چه‌کاری، دیاربه‌کر، سعرد، ماردین و وانێ کردوه به‌ (موفه‌تیشه‌تیکی عامه‌) و موفه‌تیشه‌تیکی عام که‌ له‌ پایه‌ی (ناایبه‌لحکومه‌) دایه‌ ئیداره‌ی ئه‌م مه‌نتیقه‌یه‌ ئه‌کات. موفه‌تیشه‌ی مه‌زکور هه‌یه‌ته‌تیکی ئیستیشه‌یه‌شی ئه‌بی که‌ عیبارته‌ له‌ معاوینی موفه‌تیشه‌ی و موفه‌تیشه‌ی عه‌دلی، موفه‌تیشه‌ی مالی، موفه‌تیشه‌ی عه‌سکه‌ری، موفه‌تیشه‌ی ئیقتیسه‌ی، موفه‌تیشه‌ی مه‌عاریف و موفه‌تیشه‌ی سیحی، جگه‌ له‌ مانه‌ مودیره‌تیکی عمومی ئیستیشه‌یه‌تیکی ئه‌بی.”

“دیسان به‌ پێی نوسینی موجه‌له‌ی مه‌زکور ئه‌م موفه‌تیشه‌ عامه‌ سه‌لاحیه‌تیکی فه‌وقه‌لعه‌ده‌ی هه‌یه‌:

١. موفه‌تیشه‌ی عام عینده‌لحاجه‌ هه‌مو قوه‌ی ژاندارمه‌ و عه‌سکه‌ری مه‌نتیقه‌ی خۆی ئه‌توانی ئیستیعمال بکات.

٢. موفه‌تیشه‌ی عام سه‌لاحیه‌تی نه‌زاره‌تی ئه‌منیه‌ت و ئاسایشی عامی هه‌یه‌.

٣. موفه‌تیشه‌ی عام ئه‌توانی ته‌تیقی هه‌مو نه‌وعه‌ مه‌شروعی بکا که‌ پێویست بی بۆ ته‌ره‌قی ئیقتیسه‌ی، سیحی، ئیجتیماعی عه‌سری و مه‌ده‌نی و، ئه‌بی ئیداره‌یه‌کی موکه‌مه‌ل و مونه‌زه‌م دایه‌زرینی و نه‌زاره‌تی ئینتیزام و ته‌رتیبی ئه‌م ئیداره‌یه‌ بکات.

٤. موفه‌تیشه‌ی عام جوهره‌تی شه‌خسی ئه‌هالی ئه‌و مه‌نتیقه‌یه‌ ته‌ئمین و محافه‌زه‌ی ئه‌حوالیان ئه‌کات.

"له به‌عزى مه‌وادى ئهم ئه‌حوالى ئىداره‌يه وا ده‌ره‌كه‌وى كه حكومه‌تى توركيا سياسه‌تى جه‌بر و شه‌ده‌تى نه‌ختى كه‌م كرديت‌ه‌وه و، له جياتى ئه‌حوالىكى مولاييم و موافيقى رۆحى ميله‌ت ته‌نزيم بكات. له سه‌ر ئيمه‌ لازمه‌ دوعا بكه‌ين ئه‌گه‌ر توركيا بو سوئى قه‌سد كرديتتى خوا بو برا كورده‌كانمان بيگيرى به‌ حوسنى قه‌سد." (ژيان، ژ ٩٦ ي ٣ ي كانونى سانى ١٩٢٨)

"كو‌لو‌نيل لو‌ره‌نس

"ئىستانبول: غه‌زه‌ته‌كانى تورك ئه‌نوسن كه‌ واسيته‌ى ئىنقىلابى ئه‌فغان كو‌لو‌نيل لو‌ره‌نس بوه، وه‌كو سالى ١٩١٥ له‌ عه‌ره‌بستانا و له‌ سالى ٩٢٥ دا له‌ كوردستانى شىمالى‌دا له‌ عه‌له‌يه‌ى توركيا ئهم ئىنقىلابه‌ى كرد، به‌لام غه‌زه‌ته‌كانى خاريجى توركيا ته‌كزيبى ئه‌كهن و، حه‌قيقه‌ته‌ن له‌ مه‌سه‌له‌ى كوردستانا هيج عه‌لاقه‌به‌كى نه‌بوه." (ژيان، ژ ١٦٠ ي ١١ ي مارتى ١٩٢٩)

"جيابونه‌وى كورده‌كان له‌ توركيا

"ئىستانبول: وه‌كو له‌ ولايه‌ته‌كانى شه‌رقه‌وه‌ خه‌به‌ر وه‌رگيراوه‌ له‌ به‌ر ئه‌وه‌ى ديسانه‌وه‌ به‌عزى له‌ كورده‌كان فكري جيابونه‌وه‌يان له‌ توركيا كه‌وتوته‌ سه‌ر، حكومه‌ت بو‌ مه‌نعى ئهم حاله‌ خه‌رىكى ته‌دابيره‌ كه‌ قىسميك له‌ كورده‌كان نه‌قل بكات بو‌ مه‌ناتىقيكى غه‌يرى كوردستان و به‌م نه‌وعه‌ ئهم فكه‌ريان مه‌حو بكات‌ه‌وه‌ و حه‌تا ده‌ستى كردوه‌ به‌ ته‌تبيقى ئهم پرؤغرامه‌ى."

(ژيان، ژ ٢٠٤ ي ١٤ ي تشرىنى يه‌كه‌مى ١٩٢٩)

"له‌ به‌ينى حدودى سوريه‌ و توركيا‌دا ٤٠ كه‌س كو‌زراوه‌

"سوريه‌: وه‌كو له‌ حه‌له‌به‌وه‌ خه‌به‌ر وه‌رگيراوه‌ ٥٠ ئه‌شقياي موسه‌له‌ح و موجه‌ه‌ز له‌ توركياوه‌ تپه‌رى حدودى سوريه‌يان كردوه‌ و تاقيك له‌ عه‌شائيرى عه‌نه‌زه‌ موقابه‌له‌يان كردوه‌ له‌ دواى شه‌رپكى گه‌وره‌ ٤٠ كه‌س له‌

کەسبناگان ئەکوژری و لە عەرەبەکانی عەنەزەبەش چەند کەسبیک بریندار
 بون. " (ژیان، ژ ٢٠٦ ی ٢١ تشرینی بە کەمی ١٩٢٩)

"نۆردویەکی دەیەزار مەسی تورک

"نەهران، ھاوار بلاو بۆتەووە کە نۆردویەکی دو هەزار عەسکەری
 تورک لە گەل کوردەکانا لە شاخی ئەرارانا لە شەڕ کردناوە. " (ژیان، ژ ٢٤٨، ٣٠
 حوزەبرانی ١٩٣٠)

"سەرۆکی کوردستان

"نەهران: مەحافیلی عەسکەری ئێران زۆر ئەھمییەت ئەدات بە
 سەرۆکی کوردەکانی شیمال و، ھەمو قووەتەکانی حدودی تەقویە کردووە و بە
 تۆپی گەورە و مەترالیۆز تەقویەکی کردوون و ئەلێن ئێران ئەیەوی ئەم
 خۆسەووە مواعوونەتی تورکەکان بکات. " (ژیان، ژ ٢٥١ ی ١٤ ی تەموزی ١٩٣٠)

"ھەوایی دەرەووە:

"کوردستانی شیمالی

"نەنقەرە: وەکو مەعلوم بوو سەرۆکی ئەمجارەکی کوردەکانی شیمال
 وەکو پێشو نە، حەرە کەتییکی غایەت مونتەزەم و رێکۆپێکە.

"کوردەکان بە عەومی تاییعی قوماندانیکی عەومین کە ناوی جەنەرال
 عوسمان نوری بە لراستەکەکی ئیحسان نوری بە قووەتەکان مونتەزەم بە چەند
 غروپیک تەقسیم کردووە. ھەر غروپیک قوماندانی خاسی خۆی ھەیە و ھەمو
 تاییعی قوماندانی عەومین. تەشکیلاتی تۆپ و مەترالیۆزیان ھەیە.
 شوعبە بەکی گەورەکی ئیستێخباراتیان ھەیە. ئەو مەناتیقە کە ئیستیلایان کردووە
 بۆ ھەمو شوپێکی مەئورینی ئیدارەیان بۆ تەشکیل کردووە.

"نه نقره: خه بهری نه مجاره ئهلی له لایه کهوه هه چهند قوهی تورک کورده کانی شکاندوه و هه تا گۆلی وان و مه نتیقهی ماکو ته عقیبی کردون، به لام له جیکایه کی ترا له بهینی قوهی تورک و کورده کانا مو حاره به یه کی زۆر به شیدمت بوه و شهویک هه تا به یانی دهوامی کردوه. نه تیجه کورده کان له و مو حاره به یه دا تور که کانیا ن مه غلوب کردوه و مه نتیقهی چال دیرانیان به ته وای ئیستیا کردوه.

"رۆژی له دوا ی ئه م شه ره، له 15 مانگ دا قوه تیکسی زۆر که وری کورده کان هجو میان کردۆته سه ر قهزای (ئاغدیرا) له پرا شاره که یان گرتوه. چونه ته سه ر قائیمقام، مه ئمورینی حکومت و هه مو ژاندارمه ... مه نتیقه یان گرتوه و ئه سپریان کردون. وه هه رچی ئه شیای حکومت هه یه تالانیان کردوه و عمو می خه تی ته لغراف و ته له فۆنیان پچرانوه.

"دهسته جی به ناو شار و دیهات و عمو می قهزا کانا ئیعلانیان بلا و کردۆته وه نوسیویانه: ئه ی کوردا خۆتان کو بکه نه وه وا ئۆردوی نه جاتده رتان بو هات. پشتیوانی خوا ئیتر له ژیر با ری زولمی تورکا دینه دهره وه و مه مله که ته کانمان که وه ته ئیکی ئه به دی و خۆشه ویستی خۆمان کوردانه له ده ست ئه م میله ته حه قیقه ت نه ناسه نه جات ئه ده یان

"عمومی غه زه ته چه کانی تورک نوسیویانه ئۆردوی کورد له مه ناتیقی مجاویروه ئه رزاق و ئه شیایان بو دی. تور که کان قه راریان دا وه ئیتر سیاسه تی ئیجا ته عقیب بکه ن و ده ستیان کردوه به دیهات و مه زره عه سوتانن. له سه ر ئه مه یش کورده کان گو یان نه دا وه تی له و مه ناتیقه شه وه که ئۆردوی تورکی تیا به دیسانه وه ئه هالیه که هه را ئه که ن و ئه چنه نا و ئۆردوه که ی خۆیان کورده کان.

”تورکیا تەلەبی معاوەنەتی لە روسیا و ئێران کردووە

”ئەنقەرە: حکومەتی تورکیا هەتا کو ئیستا چەند موزە کەرەبە کی داوێ بە ئێران و روسیا تەلەبی معاوەنەتی لێ کردون. حکومەتی ئێران هێشتا جوابی نەداوەتەو، بەلام حکومەتی روسیە جوابی داوەتەو و گوتویەتی قەتعیەن معاوەنەتی کوردەکان ناکەم وو ئەلیچەن لە حدودا عەسکەری دانائوێ کە کوردەکان تەجاووزی ئەرازی روسیا نەکەن.

”عمومی عەشائیرەکانی کورد لە مەنتیقە ی شیمالی ئازەربایجان دا رویشتون و ئیلتیحاکیان بە ئۆردوێ کانی کورد کردووە.

”زولمی تورک

”لە سەر ئەمری قوماندانی عمومی تورک ئۆردوێ کانی تورکیا بە هەر جیگایەک دا رویشتبەن وەلو چۆلیش بووی دێتاتەکانی کوردیان سوتانوو و بەعزی ئەهالیان کوشتوو کە دەخلیان نەبوو بە سەر ئەم حەرە کاتەو. ئەلین: هەتا کو ئیستا بە ناحەق ۲۴ دێیان سوتانوو و ۵ کەسیان کوشتوو بە بی ئەوێ لە شەرا بوین.

”قیسمیک لە پیاوێ گەرەکانی تورک لە ناو کوردەکان

”ئەنقەرە: ئەلین لە قوماندان و پیاوێ گەرەکانی تورک، ئەوانە ی لە جەمهوریەتی تورک نەفرەت ئەکەن، چونە ناو کوردەکانەو و معاوەنەتیان ئەکەن و حەتا ئەلین پرنس عەبدولقادر کورێ سولتان عەبدولحەمید خانیش چۆتە ناویان. بەلام بە تەواوی ئەم خەبەرە مەعلوم نەبوو.

”تورکیا ئێران مەسئول ئەکات

”ئێستانبول: عیسمەت پاشای رەئیس حکومەتی تورکیا گوتویەتی لە مەسئەلە ی هەرای کوردەکان و ئێمەدا ئێران مەسئولە چوتکی لە محافەزە ی حدودا ئیهمالی کردووە.

"دو تەبارەى تورک سقوتى کردوه

"ئەناتۆل: قېسىمىک تەبارەى تورک ئەچنە سەر کوردەکان قەرارگاکەيان بۆمباردومان ئەکات و لە تەبارەکان دوانيان سقوتى پى ئەکەن. راسيد و تەبارەچيەکان ئەگرن. قوماندانى عمومى ئۆردوى کورد جەنەرال عوسمان نورى ئەيان باتە لای خۆى. پىيان ئەلى ئەو خەبەرە درۆيانەى کە تورکيا نەشرى ئەکات هەموى درۆيە. کوردەکان هېشتا ئەزبەتیکى ئەسپرەکانى تورکياى نەداوه و، درۆيى کە ئەوسن کوردەکان لوت و گوپچکەى ئەسپرەکانى تورکيان برپوه.

"بۆ ئەوهى ئەم خەبەرە بگيرنەوه و بە درۆى بخەنەوه تەبارەچيەکان بەرەل ئەکات.

"مەنتيقيەى بايەزید و وان

"ئەتقەرە: تورکەکان قوەتیکى زۆريان سەوق کردوه بۆ ئەترافى وان و بايەزید و ئەرزنجان بۆ ئەوهى لەشکر و ئۆردوى کوردەکان لەو ناوهدا دور بخاتەوه. " لژيان، ژ ۲۵۶ ی ۷ ی ئاغستۆسى ۱۹۳۰

"سەورەى کوردستانى شيمالى

"ئىستانبول: بە سەبەبى ئەو حەرەکاتەى کە تورکەکان لە سەر شاخى ئارارات کردويانە کوردەکان ئىمداديان بۆ ناچى و لە مقاومەت عاجز بون لە بەر ئەوه مەجبور بون تەسليمى ئۆردوى تورک ببن.

"سەرەراى ئەمەش لە بەينى عەشائيرە کوردەکانيشا وەزعیەت تىک چو و ئەکسەريان لە عەلەيى ئەمەن کە ئیتر شەر لە گەل تورک دا بکەن. " لژيان، ژ ۲۶۰ ی ۲۲ ی ئەیلولى ۱۹۳۰

"ئىحسان نورى دەردەست کراوه

خه‌بەر وا دراوه که له روئەسای عەشایەری ولایاتی شەرقیە که له ئەسنای حەرەکاتی ئاغری داغ دا فیراریان کرد بو ئیحسان نوری و عەبدولقادر له تەرەف ئێرانەوه دەر دەست و سهوقی تەهران کراون. " لژیان، ژ ٢٤٤ ی ١ ی کانونی سانی ١٩٣٠ ١٥ هه‌له ١٩٣٠ نوسراوه راسته‌که‌ی ١٩٣١ ١٥

"تیکچونی عەلاقاتی ئێران و تورکیا

"ئێستانبول: له ئەنقەرەوه خه‌بەر هاتوه که ده‌وائیری حکومهت پرۆتیستۆی بەردانی زوعەمای کوردی کردوه موقابیل به ئێران و ته‌خلیه‌ی سه‌بیلی ئەمانه‌ی به معامه‌له‌یه‌کی دوشمنایه‌تی عه‌د کردوه ئەم ئیشه بو‌ته باعیه‌ی تیکچونی عەلاقاتی به‌ینی ئێران و تورکیا دوباره و ره‌سمه‌ن ئیعلان کراوه وه‌زیری حه‌ریبه ئیصداری ته‌علیماتی بو‌ قیوای حدود کردوه بو‌ قه‌مه‌ی کولی محامه‌له‌یه‌ک که له تەرەف کورده‌کانه‌وه بو‌ ته‌جاووزی حدود و ته‌عقیبان له‌ حینی لزوم دا هه‌تا داخلی ئەرازی ئێران. " لژیان، ژ ٢٤٧ ی ٨ ی کانونی سانی ١٩٣١

"حدودی ئێران و تورکیا

"تەهران: سه‌ردار ئینتیبصار ره‌ئیه‌ی لیجنه‌ی حدود گه‌رایه‌وه تەهران و دو راپۆری موفه‌صه‌لی ته‌قدیمی وه‌زاره‌تی خاریجیه و حه‌ریبه کردوه. وا دهر‌ئه‌که‌وی که مه‌حافیلی عه‌سکه‌ریه‌ی ئێران ئەو میقداره ئەرازیه‌ی که حکومه‌تی تورکیا موقابیل به ئەرازی شاخی ئارارات ئەیه‌وێت بیدا به ئێران به کافی نازانن. عه‌لاوه‌ته‌ن به‌عزی له‌م مه‌حافیلانه له‌ نوقته‌ی نه‌زه‌ری عه‌سکه‌ریه‌وه و بو‌ محافه‌زه‌ی ئێران شاخی ئارارات زۆر به‌ لازم ئەزانن بو‌ ئێران. " لژیان، ژ ٢٤٨ ی ١٥ ی کانونی سانی ١٩٣١

۳. هه‌واله‌کانی ئێران

ژيان بایه‌خیکى تايه‌تی داوه به نوسینی هه‌واله‌کانی ئێران. ئێران تا چهند سالی به رسمي دانی نه‌ئنا به حکومه‌تی عیراق دا و، پێوه‌ندی دیپلۆماسی له گه‌ڵ دروست نه‌ئکرد.

پیرۆزگاکانی شیعه: نه‌جف و که‌ربه‌لا و کازیمه‌ین و سامه‌را، که‌وتونه‌ته ناو عیراقه‌وه، که هه‌مو سال هه‌زاران ئێرانی بۆ زیاره‌تیان ئه‌هاتن. نا‌کۆکیه‌کانی سنور، به تايه‌تی شه‌تولعه‌ره‌ب، که به میرات له سهرده‌می عوسمانی‌یه‌وه مابوه‌وه هه‌یشتا به لادا نه‌که‌وتبو.

له‌و سهرده‌مه‌دا هه‌زاران هاوولاتی ئێرانی نیشته‌جێ عیراق بون. کار و پیشه‌یان هه‌بوه.

له ناو ئه‌و هه‌ولانه‌دا که ژيان بایه‌خی پێ داون، چهند بابه‌تیکن، له‌وانه:

۳. ۱. پێشکه‌وتنی ئێران له سایه‌ی ره‌زا شادا

شه‌مه‌نه‌فه‌ر

"حکومه‌تی ئێران خلیجی فارس به ته‌هرانه‌وه ره‌بت ئه‌کات

"لۆندره، له خه‌به‌راتی پارسه‌وه: که موخابیری ده‌یلی ئیکسپرێس له جنوه‌وه بۆ غه‌زه‌ته‌که‌ی نوسیوه ئه‌لی هه‌یه‌تیکى فه‌نی که له موهه‌ندیسینی ئینگلیز، ئامریقا و ئیسویچه‌ره‌یی مورکه‌به، له زۆریخه‌وه بۆ ئێران خه‌ره‌که‌تی کردوه بۆ ته‌ماشاکردنی مه‌سه‌له‌ی ته‌مدیدی ریگای ئاسنی ئێران که له شیماله‌وه بۆ جنوب ئینشا ئه‌کری و خلیجی فارس به ته‌هران ره‌بت ئه‌کات. بۆ دروستکردنی ئه‌م خه‌ته‌ نزیکى ۷ ملیۆن لی‌ره‌ی ئینگلیزی مه‌سره‌ف ته‌خمین کراوه. " (ژ ۳۷، ۱۵ ی تشرینی ئه‌وه‌لی ۱۹۲۶)

ریگای ئاسن له ئیران

"نالات و ئەسبابی که بۆ راکێشانی خهریتە ی ئەو شوینان که ریگای ئاسنی تیا رانه کێشریت به کهک دێ به وهزارەتی ئەشغال و مۆاسەلاتی ئیران گەشتووه." (ژیان، ژ ۵۳، ۱ ی شوباتی ۱۹۲۷)

"شەمەندوفەری ئیران

"حکومەتی ئیران بۆ ئەو ۱۲ میل شەمەندوفەری که له خلیجی فارسهوه بۆ بهەری قەزوین ئەیکات عمومی کړینی مالهزەمه یه کی ئەم خەته ی له ئەوروپادا خستۆته مونا قەسه وه." (ژیان، ژ ۱۰۷، ۲۲ ی مارتی ۱۹۲۸)

"ئەو خەتی شەمەندوفەری که ئیران له خلیجی فارسهوه به تهرانا بۆ بهەری قەزوین رای ئەکێشی له نه تیجه ی مونا قەسه دا قیسمیکی شیرکەتیکی ئەلمان و قیسمیکی که ی شیرکەتیکی ئەمەریقا دەر عوهده بیان کردوه که پێیان بفرۆشی." (ژیان، ژ ۱۰۹، ۱۲ ی نیسانی ۱۹۲۸)

"شەمەندوفەری ئیران

"حکومەتی ئیران بۆ ئەو شەمەندوفەری که له بهەری فارسهوه بۆ بهەری قەزوین رای ئەکێشی قیسمی جنوبی داوه به شیرکەته کانی ئامریقا، فرانسە و ئینگلیز، لای شیمالییسی داوه به شیرکەته کانی ئەلمانیا." (ژیان، ژ ۱۱۳، ۱۰ ی مایسی ۱۹۲۸)

"شاهی ئیران له عەبادانا

"عەبادان، رمزا خان شاهی ئیران مۆاسەله تی عەبادانی فەرموه و به سورەتیکی موحته شەم ئیستیقبالی فەرموراوه و شیرکەتی نه وتی ئینگلیز و فارس دعه وتیکی مونه زه می بۆ کردوه له حەفله ی ئینشا کردنی شەمەندوفەره که دا شاه به دەستی خۆی ئەومل به ردی داناوه." (ژیان، ژ ۱۳۶،

۱۲ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۸)

ریڤگه‌ی ئاسمانی

"ریڤگای هه‌وائی له بهینی مه‌شه‌هد و موحه‌مه‌ردا
 "شیرکه‌تی ته‌یاره‌ی جنکرس له ئێران ده‌ستی کردوه به ته‌جره‌به‌ بو
 نه‌وه‌ی که بیلته‌خه‌ره له بهینی مه‌شه‌هد و موحه‌مه‌ره و ته‌ه‌رانا پو‌سته به‌ری و
 له ته‌جره‌به‌که‌یا موه‌ف‌ه‌ق بوه. "ئێزان، ژ ٩٥، ٢٧ ی کانونی ئه‌وه‌لی ١٩٢٧

بیتهل

"بئ ته‌لی ئێران

"موحه‌مه‌ره، حکومه‌تی ئێران له هه‌مو مه‌مالیکی جنووبیه‌یدا
 ئیستاسیۆنی بیته‌لی ته‌ئسیس کردوه. "ئێزان، ژ ١٤٩، ٧ ی کانونی سانی ١٩٢٩

"موخابه‌ره له بهینی ته‌هران و نه‌نقه‌ردا

"ته‌هران، له به‌ر ئه‌مه له ته‌جره‌به‌ی موخابه‌ره‌ی بیتهل له بهینی
 نه‌نقه‌ره و ته‌ه‌رانا موه‌ف‌ه‌قیه‌ت ئیجراز کراوه مو‌دی‌ریه‌تی عامی پو‌سته و
 ته‌لغرافی ئێران ئیعلانی کردوه که له‌مه‌ودوا بو‌ ئه‌نقه‌ره ته‌لغراف
 وه‌رئه‌گیرێ. "ئێزان، ژ ١٠٢، ١٦ ی شو‌باتی ١٩٢٨

"بیته‌لی ئێران

"ته‌هران، ٨ ئیستاسیۆنی بیتهل له قیسمیک له مه‌مله‌که‌ته‌کانی ئێرانا
 دانراوه و ئی‌داره‌ی ئه‌م ئیستاسیۆنانه به ده‌ست موته‌خه‌سیسینی فرانسه و
 ئه‌لمانه‌وه‌یه. حکومه‌تی ئێران خه‌ریکه ٩ ئیستاسیۆنی بیته‌لی تر له حه‌دوده‌کانا
 دا‌بنی. "ئێزان، ژ ٢٣٤، ١٠ ی نیسانی ١٩٣٠

ده‌ره‌ه‌تانه‌ و ده‌رامه‌تی نه‌وت

"نه‌وته‌کانی ئێران

"جیه‌تی عا‌ئیده‌تی کانی نه‌وته‌کانی ئێران حه‌والی (سه‌مغان) که له
 مه‌سافه‌ی ١٥٠ میل له شه‌رقی ته‌هران دا واقیعه‌ که‌وتو‌ته‌ مونا‌زه‌عه‌وه.
 قو‌مپانیه‌ی (ئانغلو پێرسیان ئو‌یهل) ئی‌دیعا ئه‌کات که ئه‌م ساحه‌یه‌ دا‌خ‌لی ئه‌و

بیمنازهیه که له سالی ۱۹۰۱ دا وهری گرتوه، له لایهکی ترهوه کابرایهکی ئێرانی ئیدیعی کردوه که مهناپییی ئهم ههوالیه به پێی فهرماییک پێی بهخشراره، له لایهکی تریشهوه (سوؤقیّت بانق) له تههران دا بو به عمهل هینانی ئهم کانه سهرمایهی داناوه. "ژیان، ژ ۳۸، ۲۱ ی تشرینی ئهوهلی ۱۹۲۶

"واریداتی حکومهتی ئێران له کانهکانی نهوتی خواروه

"واریداتی حکومهتی ئێران له کانهکانی نهوتی خواروه له زهرفی ۱۳ سال

دا بهعنی له ۱۹۱۳ هه تا ۱۹۲۶ که بيشتوته پینج ملیۆن و نیو لیره ئینگلیزی. "ژیان، ژ ۵۳، ۱۰ ی شوباتی ۱۹۲۷

"شیرکهتی نهوتی فارس

"وه کو خهبر زانراوه ئهمجاره له نهتیجهی ههفریاتا که شیرکهتی نهوتی ئینگلیز و فارس لای ئههوازوه کردویهتی مهنبهعیکی نهوتی دۆزیوهتهوه که روژی - ۶ تهنی لی ئیخراج ئهکری. "ژیان، ژ ۱۱۰، ۱۹ ی نیسانی ۱۹۲۸

"حیصهتی ئێران له نهوت دا

"تههران، حکومهتی ئێران له سالی ۹۲۹ دا - ۱,۲۵۰ لیره ئینگلیزی له شیرکهتی نهوتی ئینگلیز و ئێرانی چنگ کهوتوه. "ژیان، ژ ۲۲۰، ۳۰ ی کانونی ئهوهلی ۱۹۲۹

کارهبا

"ئهلکتریک له تههران

"بهلهدیهی تههران قهراری داوه که بهعزی له جادهکان به ئهلکتریک تهنویر بکات و بو ئهمه خهریکی کرینی دو مۆنۆپری گهوره و به قوهته. "ژیان، ژ ۹۱، ۲۲ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۷

پیشهسازی

"فابریقهی شخارته له تهوړیز

"حکومت ئه و ئه سباب و له وازیماتهی که به ناوی فابریقهی شخارتهی تهوړیزه وه ئه هینرینه ئیران تا ۳ سال له رسومی گومرگی عهفوی کردوه. ئه مه پیش له ری ئیدخال و دامه زرانندی مه عامیل و سائیره دا له ئیران نه و عه ته شویق و معاونه تیکه. "از ۳۸، ۲۱ ی تشرینی ئه وه لی ۱۹۲۶

"فابریقهی شه کر له ئیرانا

"حکومه تی ئیران خوریکه له ئه رازی ئیرانا فابریقه یه کی شه کر ته ئیسس بکات. بو ئه مه ئیتیفاقی له گه ل شیرکه تیکی چیکۆسلا فاییدا کردوه که موته خه سیس بنیری ته ماشای وه زعیه تی ئیران بکات بزانی ئایا ئه رازی به که ی به عه مه لی زوراعه تی چه وه نده ر دی. وه ئه و شه که ری که له ئیرانا دروست ئه کری له شه کری خارجی هه رزانتر ئه که وی. "ازیان، ژ ۱۵۷، ۲۱ ی شوباتی ۱۹۲۹

هه وائی دارایی

"مالیه ی ئیران

"له ته ره ف حکومه تی ئیرانه وه مودیری بانکی ئیسویچه ره ته عین کراوه به مودیری عامی خه زینه ی ئیران و له م مانگه دا موباشه ره ت به ئیش ئه کات. "ازیان، ژ ۱۱۳، ۱۰ ی مایسی ۱۹۲۸

"ئیران روپیه مه نع ئه کات

ته هرا، حکومه تی ئیران ئه مری داوه به عمو می موزه فینی حدود و مه ئمورینی پۆسته که موافیقی قانونیکی موسه ده ق له ته ره ف مه جلیسی مه بعوسانه وه مه نع روپیه بکه ن که داخلی ته هرا بی. "

فهرعی بانقی وهتهنی ئیران

"بهغداد، بانقی وهتهنی ئیران که مودهتیکه حکومهتی ئیران له ریاسهتی موتهخهسیسینی ئهلمانیا دا له تههران و بهعزی مهمله کهتی تریا کردویه تیهوه، خهریکه له بهر کوسرهتی علاقهی ئیجارهتی ئیران به عیراقهوه و هی عیراق به ئیرانهوه، له بهغدادا فهرعیکی بکاتهوه. "لژیان، ژ ۲۳، ۱۰ ی مارتی ۱۹۳۰

"ئیران ۳ سال ویرکو له کوردهکان ناسینی

"تههران، حکومهتی ئیران قهراری داوه له بهر بهعزی فهلاکت و نهبونی که به سه‌ریانا هاتوه ههتا ۳ سال ویرکوی قیسمی کوردهواری ئیران تهئجیل بکات. "لژیان، ژ ۱۹، ۵ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۹

۲. ۲. کیشهی ناوخۆ

پیلانگیڕان له شا

"سوئی قهسد

"لۆندره، بینا به خهبهراتی که له تههرانهوه هاتوه: به فکر و قهسدی کوشتنی جهلالهتی شاهی ئیران رمزا خانی پههلهوی جهمیعتی که له تههران تهشهکولی کردوه کهشف کراوه له پیاوه کهورهکانی تههران ئهمری تهوقیف و کرتنی ۱۳ کهس دراوه که ۹ یان زاییتن. "لژی ۳۷، ۱۵ ی تشرینی ئهوهلی ۱۹۲۶

پشیوی و یاخی بونی عهشائیر

"دائیر به ئیختیلالی ئیران

"لۆندره ۱۳ ی ته‌موز، له خهبهراتی تههرانهوهیه: که وهزارهتی حه‌ریبهی ئیران دائیر به ئیختیلالی نازربایجان و خوراسان ته‌بلیغیکی ره‌سمی بلاو کردۆتهوه له‌مه‌ودوا وه‌های به‌یان کردوه که ۶۵ کهس له ئیختیلالچیه‌کان ئیع‌دام کراوه و به‌م نه‌وعه ئه‌منیه‌ت و ئاسایش ئیع‌اده کراوه‌تهوه. "لژی ۲۶، ۲۹ ی ته‌موزی ۱۹۲۶

"جەلالەتی شاھی ئێران"

"لۆندەرە، تەلغرافیکی تەهران وەها بەیان ئەکات کە جەلالەتی شاھی ئێران رەزا خانی پەهلەوی لە خوراسان گەراوەتەو مەقسەدی لەم سەفەرە ئەوە بو کە تەبیبی خاتری گەرەکانی ئەوی بکات و لە ئەحوالی ئەو ناوە نوبزەیک تی بکات. لە بەر ئەوەی کە قوماندانی عمومی ئۆردوی شەرقی لە گەڵ ئەهالی دا مەمەلەمی موستەبیدانە بوە و دلی میلەتی رەنجیدە کرد بو روتبەکەمی لی ئەسینیتەو و ئەمر بە حەبسی ئەکات." (ژ ٣١، ٢ ی ئەیلولی ١١٩٢٤)

"بەربونی قوماندانی ئۆردوی شەرقی ئێران"

"تەهران، قوماندانی عمومی ئۆردوی شەرقی ئێران کە نوسی بومان جەلالەتی شاھ لە ئەسنای زیارەتی خوراسان دا کە ئیختیلالی عەسکەری تیا پەیدا بو بو لە بەر بەعزی ئەسباب ئەمری بە حەبس کردنی دابو بەرەلأ کراوە. مەجلیسی نیابی ئێران لە ئیجتیماعیکی سەریدا قەراریان داوە کە ئیعتیقاد بە وەزارەتی تازەمی ئێران بکری." (ژ ٣٣، ١٦ ی ئەیلولی ١١٩٢٤)

"بۆ ئیعادەتی شاھی لە ئێران"

"موخابیری غەزەتەمی ادەبلی ئیکسپریس) لە ئەلأتابادەوہ نوسیویتی بینا بە خەبەری کە لە تەهرانەوہ هاتوہ مامی شاھی مەخلوع پرنس سالار ئەلدەولە ئارەزوی سەندنەوہمی تەختی شاھی ئێرانی هەبە. بۆ ئەم فکەرە عەشائیر و قەبائیلی گەرە و بە قووەتی کوردستان معاوونەتی ئەکەن. حکومەتی ئێران بۆ دەفەع و تەکیلیان قووەتیکی گەرەمی ناردوہ. بینا بە هەوالی مەشەدە علی رودانی ئیختیلالیک موختەمەلە. حاکمی بامبور محەمەد خان لە بەر ئەمەمی کە پێی زانیوہ قووەتی شاھ زەعیفە بۆ ئیختیلالی دوزداب قووەتی ناردوہ.

"پرنس سالار ئەلەدەولە تەقریبەن ٤٤ سألەیه. له بهر ئەمەهی دائیمەن
 ھەز بە ئیختیلال و شوپش ئەکا له سالی ١٩٠٩ دا له ئێران نەفی کرا ھەرچەند
 له سالی ١٩١١ دا گەراوہ تەوہ ئێران فەقەت له بهر ئەمە دیسان نارەحەتی و
 ئیدیعیای حاکمیتە غەربی ئێرانی کرد نەفی کرایەوہ. له ١٩٢٤ دا له سەر
 موساعەدەهی حکومەت گەراوہ تەوہ ئێران. "ژ ٣٥، ٣٠ ی ئەیلولی ١٩٢٤

"سالار ئەلەدەولە له بەغدا یە

"ئیختیلالگەری مەشھوری ئێران مامی شاھی پێشو سالار ئەلەدەولە له
 ھەولێر گیراوە. حکومەت جەنبی کردۆتە بەغدا فەقەت ھیشتا بە تەواوی
 مەعلوم نەبوہ که حکومەت دەرھەق بە موما ئیلەیی چ نەوعە مەعامەلە یەک
 ئەکات. "ژیان، ژ ٤٣، ٢٥ ی تشرینی سانی ١٩٢٤

"ئیسماعیل خان (سمکو)

"بینا له سەر خەبەراتی ھەولێر: ئیسماعیل خان بە ناو (سمکو) ئیلتیجای
 بە حکومەتی عێراق کردوہ و حکومەتیش دەخالەتی لی قبول کردوہ. "ژیان، ژ
 ٤٣، ٢٥ ی تشرینی سانی ١٩٢٤

"مەسئەلە ی شاپقە

"تەھران، له بەعزی ولایەتی ئێرانا له عەلەیی له سەرکردنی شاپقە و
 لە بەرکردنی ئەلبیسە ی بەھلەوی زۆر ئیفتیشاش وقوعی بوہ فەقەت بە
 واسیتە ی قوہتی حکومە تەوہ تەسکین کراوە. "ژیان، ژ ١٩، ١٣٨ ی تشرینی
 دوہمی ١٩٢٨

"له لورستان

"ئێران بۆ لورستان عەسکەر سەوق ئەکات و تەحەشودات ئەکات بۆ
 ئەوہی تەئیدی عەشایری لور بکات که ئەشقیایی ئەکەن و ئیتاعەتی ئەمری
 حکومەت ناکەن. "ژیان، ژ ٨٤، ٤ ی تشرینی ئەوہمی ١٩٢٧

ئىنقىلابات لە ئىران

"العراق: ئەو عەشائىرانەى كە لە شەرقى شىراز دانىشتون لە سەر بەعزى تەكالىفاتى حكومەتى عىسىيانىان كىردو و هەتاكو ئىستا لە تەرەف حكومەتەووە چەند دەفە قووى عەسكەرىيەيان نىرراوەتە سەر بەلام قابىل نەبوو تەئدىب بکرىن و ئىستاش حكومەت هەر خەرىكى كۆکردنەووە و سەوقى قوتە بو سەريان. وە لە سەر ئەم ئىغتىشاشاتە ئىدارەى شىراز و بوشەهر و خوزستان و لورستانى گۆرپووە و كىردووەتى بە ئىدارەىيەكى عەسكەرى.

"عەشائىرەكان گوتوپانە بەم شەرائىتانەى لای خوارەووە ئەگەر حكومەت موساعەدە بكات ئىتر ئىتاعەت ئەكەين:

۱. تەكالىفەكانىان كەم بکرىتەووە و بە واسىتەى مەئمورى حكومەتەووە لىيان نەسىنرى و روئەساكانىان مەجبور بن تەسلىمى حكومەتى بکەن.
۲. ئەو ئىدارە عەسكەرىيەى كە حكومەت تەشكىلى كىردووە هەلى گرى.
۳. حكومەت واز لە مەسئەلەى سىلاح كۆکردنەووە بېنى.
۴. موكلەفەتى عەسكەرىيە لەغو بكاتەووە.
۵. ئەو قەرارەى كە لە بابەت لە بەر كىردنى چل و كلاًوى پەهلەووىيەووە داوئى سەرفى نەزەرى لى بکات.

"لە سەر ئەمە قوماندانى عەمومى ئەو ئەترافە پى گوتون ئەم مەتالىبەى ئىووە عەرزى تەهران ئەكەم ئىنتىزارى جواب بکەن. وە بە دزىشەووە قووتىكى زۆرى تىرى لە ئەترافىان كۆ كىردۆتەووە. وە عەشائىرەكان كە ئەوەيان زانىووە حكومەت موتالەبانەكەيان قبول ناكات و بە فىل مەحويان ئەكاتەووە دىسان هجوميان كىردۆتە سەر قووتەكەى حكومەت، ئەترافى قەزوين و هەمو خەتى تەلغرافىيەى بەىنى شىراز و بوشەهر و ئەو ئەترافەيان بىرپووە.

"حاسلى لە ئەوولى نىسانەووە ئەم هەرا و هورىايە دەوام ئەكات هېشتا حكومەت پى تەسكىن نەكراوە. "ئىران، ژ ۱۸۵، ۱۱ ی تەموزى ۱۹۲۹

"دیوانی عورفی له ئێران"

"تههران، به مونسه بهتی به عزی ئیختیلالهوه حکومهتی ئێران مهجور بوه له چهند چیکابهک دا دیوانی عورفی تهئسیس بکا. "لێزان، ژ ۱۸۷، ۲۲ ی ئەموزی ۱۹۲۹

"ههراوهوریای ئێران"

"بهغداد، قۆنسلۆسی ئێران له بهصرهدا بهبانیکی نهشر کردوه و ئهلی: ئهوی الاوقات العراقی له خسوس ههراوهوریای ناو ئێرانوه نوسیویتی ئهسلی نیه. حکومهت به تهواوی ههمو عهشائیرهکانی مهغلوب کردوه و ههتا رهئیس عهشائیری قهشقاییه، که موئهسیسی ههراکه بون، به بی قهید و شهرت مهجورهن تهسلیمی حکومهت بوه. وه مهسهلهی ئیعدام کردنی پرنس فهپروز، وهزیری مایهپش، ئهسل و ئهساسی نیه. "لێزان، ژ ۱۸۸، ۲۵ ی ئەموزی ۱۹۲۹

"ههراوهوریاکهی ئێران ئەماوه"

"پاریس، سهفارهتی ئێران له پاریسا تهئیدی کردۆتهوه که ئهوه ههراوهوریایه له لایهنی عهشیرهتی قهشقاییهوه بهرامبهر به حکومهتی ئێران ئهکرا ئەماوه. حکومهت تهئیدی کردون. "لێزان، ژ ۱۹۳، ۲۲ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۹

"قوهتی ئێران"

"تههران، حکومهتی ئێران قهراری داوه بۆ تهئینی ئهمنیهت و ئاسایش دو فیرقه عهسکەر له ئۆردوهکهی له ساحیلهکانی جنوب، فیرقهیهک له شیراز و، په کێک له ئهسفههان دا، به دائیمی داہنی.

"دیوانی عورفی له شیرازدا حوکمی ئیعدامی به سه ۵ رهئیس عهشیرهتهکانا داوه که له بابته عیسیانهکهوه موتههم بون. "لێزان، ژ ۱۹۴، ۲۶ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۹

”وهزعیته تی ئێران

بهسره، حكومهتی ئێران به تهیاره به ناو عهشائیره كهدا به یاننامهی نهشر كردوه و ئهڵێ ئهوه عهشائیرانهی كه عیسیانیان كردوه ئهگهر له زهرفی ماتیکها سیلاحه كانیان تهسلیمی حكومهت بکهن عهفو ئهكرین.

”ئێران

”تههران، عهساکیری ئێران له ئهترافی موحهمهره و حویزه دا به سههر عهشائیره كانا موهلهق بون. وه زۆر له ره ئیس عهشائیره كان تهسلیمی حكومهت بون. ”ژیان، ژ ١٤٨، ٣ ی كانونی سانی ١٩٢٩

”بهینی عیراق و ئێران

بهسره، بهعزی له روئهسای عهشیرهتی (بنی طرفا كه موقابیل به ئێران عیسیانیان كرد بو، ئیلتیجایان به حكومهتی عیراق كردوه و حكومهتی عیراق سهعی ئهكات كه سیلاحیان لی وهگرێ. ”ژیان، ژ ١٤٩، ٧ ی كانونی سانی ١٩٢٩

توفیق سویدی، به كهمین وهزیری مفهوهزی عیراق له ئێران، له اص ٢٢١، ”مذکراتی نصف قرن من تاریخ العراق والقضية العربیة، دار الکتاب العربی، بیروت، الطبعة الاولى تموز ١٩٦٩. ” ئه یگیریتهوه، عیراق پێشنیاری كردوه كه ئێران ریگه بدا به عهره به كانی خوزستان بێن له عیراق نیشتهجی بکرین و زهوی و زاریان بدریتێ. بهلام كهس له ئێرانیه كان نه یوئراوه ئهم باسه له گهڵ شادا بکاتهوه: سویدی نوسیویتی: ”عرض: وقد فكرت الحكومة العراقية فی وقت ما بین ١٩٣٢ ١٩٣٤ ان تتفق مع ایران علی السماح لهؤلاء بالنزول الی العراق اذا ارادوا حیث یمتحنون اراضی فی العراق یمتغلونها، ویتتمعون بتقایدهم ولغتهم وغیر ذلك. ولكن تبین ان هذا الامر كان عسیرا جدا علی الحكومة الایرانیة ان تفتح بشأنه الشاه! حتی انها ادعت انه لیس فی امکان احد فی ایران ان یکلم الشاه بهذا الخصوص. ص ٢٢١”

"ههرايهك له بهيني عهسكهرى ئيران و عهشائيرى كوردا

"بهصهره، له لاي عهمارهوه له حدودى عيراق و ئيرانا له بهيني عهسكهرى ئيران و عهشائيرىكى كوردا ههرايهكى خوينين روى داوه. له سهه نهوهى عهشائيرهكه ويستويهتى بۆ لهوهه له حدودى ئيران تپههه بكات و قوماندانى محافهزهى حدود مهئى كردون و به قسهيان نهكردوه. له سهه نهوه له كوردهكان ٤٧ كهس كوژراو و بريندار ههيه و له عهسكهرهكانيش ١٨ كهس بريندار و كوژراو ههيه.

"ئيران: بۆ كوردهكان لازمه له ههمو جىگايهك دا ئيتاعهتى نهواميرى حكومهتى بكهن باخسوس له گهل ئيرانا كه به شهفهقامت معامهلهيان له گهلا نهكات و ناى مانيعى تهههقى و تهعاليهى ئيران ببن. "ئيران، ژ ٢٣٨، ٨ ي مايسى ١٩٣٠

٣.٣. پيوتهئى ئيران و ولائانى دنيا

"فرانسه و ئيران

"پارىس، مولحهقى عهسكهرى فرانسز له ئيران كهيشتوتهوه پارىس له خسوس ئيرانيهكانهوه قسهى نهمهيه كه ئهن و سكون له ئيران دا جاريه. ئيرانيهكان ئارهزوى چاو لى كردنى فرانسزهكان نهكهن. ٤ زابيتى ئيرانى بهم نزيكانه نهگاته پارىس بۆ نهمهى كه له مهكاتيبى كهريههى فرانسزدا علومى عهسكهرههيان ئيكمال بكهن. وهزيفهى ئهن زابيتانه له پاش ئيكمالى تهحسيل تهنزيم كردنى ئوردوى ئيران نهبيت. "ئيران، ٢٤، ١٥ ي تهموزى ١٩٢٦

"له بهيني ئيران و روسيهدا

"له بهيني وهزارهتى خاريجيهى ئيران و سفارهتى روسيه له تههران دا دائير به ئيشوكارى تيجارى بهيني تهههههين مفاوهزات جاريه. "ئيران، ٣٧، ١٥ ي تشرينى نهومى ١٩٢٦

"له بهینی تورک و ئیرانا

"ئه‌نقهره، عه‌لی خان فروغی وه‌زیری پێشوی چه‌رییه‌ی ئیران
مواسه‌له‌تی ئه‌نقهره‌ی کردوه و له‌ خسوس مه‌سائیل و ئه‌و حاویساته‌ی که له
حدودی به‌ینی په‌کتیا واقیع بوه له‌ گه‌ل حکومه‌تی تورکیادا مواکه‌ره
ئه‌کات. "لژیان، ژ ٨٨، ١ ی تشرینی سانی ١٩٢٧

"له بهینی روس و ئیرانا

"ئه‌و مفاوه‌زه‌یه‌ی که له‌ خسوس ته‌عینی حدوده‌وه‌ جه‌ره‌یانی ئه‌کرد له
به‌ینی ئیران و روسیا ئه‌مجاره به‌ سه‌هلی ته‌واو بوه و به‌م نزیکانه ته‌ودیی
مه‌جلیسی مه‌بعوسان ئه‌کری. "لژیان، ژ ٩١، ٢٢ ی تشرینی دوهمی ١٩٢٧

"روسیه و ئیران

"ته‌هران، رۆژی ١ ی شوباتی ١٩٢٨ له‌ ته‌هرانا سوهره‌تی
موعه‌ده‌نامه‌که‌ی به‌ینی ئیران و روسیه ته‌بادول ئه‌که‌ریت و به‌م
موانسه‌به‌ته‌وه وه‌زاره‌تی خاریجیه‌ی ئیران ئیواری ئه‌و رۆژه ده‌عه‌وتیی
عمومی موه‌زه‌ینی سه‌فاره‌تی روسی کردوه. "لژیان، ژ ١٢، ١٦ ی شوباتی
١٩٢٨

"به‌حرین و ئیران

"جنیف، حکومه‌تی ئیران له‌ سه‌ر موعه‌ده‌ی بریتانیا و ئیبن ئه‌لسعود
له‌ خسوس به‌حرینه‌وه له‌ جه‌میه‌تی عیسه‌تول ئومم دا پروتییستوی حکومه‌تی
بریتانیای کردوه. "لژیان، ژ ٩٨، ١٧ ی کانونی سانی ١٩٢٨

"قه‌راری مه‌جلیسی میلی ئیران موقابیل به‌ وه‌هاویه‌کان

"ته‌هران، ئه‌مرۆ مه‌جلیسی میلی ئیرانی ئه‌و قه‌راهی که موته‌عه‌لیقه
به‌ ته‌شکیلی هه‌یه‌تیک له‌ ١٢ ئه‌عزا بو ته‌ماشاکردنی مه‌سه‌له‌ی ته‌جاوز و
ئیه‌تیدای وه‌هاویه‌کان به‌ سه‌ر حیجازدا وه‌ ئه‌فعالی مونکه‌ره و غه‌یرمورزیه‌یان
که له‌ مه‌که‌ی موکه‌رمه و مه‌دینه‌ی منه‌وه‌ره‌دا کردویانه ته‌س‌دیق کرد. وه
ئهم هه‌یه‌ته ته‌ماشای موقه‌ده‌راتی حیجازیش ئه‌کات. "لژیان، ژ ٣٨، ٢١ ی تشرینی

ئه‌وه‌ی ١٩٢٦

"بهینی ئیران و حیزاز

"به‌غداد، ئەو کۆمەڵی حیزازی‌یانه که چوبون بۆ ئیران ئەو به‌ینه‌ی که له وی‌دا ماونه‌ته‌وه ئەوقه‌لعاده حورمه‌تیان گیراوه و به شه‌ره‌فی ئەوانه‌وه له ته‌ه‌رانا زۆر کۆمەڵی ره‌سمی‌یان بۆ گیراوه. حکومه‌تی ئیران به ره‌سمی ئیعتیرافی به حیزاز کردوه. به‌م موانسه‌به‌ته‌وه مه‌لیکی حیزاز ته‌لغرافیکی ته‌بریکی نوسیوه بۆ مه‌لیکی ئیران و جه‌لاله‌تی ره‌زا شاه‌یش جوابی بۆ نوسیوه‌ته‌وه.

"ره‌ئیس‌ی کۆمەڵی حکومه‌تی حیزاز له گه‌ل وه‌زاره‌تی خاریجیه‌ی ئیرانا موزاکه‌ره‌ی کردوه که ئەساسی‌ک ته‌نزیم بکه‌ن بۆ ئەوه‌ی له به‌ینی ته‌ره‌فه‌بنا موعاهه‌ده‌یه‌کی له سه‌ر بکری. "لژیان، ژ ۱۹۷، ۱۲ ی ئەیلولی ۱۹۲۹

"موعاهه‌ده‌ی ئیران

"ته‌هران، موعاهه‌ده‌یه‌کی دۆستایه‌تی له به‌ینی ئیران و ئیتالیدا کراوه. "ئیران له گه‌ل به‌لجیکایش دا عه‌ینی موعاهه‌ده‌ی کردوه. "لژیان، ژ ۱۹۷، ۱۲ ی ئەیلولی ۱۹۲۹

۴. ۲. پێوه‌ندی عیراق و ئیران

"له خسوس ئیعتیرافی ئیران به حکومه‌تی عیراق

"له‌ندمن، له سه‌ر سوئالی‌ک که له مه‌جلیسی مه‌بعوسانی بریتانیادا له میسته‌ر ئۆستن چه‌مه‌رلاین کراوه جوابی داوه‌ته‌وه ئەلی: حکومه‌تی بریتانیا تا ئیستا چهند ده‌ف‌عه ته‌وسییه‌ی حکومه‌تی ئیرانی کردوه که ئیعتیراف به عیراق بکات و ئەو مه‌نافیعه‌ی که حکومه‌تی ئیران له‌م خسوسه‌وه چنگی ئەکه‌وی بۆی به‌یان کردوه، فه‌قه‌ت هه‌تا‌کو ئیستا حکومه‌تی ئیران له‌م خسوسه‌وه بی‌موبالاتی نواندوه و گو‌یی نه‌داوه‌تی. "لژیان، ژ ۱۱۶، ۷ ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۸

"وه‌زیری مغه‌وه‌زی ئیران

به‌غداد، غفار خان وهزیری م‌ه‌وه‌زی ئیران مواضه‌له‌تی به‌غدادی کرد له‌ ری‌ی میسر‌ه‌وه وه زیاره‌تی جه‌لاله‌تی مه‌لیک فه‌یسه‌لی کرد و چه‌ند ده‌فه‌ له‌ خسوس ئه‌و موشکیلانه‌ی له‌ به‌ینی عیراق و ئیرانا واقیعه‌ له‌ گه‌ل وهزیری خاریجه‌ی عیراق دا موزاکه‌ره‌ی کرد و له‌م خسوسه‌وه ته‌قریری خۆی ئه‌دات به‌ وه‌زاره‌تی خاریجه‌ی ئیران و له‌ ۲۵ ی ۹ ی ۲۸ دا گه‌پراوه‌ته‌وه بو‌ تهران. "لژیان، ژ ۱۳۱، ۴ ی تشرینی ئه‌وه‌لی ۱۹۲۸

"جه‌لاله‌تی مه‌لیکی عیراق ته‌بریکی ره‌زا شای کردوه

"به‌غداد، به‌ مونسه‌به‌تی ته‌تویچی شاه‌ی ئیرانه‌وه جه‌لاله‌تی مه‌لیکی

عیراق به‌ ته‌لغراف موباره‌کبایی ره‌زا شاهی فه‌رموه.

"جه‌لاله‌تی ره‌زا شاه‌یش به‌ ته‌لغراف به‌یانی ته‌شه‌کوری کردوه.

"ئیعترافی حکومه‌تی ئیران

"به‌غداد، ره‌ئیس ئه‌ل وه‌زرای ئیران به‌ ته‌لغرافی ره‌سمی به‌ ناوی

حکومه‌تی ئیرانه‌وه ئیعترافی به‌ حکومه‌تی عیراق کردوه. "لژیان، ژ ۱۷۲، ۶ ی

مایسی ۱۹۲۹

"داخلي

وه‌فدی عیراقی ئیران

به‌غداد، ئه‌و وه‌فده‌ی که‌ له‌ لایه‌نی عیراقه‌وه چوبون بو‌ ئیران روژی ۱

ی مانگ گه‌پراوه‌ و زۆر به‌یانی مه‌منونیه‌تیان کردوه که‌ له‌ هه‌مو جیگایه‌ک به‌

حورمه‌ته‌وه ئیستیقبال کراون. "لژیان، ژ ۱۷۳، ۹ ی مایسی ۱۹۲۹

"ره‌ئیس کۆمه‌لی عیراق

"به‌غداد، کۆمه‌لی عیراق که‌ له‌ ریاسه‌تی روسته‌م به‌گ ئه‌ل

حه‌یده‌ری‌دا چوبون بو‌ تهران عه‌وده‌تیان کردۆته‌وه و ئه‌و کاغه‌زه‌ی که‌ له‌

جه‌لاله‌تی مه‌لیکی عیراقه‌وه برد بویان بو‌ ره‌زا شاه‌ به‌ ئیختیرامه‌وه قبۆلی

فه‌رموه.

"له جوابا كاغەزێكى موفەسسەلتەر كە هەموى بەيانی مودەت و دۆستايەتى بەين ئەكات له تەرەف جەلالەتى رەزا شاھى ئێرانەوه نوسراوه بۆ مەليكى عێراق و تەسليمى كۆمەڵەكەى عێراق كراوه." "لێزان، ژ ١٧٤، ١٣ ی مايسى ١٩٢٩

"موعاھەدەى ئێران و عێراق

"تەھران، غەزەتەى تەرەقى لە ئێرانا نوسيوۆتى كە ئەو موعاھەدەيەى لە بەينى ئێران و عێراقا لە بەغداد لە تەرەف مومەسيلي ئێران سەميەى خانەوہ... لە جياتى ئێران موديرى عمومى شاھ ئيمزای ئەكات." "لێزان، ژ ١٨٤، ٨ ی تەموزى ١٩٢٩

"سەميەى خان

"بەغداد، سەميەى خان كە بوە بە وەزيرى مەھووزى ئێران بۆ عێراق رۆژى ١٧ ی مانگ مواسەلەتى بەغدادى كردوہ و، لە حدودا لە تەرەف حكومەتى عێراقەوہ واغۆنيكى خسوسى لە شەمەندوفەرەكەدا بۆ حازر كراوه." "لێزان، ١٨٧، ٢٢ ی تەموزى ١٩٢٩

"بەينى عێراق و ئێران

"سەميەى خانى وەزيرى مەھووزى ئێران كە ئەمجارە تەعين كراوه بۆ ئەوہى لە گەل حكومەتى عێراقا ئيتيفاق و تەئسيسى عەلاقاتى بەين بكات كە پيشتوتە بەغداد و رۆژى ٢٠ ی ئەم مانگە لە گەل وەزارەتى خاريجيەى عێراقا دەستيان كردوہ بە موزاكەرە." "لێزان، ژ ١٨٨، ٢٥ ی تەموزى ١٩٢٩

"حكومەتى ئێران و عێراق

"بەغداد، لە دواى تەواوبونى موعاھەدەكەى بەينى ئێران و عێراق حكومەت فكري ھەيە غەيرى سەفيري عمومى قۇنسلۇسى تريتش بنيرى بۆ بەندەرەكانى ئێران، كرمانشاھ، ھەمەدان و ساكيرە.

ئێرانیش فەرمی هەیه لە موصل، کەرکوک، ئەربیل و سلێمانی دا
 قۆنسڵۆسخانە تەشکیل و قۆنسڵۆسی بۆ بنییری. "ئێران، ژ ۱۹۳، ۲۲ ی
 ئاگستۆسی ۱۹۲۹

"موعاھەدە ی عێراق و ئێران

"بەغداد، حکومەتی ئێران و عێراق موعاھەدە یەکیان کردووە و لە دوا
 تەواوکردنی و موافقەتی تەرەفەین لە تەرەف رەئیس ئەل وزەرای عێراقووە
 حەفلە یەکی بۆ کراوە و لە حالیکە وەزیرەکان و هەموو ریحالی سیاسیی عێراق
 لە حەفلە کەدا حازر بون لە تەرەف سەمعی خان وەزیری مەھووزی ئێران و
 رەئیس ئەل وزەرا و وەزیری خاریجیووە ئیمزا کراوە.

"ئەم موعاھەدە یە عێبارە تە لە چەند مادە یەک لە بابەت ناردنی
 سوفاووە بۆ ئەرازی یە کتری و موافیقی قەوانینی بەینەلدوول موخافەزە ی
 حقوقی سەفیرەکان و لە بابەت ئیخراجات و ئیدخالانی تیجارەت لە بەینا،
 ئەویش موافیقی قەوانینی دوول و بە سەر بەستی دانیشتی ئەھالی ئێران لە
 عێراقا و هی عێراق لە ئێرانا.

"ئەم موعاھەدە یە جاری بۆ سالیک کراوە لە دوا ی تەواو بونی ئەمە لە
 بەینی هەردوولادا موعاھەدە یەکی واسیعتر ئەکریتەووە. "ئێران، ژ ۱۹۴، ۲۶ ی
 ئاگستۆسی ۱۹۲۹

"تەلغرافی موبارە کبابی جەلالەتی شاھی ئێران

بە مونسابەتی تەتویجی جەلالەتی مەلیکی عێراقووە جەلالەتی رەزا
 شاھی ئێران تەلغرافیکی موبارە کبابی نوسیووە بۆ مەلیکی عێراق و جەلالەتیشی
 جوابی نوسیووە تەووە وە بەیانی مەمنونییەتی فەرمووە. "ئێران، ژ ۱۹۵، ۲ ی
 ئەیلولی ۱۹۲۹

"نەسرەتولاخانی بەھنام

"بەغداد، جەنابی میرزا نەسرەتولاخانی بەھنام لە دەرەجەى ئەومل دا
 بوە بە سكرتیری قۆنسلۆسخانەى ئێران لە عیراق. وە مەزىفەى قۆنسلۆسیش
 ئەیینى لە بەغداد. "ئێران، ژ ۲۰، ۲۶ ی ئەیلولى ۱۹۲۹

"ئێران

"تەھران، حکومەتى عیراق خەریکە فەخامەتى تۆفیق بەگى سویدی
 بکات بە مەزىرى مەھەزى ئێران و عەبدولرەسول چەلەبى موفەتیشى مالەش
 بى بە سكرتیری و ئینتیزار ئەکرى بەم زوانە تەشرىف بىنیتە تەھران و ئەلین
 حکومەتى عیراق عەتا ئەمین بەگ سكرتیری مەھەزىەتى عیراق لە لەندەن
 تەرفیەن ئەیکات بە سەفیری موحەمەرە. "ئێران، ژ ۲۰۸، ۳۱ ی تشرینی
 یەكەمى ۱۹۲۹

"سەفارەتخانەى ئێران و عیراق

"بەغداد، حکومەتى عیراق و ئێران خەریکی موزاکەرەن بۆ ئەوەى
 موبادەلەتەن ئەرازی بدم بە یەكترى كە قۆنسلۆسخانەى تیا دروست
 بکەن. "ئێران، ژ ۲۳۳، ۳ ی نیسانی ۱۹۳۰

۲. ۵. کۆنسلۆگەى ئێرانى ئە سلیمانى

سلیمانى ھاوسنورە لە گەل ئێران و، پێوەندى كۆمەلایەتى، بازرگانى،
 ئابورى، فەرھەنگى لە نیوان سلیمانى و شارە كوردنشینەكانى ئێران دا
 ھەمیشە بە ھیز بوە و، ھاتوچۆیان لە بەین دا بوە. دواى دامەزراندنى
 پێوەندى دیپلۆماسى لە نیوان ھەردو دەولەتى عیراق و ئێران دا، جگە لەوەى
 لە تاران و بەغداد سەفارەتى ھەردو ولات كراوەتەو، بۆ كارناسانى

هه‌وولاتی یان جگه له پایتهخت له چهند شاریکی کهدا کۆنسۆلگه، یان وه کو له سلیمانی پی‌یان وتوه (شابه‌نדרخانه) یان کردۆتسهوه. یه‌کیک لهو شابه‌نדרخانه له سلیمانی بوه. له سلیمانی ژماره‌یه‌ک هاوولاتی ئیرانی، که هه‌نگری ناسنامه‌ی ئیرانی بون، به شیوه‌یه‌کی قانونی (ئیقامه) یان هه‌بوه، کارو کاسی یان کردوه. هه‌ندیکیان دوکاندار و هه‌ندیکیان پیشه‌کار بون.

ژیان هه‌والی کردنه‌وه‌ی ئهم کۆنسۆلگه‌یه‌ی به‌مجۆره راکه‌یاندوه:

"قۆنسلۆسی ئیران

"جه‌نابی قۆنسلۆسی ئیران که تازه له تهرهف حکومه‌ته‌که‌یه‌وه ته‌عین بوه بۆ لیوای که‌رکوک و سلیمانی چهند رۆژیک له‌مه‌وینش ته‌شریفی هیناوه‌ته سلیمانی عهرزی به خیر هاتنی ئه‌که‌ین." (ژیان، ژ ۲۲۹، ۲۷ ی شوباتی ۱۹۳۰)

کۆنسۆلگه‌ی ئیران له سلیمانی جگه له‌وه‌ی کاروباری هاوولاتی یانی خۆی رایی کردوه، هه‌ندی چالاکی نواندوه. ژیان به‌م بۆنه‌یه‌وه رییۆرتاجی له‌سه‌ر نوسبون. به بۆنه‌ی لرۆژی تاجگوزاری شاه‌ی ئیران هوه نوسبویتی:

"له‌غه‌زه‌ته‌ی پیش‌ومانانا نوسی بومان که به‌مونسه‌به‌تی رۆژی تاجگوزاری ئه‌علا‌ه‌زرت ئه‌قه‌دس شاه‌ی ئیران ره‌زا شاه‌ی په‌هله‌وی‌یه‌وه، ناییبی قۆنسلۆسی ده‌وله‌تی‌عه‌لیه‌ی ئیران له سلیمانی به‌شه‌ره‌فی ئه‌و رۆژه مه‌سه‌وده‌وه که ته‌سادوفی رۆژی پینجشمه‌ی کرد له قۆنسلۆسخانه‌دا ئیحتیفاڵیکی ئیجرا فه‌رمو.

"بۆ ئیجراکردنی ئهم ئیحتیفا‌له‌ چهند رۆژیک له‌مه‌وینش له قۆنسلۆسخانه‌دا ته‌رتیباتی لازیمه ئیجرا و به‌ته‌زکه‌ره‌ی مه‌تبوع مه‌دعوین ده‌عوت کرا بون. ئه‌و رۆژه قۆنسلۆسخانه به‌حه‌وش و دیوار و ئه‌ترافیه‌وه به‌به‌یداخی پر هه‌بیه‌تی ده‌وله‌تی‌عه‌لیه‌ی ئیران و به‌سوجاده‌ی نایابی جوان

چوان و به ئەنواعی گول رازا بووه و به چرای ئەله کتريک تەنوير کرا بو. وه
 بۆ ئیستراحتی میوانه کان هه‌مو ئەسباییک ته‌هیه کرا بو.

"ئهو رۆژه له به‌یانیه‌وه هه‌ناکو سه‌عات ٣ ی شه‌و میوانه‌کان تاقم به
 تاقم هه‌ر کۆمه‌لیک له میعادیک دا که بۆی دانرا بو ته‌شريف و زیاره‌تی
 قونسلۆسخانه‌یان کرد و هه‌ر کسه به جیا به‌رامبه‌ر به‌م رۆژه موباره‌که
 به‌یانی مه‌سئوره‌تی کرد و له ته‌ره‌ف ئاقای قونسلۆس و مه‌ئورینی
 مه‌عیه‌تیه‌وه فه‌وقه‌لعاده ئیکرام و حورمه‌تی میوانه‌کان ئەهه‌رمورا.

"ئه‌لا هه‌زره‌ت ئەقه‌دس شاه‌ی ئی‌ران که له‌م رۆژه‌دا له هه‌مو
 ئەنحای ئی‌ران و له قونسلۆسخانه‌کانی خاریجیه‌یان دا ئەم ئیحتی‌فاله‌ی بۆ
 ئەکری، ئەگه‌ر له‌مه‌یش سه‌دقات زیاتر بۆی بکری ه‌یشتا هه‌ر که‌مه. چوتکه
 هه‌مو ئەیزانین حکومه‌تی عملیه‌ی ئی‌ران که حکومه‌تیکی قه‌دیمی ساحیب تاریخ
 و عه‌نعانه و که له دنیادا به حکومه‌تیکی مه‌شه‌ور ئەناسری موده‌تیکی زۆر
 به سه‌به‌ی بی موبالاتی حوکمداره پېشوه‌که‌یانه‌وه ئینتیزامی حکومه‌ته‌که‌ی
 تیک چوبو و ئینقیلاباتی داخلیه زوربه‌یه‌کی زلی لی‌ی دا‌بو به نه‌وعیک که خه‌ریک
 بو عاده‌ته‌ن قه‌در و قیমে‌تی نه‌می‌نی. به‌لام هه‌زره‌تی ئەقه‌دس ره‌زا شاه‌ی
 په‌هلوه‌ی که له‌و وه‌قته‌دا له ئی‌داره‌ی عه‌سکه‌ریه‌دا بو وه که له ئی‌ران دا
 نفوزیکی فه‌وقه‌لعاده‌ی هه‌بو بۆ ره‌فی ئەم حاله ته‌شه‌بوسی فه‌رمو و که زانی
 ئەگه‌ر ئی‌ران له‌م حاله‌دا بمی‌نیه‌وه مه‌حو ئەبیته‌وه به هه‌مو قوه‌تیه‌وه بۆ
 زیندوکردنه‌وه‌ی حکومه‌ته‌که‌ی هیمه‌تی فه‌رمو.

"موشار ئیله‌یه‌ی چوتکه زاتیکی میله‌تپه‌روه‌ر و دیمۆقرا‌تیه و به‌م
 سه‌به‌به‌وه موحیبه‌تیکی شه‌خسی له دلسی میله‌ته‌که‌دا هه‌یه به سه‌به‌ی
 معاوه‌نه‌تی پیاوه عاقل و گه‌وره‌کانی ئی‌رانه‌وه و به واسیته‌ی ئیق‌تیداریکی
 فه‌وقه‌لعاده و ده‌هایه‌کی خاریقه‌ی..... نه‌جات دا و ته‌ره‌قی و ته‌عالیه‌کی
 دا به‌م حکومه‌ته به نه‌وعیک که ئەمه‌رۆ له ئەنحای ئەم ده‌وله‌ته‌دا ئینتیزامیکی

پاش له ئیداره‌یدا و له ههمم خه‌مسه‌سه‌یه‌وه ریکوپیکه‌کی باشی تیا‌به، له خاریجی‌شه‌وه به حکومه‌تیک‌ی زی‌سه‌توت له‌ناسری و به‌م نه‌وعه قی‌مه‌تی په‌یدا کردوه. ئه‌م جیه‌اده‌ی که ئه‌علا‌حه‌زرت ره‌زا شاه ئی‌جرای فه‌رموه وه‌نیه هه‌ر ئێ‌ران به‌وه مه‌نه‌عه‌تی بو‌بی، ئه‌م حکومه‌ته له به‌ر ئه‌وه‌ی له شه‌رقایه و با‌خسوس حکومه‌تیک‌ی ئی‌سلامیه‌ خه‌ره‌که‌ته‌که‌ی به‌ عمو‌می بۆ شه‌رق و به‌ تاییه‌تی بۆ ئی‌سلامیه‌تیش نه‌ه‌عیکی فه‌وقه‌لعاده‌ی هه‌بو وه روی میله‌لی شه‌رق و ئی‌سلامی سه‌پی کرد.

"ئینجا له به‌ر ئه‌وه ته‌بیعی به‌ مونا‌سه‌به‌تی ئه‌م رۆژی تاج‌گوزاری‌هوه وه‌کو میله‌تی ئێ‌ران هه‌مو ئی‌سلامیک ته‌ش‌ریکی مه‌سه‌ودیه‌تی میله‌تی نه‌جیبیه‌ی ئێ‌ران ئه‌کات و ته‌مه‌نای مه‌سه‌ودیه‌ت و ئی‌قبالی ئه‌م حوکمه‌داره‌ عالی و عادل‌ه ئه‌کا.

"ئومید ئه‌که‌ین ئه‌م حکومه‌ته ئی‌سلام و در‌اوسی‌یه‌مان هه‌تا ئاخ‌ری رۆژ به‌ رۆژ زیاتر و خێراتر بۆ عاله‌می مه‌ده‌نیه‌ت هه‌نگاو به‌هاوی و به‌ سه‌به‌بی ئه‌م حوکمه‌داره‌ یانه‌وه مه‌سه‌ود و موه‌فه‌ق بی." "لژیان، ژ ۲۳۷، ۲۸ ی نیسانی ۱۹۳۰

ئه‌م وتاره‌ جگه‌ له گێ‌رانه‌وه‌ی هه‌والی ئی‌حتی‌فاله‌که‌ به‌ خۆ‌رای ستایشیک‌ی زۆر و ناراستی شای ئێ‌رانی کردوه، به‌ میله‌ته‌په‌روه‌ر و دیمۆقرا‌تی ناوی بردوه، له‌ کاتیک دا زولم و زۆری ره‌زا شا و کوشتنی نه‌یار و ناحه‌زه‌کانی شتیکی ئاشکرایه‌ و، چه‌وساندنه‌وه و ئازاردانی کورد و، گرتن و راوانانی سه‌رانی کورد له‌ ئێ‌ران دا یه‌کی بوه له‌ کاره‌کانی ره‌زا شا. هه‌ر له‌و ماوه‌یه‌دا سمکۆ به‌ فیل راکیش‌رایه‌ ناو داوی مردنه‌وه له‌ شنۆ کوشتیان و، ده‌یان گه‌وره‌پیاوی کورد ره‌وانه‌ی شوینه‌ دوره‌کانی ئێ‌ران کران و، سالانی دورودریژ به‌ بی سوچ و تاوان له‌ زیندان و ده‌سه‌سه‌ری‌دا گل درانه‌وه. ژیان خۆی هه‌والی هه‌ندی له‌م روداوانه‌ی نوسیه‌وه.

"حادیسه‌ی ئێران و جەعفەر سوڵتان

"له تهرهف حكومهتی عهلیه‌ی ئێرانوهه تهلەبی ئەسلیحه له جەعفەر سوڵتان کرا. جەعفەر سوڵتان موافقهتی ئەم تهلەبه‌ی نه‌کرد له بهر ئەمه حكومهتی عهلیه‌ی ئێران عهسكهرێکی زۆری سهوق کرده سهر جەعفەر سوڵتان موقابله و موساده‌مه‌یان بوو، جەعفەر سوڵتان ئەمڕۆ به شیدمت له ته‌حتی ته‌زریق و موخاسه‌مه‌دايه. وه بۆ ئەمه‌ی که له حدودی عیراق دا ئیختیفا نه‌کا له تهرهف جه‌یشه‌وه ده سهره عهسكهر سهوقی حدودی ئێران کراوه. "لژیان، ژ ٣٠٥، ٢٤ ی کانونی ئەوهلی ١١٩٣١

"بۆ زانینی هه‌مو

"لهم به‌ینه‌دا که به مونسه‌به‌تی مه‌سائیلی حدودی هه‌ورامانه‌وه و به هه‌سه‌بی ئیقتیزاز سیاست و مه‌وه‌ده‌تی به‌ینی ده‌وله‌تی عیراق و ئێران حكومت ئەم‌ری کرده به ئیعه‌دی موله‌ج‌یه‌کانی هه‌ورامان بۆ ئێران و، ئەوانه‌ی که عه‌ودمت ناکه‌نه‌وه ئیعه‌ادیان بۆ مه‌سافه‌یه‌کی دور له حدود. موخته‌مله که لهم مه‌سائیله به‌عزێ ره‌عایای ده‌وله‌تی ئێران و، ه‌الی ببن که حكومهتی عیراق ده‌رحق به عمومیان و، معامله‌ ئەکات وه یا ته‌زریقیان ئەکات.

"لازمه ره‌عایای ده‌وله‌تی ئێران باش ه‌الی ببن که ئەم مه‌سه‌له‌یه ته‌نها ده‌رحق به موله‌ج‌یه‌کانی ئێران ته‌تیبق ئەکری و، ده‌خل و علاقه‌یه‌کی نیه به سهر ره‌عایای سائیره‌ی ئێران دا که به هه‌سه‌بی تیجاره‌ت و سنه‌مت و حیره‌فیانوه لهم لیوايه‌دان و حكومهت به چ نه‌زه‌رێکی عا‌دلا‌نه و موشفیقانه ته‌ماشای ره‌عایای خۆی ئەکات هه‌ر به عه‌ینی نه‌زه‌ر ته‌ماشای ئەوانیش ئەکات.

"شایه‌د له به‌دخواهانی حكومهت و میله‌ت که‌سی نه‌شوێق و ته‌ره‌غیبی ره‌عایای حكومهتی ئێران بکات بۆ ته‌رکی تاییعه‌تی ئێران و ته‌جه‌نوس به

جێسیهتی عیراق وه یا ئیخافه و تههدید وه یا به سورهتی که موجیبی تهشویشی فکر و نارهحهتی خۆیان بی، لازمه فهورهن که یفیهت به ئیداره ئیختیار بکری و ئیداره‌ی حازره که به موجیبی قانون نهو که سه بهدخواهه ئوسولهن تهجزیه بکات.

"بێناهن عهله‌یهی غه‌یر نه‌ز موله‌جی‌یه‌کان که معامه‌له‌یه‌کی خاسیان دهرحه‌ق ئیجرا نه‌کری عمومی ره‌عایای ده‌وله‌تی ئێران له‌ دائیره‌ی حدودی قانون دا سه‌به‌ست و مه‌سونن. مونه‌سه‌رپه‌یی لیوای سلیمانی "لژیان، ژ ٣١٤، ١٠ ی مارتی ١٩٣٢

"روژی ولاده‌تی ئیمپراتۆری ده‌وله‌تی عه‌لیه‌ی ئێران جه‌لاله‌تی ره‌زا شاه روژی ١٤ ی مارتی ٩٣٢ که موسادیفی سێشه‌مو بو، موسادیفی روژی ولاده‌تی ئیمپراتۆری ئێران ره‌زا شاه‌ی کرد. بو نه‌و روژه له‌ ته‌ره‌ف جه‌نابی قۆنسلۆسی ئێران میرزا عه‌بدولغازیل خانه‌وه عمومی نه‌رکان و موسته‌خده‌مینی مولکیه و ئومه‌را و زابیتانی عه‌سکهریه و سادات و عوله‌ما و نه‌شراف و مونه‌حه‌یزانی مه‌مله‌که‌ت بو ره‌سمی ئیختیفالی ئهم روژه به‌ ته‌زکه‌ره‌ی ده‌عه‌وتیه ده‌عه‌وت کرا بون. موالیقی پرۆگرامی مه‌راسیمی ئهم ده‌عه‌وته له‌ ساعت یه‌ک و نیوی عه‌ره‌بیه‌وه هه‌تا یانزه‌ونیوی عه‌ره‌بی ئهم زه‌واته‌ تا‌قم تا‌قم ئیجابه‌تی ئهم ده‌عه‌وته‌یان کردو زۆر به‌ ئیختیرام ته‌سه‌ید و ته‌بریکی ئهم روژه‌یان کرد و جه‌نابی قۆنسلۆس به‌ قابیلیه‌تی نه‌جیبانه‌ ئیعزاز و ئیختیرامی مه‌دعوونی به‌ جی هێنا.

"شه‌کرله‌مه و چای و بیسکویت و جگه‌ره و قه‌هوه تا‌قم به‌ تا‌قم ته‌وزیع کرا. نه‌و روژه دائیره‌ی قۆنسلۆسخانه‌ زۆر جوان و مونه‌زه‌رم و موعه‌زه‌رم رازا به‌وهه. ساعت قه‌ریب دوانزه‌ نیهایه‌تی مه‌راسیم هات. بو شه‌ویش قۆنسلۆسخانه‌ به‌ ئه‌له‌کتریک ته‌نویر کرابو. "لژیان، ژ ٣١٦، ٢٤ ی مارتی ١٩٣٢

٦.٣. هه‌وایی جۆراوجۆر

"وه‌زیری داخلیهی ئێران

"ته‌هران، وه‌زیری داخلیهی ئێران هه‌ره‌که‌تی کردوه‌ بۆ قه‌سری شیرین بۆ ئه‌وه‌ی ته‌ماشای وه‌زه‌یه‌تی عموومی حدوده‌که‌ بکات و چاوپێشی به‌و بینا گه‌وره‌یه‌ بکه‌وێ که‌ بۆ خه‌سته‌خانه‌ دروستی نه‌که‌ن. "ئێران، ژ ١٣٢، ٢٥ ی تشرینی ئه‌وه‌لی ١٩٢٨

"ئێختیراعی ئێرانه‌ک

"ته‌هران، وه‌زاره‌تی مه‌عاریفی ئێران له‌ سه‌فیری ئێران له‌ واشینگتنۆنه‌وه‌ ته‌له‌گرافیکێ وه‌رگرتوه‌ ئه‌لێ له‌ ته‌به‌عه‌ی ئێران که‌حمه‌د خان که‌ له‌ مه‌که‌ته‌بی هه‌نده‌سه‌دا ئه‌خوێنی و له‌ فابریقه‌ی فۆردا ئیش نه‌کات ئه‌مجاره‌ ئێختیراعیکێ موه‌یمی کردوه‌ له‌ به‌ر ئه‌وه‌ زۆر موه‌یم بوه‌ له‌ ئامریقادا به‌ ئیسمی خۆیه‌وه‌.. کراوه‌. ئێختیراعه‌که‌ی ئه‌مه‌یه‌: که‌ ئوتوموبیلیکی دروست کردوه‌ چوارسه‌د که‌س ئه‌گری و به‌ ساعه‌تی سیرعه‌ت ئه‌توانی به‌ سه‌ر هه‌مو شاخیکێ به‌رزا هه‌لبه‌گری. "ئێران، ژ ١٣٦، ١٢ ی تشرینی دوهمی ١٩٢٨

"ئه‌حوالی ئێران ئینتیخاباتی ژن

"ته‌هران هه‌تا ئیستا زۆر لایحه‌ ته‌ودیه‌ی مه‌جلیسی وه‌زرای ئێران کراوه‌ بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و ژنانه‌ی که‌ عومریان که‌ه‌شته‌تۆته‌ ٢١ ساڵ و له‌ مه‌کاتیبی ئیبتیدائی‌دا ته‌حسلیان ته‌واو کردوه‌ له‌ ئینتیخاباتا ره‌ئێ‌یان بی. "ئێران، ژ ١٣٨، ١٩ ی تشرینی دوهمی ١٩٢٨

"ئێرانه‌کان له‌ به‌حرا داوای ری ئیجارت نه‌که‌ن

"به‌غداد، ئێران ئه‌لێ مادامکه‌ له‌ عیسه‌تول ئومه‌م دا ئه‌عزام لازمه‌ له‌ به‌حرا مه‌نه‌فه‌زیکم بده‌نی که‌ بتوانم له‌ ساحیلی سووریه‌وه‌ واپۆرم بچێ بۆ به‌حری سفید چۆنکه‌ ئه‌م ریگایه‌ چاکتر نزیکم نه‌کاته‌وه‌ بۆ غه‌ربی ئه‌وروپا. "ئێران، ژ ١٣٩، ٢٢ ی تشرینی دوهمی ١٩٢٨

"تههران، بۆلشه‌هویکه‌کان له ته‌ه‌رانا مه‌کته‌بێکیان کردۆته‌وه که موعه‌لیمه‌کان به واسیته‌ی ئەم مه‌کته‌به‌وه پرۆباغانده‌ی بۆلشه‌ویکتی ئەکەن.

"ته‌ه‌ران، رەزا خان قه‌راری داوه به هه‌مو قوه‌تی‌هوه ته‌شه‌بوس و سه‌عی بکات که هیچ وه‌ختیک نامالی بۆلشه‌ویکی له ئێرانا بلاو نه‌بیته‌وه و هه‌تا بۆ ئەم مه‌سه‌له‌یه قوه‌تیکی ۵ هه‌زار که‌سیی بۆ نازرباینجان سه‌وق کردوه.

"ته‌ه‌ران، حکومه‌تی ئێران ئیقتیراجیکی موقابیل به مه‌جلیسی میلی نوانوه که بۆ ئیشوکاری مالییه‌ی ئێران له خاریج شه‌ش سه‌وت که‌س ئیستیخدا‌م بکات.

"ته‌ه‌ران، حکومه‌تی ئێران شه‌ش موه‌زه‌لی وه‌زاره‌تی خه‌ریبه‌ی حه‌بس کردوه و له‌مانه به‌عزێکیان عه‌سکه‌رین و به‌عزێکیان مولکین، ئەسه‌بابی حه‌بس کردنه‌که‌یان مه‌جه‌وله. "لژیان، ژ ۸۶، ۱۸ ی تشرینی ئەوه‌لی ۱۹۲۷

"ئهلین حکومه‌تی ئێران ری‌ی به‌ینی حه‌یده‌رنا‌باد - جه‌لدیان که ۶ ساعه‌ت له حدودی عیراقه‌وه دوره چاکی کردوه و به ته‌واوی ئوتوموبیلی پیا ئه‌روا و، له سه‌رده‌شتیش قه‌شه‌یه‌کی بۆ عه‌سکه‌ری دروست کردوه. "لژیان، ژ ۹۱، ۲۲ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۷

"ته‌پاره له سه‌ر ده‌ماوه‌ند

"ته‌ه‌ران، شیرکه‌تی ته‌ه‌ران (جنکرس) ی ئەلمان له ته‌ه‌ران ده‌ستی کردوه به گه‌ران به سه‌ر هه‌ره نوقته‌ی به‌رزی شاخی ده‌ماوه‌ندا و، له ته‌هالی‌یش له‌وی ئەیه‌وی ئەم سه‌په‌ره بکات به ۱۵ تومان سواری ئەکەن. "لژیان، ژ ۹۱، ۲۲ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۷

"فه‌قیه‌ره‌کانی ئێرانی له به‌غداد

"حکومه‌تی ئێران ئەم‌ری داوه به مه‌ئمو‌رینی په‌سا‌پۆرتی به‌غداد که له‌مه‌ودوا بۆ ئەو ئێرانیه فه‌قی‌رانه‌ی که له به‌غداوه عه‌ودمه‌ت ئەکەنه‌وه بۆ ئێران مه‌جانه‌ن په‌سا‌پۆرتیان بده‌ن. "لژیان، ژ ۹۹، ۲۴ ی کانونی سانی ۱۹۲۸

"وه‌لی عه‌ه‌دی تازه‌ی ئێران

"تههران، ۲ ی مینهو، شاهى تازهى ئيران رهزا خانى پهلههوى رهسمهن ئیعلانی کرد کورپی گهورهى خوی که ناوی شاپور محمهد رمزایه واریسی تهخت بی. له بهر نهمه لهمهودوا موما ئیلهیهی به وهلی عههدی ئیران نهاسری. "ژ ۱، ۲۱ ی کانونی سانی ۱۹۲۶

"ئینتیجاری شاهى پیشوی ئیران

"پاریس، ۳۱ ی ک ۱، لهو خهبرانهى که له بهرلینهوه بۆ براغ هاتوه بهیان ئەکا که شاهى پیشوی ئیران له شهوی ۲۹ ی کانونی ئەوهل دا قهسدی ئینتیجاری کردوه. "ژ ۱، ۲۱ ی کانونی سانی ۱۹۲۶

"سیعهتی شاهى ئیران

پاریس، شاهى مهخلوعی ئیران ئەحمهد خان لهو عمهلیاته موهلیکهی که ئەمجاره له خهستهخانهى نوبلی دا لییان کردوه رزگار و نهجاتی بوه. "ژیان، ژ ۱۴، ۲۶ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۸

"قابینهى تازهى ئیران

تههران، قابینهى تازهى ئیران له ژیر ریاستهتى مستهوفی ئەلممالیک دا تهشه کولی کردوه. رهئیسهل وزهراى پیشو به وهزیری حهریبه تهعین کراوه. "ژ ۲۶، ۲۹ ی تموزی ۱۹۲۶

"قابینهى تازهى ئیران

"بینا به تهلغرافی که له تههرانهوه به قۆنسلۆسخانهى ئیران له بهغداد گهیشتوه قابینهى تازهى ئیران بهم نهوعه تهشه کولی کردوه:

مستهوفی ئەلممالیک رهئیسهل وزهرا

..... تاد "ژ ۳۶، به ههله ۷ ی (ئهللول) له باتی تشرینی بهکهمی ۱۹۲۶

نوسراوه

"ئیران تهلهبه ئەئیری بۆ دهرهوه

"تههران، حکومهتى ئیران کۆمهلیک قوتابى ناردوه بۆ بهرلین و لۆزان بۆ ئەوهى تهحسیلی فنونی ئیقتیسادیات وه بانق بکهن وه ئەم قوتابى یانه که گهرا نهوه له ولاته گهوره کانی ئیرانا له بانق دا ئەخرینه ئیشهوه. "ژیان، ژ ۲۴، ۲۲ ی ماپسی ۱۹۳۰

ژيان

،

ئىعلانه كانى

۱. ئىعلان و ژيان
۲. رېڭخستنى شارى سلېمانى
۳. ھۆشى زېنگەيى
۴. ۋەرگرتنى خويندكار
۵. داھاتى حكومت
۶. ئىعلانه كانى جەيش
۷. ئىعلانه كانى پۆليس
۸. ئىعلانى جۇراوجۇر
۹. ئىعلانى ئەھلى

١. ئیعلان و ژیان

یه کم ئیعلان و دیعایه‌ی ژیان بلاوی کردۆتموه بانگه‌شه‌یه بۆ خۆی:

"مه‌تبه‌عه‌ی ژیان

"مه‌تبه‌عه‌ی ژیان موسته‌عید و حازره بۆ ته‌بعی هه‌مو نه‌وعه جه‌داویل و نه‌وراقی حکومه‌تی و هه‌مو نه‌وعه نه‌وراقی تیجاری و سری کاغزه‌ز و زه‌رف. کارتی و پزیت و سائیره له سه‌ر ته‌رزی تازه و، به دیقته‌ی کامیله، به فباتیکی هه‌رزان موراجعه‌ت بفرمون په‌شیمان نابنه‌وه.

بۆ ئەمه ته‌جره‌به ده‌لیمانه!" (ژیان، ژ ١١)

"فولکسیۆن

فولکسیۆنی غه‌زه‌ته‌ی پیشکهن، بانگی کوردستان، رۆژی کوردستان، ئومیدی ئیستیقلال، ژیانوه، ژیان و دیاری کوردستان ده‌فرۆشریت هه‌ر کس تابه موراجعه‌ت به‌عه‌لی عیرفان که‌له‌ندی بکات." (ژ ٩٣)

١.١.١ سه‌رچاوێکانی

ئیعلانه‌کانی ناو ژیان به زۆری حکومه‌تین، کم وایه بوه ئیعلانیکی له‌هلی تێدا بی. ئەو داووده‌زگایانه‌ی ئیعلانیان له ژیان دا بلاو کردۆتموه، داووده‌زگا ناوچه‌یه - حکومه‌تیه‌کانی سلیمانی بون. ئیعلانه‌کان به زۆری ناوچه‌یی بون به ده‌گه‌من ئیعلانی تێدا یه بۆ هه‌مو عیراق بی.

کاک سدیق سالح ئیعلانی ژماره‌کانی ١ ٨١ ی ژیانی به‌مجۆره

ژماردوه:

"ئهو ١٩٤ لاپه‌ره ته‌واوه‌ی ئەم به‌رگه‌ی (ژیان) ٤٨ لاپه‌ره‌ی بۆ ئاگاداری ته‌رخان بوه، له‌وه ٥٢ ئاگاداری موته‌سه‌رپی سلیمانی و ٤٦ دائیره‌ی تاپۆ و ٢٤ به‌له‌دییه و ١٥ مه‌حکمه‌ی سولج و ٩ مه‌حکمه‌ی شه‌رعی و ١١ دائیره‌ی ئیجرا و ٥ موخاسیبه‌ی لیوا و ٥ کومرگ و ٢١ لایه‌نی تری حکومیه‌یه که سه‌رجه‌م ٣٠

ئىدارىيە و يەكى ۱ ۳ يان لى ھەيە. واتە ئاگادارىيەكان ۱۶٪ پانتايى ئەم
 ژمارانەيان داگىر كىردووه. ۲ لاپەرەيش بۇ ۲۰ پرۇپاگاندەي لىدوانى مەھدۇيا و
 امەتبەھەي ژيانا دانراوه، كە ھەر ھى چاپخانەكە بوون و پارەيان لە سەر
 وەرنەگىراوه.

۲.۱. بابەتەكانى

ئىعلانەكان دەربارەي بابەتى جيا جيا و شتى جۇراوجۇرن. لىكۆلېنەوھەيان
 ھەندى لايەنى ئابورى، رۇشنىبىرى، سىياسى، كۆمەلایەتى، تەندروستى،
 قانونى... شارى سىلمانى و حكومەتى عىراق رون ئەكاتەوه.

۳.۱. زمانەكەي

دارشتى ئىعلانەكان بە زمانىكە ژمارەيەكى زۆر وشەي عەرەبى ناقولاً و
 نااشناي تىدا بە كار ھىندراوه. جۆرى دارشتن و جۆرى بلاوكردەنەوه و جۆرى
 نوسىنەوھى بە ھىچ جۆرى شتىكى ئەوتۆي تىدا نىھ سەرنجى خوينەر رابكىشى
 و، ئارەزوى خويندەنەوھى لە لا دروست بكا.
 ھەندى لە ئىعلانەكان تەرجومەن لە عەرەبىيەوه و ھەندىكى تىرشىيان
 ھەر بە شىوہ رەسمىي زمانى قانونى حكومەتى عىراق دارپۇراون.

۴.۱. نىرخى بلاوكردەنەوھى

بۇ ھەمو رۆژنامەيەك ئىعلان گىرتىكەكى گەورەي ھەيە:
 يەكەم، سەرجاوەيەكى سەرەكى دەرامەتى رۆژنامەكەيە، كەم وا ھەيە
 رۆژنامە بە تەنيا بە پارەي فرۆشتى خۆي، مەسرەفى خۆي دەر بەيئى و
 بەرپۆہ بچى.
 دوم، ئىعلان خويندەوارى نوئى بۇ رۆژنامەكە پەيدا ئەكا و، وا ئەكا
 ئەوانەي كەلك لە ئىعلانەكە وەرنەگىرن بۇ پەيدا كىردن و خويندەنەوھى
 رۆژنامەكە بە دوىدا بگەپىن.

بۆ ژيان يش ههروا بوه.

له سهردهمی به کارهینانی روپیهدا نرخى ئابونه به ۳ مانگ روپیهونیویک و، انوسخهى به ئانهیهکا و، ئیعلان (به دێرێک ۶ ئانه) بوه.

له سهردهمی به کارهینانی دیناردا نرخى اکریار به شهش مانگ ۲۲۵ فلس و (بهکی به ئانهیهکا و، ئیعلان له دێرێکهوه ههتا شهش مهقتوعه ۲۲۵ و له شهش زیاتر جگه له ۲۲۵ فلسه که بۆ دێره زیادهکانیش دێری ۲۸ فلس) بوه.

بۆ زانینى هیزی کرینی روپیه له بازاری ئه و زهمانهدا ئه کرێ کەک له ۲ ئیعلانی ئه و کاته وهه بگیری:

یه کهم، کرێی روژانهی کرێکار

له و ماوهیهدا پرۆژهی ریگای ههولێر حاجی هۆمهرا، که ئیستا به جادهی هامیلتون ناوی دهر کردوه، به دهستهوه بوه. به هۆی سهختی و شاخاوی بونی ناوچهکهوه، به تاییهتی له بهر ئهوهی هیشتا ماکینهی زۆر پهیدا نهبوه، کارێکی گهوره و گران بوه، پێویستی به ژمارهیهکی زۆر کرێکار بوه. ئهم ئیعلانهی بۆ کراوه:

"ئیعلانات: ۳ ههزار عمهله بۆ ئیشکردن له ریگای رهواندز به ۱ روپیه و ۴ ئانه پهومیه پێویسته. موستهشاری داخیه" (۱۱۸)

دوهم، موچهی مانگانهی فهرمانبهر

"ئیعلان: بۆ خهستهخانهی مولکی سلیمانی مانگی به ۴ روپیه موزه میدیک پێویسته. ئه بی خۆیندهوار بی و کهمیکیش ئینگلیزی شارمزا بی و عومری له ۲۰ سال زیاتر نه بی. ئهوی تابه موراجعهت به خهستهخانه بکات." (۹۷)

کرێی روژانهی کرێکارێک وهکو له ئیعلانهکهدا نوسراوه ۱ روپیه و ۴ ئانه بوه، موچهی فهرمانبهره که پیش ۴ روپیه بوه، ئهمیش ئه گهر مانگانه کهی به سهه روژانهدا دابهش بکری، چهردهی روژانهی وهکو کرێی کرێکاره که دهر کهچی.

٢. رێکخستنی شاری سلێمانی

هه‌لبژاردنی شاره‌وانی

"له ریاسه‌تی به‌له‌دییه‌وه ئیعلان

"بۆ خسوسی ئینتیخابی ٣ ئەعزا که بۆ مه‌جلیسی به‌له‌دییه ئینتیخاب
 نه‌کریڤن قائیمه‌ی ئەسامی نه‌و که‌سانه‌ی که سالی له ٥ غرۆشه‌وه هه‌تا ١-
 غرۆش زه‌ریبه‌تول ئەملاک ئەده‌ن و حه‌قی ته‌سویتیان هه‌یه بۆ ئینتیخابی
 ئەعزای به‌له‌دییه، له گه‌ل قائیمه‌ی ئەسامی نه‌و که‌سانه که سالی ١- غرۆش و
 له ١- غرۆش زیاتر زه‌ریبه‌تول ئەملاک ئەده‌ن و حه‌قیان هه‌یه بۆ ئەعزایه‌تی
 به‌له‌دییه ئینتیخاب بکریڤن، له ئیعتیباری رۆژی ١ ی ئەیلولی ٩٢٧ مه‌وه له ده‌رگای
 مزگه‌وتی گه‌وره و، مزگه‌وتی شیخ محه‌مه‌دی ئاله‌کی و، خانه‌قای مه‌ولانا و،
 ده‌رگای قه‌یسهری نه‌قیب، ته‌علیق و ئیلساق نه‌کری. هه‌ر که‌س له‌و
 قائیمانه‌دا ئیسمی داخڵ نیه و لازمه داخڵ بیی له تاریخی ته‌علیقی ئەم
 قائیمانه‌وه هه‌تا ٨ رۆژ لازمه ئیعتیراز و موراجعه‌ت به لیجنه‌ی ئینتیخاب بکا.
 له پاش خیتامی ئەم موده‌ته هه‌ر ئیعتیرازی بکری قبول ناکری.

دیسان بۆ ئینتیخابات و ره‌ئی دان له تاریخی ٢١ ی ئەیلولی ٩٢٧ مه‌وه
 هه‌تا ٣٠ ی ئەیلولی ٩٢٧ ده رۆژ موده‌ت ته‌عین کراوه، نه‌و که‌سانه که
 ئیسمیان له‌و قائیمانه‌دا هه‌یه لازمه له زه‌رفی ئەم ١ رۆژه‌دا بیڤه‌ حه‌زوری
 لیجنه‌ی ئینتیخاب و موافیقی ئوسول پسه‌له‌ی ره‌ئی خۆیان بنوسن. له پاش
 ته‌واوبونی ئەم ١ رۆژه ئیتر ره‌ئی دان قبول ناکری. به موچیبه‌ی ماده‌ی ٢٩ ی
 قانونی ئینتیخاباتی به‌له‌دییه و قه‌راری لیجنه‌ی ئینتیخاب بۆ ئاگاداری عموم
 ئیعلان کرا. "لژ ١٧٩

بهم ئیعلانه‌دا ده‌ر نه‌که‌وی:

یه کهم، بۆ ههلبژاردنی ئەندامانی ئەنجومەنی شارەوانی و بۆ خۆ
 ناوزەد کردن بۆ ئەندامی ئەنجومەنەکە، لەو سەرەدەمەدا، هەمو
 دانیشتوانی شار مافی دەتگدانیان نەبوو. تەنیا ئەوانە مافی دەتگدانیان هەبوو
 کە مولکیان هەبوو و زەربیی ئەملاکیان داو. ئەوانیش کراون بە دو پۆلهووە:
 یەکەم، ئەوانە تا ۱- قەرۆشیان داو مافی خۆههلبژاردنیان نەبوو، بەلکو هەر
 مافی دەتگدانیان هەبوو بۆ کەسانی تر. دوو، تەنیا ئەوانە کە لە ۱- قەرۆش
 زیاتر زەربیی ئەملاکیان داو، هەم مافی دەتگدان بۆ ههلبژاردنی ئەندامانی
 ئەنجومەن و هەم مافی خۆپالۆتینیان هەبوو بۆ ئەندامەتی ئەنجومەن.
 دوو، ئەوانە خانو یا زەوییان نەبوو و زەربیی ئەملاکیان نەداو،
 مافی دەتگدانیان نەبوو.

ئەم مەرجە ی بۆ ههلبژاردنی ئەنجومەنی شارەوانی (مەجلیسی بەلهدیە)
 کاری پێ کراو بۆ ههلبژاردنی گشتی مەبعوسەکانی (مەجلیسی نوابا یەش
 پێرەوی کراو. ئەوێ نەیتوانیووە لە چەردەبەکی دیاریکراو زیاتر زەربە بدا
 مافی دەتگدان و خۆپالۆتینی نەبوو.

جاده و شیو

سلیمانی بیستەکانی سەدە ییستم شارێکی بچوک بوو، پێکھاتووە لە
 چەند گەرەکی، لەوانە: مەلکەندی، گۆیژە، کانی ئاسکان، دەرگەزین،
 سەرشەقام، چوارباخ، جولهکان. شارەکە کەوتۆتە دەشتای داوینی شاخی
 گۆیژە و، چەندین گرد و شیوی تی دا بوو. هەر لە سەرەتاوە کە دروست
 کراو، بە ریکوپیکی دروست نەکراو. شەقام و کۆلانەکانی تەنگەبەر و
 نارێک بون. بەلام شارێکی پاک و خاوین بوو، چوتکە چەندین کاریزی ئاوی

مائه کانیش به زیراب چۆنه ناو شیوه‌کانی ناوشاره‌وه.

جاده‌کانی ناو سلیمانی ناریک و شیوه‌کانیشی سهر به‌ره‌لا بون.

شاره‌وانی بۆ ریکخستنی ناوشار بریاری داوه ده‌سکاری جاده‌ی سابوتکه‌ران و جاده‌ی کانی ئاسکان بکا و، سهری شیوه‌کان داپۆشی. هه‌ردو جاده ئه‌وساش وه‌کو ئیستا دو جاده‌ی سهره‌کی بون چونه‌ته‌وه ناو جه‌رگه‌ی شاره‌وه. ئهم پرۆژانه‌ی خستۆته موناقه‌سه‌وه:

"ئیع‌لان: شیوی به‌رمالی عه‌زیز ئه‌فه‌ندی و به‌ر دائیره‌ی حکومه‌ت، به‌له‌دییه به‌ تاق دایان ئه‌پۆشی هه‌رکس تالیبی موناقه‌سه و ته‌عه‌هودی داپۆشیننی ئهم شیوانه ئه‌کا موراجعه‌ت به‌ مه‌جلیسی به‌له‌دییه بکات. بۆ ئاگاداری ئیع‌لان کرا. ئیداره‌ی به‌له‌دییه "ئز ۱۳۳

"ئیع‌لان له ریاسه‌تی به‌له‌دییه‌وه

ئهو شیوانه‌ی ناوشار که به‌له‌دییه دای ئه‌پۆشی و جاده‌ی سابوتکه‌ران که ئه‌مسال گوشاد ئه‌کری به‌ حسابی مه‌تر و فووت ئه‌دری به‌ قۆنته‌رات. بۆ موناقه‌سه له ۱۱ ی مایسی ۲۷ هه‌تا ۲۵ ی مایسی ۹۲۷ مودمات دانراوه. هه‌رکسی تالیبی موناقه‌سه‌ی ئهم جاده و شیوانه‌یه له زه‌رفی ئهم موده‌ته‌دا موراجعه‌ت به‌ مه‌جلیسی به‌له‌دییه سلیمانی بکا. بۆ ئاگاداری ئیع‌لان کرا. "ئز

(۶۵

"له ریاسه‌تی به‌له‌دییه‌وه

له نه‌تیجه‌ی موناقه‌سه‌یه‌ک که ئیجرا کراوه دروستکردنی جاده‌ی سابوتکه‌ران هه‌ر مه‌تر و موره‌به‌عی به‌ ۳ روپیه و ۸ ئانه له عه‌وده‌ی تالیبایه هه‌رکس له‌مه که‌متر تالیبی ته‌نقیسه موراجعه‌ت به‌ مه‌جلیسی به‌له‌دییه

بکا. "ئز ۱۶۷

“ئىعلان له رياستهى بهلهديهوه

۲۸ ی مایسی ۹۲۷

بۆ جادهى سابوتکهراڤان که موجهدهدن گوشاد ئه کرى ئه و ئه ملاکانه که لازمه و تهقرورى کردوه قهتغ و ئیستیملاک بکرى نهوع و جنس و ئیسمى ساحیب و ئه و میقدارهى که لىیان قهتغ ئه کرى له گهڤ بهدهلى که له تهرف ههینهنى تهخمینییه و مهجلیسى بهلهديهوه بۆیان تهقدیر کراوه له ژیرهوه نیشان دراوه هه رکهسى له داخلى قانون دا ئیعتیرازیکى ههیه له تاریخی ئیعلانهوه ههتا ۹ رۆژ لازمه دهرمیانی بکا بۆ ئاگاداری ئیعلان کرا. ” ئۆ ۱۶۸

“ئىعلان له رياستهى بهلهديهوه

دروستکردنى جادهى سابوتکهراڤان هه ر مهترو مورهبهعى به ۳ روپیه و داپۆشینى شیوهکان هه ر تولى مهتروپهک به ۳۳ روپیه له عوهدهى تالیبانیه هه رکهسى لهمه کهمتر تالیبی تهنقیسه موراجهعت به مهجلیسى بهلهديه بکا. ” ئۆ ۱۶۸

ژ ۷۴ و ۷۵ و ۸۲ بۆ تهوسیعى جادهى کانى ئاسکان ناوی خاوهنى ئه و مال و دوکانانهى ئیعلان کردوه که بهر ئه م فراوانکردنه کهوتون.

وه کو له و ئیعلانانهدا دهرکههوى ئه گهرچى پارهیهکى زۆر دراوه بهوانهى خانو یا دوکانیان بهر جاده که کهوتوه، بهلام چاکردنى ئه م دو جادهیه بهو جۆرهى ئهتجامیان داوه، نه بۆ کاربهدهستانى شارهوانى ئهوسا و، نه بۆ ئه و موهه ندىسانهى نهخشه کهیان کیشاوه، چیکهى شانازیه، چوتکه ههر دو جاده به تهسكى و ناریکى ماونهتهوه.

“له نهتیجهى موناقهسهیهک که ئیجرا کراوه دروستکردنى ۲ کهوز له ناو باغچهى بهلهديهدا له گهڤ تهنزیمى باغچه که به ۵۸ روپیه له عوهدهى تالیبیا ماوهتهوه هه رکهسى لهمه کهمتر تالیب تهنقیسه ههتا ۳۱ ی مایسی ۹۲۷ موراجهعت به مهجلیسى بهلهديه بکات. ” ئۆ ۱۶۸

ئاورپىنى جادەكان

جادەكانى بە زۆرى خاكى بون، لە زستان دا بون بە قور و چلپاو و بە ھاوین تەپوتۆزى زۆريان لى ھەستاوہ. ھاوینان بۆ ئەوہى ھەم تەپوتۆزەكەى بنیشیتەوہ و ھەم فیتك بى ئاورپىن كراوہ:

"ئىعلانەن لە رياسەتى بەلەدیەوہ: بۆ ئاورپىن كوردنى جادەكانى ناوشار لە داخلى شەرائىتى موعەبەنەدا موعەھىدى لازمە ھەركەس تالیبى موناقتەسەبە موراجەعت بە مەجلىسى بەلەدیە بكا بۆ ئاگادارى ئىعلان كرا."

"ئاورپىن كوردنى جادەكانى ناوشار لە داخلى شەرائىتى موعەبەنەدا ماتكى بە ۱۵ روپپە لە عوھدەى تالیبىيە ھەركەس تالیبى تەنقىسە موراجەعت بە مەجلىسى بەلەدیە بكا. بۆ ئاگادارى ئىعلان كرا." (ز ۱۱۵)

روناككردنەوہى شەقامەكان

لە بەر ئەوہى ھىشتا ماكينەى بەرھەمئىنانى كارەبا لە سلیمانى نەبوہ، شەوانە بۆ روناككردنەوہى شەقامەكان چرای نەوتى داگیرسىنراوہ.

"ئىعلان لە رياسەتى بەلەدیەوہ: لە نەتىجەى موناقتەسەبەك كە ئىجرا كراوہ ئەو نەوتەى كە بە بەلەدیە لازم ئەبى ھەر قاہى بە ۲ ئانە و ۶ پای لە عوھدەى تالیبىيە ھەركەسى لەمە كەمتر تالیبى تەنقىسە لە ئەمرووہ ھەتا ۴ ى حوزەيرانى ۲۷ موراجەعت بە مەجلىسى بەلەدیە بكات."

فرپدانى خاشاك

لە بەر ئەوہى ئوتوموبىل نەبوہ بۆ فرپدانى خۆل و خاشاكى ناو شار، بۆ ئەم كارە ولأخ بە كار ھىنراوہ، بە تالیبەتى گوپدرپژ، ئەویش پپووستى بە ئالىك ھەبوہ.

"لە نەتىجەى موناقتەسەبەك كە ئىجرا كراوہ تەنى كا بە ۲۲ روپپە و كیلۆى جۆ بە ۱ ئانە و ۶ پای بۆ مەركەبەكانى تەنزىفاتى بەلەدیە لە عوھدەى تالیبىيە ھەركەسى لەمە كەمتر تالیبى تەنقىسە لە ئەمرووہ ھەتا ۴ ى حوزەيرانى ۲۷ موراجەعت بە مەجلىسى بەلەدیە بكات."

هه‌مامه‌کان

سلیمانی له سه‌ره‌تای دروستکردنیه‌وه (هه‌مامی گشتی) تی‌دا دروست
 کراوه. ریج سالی ۱۸۲۰ که هاتۆته سلیمانی به ستایشه‌وه باسی باشی و پاک و
 ته‌میزی هه‌مامه‌کانی سلیمانی نه‌کا. هه‌مامه‌کان له سه‌ر ئاوی به‌کی له
 کارێزه‌کان دروست کراون، له به‌ر ئه‌وه هه‌میشه ئاویان لی نه‌براهه. هه‌ندی
 چار مالان له کاتی پۆیست دا ئاویان له هه‌وزی ئه‌م هه‌مامانه بردوه، ئه‌بی بی
 پاره بوبی، بۆیه پیشینان وتویانه: "پیاوه‌تی به سه‌ر ئاوی هه‌مامه‌وه نه‌کا!"
 وه‌کو دهرئه‌که‌وی هه‌ندی رینمای ته‌ندروستی له هه‌مامه‌کان دا
 پیره‌وی نه‌کراوه، وه‌کو ئه‌وه‌ی خۆیان له خه‌زینه‌ی ئاوی هه‌مامه‌که‌دا شت بی،
 یان بۆ ئه‌وه‌ی بۆکهن نه‌کا، قه‌سابه‌کان له باتی (ساردخانه‌ی) ئه‌م زه‌مانه به
 شه‌و لاکی گۆشتیان له هۆلی ساردی هه‌مامه‌کان دا هه‌لواسی بی. شاره‌وانی بۆ
 پاراستنی ته‌ندروستی گشتی ئه‌م کاره ناتهن‌دروستی‌یانه‌ی قه‌ده‌غه کردوه.

"ئاگاداری"

ژماره ۹

له سه‌ر راپۆری ته‌یبی مولکی له نو‌قته‌ی محافه‌زه‌ی سیحه‌تی عومومیه‌وه
 وه‌ختی خۆی مه‌جلیسی به‌له‌دییه قه‌راری داوه که هه‌مامه‌کان دهرگای
 خه‌زینه‌کانیان دا‌بخری و هه‌مامچه‌کان مه‌نعی خه‌لقی بکهن که نه‌چنه ناو
 خه‌زینه‌وه. وه به‌م ره‌نگه ته‌بلیغاتیان پی ئیفا کراوه. ئیستا له نه‌تیجه‌ی
 ته‌فتیش دا وا معلوم بوه که به‌عزێ له هه‌مامچه‌کان ریعایه‌تی ئه‌م ئه‌مر و
 ته‌نبیهاته ناکهن بینانه‌ن عه‌له‌یهی ئه‌وا ئیعلانی ئه‌که‌ین هه‌ر هه‌مامچه‌ک به
 حق ریعایه‌تی ئه‌م ئه‌مر و ته‌بلیغانه نه‌کا و دهرگای خه‌زینه‌ی شافیعی وه یا
 هه‌نه‌فی بکاته‌وه که خه‌لقی بچنه ناوی به پی‌ی ماده‌ی ۱۲۶ ی قانونی عقوباتی
 به‌غدادی ته‌جزیه نه‌کری. بۆ مه‌علوماتی عوموم ئیعلان کرا.

۱۸ ی ته‌موزی ۱۹۲۶ ئیداره‌ی به‌له‌دییه سلیمانی "ژ ۲۵

له ژ ٥) هه مان ته عليمات دوباره كراوه ته وه.

"له رياسته تى به له ده وه ئيعلان

له نوقته تى محافه زه تى سيحه تى عموميه وه هه رچه ند له مه وپيش ئيعلان كراوه كه ده رگاي خه زينه تى هه مامه كان نه كرين ته وه و خه لقي نه چنه ناوي به لام وه كو خه بهر زانراوه به عزي له ئه هالي قفل و ده رگاي خه زينه تى هه مامه كان ئه شكينن وه يا خود به ديواردا سه رئه كه ون و ئه چنه ناوي كه ئه ميش بيلته به بۆ سيحه تى عموميه موزيره . بينا ئهن عه له به تى به موييبي قه راري مه جليسي به له ده وه ئه وا ئيعلاني ئه كه ين هه ر كه سيك له ئه هالي به سو رته تى ده رگا شكان دن وه يا قفل كر دن وه وه يا به سو رته تيك ئاخ ر بچه ناو خه زينه تى هه مامه وه وه يا خود هه ر هه مام چيه ك ده رگاي خه زينه تى هه مام بكا ته وه و موساعده بكا كه ئه هالي بچه ناو خه زينه تى هه مامه كه به وه به پي مادي ١٢٦ ي قانوني عقوباتي به غدادي ته جزيه ئه كرين . بۆ ئاگاداري عموم ئيعلان كرا . " (ژ ١١٤)

قه سابخانه

"ئيعلان: له داخلي شه رائي تي موعه به نه دا دروست كر دن قه سابخانه به كي موه قه ت به ١- روپيه له عوه ده تى تاليبايه هه ر كه سي تاليب مونا قه سه به موراجه عه ت به دائيره تى به له ده وه بكا بۆ ئاگاداري ئيعلان كرا . " (ژ ٩٠)

"له رياسته تى به له ده وه ئيعلان

له سه ر راپو زرى به يته رى مو لكى له نوقته تى محافه زه تى سيحه تى عموميه وه مه جليسي به له ده وه قه راري دا وه هيچ قه ساييك نابى له ١٢ سه عات به ولوه گوشت بيبليت ته وه وه يا به شه و له هه مام دا هه لى بو اسن و هيچ هه مام چيه كيش نابى موساعده بكا كه قه ساب گوشت له هه مامه كه تى دا هه لى بو اسى . هه ر كه س مو خالي فى ئه م ئه م و ئيعلانه حه ره كه ت بكا به پي مادي ماده ١٢٦ ي قانوني عقوباتي به غدادي ته جزيه ئه كرى . بۆ ئاگاداري ئيعلان كرا . " (ژ ١٠٢)

چاودیری نرخ و چۆنایهتی

"ئاگاداری

"هەر کەسی شتکایهتی ههیه له دوکاندارێک، که ئەو دوکانداره یا له فیاتی بهلهدییه به زیاتر، وه یا به وهزێک له وهزنی بهلهدییه به سوکتر، ئەشیا ئەفروشی لازمه به دهلائیلی سیوتیهوه رهئسهن موراجعههت به دائیره ی پۆلیس بکا. دائیره ی پۆلیس، به بی تهلەبی مهسرهف، تهحقیقاتی مهسئله ئەکا. مۆتەسەریفی سلیمانی" 115

"ئیعلان: هیچ نانهوایهک ئەو نانهی که دروستی ئەکەن نابێ گەنمه شامی و نوک و جو و مهوادی سائیره ی تیکهلاو و نانهکانیان له ههویری فهتیر دروست بکەن. هەر نانهوایهک ئەگەر به خیلافی ئەم ئیعلانه حهرهکەت و نانی خراپی بو فروشتن دروست کرد وه یا به سورهتێکی تر غەشی توڤا کرد به پێی مادهی 126 ی قانونی عقوباتی بهغدادی تهجزیه ئەکری. بو ئاگاداری عموم ئیعلان کرا. رهئیس ی بهلهدییه" 113

"له ریاسهتی بهلهدییهوه ئیعلان: فیاتی نهوتی سپی له تهرف مهجلیسی بهلهدییهوه قاپی به دو ئانه و نیو تهقدیر کراوه له ئیعتیباری ئەمڕۆوه لازمه ههمو نهوتفروشی ئایا دهستگیر و ئایا دوکاندار قاپی نهوتی خالیسی سپی به دو ئانه و نیو بفروشن. هەر کەس لهم فیاته به زیاتری بفروشی به پێی قانون تهجزیه ئەکری. بو ئاگاداری ئیعلان کرا." 114

"له ریاسهتی بهلهدییهوه ئیعلان: له نۆقتە ی محافهزه ی سیحهتی عمومیهوه و له سهر قهراری مهجلیسی بهلهدییه لازمه ههمو چایچی و لۆقهنتهچی و کهبابچی و جگهرچی و ئەمسالیان خویان و شاگردهکانیان له نیهایهتی ههمو مانگیک دا له 25 ی مانگهوه ههتا نیهایهتی ماتک بچنه خستهخانه بو لای تهبیبی مهلهکی موعاپه نهی سیحیه بین، هەر کەس نهچی و ریعایهتی ئەم ئیعلانه ئەکا به پێی ماده 126 ی قانونی عقوباتی بهغدادی تهجزیه ئەکری. بو ئاگاداری عموم ئیعلان کرا." 119

"تەلەگراف ئیستا بە ئینگلیزی و بە لیسانی محەلی زۆر زو ئەنێررێت. بۆ داخلی عێراق کەلیمە ی بە دو ئانە یە و لە رووبە یە ک کەمتر تەلەگراف نە ی. ئیدارە ی تەلەگراف و تەلەفۆنی سلیمانی" (ژ ۹۷)

"ئێعان: ئیستا پۆستە هەمو روژی مونتەزەمەن ئەچی بۆ کەرکوک و لە کەرکوکەو دەت. بینائەن عەلەیی لە ئیعتیباری تاریخی نەشری ئەم ئێعانەو بە غەیرەز دائیرە ی پۆستە بە هەر واسیتە یە ک دا کاغەز بی ئیلساقی پولى پۆستە لە سلیمانیەو بۆ کەرکوک و لە کەرکوکەو بۆ سلیمانی ناردن مەنوعە هەر کەس خێلافی ئەم ئەمرە حەرە کەت بکات بە مویببی ۱۲۶ ی قانونی عقوباتی بەغدادی و نیزامی پۆستە ی مەلەکی عێراقی تەجزیە ئەکری. مۆتەسەرفی سلیمانی" (ژ ۱۰۵)

ترافیکی ئوتوموبیل

ئەم ئێعانە، رەنگە یە کەمەین رینمای بی بە کوردی دەربارە ی ریکخستنی هاتوچۆی ئوتوموبیل، دیارە بە گرنگ گیراوه بۆیە لە چەندین ژمارەدا دوبارە بلأو کراوه تەو.

"ئێعان: لە ئیعتیباری ۱ ی شوباتی ۹۲۹ هەمو وەسائیتی ئەقلیە لە جیاتی تەرەفی چەپ کە ئیستا جاریە لازمە جیەتی راستی ریکا بگرن.

ئەگەر دو ئوتوموبیل لە ئیستیقامە تیکا پینش وە یا پاشی یە ک برۆن وە ئەگەر ئوتوموبیلی پشتهو ئە یەوی تیبەری ئوتوموبیلی پیشهو بکات لازمە ئەو ئوتوموبیلە ی پشتهو تەرەفی چەپی ئوتوموبیلی پیشهو بگری ئەمجا تی پەر بکات و برۆا. ئەگەر دو ئوتوموبیل بەرامبەری یە ک هاتن لە سەر هەردوکیان لازمە تەرەفی راستی ریکا بگرن ئینجا تیبەر بکەن برۆن. مودییری پۆلیس" (ژ ۱۱۳۹)

"ئىعلان: ھەركەسى لە خاریجی شارەو بە سیلاحووە بێتە سلیمانی لازمە سیلاحەکی لەو جێگایەکی کە لێی میوانە دابنێ و جائیز نیه لە شاردای بە سیلاحووە بسورپتەو، کەزا ئەوانەکی لە سلیمانی دا سیلاحیان ھەبە لازمە سیلاحیان لە مائەو دابنێن و ھەلی نەگرن حاسلی چ بە شەو و چ بە رۆژ لە شاردای بە سیلاحووە سورپانەو بە قەتعی مەنوعە و لەم مەمنوعیەتدا مەئمور و غەیری مەئمور مساویە ھەركەسی خیلافی ئەم ئەمرە ھەرەكەت بکات تەجزیە ئەکری. مۆتەسەریفی سلیمانی" لژ ۱۱۳

۳. ھۆشی ژینگەیی

"ئىعلان: رەسمى دار و خەلۆز و عوشری سپیدار خراوەتە موزایەدەو ھەركەسی تالیبی ئیجارە کردنی ئەمانەبە موراجەعەت بە مەجلیسی ئیدارە و موخاسەبە بکات. مودەتی موزایەدە ھەتا ۳۱ ی مارتی ۱۹۲۶ ە. مودەتی ئیحالە لە ۲۲ ی مانگی مەزکورەو تا ۳۱ ی مارتی ۱۹۲۶ ە.

بۆ زانینی ھەمو کەس ئىعلان کرا وەکیلی موخاسیبی لیوا" لژ ۱۸

"بۆ زانینی ھەمو

لە مەقامی مۆتەسەریفیەتەو

رەسمى دار و خەلۆز و عوشری سپیدار و عوشری ماسی بۆ سالی ۱۹۲۷ لە مالیهو بە ئیجارە ئەدرین مودەتی موزایەدە لە ۱ ی شوباتی ۱۹۲۷ ەو تا ۱۵ ی مارتی ۱۹۲۷ ە ئیحالەکی لە ۱۶ ی مارتی ۱۹۲۷ ەو تا ۲۵ ی مارتی ۱۹۲۷ تەعین و تەخسیس کراو ئەوی تالیبی ئیجارەبە موراجەعەت بە مەجلیسی ئیدارە و موخاسەبەکی لیوا بکات." لژ ۱۵۱

"ئىعلان له قائىمقامى ھەلەبجەوہ"

رەسمى دار و خەلوز و عوشرى سپىدار و لەوحى گويز و مور ھى قەزاي ھەلەبجە بۆ سالى ۱۹۲۷ بە قەرارى مەجلىسى ئىدارە لە ۸ ی شوباتی ۹۲۷ ھوہ تا ۱۰ ی مارتى ۹۲۷ بۆ موزایمەدە و لە ۱۱ ی مارتى ۹۲۷ ھوہ تا غایەى مارت بۆ ئىحالە مودەت تەعین کراوہ بۆ ناگاھدارى کە یفیهت ئىعلان کرا. "ئز

۱۵۵

"ئىعلان:

ئانە	روپپە	حۆقەى سلیمانى
.	۳	۱ بېشىت
.	۸	۱ سەعلەب
.	۷	۱ کەتیرەى سېی
.	۴	۱ کەتیرەى زەرد
۲۸		۱ کەتیرەى سور
۱۸		۱ مازوی شین
۱۴		۱ مەخلوت
.	۱	۱ مازوی سېی

بۆ ئىستیفای عوشر و رەسمى حکومەتى ئەم فیاتانە کە لە سەرھوہ نوسراوہ بۆ ۳ مانگ تەقدیر کراوہ ئەوا موافىقى مادەى ۸ ی نىزامنامەى کەششار بۆ زانینى ھەمو کەس ئىعلان کرا. مۆتەصەرىفى لیواى سلیمانى "ئز

۱۳۴

"ئىعلان له مەقامى مۆتەصەرىفیەتەوہ:

ئانە	روپپە	عەدەد
	۳	۱ پېستى رېوی
	۱۹	۱ پېستى دەلەک
	۱	۱ پېستى سەگلاو

بۆ ئیستیقای رسمی حکومەتی قییمەتی پێستەیی ئەم حیوانانە وە کو لە سەرەوێ نوێسراوە تەقدیر کراوە. بۆ زانینی هەموو کەس ئیعلان ئەکری. " (ژ ٢٥)

"ئیعلان"

ئانە	روپیه	حۆقەیی سلیمانی
١٨	١	سەعەلب
١٨	١	بنیشت
١٦	١	مازۆی شین
١٤	١	مازۆی سپی
١٤	١	کەتیرەیی زەرد
١٨		کەتیرەیی سپی
		عەدەد
١٣		پێستی رێوی
١٨	١	پێستی دەلەک
١٨		پێستی سەگلاو

فیاتی ئەم ئەشیایانە کە لە سەرەوێ نیشان دراوە بۆ ئیستیقای عوشر و حەقی حکومەتی لە تەرەف مەجلیسی بەلەدیەوێ تەقدیر و لە تەرەف مەجلیسی ئیدارەوێ تەصدیق کراوە بۆ ئەوێ ئەم فیاتە لە هەموو کەسیکەوێ مەعلوم بێی ئیعلان کرا. مۆتەصەریفی سلیمانی. (ژ ١٨٢)

"رەسمی ماسی بە وەعەدەیی سالیک خراوەتە موزایەدەوێ هەرکەسی تالیبی ئەم رەسمەیی مۆراجەعەت بە دائیرەیی موحاسەبە بکات. وەکیلی موحاسیبی لیوا" (ژ ١١٢)

وەکو لەم ناگادارییانەدا دەرئەکەوێ برینی دارودرەختی لیروەارەکان، خەلوژکردن، هەلکەندنی گزۆگیای کێوی، راوی گیاندار... ئازاد بوە. بە هیچ جۆری ریک نەخراوە و هیچ جۆرە چاودیرییەکی لە سەر نەبوە. خەلک، کە

ناسنی هۆشپاری بان زۆر نزم بوه، توانیوانه به نازادی چۆنیان بوی بیکهن.
 ئەمه خۆی له خۆیدا نیشانهی نه بونی هۆشپاری ژینگهیی کاربه دهستانی نهو
 سهردهمه بوه و، ههر ئەمهیش بوته هۆی و پێرانبونی ژینگهیی کوردستان.
 ههندی لهو گیاندارانه به تهواوی له ناو چون و، ههندی گزۆگیا نهماون و،
 ههندی له شاخ و کێوهکان به تهواوی روت بون.

٤. وەرگرتنی خۆیندکار

"ئێعلان: بۆ تهحسلی فهنی به پتهری له عیراقهوه چهند تهله به یهک
 نه پێرری بۆ مه کته بی به پتهری به نغالی له که لکه ته. ههر که سی تابه ئه وه لهن
 لهم مه قامه ته ماشای شه رایت و ته فسيلات بکا ئینجا ره سمهن موراجه عهت
 بکا. مونه سه ریف" (١٠)

"ئێعلان: تالبین به کولیهی به پتهری به نغاله له ئه هالی محلی
 پچوبسته ته دریساتی به پتهری له ١٥ ی نیشان دا ده ست پی ده کری
 ته فسيلاتی تامه له دائیره ی به پتهری مولکی سلیمانی وه رده گیری. تالبین
 موراجه عهت به و دائیره یه بکات. مودیری عامی به پتهری به غداد" (١٤)

" بۆ زانینی هه مو: به پی ته حریراتی ک که له مودیره تی مه عاریفی
 به غداده وه به ژماره ١٩٩٥ و رۆزی ٢٦/٧/٢٨ بۆم هاتوه ئه مسال له تشرینی
 ئه وهل دا له مه کته بی سه نایعی به غدادا سنغی کی داخلی گوشاد ئه کری و بۆ
 نه و سنغه ته له به که حائیزی ئه م شه رایتیه بن قبول ئه کری:

١. ئه بی له سنغی چواره می ئی بنیدائی ده رچوبی.

٢. بونیه و وجودی له سیحهت دا بی.

٣. قاییلیه تی ئی شی ده ستی بی و ئاره زوی فی ربونی سه نایعی بی.

ههركهسى حائيزى ئەم شەرائىتەيه و تالبە موراڭەعت بەم دائىرەيه بکات. مۆتەسەرىفى لىوای سلیمانى" (۲۸)

"ئىعلان: ئەمسال لە لىوای سلیمانى يەوه بۆ مەكتەبى سەنايى بەغداد ۲ تاليب قبول ئەكرى ههركهس ئارهزوى ههيه بزانى شەرائىتى قبول چيه موراڭەعت بە دائىرەيه تەحريراتى مۆتەسەرىفەت بکات. مۆتەسەرىفى سلیمانى" ئز ۱۱۳

"ئاڭادارى: بەمزوانە سنڤىكى موبتەدى ئەجزاچىتى لە بەغدا ئەكرىتەوه و تالب قبول ئەكرى ههركهسى ئارهزو ئەكا لەم دائىرەيه شەرائىت تەماشا بکا. مۆتەسەرىفى سلیمانى"

"ئاڭادارى: بۆ مەكتەبى زەراعەتى بەغدا تالب قبول ئەكرى ههركهسى تالبە موراڭەعت بە دائىرەيه تەحريرات بکا. مۆتەسەرىفى سلیمانى" ئز ۳۸
تەعميم

"لاحىقە بە تەعميمى ژمارە ۲۸۸ و رۆژ ۱۶/۷/۱۹۲۷ ى ئەم دائىرەيهيه.
"مەكتەبى عەسكەرىيە مەلەكەيهى شاهانە چەند تەلەبەيك لە ئەولادى ئەهالى مەملەكەت بۆ ئەمسال قبول ئەكات، جەيش زابىتى مۆقتەدىرى ئەوئت كە وەزىفەيه ئەسلىهەيان بتوانن موافىقى مەتلوب ئىفا بکەن بىنائەن عەلەيهى لازمە بە سۆرەتى خسوسى تەلەبەيهى سنڤى چوارەمى سانەوى تەشويق بکرىن كە حكومەت لە مۆستەقبەل دا ئىستىفادەيان لى بکات. مۆتەسەرىفى سلیمانى" ئز ۱۷۷

"ئىعلان: مەكتەبى عەسكەرى ملوكانە بۆ ئەولادى رۆئەسای عەشايەر لە بەغداد تاليب قبول ئەكات. ههركهسى حائيزى شەرائىتە لازمە پيش ۲۵ ى حوزەيرانى ۱۹۲۸ موراڭەعتنامەيه بگاتە وەزارەتى دىفاع لە بەغداد. مۆتەسەرىفى سلیمانى" ئز ۱۱۷

"ئىعلان: شەرايىتى قىبۆلى تەلەبە بۆ دارولموئەلەيمىنى بەغداد لەم دائىرەيە و مەكتەبى سەلیمانىدا مەوجودە. ھەرکەسى تالبە بۆ مۆتالەعە موراجەعەت بەم دو جىگايە بکات. مۆتەسەرىفى سەلیمانى" لژ ۱۲۸

"بۆ زانىنى ھەمو: لە رۆژى ۲۰ ی ئەیلول دا مەکتەب ئەکرێتەو و موباشەرەت بە تەدرىسات ئەکرێت لە ئەمروۆە ھەرکەس تالبە موراجەعەت بە مەکتەب بکات و ناوی قەید بکات." لژ ۱۳۳

"بۆ زانىنى ھەمو: رۆژى ۶ ی ئاغستۆسى ۱۹۲۶ لە بەغداد ئىمتیحانى ئەوانە کە تالبى مەسلەکی ئىدارەن ئىجرا ئەکری و ھەرکەسى تالبە ئەبى رۆژى ۷ ی ئاغستۆسى ۱۹۲۶ لە دیوانى وەزارەتى داخلىەدا حازر بى. مۆتەسەرىفى سەلیمانى" لژ ۱۲۵

۵. داھاتی حکومەت

"ئىعلان: رسوماتى بەلەدیە لە ئىعتىبارى ۱ ی نىسانی ۹۲۶ ھوہ بە وەعدەى سالیک ئەدرىن بە ئىجارە و بۆ موزایەدە لە مارتەوہ ھەتا ۲۰ ی مارت و، بۆ ئىحالە لە ۲۱ ی مارتەوہ ھەتا ۲۷ ی ۹۲۶ مودەت دانراوہ. ھەرکەسىک تالبە لە زەرفى ئەم مودەتەدا موراجەعەت بە دائىرەى بەلەدیە بکات. ریاسەتى بەلەدیە" لژ ۱۷

"ئىعلان

ئانە روپپە

۲۴۵- رەسمى بارانە (ئولاغى مەکارى)

۸۵- زەبجیە

۵۱- قەپان

۱۶۵- مەیدانى ئەسپ

ئەم رەسمانە لە ئیعتیباری ۱ ی نیسانی ۹۲۶ هەتا غایەتی مارتی ۹۲۷ بە وەعدەتی سائیک ئەدرین بە ئیجارە و بەو بەدەلانی که لە حەوایان دا نوسراوە خراونەتە ژێر پەپەوه. هەر کەسی تالبی ئیلتیزامی ئەم رەسمانە بە مۆراجەعت بە دائیڕە بەلەدیە بکات. ریاسەتی بەلەدیە سلیمانی" (۱۰)

"ئەعلان لە ریاسەتی بەلەدیەوه

رەسمی بارانە، زەبجیە، قەپان، دەلالیە و مەیدانی ئەسپ بۆ سالی ۱۹۲۷ لە تەرەف بەلەدیەوه ئەدرین بە ئیجارە، مودەتی موزایەدە لە ۱ ی شوباتی ۹۲۷ هەتا ۱۵ ی مارتی ۹۲۷ و مودەتی ئیجالە لە ۱۶ ی مارتی ۹۲۷ هەتا ۲۵ ی مارتی ۹۲۷ تەعین و تەخسەیس کراوە هەرکەسی تالیبی ئیجارەتی ئەم رەسمانە بە مۆراجەعت بە دائیڕە و مەجلیسی بەلەدیە سلیمانی بکات." (ئز ۱۵۲)

"ئەعلان

بەدەلی ساییق

زەبجیە	۱۵۵
بارانە	۱۹۳۰
نەوت	۸۰
مەیدانیە	۷۶
دەلالیە	۸۰

ئەم پینچ قەلمی رسوماتی بەلەدیە که لە سەرەوه نوسراوە مودەتی موزایەدەتی لە ۱۸ ی شوباتی ۹۲۸ هەتا ۱۵ ی مارتی ۹۲۸ و مودەتی ئیجالە لە ۱۶ ی مارتی ۹۲۸ هەتا ۳۱ ی مارتی ۹۲۸ قەرار دراوە بینانەن عملەیی هەر کەس تالیبی ئیلتیزام کردنی رسوماتی مەزکورە بە مۆراجەعت بە مەجلیسی بەلەدیە هەلەبجە بکات بۆ ئاگاداری ئەعلان کرا. قائیمقامی هەلەبجە"

بهروبومی کشتوکل

"بۆ زانینی هه‌مو

"به پێی ئەمری وه‌زاره‌تی جەلێله‌ی مالیه‌ی که وه‌رمان گرتوه بۆ شتووی سالی ٩٢٦ ی قه‌زای سلێمانی و شارباژێر ته‌نی گه‌نم ١٥ و ته‌نی جۆ ٩٦ روپیه‌ که حۆقه‌ی سلێمانی گه‌نم ٨ ئانه و ٢ پای و جۆ ٥ ئانه و ٣ پای نه‌گرێته‌وه و، بۆ قه‌زای هه‌لبجه ته‌نی گه‌نم ١٣٥ و هی جۆ ١٠ روپیه‌ که حۆقه‌ی گه‌نم ٧ ئانه و ٤ پای و نیو و جۆش به ٦ ئانه نه‌گرێته‌وه. فیات ته‌قدیر و ته‌سدیق کراوه و به قه‌راری مه‌جلیسی ئیداره‌یه‌ش به ئیعتیباری لیوا حۆقه‌ی نوک به ٩ و نیسک به ٨ و کزن به ٦ و پۆلکه‌یه‌ش به ٦ ئانه فیاتیان بۆ ته‌قدیر کراوه. نه‌وا موافیقی ماده‌ی ٨ ی نیزامنامه‌ی ئه‌عشار ئیعلانی که یه‌یه‌ت کرا. له پاش خیتامی موده‌ی موعه‌یه‌نه ده‌ست نه‌کری به ته‌حسیلات. موحاسیپی لیوای سلێمانی" لژ ١٢٧

"ئیعلان: بۆ ئیستیغای عوشر و حیسهی حکومتی بۆ قه‌زای سلێمانی و شارباژێر ته‌نی گه‌نم به ١- روپیه‌، که حۆقه‌یه‌کی سلێمانی ٥ ئانه و ٦ پای وته‌نی جۆ به ٨- روپیه‌ که حۆقه‌یه‌کی سلێمانی ٤ ئانه و ٤ پای نه‌کات. فیات ته‌قدیر و له وه‌زاره‌تی مالیه‌یه‌شه‌وه ته‌سدیق فه‌رموراوه بۆ نه‌وه‌ی موافیقی ماده‌ی ٨ ی نیزام ئه‌ل ئه‌عشار ئه‌وانه‌ی موعته‌ریزن له موده‌ی ١- رۆژدا ئیعتیرازاتی خۆیان ته‌قدیم بکه‌ن وا ئیعلان کراوه. موته‌سه‌ریفی سلێمانی" لژ

١٧٤

"ئیعلان: بۆ ئیستیغای عوشر و حیسهی حکومتی له قه‌زای هه‌لبجه ته‌نی گه‌نم به ٧٥ و ته‌نی جۆ به ٥٥ روپیه‌ ته‌قدیر و له ته‌ره‌ف وه‌زاره‌تی مالیه‌یه‌شه‌وه ته‌سدیق فه‌رموراوه. بۆ نه‌وه‌ی موافیقی ماده‌ی ٨ ی نیزامنامه‌ی ئه‌عشار هه‌رکەسی ئیعتیرازی هه‌یه ئوسوله‌ن موراجعه‌ت بکات ئیعلان کرا. موته‌سه‌ریفی سلێمانی" لژ ١٧٦

"ئىعلانات: بۇ ئىستىفای ھەقى ھۆكۈمەت لە قەزای سەلیمانی و شارباژپردا بۇ سالی ۹۲۶ ھۆقەى سەلیمانی چەلتوک بە ۹ ئانە لە تەرەف مەجلیسی ئیدارەى لیواوہ تەقدیر و لە وەزارەتى جەلیلەى مالیهوہ تەسدىق کراوہ. ئەوا موافیقی مادەى ۸ ی نیزامنامەى ئەعشار ئیعلان کرا. لە پاش ۱۰ رۆژ مودەتى ئیعتیرازی ئەم فیاتە کەسبى قەتعیەت ئەکات. بۇ زانینى ھەمو ئیعلان کرا. ۳ ی تشرینی دوهمى ۹۲۶ مۆتەصەرىفی سەلیمانی" لژ ۱۴.

"ئىعلان: بۇ ئىستىفای عوشر و ھیسەى ھۆکۈمەتى کیلۆى توتون ئەمسال بە یەک ئانە و ۲ پای تەقدیر و لە وەزارەتى مالیهشەوہ تەسدىق فەرموراوہ لە ئیعتیبارى ئەمرووہ ئەم فیاتە ئیعتیبارى پى ئەکری. موافیقی مادەى ۸ ی نیزامنامەى ئەعشار ئیعلان کرا. مۆتەصەرىفی سەلیمانی" لژ ۱۸۹.

"ئىعلان: بۇ ئىستىفای ھەقى ھۆکۈمەتى بۇ چەلتوکى ئەمسالی قەزای سەلیمانی و شارباژپر تەنى بە ۱ - ۱۶۰ روپیە کە ھۆقەى بەکی ۶ ئانە و ۶ پای و بۇ قەزای ھەلەبجە تەنى بە ۷ - ۱۳۵ روپیە کە ھۆقەى بەکی ۵ ئانە و ۶ پای ئەکات تەقدیر و لە وەزارەتى مالیهشەوہ تەسدىق فەرموراوہ پىویستە موافیقی ئەم فیاتە عوشرى ھۆکۈمەتى ئىستىفا بکەن. مۆتەصەرىفی سەلیمانی" لژ ۱۹۲.

"بۇ زانینى ھەمو:

۱ ھۆقەى گەنمە شامى ۶، ھەرزن ۵، ماش ۱۲، زەرەت ۴، پىياز ۸، کەردر ۴ ئانە، سیر ۲ روپیە و ۸ ئانە، خەیار ۴، ترۆزى ۲ ئانە و ۶ پای، کالەک ۴، شوتى ۳، بامیە ۴، بائىجان ۳، تەماتە ۳، لۇبیا ۸، کولەکە ۴، تریى سبى ۱، تریى رەش ۶، ھەنار ۱، ھەنجیر ۱۲، قوڭ ۱۴، قەیسى ۱۲، سىو ۱۰ ئانە، بادام ۱ روپیە، ھەلوژە ۱۰، ترش ۱۰، ھەرمى ۱۲ ئانە، کونجى ۱ روپیە، گویز عەمدە ھەزار ۲ روپیە و ۸ ئانە، بەھى ۱ روپیە.

بۆ ئیستیفای حیسه‌ی حکومهت فیاتی حاسلاتی موخه‌زهرات و میوه بۆ سالی ۱۹۲۶ وه‌کو له سه‌روهه نیشان دراوه له ته‌ره‌ف مه‌جلیسی ئیداره‌ی لیواوه قه‌رار دراوه. موافیقی ماده‌ی ۸ ی نيزامنامه‌ی ئه‌عشار بۆ زانینی هه‌مو کهس ئیعلان ئه‌کری.

موته‌صه‌ریفی لیوای سلیمانی "لژ ۱۴"

"ته‌عمیم بۆ قائیمقام و مودیره‌کان

پای	ئانه	
	۱	پاقله
۶	۴	پۆلکه
	۱۱	نۆک
	۸	نيسک
۶	۴	کزن

بۆ قه‌زای سلیمانی و شارباژێر ئه‌و حه‌بوباتی که له سه‌روهه نوسراوه ئه‌م ده‌فعه‌یه فیاتی له ته‌ره‌ف به‌له‌ده‌وه ته‌قدیر و له مه‌جلیسی ئیداره‌وه ته‌سدیق و قبول کراوه پێویسته موافیقی ئه‌م فیاته عوشری ئه‌م حه‌بوباته ئیستیفای بکری. موته‌صه‌ریفی سلیمانی. "لژ ۱۷۹"

به کری دانی دوکان

"ئیعلان: له مه‌وقیعی سه‌قاخانه‌دا ۳ دوکان که عائید به خه‌زینه‌یه له ئیبتیدای نیسانی ۱۹۲۶ هه‌تا ئاخری مارتی ۱۹۲۷ به وه‌عه‌دی سالیک ئه‌درین به ئیجاره هه‌ر که‌سی تالیبی ئیجاره‌یانه موراجعه‌ت به مه‌جلیسی ئیداره و موحاسبه‌به بکات. وه‌کیلی موحاسبینی لیوا "لژ ۱۸"

شیخ رەزا لە باسی داوودەزگای حوکمڕانیی پاشایانی بابان دا وتویەتی:

دریغ بۆ ئەو زەمانە، ئەو دەمە، ئەو عەسرە،

کە مەیدانی جریدبازی لە دەشتی کانی ئاسکان بو

سەرکردەکانی جەیش دەشتی کانی ئاسکانیان بۆ بارەگاکەیان داگیر

کرد، کە یەکێ لە خۆشترین شوپنەکانی سلیمانی بو. ئەم سەربازگەیه کرا

بوە بارەگای (المریة المنطقة الشرقية) و، لە ناو خەلک دا بە (حامیه) ناو ئەبرا.

مولکیەتی ئەرزە کە هی خەلک بوە، شارەوانی سلیمانی بەم ئیعلانه

(ئیسیتیملاکی کردووە و، ئیتر بۆتە مولکی دەولەت:

"لە ریاسەتی بەلەدیووە ئیعلان

قیمەتی موقەدەرە: ئانە روپیە

۷۵- ...

مبقدار: ئۆلک دۆنمی جەدید نەوعی مولک مەوقیعی

۲۲ ۵۴ ئەرازی کانی ئاسکان

کەستابی مولک: حاجی مەلا سەعید و ئەحمەد ئاغای فارس ئەفەندی

و وەرەسەیی حاجی ئەورەحمان

موافیقی خەریتەیی مورسەمە عیبارەت لە ۵۴ دۆنمی جەدید و ۲۲ ئۆلک

قیتەعیەک ئەرازی کە لە غەربی مەملەکەتەووە واقیعه و، بە ئەرازی کانی

ئاسکان مەشهوره و، عائیده بەو ئەشتخاسانە کە ئیسمیان لە بالۆه نوسراوە،

بۆ بینای قشڵەیی عەسکەریه بەدەلی ئیسیتیملاکی بە ۷۵ روپیە لە تەرەف

هەینەتی مەخسوسەووە تەقدیر کراوە، هەر کەسێ لە علاقەداران لەم

خسوسەووە ئیفاده و ئیعتیرازیکیان هەیه موافیقی قانون ئیسیتیملاکی لازمه لە

زەرفی ۸ رۆژدا موراجەعت بکەن بە دائیرەیی بەلەدیە و بەیانی بکەن. بۆ

ئاگاداری ئیعلان کرا. ۲۱ ی کانونی سانی ۱۹۲۸" (ژ ۱۱-

له ۲۸/۳/۲۵ هه عهسكهرى جهيشى عيراقى له مهيدانى ئەنداختى

گهوره جيوارى كاريزى شىخ سهعيد و له مهيدانى ئەنداختى پچوك نهرازي نزيكى ناشى كه له سه رىگاي ئەزمەر واقيعه، دهست ئەكمن به تهعيم و ئەنداختى سيلاح. نابى قهتعيه ئەهالى بهو دو جيگايانهدا برؤن و ئەبى ئيجتيناب بكمن. موتهسهرىف" لژ ۱۰۷

"ئيعلان: بؤ كاروان و ئوتوموبيل و ئەرابه و ئينسان هاتوچؤكردن به جيگاي تهبارمدا كه له غهربي شارى سليمانى واقيعه مهمنوعه و، كاروان و ساحيب بار نابى نه به شهو و نه به روژ بارى لى بخات. ههر كهسى خيلافى ئەم ئيعلانه معامله بكات به موجيبى مادهى ۱۲۶ ى قانونى عقوباتى بهغدادى تهجزيه ئەكرى. موتهسهرىفى سليمانى" لژ ۱۹۷

"ئيعلان: له مقامى موتهسهرىفيهوه

لهمهودوا به هيچ كلؤجى جائيز نيه له وهختى ههلسان و نيشتنهوهى تهبارمدا هيچ كهسى نزيكى جيگاي نهياره بكهوى و، به سه ر جادهكهدا هاتوچؤ بكات. بؤ ئىگدارى كهيفيهت ئيعلان كرا. " لژ ۱۶۱

"ئيعلان: له بهر ئهوهى هيچ حاديسهيهك رو نهدا، لهو ئەسنايهدا كه تهياره ئەنيشتهوه و ههلههستى، هاتوچؤكهرى ههمو جيوارى محەلى تهياره بؤ چند دهلقهيهك لازمه خؤيان تهعتيل بكمن له ئەسنای ههلسان و نيشتنهوهى تهيارمدا نامهدوشود به سورەتى قهتعيه مهمنوعه. موتهسهرىفى سليمانى" لژ ۱۴۶

پى ئەچى موتهسهيپينى جهيش، به زؤر بى يان به خواپشت، قهرزيان له دوكاندارهكانى ناو بازار و مرگرتوه و نهيان داوهتهوه بؤيه لاي فهرماندهكانيان شكاتيان لى كردون، فهرماندهكان له باتى ئهوهى بؤيان بسينتهوه، ئەم ئيعلانهيان بلاو كرډۆتهوه:

"ئىعلان: له هه مو دوکاندار و کەسە بە بە کەوه مەعلوم بێت کە موقابیل بە قەرزى ئەشخاس له معاشى عەسکەر پاره گل نادریتەوه. ئەوانەى کە بەم نەوعە قەرز له گەل عەسکەردا ئەکەن مەسئولیت عائید بە خۆیانە. قوماندانى تابوری چوارەمی لیوی" (ز ١٦٩)

"ئىعلان: ئەوا ئىعلان ئەکری کە هیچ کەسێک له گەل مونتەسببىنى جەیش دا قەرز و قۆلە نەکات و شتیان بە قەرز پى نەفرۆشن چونکە بۆ ئەم خوسوسە دەخوا و شکایەتی هیچ کەسێک ناپرسى" (ز ١٧٧)

"ئىعلان: کانتینی ئەو قەتەعاتی عەسکەریەى کە مەربوتی مەنتیقەى شەرقیەى سلیمانین له ئیعتیبارى تاریخی ئیحالەى قەتعیەوه بە مودەى ٦ مانگ ئەدرین بە ئیلتیزام ئەوانەى تالبن موراجەعت بە مەقەرى مەنتیقە بکەن. ئامیری مەنتیقە" (ز ١١٦)

"له ئیعتیبارى ٢٨/٧/١ ئەرزاقى نەفەر و ئالیکى حەیانانى جەیشى عیراقى بۆ مودەتى سالیک خراوتە موناقسەوه. ئەوانەى تالبن لازمە هەمو روژیک غەبرى جومعه بەیانیان بۆ ئەمەى له شەراىتەکەى بگەن موراجەعت بە مەقەرى مەنتیقە و بە مەوقیعی قوماندانى کەرکوک بکەن.

ئەوانەى کە موراجەعت ئەکەن لازمە شەهادەتنامە بەکى غورفەى تىجارەتى بەغداد وه یا موسلیان بە دەستەوه بى.

موناقسەکه له روژى ٢٢ ی مانگی مەزکۆر له ساعەتى ١٢ دا تەواو

ئەبى.

نامیری مەنتیقەى شەرقیە" ژ ١١٨

"ئىعلانی موناڤەسەى لەوازیمی ئینشائیه لە سلیمانی

١. موناڤەسە بۆ لەوازیمی ئینشائیهى لیوی یە و لە سلیمانی جەرەیان

ئەکات.

٢. ئەوراقى موناڤەسە لە گەل لیستەى ئەو مەوادانەى پێویستە بیلموراجەعە لە قوماندانى مەفرەزەى فەوجى دوهم وەرئەگیریت. تالیبینى موناڤەسە فیاتیک کە پێى تالین لازمە لە جەدولى لەوازیم دا لە خانەى خۆیدا.. ئەو مادەى یەک بە یەک دای بنین، جەدولى لەوازیم، هەمو ئەوراقى موناڤەسە بە ئیمزاکراوى لە زەرفیكى لۆکراودا لە گەل مەبلەغى ٥٠ رۆبیه پێشەکی تەسلیم بە قوماندانى مەفرەزەى فەوجى دوهمى لیوی بکەن.

٣. قوماندانى لیوی عیراق تەعەھود ناکات بە قبۆلى کەمترین وە یا هەر موناڤەسە یەک بێت.

لیفنتت موئیرەید زابیت ئەل روکنى لیوی عیراق" ژ ١١٩

"ئىعلان: وەزارەتى دىفاع، نەقلیاتی ئەرزاق و ئەشیاى عەسکەریە لە سلیمانیەو بۆ نوقتەکان ئەخاتە موناڤەسەو، هەرکەسى تالبە بۆ حەزەر و سەفەر موراجەعەت بەم دائیرەى بکات. مۆتەسەرىفى سلیمانى" ژ ١٧٠

هەندى جار ئیعلانیان بە زمانى عەرەبى بۆو کردۆتەو، وەکو:

"اعلان: یدعى الراغبون الى تقديم وسائل نقلية ميكانيكية للمنطقتين الشمالية والشرقي و نقلية حيوانات فمن شاء الاطلاع على الشروط والتفاصيل فليطلبها من وزارة الدفاع فى بغداد ومن امراء الالوية فى الموصل والسلیمانیة ومن موقع كركوك. وزارة الدفاع" ژ ١٩

٧. ئیعلانه‌کانی پۆلیس

"ئیعلان: ئەم دائیره‌یه ٤٨ ئیستر که به که‌لکی رکوبی پۆلیس و چاک بی‌ت موبایه‌عه ئەکات ئەوانه‌ی که هه‌پانه‌و ئەیفرۆشن پێش خیتامی مانگی مارتی ٩٢٨ بی‌ینن و موراجه‌عه‌ت به‌م دائیره‌یه بکه‌ن. مودی‌ری پۆلیس" لژ ١٠٢

"له‌ دائیره‌ی پۆلیسه‌وه

"بۆ مه‌رکه‌زی پۆلیسی سلیمانی کا و جۆ لازمه و ئەخری‌ته مونا‌قه‌سه‌وه هه‌ر که‌سیک تابه‌ بۆ مانگی حوزه‌بران و نه‌موز و ئاغستۆس ته‌نی کا به‌ چه‌ند و ته‌نی جۆ به‌ چه‌ند ئەتوانن ته‌سلیمی بکه‌ن بی‌نوسن و له‌ ناو زه‌رفیکی لۆک کراودا له‌ پێش روژی ٢٠/٥/٢٧ دا ته‌ودیه‌ی ئەم دائیره‌یه‌ی بکه‌ن." لژ ١٦٦

"ئیعلان: له‌ ئیعتیباری ١ ی ٩ ی ٢٧ مه‌وه کا و جۆ بۆ ٣ مانگ بۆ ولأغی حکومه‌تی ئەدری به‌ قۆنته‌رات ئەوانه‌ی که تالین قائمه‌ی مونا‌قه‌ساتیان له‌ زه‌رفیکی داخراودا له‌ ٢٩ ی مانگی جاری‌دا موراجه‌عه‌ت به‌م دائیره‌یه بکه‌ن.

معاونی مودی‌ری پۆلیس" لژ ٨١

دروستکردنی بی‌نای مه‌خفه‌ر

"بۆ زانینی هه‌مو: بۆ سه‌رای پینجۆین ته‌نی به‌رد به‌ ١ ته‌نی قس‌ل به‌ ٥٥ ته‌نی لم به‌ ١٤، بۆ نو‌قته‌ی قرلجه‌ ته‌نی قس‌ل به‌ ٧٠ ته‌نی لم به‌ ١٤ ته‌نی به‌رد به‌ ١، بۆ نو‌قته‌ی ولیاوا و نو‌دی ته‌نی به‌رد به‌ ٦ ته‌نی قس‌ل به‌ ٥ ته‌نی لم به‌ ١، بۆ نو‌قته‌ی که‌لو‌س ته‌نی به‌رد به‌ ٦ ته‌نی قس‌ل به‌ ٥ و ته‌نی لم به‌ ٨ روپیه. له‌ عه‌ده‌ی تالیب‌انایه هه‌ر که‌سی تالیبی ته‌نقیسه هه‌تا ٢١ ی نیسانی ٩٢٧ موراجه‌عه‌ت به‌ قۆمیس‌یۆنی مه‌خسوس بکا که له‌ دائیره‌ی به‌له‌دییه ئیجتیما‌ع ئەکا. بۆ مه‌لومه‌ت ئیعلان کرا. ره‌ئیس قۆمیس‌یۆنی مونا‌قه‌سه" لژ

١٦١

"ئىعلان: بۇ بيناي سەراي چوارتا تەنى بەرد بە ۳-۱ و لم و چەو بە ۱۲ - ۳ و قسل بە ۸ - ۲۶ و، بۇ بيناي سەراي سورداش تەنى بەرد بە ۶ - ۱ و قسل بە ۳۰ و چەو بە ۱۲ - ۲ و لم ۹ - ۳ و، ئەقلى ئەشيا لە سەلیمانیهو بە پینچوین تەنى بە ۲۵ و، بۇ سورداش و چوارتا بە ۱۷ و، ئوجرەتی و لاخیک لە سەلیمانیهو بە پینچوین لە ۵ و بۇ سورداش بە ۳ و، بۇ چوارتا بە ۲ روپپە، خراوئە موناقسەوہ. کى تالبە تا رۆزى ۱۱/۶/۹۲۸ موراجەعەت بە مەجلیسى ئیدارەى سەلیمانى بکات. مۆتەسەرىفى لیوای سەلیمانى" (ئز ۱۱۷)

۸. ئیعلانی جۇراوجۇر

پاسى سیلاح

"تەعمیم

بۇ مودیری پۆلیسی سەلیمانى

بۇ قائیمقامی قەزاگان

بۇ مودیری ناحیەکان

بە ئەمرى وەزارەتى داخلیه بۇ سالى ۱۹۲۸ رەسمى پاسى ئەو سیلاحانە کە سالى ۱۹۲۷ مۆسەجەل بون و ئەمسال پاسى تازەیان بۇ وەرئەگیرى عیبارەتە لە یەک روپپە و رەسمى پاسى ئەو سیلاحانە کە لە سالى ۱۹۲۷ دا مۆسەجەل نەبون و لە سالى ۱۹۲۸ دا وەرئەگیرى عیبارەتە لە دو روپپە.

مودەتى وەرگرتنى پاسى سیلاح بۇ سالى تازە... مانگی کانونى سانى، شوبات و مارت و لە پاش نیهایەتى مارت ھەر سیلاحیکى بى پاس بگیرى بە موجیبى قەوانینى مەوزوعە مۆسادەرە و ساحیبى تەجزیە ئەکرى مۆتەسەرىفى سەلیمانى" (ئز ۹۶)

"ئىعلان

لائیقەى تەعمیمی ژمارە ۱۳۲ ی رۆزى ۱۸/۱/۱۹۲۸ ی ئەم دائیرەیه:

لهم مهقامهوه وا قهرار دراوه که رهسمی پاسی تفتهگی حسکه، مارتین، بهراز کوژ، ماوزهپی گهوهی کۆن، قهپاقلی، وهرندل و سائیری ئهوه نهوعه سیلاحانه که له مؤدیلی کۆنن یهک روپیه بسینریت بهم نهوعه ئیغای معامهله لازمه. موتهسهریفی سلیمانی" (ژ ۱۰۲)

گهرای کولله

"تهعمیم له مهقامی موتهسهریفیهوه

"وا مولاچهزه کراوه ئهمسال کولله گهرای زۆر داناووه و ئهم گهرايه که ژیايهوه تهبیعی ئهبی به باعیسی خهساراتی زۆر له زهراعتهت و مهحسولات دا له بهر ئهوه حکومهت چ موقابیل به گهرای کولله و چ موقابیل به کوللهی ژیاوه بهعزی تهدابیری ئینبخاز کردوه.

"حکومهت بۆ ههر کیلویهک گهرای پاک کراوهی کولله ایهعنی به بی خۆل که له مهر کهزی سلیمانی دا تهسلیم بکریت چوار ئانه ئهدات یهعنی بۆ چوار کیلۆ گهرای پاک کراوه روپیهیهک ئهدات جا لوتفنن به ههمو لایهکدا ئیعلانی بفرمون و عمومی ئههالی حالی بکهن و زۆر به ئههمیهت ته رغیب و تهشویقی ئههالی بکهن که سهعی بکهن بۆ کۆکردنهوهی گهرای کولله و بیپیننه سلیمانی تهسلیمی بکهن و بۆ ههر کیلویهکی چوار ئانه وهگرن. ئهم مهستهلهیه ههروهکو مهعلومتانه تهعلوقی به حهياتی مهمله کهتهوه ههیه که حهياتی مهمله کهت مهربوتی موخسول و زهراعتهت له بهر ئهوه ئومید نهکم فهوقهلعاده سهعی بکهن بۆ تهشویقی ئههالی. ئیتر ئیختیرام." (ژ ۱۵)

بلاوبونهوهی دهردهگا

"ئیعلان: له بهر ئهوهی دهردهگا له لیوای سلیمانی دا بلاو بوتهوه به سورتهی عمومی ههمو لیوای مهزکور له ئیختیاری ۹ ی ئیلولی ۱۹۲۸ هوه به مهنتیقهی موسابه عهده ئهکری و ئیخراجی عمومی مهواشی و مهنتوجاتی حهیوانیه له لیوای مهزکورهوه به سورتهی قهتعیه مهمنوعه ههتا سدوری ئهوامیری ئهخیر. مودییری عامی دائیرهی ئوموری بهیتهری مهلهکیه" (ژ ۱۱۹)

سەربرینی مه‌ری ئاوس

"ئێعلان: له‌مه‌ولا سەربرینی مه‌ری ئاوس مه‌منوعه هه‌ر کەس
موخاله‌هه‌تی ئەم ئەمره بکات به‌ موجهی ماده‌ی ١٢٦ ی قانونی عقوباتی
به‌غدادی ته‌جزیه ئەکری مۆتسه‌ریفی سلیمانی" (١٤)

تا‌پۆ

"بۆ زانینی هه‌مو

دائیره‌ی تا‌پۆ له‌ ئیعتیباری ٥ ی ئەیلوله‌وه ده‌ست ئەکات به‌ ئیش
هه‌رچی مۆراجعه‌تیک له‌ داخلی حدودی شاردا بکریت قبول ئەکری له‌ به‌ر
ئوه که‌یفیه‌ت ئێعلان کرا. دائیره‌ی تا‌پۆ" (٣١)

"ئێعلان له‌ مه‌قامی مۆتسه‌ریفیه‌وه

ته‌عمیم بۆ: قائیم‌قانه‌کان، مۆدیرانی نه‌وا‌حی، روئه‌سای مۆختره‌مه‌ی

ده‌وائیر

به‌ پێی ئەمری مۆدیری عامی تا‌پۆ دائیره‌ی تا‌پۆی سلیمانی له‌مه‌ولا
مه‌ئزونه به‌ ده‌ره‌ینانی سوهرتی قه‌یدی ئەملاکی خاریجی سلیمانی‌یش به‌لام
جاری مه‌ئزون نیه‌ معامله‌ی له‌ سه‌ر بکا هه‌ر سوهرت ئەتوانی ده‌ره‌ینی. " (٤٥)

زه‌وا‌جی لاکۆلان

"ئێعلان: وه‌کو خه‌به‌ر زانراوه به‌ بێ مه‌علوماتی مه‌حکمه‌ی شه‌رعیه له‌
ته‌ره‌ف ئەئیمه و مه‌لایان و مۆختارانوه معامله‌تی نیکاح و ته‌لاق ئیجرا ئەکری
ئمه‌یش مۆخالیفی شه‌رعی شه‌ریف و قانونه. له‌ ئیعتیباری نه‌شری ئەم
ئێعلانه‌وه به‌ بێ مه‌علوماتی مه‌حکمه هه‌ر ئیمام و مه‌لا و مۆختاریک معامله‌تی
نیکاح ئیجرا بکات به‌ پێی ماده‌ی ١٢٦ له‌ قانونی عقوباتی به‌غدادی ته‌جزیه
ئەکری. قازی سلیمانی" (١٢٩)

"له مهكهمه‌ی سولجی سلیمانیه‌وه ئیعلان

"خانویه‌ك كه له محله‌ی چوله‌كان واقعیه و عائیده به وهرسه‌ی داوده‌كل كه سه‌عید و سیومن ناوانن له بهر ئه‌وه كه له تهره‌ف مهرقومانه‌وه لهم مهكهمه‌یه‌دا داوای ئیزاله‌ی شیوعی كراوه و له بهر ئه‌وه كه قاییلیه‌تی تهقسیمی نه‌بو ئه‌وا خرایه مه‌وقیعی موزایه‌ده‌وه ئه‌وانه‌ی كه تاگبن به سه‌دی ده‌ی ته‌ئمیناته‌وه موراجعه‌ت به مهكهمه‌ی سولجی سلیمانی بگهن كه‌یه‌یه‌ت ئیعلان كرا. " (ژ ٩٤)

ژوری بازرگانی

"بۆ زانینی هه‌مو له مه‌قامی موته‌سه‌ریه‌یه‌وه

"ئاگاداری: موافیقی ماده ١٥ ی قانونی ئۆده‌ی تیجاره‌ت كه له سالی ٩٢٦ دا ئیصدا‌ر فرموراوه ئه‌و شه‌خسانه‌ی كه به تیجاره‌ت وه یا موته‌عه‌هیدی وه یا ده‌لالی مه‌شغولن ئه‌گهر ئیشتیراکیان به ئۆده‌ی تیجاره‌تی نه‌بی وه یا ئه‌عزایه‌تی ئۆده‌ی تیجاره‌تیان قبول نه‌کردی له موزایه‌دات و موناقه‌ساتی حكومه‌تی‌دا قبول ناكرین. بۆ زانینی هه‌مو كس ئیعلان كرا. موته‌سه‌ریفی لیوای سلیمانی " (ژ ١٤٣)

ده‌فت‌ه‌ری نفوس

"به‌یان: دائیره‌ی نفوسی عاسیمه و خاریج له ئیعتیباری ١ ی مایسی ٩٢٨ هه‌وه موباشه‌ره‌ت به ته‌وزیعی ده‌فاتیری جنسیه ئه‌كات كه له ماده ١٥ ی قانونی ته‌سجیلی نفوس دا دهرج كراوه. موذیری نفوسی عام " (ژ ١١٣)

"ئیعلان: وا دهر ئه‌كه‌وی ئه‌هالی موراجعه‌ت به دائیره‌ی نفوس ناگهن بۆ وهرگرتنی ده‌فاتیری جنسیه لازمه هه‌مو ئه‌هالی موراجعه‌ت به دائیره‌ی نفوس بگهن و ده‌فاتیری جنسیه‌ی خۆیان وهربگرن. بۆ ئاگاداری ئیعلان كرا. موته‌سه‌ریفی سلیمانی " (ژ ١١٧)

٩. ئیعلانی ئه هلی

"ئیعلان: ئه مجاره له سه ر ئوسولێکی تازه، عه سری، چاپخانه ی
 ئه ستیره گه شه ی گه لاویژا که له پیشا به چاپخانه ی همه ناغا مه شه ور بو،
 کردومه نه وه. هه مو موبیله و ئه سباییکی مونه زمه. ئه نوعی حه له ویات،
 دۆندرمه، شروب، چای، قاوه، سوّده و ناملیتمان هه یه. به دانیشتیکی به
 قه دمر سیاحتی دل موفه ره ح و مه سرور ئه کات.

چایچی: محمهد ره شید" لژ ١٠٨

"مونه سه سه یه کی گه وره ی بریتانیا

شیرکه تی مه حدوده ی نه وتی خانه قین

وه کیله کانی کوردستان: خواجه عه زرا، سیون یه عقوب و شه ره کای

له سلیمانی دا له جاده ی ده باخانه له مالی حاجی عارفی ده باخچی دا که

مه وقیع و ئه بهاری ئه سلیمیته ی فیاتی وه کو لای خواره وه یه:

ته نه که ی نه وتی سپی به ٣ روپیه.

نه وتی سپی علامه تی ئه بونه خله ته نه که ی به ٤ روپیه و ٤ ئانه.

بانزین ته نه که ی به ٥ روپیه و ٦ ئانه.

نه وتی ره ش ته نه که ی به ٢ روپیه و ٢ ئانه.

ئهو نه وت و به نزی نه ی که له مه مله که ت دا له جاده ی سه را له مالی

شاکیر موجریم و له گه راجی سه ید نوری نه قیب ئه کهرپی له قیمه تی سه ره وه

به ٢ ئانه ئه فرۆشری.

بی ته نه که قاپی نه وتی سپی به ٢ ئانه ده فرۆشری.

له سلیمانی: وه کیلی قومپانیه ی شیرکه تی نه وتی خانه قین فه یزی" لژ

ئىعلان: ئەوئل ئوتوموبىلچىيەك كە تا نەفسى ھەلەبجە موسافىرىنى
 برد بىت ساحب (ئەربىل - ۱۲۲) نومرو ئوتومبىلە. لەمەودوا ھەر كەسى
 ئارموزى سەفەرى ھەلەبجەى ھەبە موراجەعت بە ساحبى ئوتومبىلى مەزكور
 قەرەبىت بكات، تا نەفسى ھەلەبجە لە رىيەكى زۆر چاكەوہ ئەببات و
 مەمنونى ئەكات. "ئز ۱۸۱"

"دقتۆر ئارنو كرون

دقتۆرى خەستەخانەكانى پاریس (فرانسە) و لۆزان ئىسويچەرەبە
 دەرمانى ھەمو نەخۆشېك ئەكات. خاسەتەن نەخۆشى داخلى (مەعیدە،
 رىخۆلە، دل و سى و جگەرا و نەخۆشى ئەعسابە.
 ئەداوى ھەمو نەوع نەخۆشى ژنانېش ئەكات.
 محەلى موعابەنەى لە جادەى بەرپولېسخانە لە مالى تۇفېق ئەفەندى
 مەحمود ئاغادابە كە مەشھورە بە مالى خەمزە بەگ.
 ھەمو رۆژى لە ساعەتى ۸ ھەتا ۱۱ موعابەنە ئەكات. "ئز ۱۱۲۳"